

Demokratiaindikaattorit 2013

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Selvityksiä ja ohjeita
Utredningar och anvisningar

52/2013

Demokratiaindikaattorit 2013

Toimittanut
Sami Borg

Edita Prima Oy, Helsinki 2013

Graafinen suunnittelu ja taitto Marita Alanko

17.10.2013

Julkaisun nimi	Demokratiaindikaattorit 2013		
Tekijä	Sami Borg (toim.), Tomi Kiilakoski, Juri Mykkänen, Sami Myllyniemi, Marianne Pekola-Sjöblom, Sirkka-Liisa Piipponen, Sari Pikkala		
Oikeusministeriön julkaisu	52/2013	Selvityksiä ja ohjeita	
OSKARI numero	OM 7/021/2011		
ISSN-L	1798-7059		
ISSN (nid.)	1798-7059	ISSN (PDF)	1798-7067
ISBN (nid.)	978-952-259-333-7	ISBN (PDF)	978-952-259-334-4
URN	URN:ISBN:978-952-259-334-4		
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-334-4		
Asia- ja avainsanat	demokratia, kuntademokratia, indikaattorit, vaalit, puolueet, äänestäminen, poliittinen osallistuminen, poliittiset asenteet, kansalaisyhteiskunta, nuoret, internet, sosiaalinen media		
Tiivistelmä	<p>Demokratiaindikaattorit 2013 -raportti muodostaa liiteaineiston Valtioneuvoston demokriatipoliittiselle selonteolle, joka on tarkoitus antaa eduskunnalle 2014. Raportti sisältyy Valtioneuvoston tutkimus-, ennakointi-, ja arviointitoimintaa koordinoivan työryhmän tutkimus- ja arviointisuunnitelmaan. Se päivittää vuonna 2006 oikeusministeriön julkaisusarjassa ilmestyneen Suomen demokratiaindikaattorit -kirjan tietoja (Borg 2006 toim.). Samalla raportti laajentaa kansanvallan tilan ja kehityksen tarkastelua muutamille uusille aihealueille. Laajimmin käsiteltäviä erityisteemoja ovat kuntademokratia, nuorten poliittinen kiinnittyminen sekä internet ja sosiaalinen media.</p> <p>Raportin indikaattorikatsaukset ja teema-artikkelit perustuvat moniin tutkimusaineistossarjoihin ja yksittäisiin sähköisiin tutkimusaineistoihin. Niistä valtaosa on avoimesti käytettävissä Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston palvelujen kautta. Päivitetyt demokratiaindikaattorit löytyvät lähitulevaisuudessa Suomen vaalitutkimusportaalista (www.vaalitutkimus.fi).</p> <p>Raportin tulokset on tiivistetty indikaattorikatsausosan ja kunkin teema-artikkelin loppuun. Suomalainen demokratia voi yleensä ottaen melko hyvin, mutta näkyvisiä on kasvava osallistumattomuus vaaleihin ja puolueiden toimintaan.</p> <p>Erot väestöryhmien välillä ovat merkittäviä, mutta tähän saakka kerätyt tutkimusaineistot eivät anna osallistumis- ja kiinnittymiseroista ja niiden syistä tarkkaa kuvaa. Jatkossa demokriatiseurannassa tulee kiinnittää huomiota nykyistä yksityiskohtaisemman ja luotettavamman kuvan luomiseen esimerkiksi rekisteri- ja kyseilyaineistoja yhdistäen.</p>		

17.10.2013

Publikationens titel	Demokratiindikatorer 2013		
Författare	Sami Borg (red.), Tomi Kiilakoski, Juri Mykkänen, Sami Myllyniemi, Marianne Pekola-Sjöblom, Sirkka-Liisa Piipponen, Sari Pikkala		
Justitieministeriets publikation	52/2013	Utredningar och anvisningar	
OSKARI nummer	OM 7/021/2011		
ISSN-L	1798-7059		
ISSN (häft.)	1798-7059	ISSN (PDF)	1798-7067
ISBN (häft.)	978-952-259-333-7	ISBN (PDF)	978-952-259-334-4
URN	URN:ISBN:978-952-259-334-4		
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-334-4		
Ämnes- och nyckelord	demokrati, kommunal demokrati, indikatorer, val, partier, valdeltagande, politiskt deltagande, politiska attityder, medborgarsamhälle, unga, internet, sociala medier		
Referat	<p>Rapporten Demokratiindikatorer 2013 är en bilaga till statsrådets demokratipolitiska redogörelse som ska överlämnas till riksdagen år 2014. Rapporten ingår i forsknings- och utvärderingsplanen för arbetsgruppen för samordning av statsrådets forsknings-, prognostiserings- och utvärderingsverksamhet. Rapporten är en uppdatering av boken Finlands demokratiindikatorer som publicerades år 2006 i justitieministeriets publikationsserie (Borg 2006 red.). I samband med uppdateringen utvidgas granskningen av demokratins tillstånd och utveckling till nya tematiska områden. Den kommunala demokratin, de ungas politiska identifiering samt internet och sociala medier är specialteman som behandlas mera ingående i rapporten.</p> <p>Indikatoröversikten och de tematiska artiklarna baserar sig på material från regelbundet genomförda undersökningar samt på enskilda elektroniska datainsamlingar. Merparten av det material som använts är fritt tillgängligt via Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv. De uppdaterade demokratiindikatorerna kommer att finnas i Finlands valforskningsportal (www.vaalitutkimus.fi) inom den närmaste framtiden.</p> <p>Resultaten sammanfattas i slutet av översiktsdelen och i slutet av de enskilda temaartiklarna. I det stora hela mår den finländska demokratin relativt bra, men det är sannolikt att valdeltagande och deltagande i partiernas verksamhet kommer att minska.</p> <p>Det finns stora skillnader mellan befolkningsgrupper, men det forskningsmaterial som hittills samlats ger ingen exakt bild av skillnaderna i fråga om deltagande och politisk identifiering eller av orsakerna till dessa skillnader. I den fortsatta demokratiuppföljningen bör man sträva efter att skapa en mera detaljerad och tillförlitlig bild, till exempel genom att kombinera register- och surveydata.</p>		

SISÄLLYSLUETTELO

Kirjoittajat	9
Esipuhe	11
Johdanto	13
I INDIKAATTORIKATSAUKSET <i>Sami Borg</i>	
1 Äänestysaktiivisuus ja suhtautuminen äänestämiseen	17
1.1 Äänestysprosentit	17
1.2 Äänestysaktiivisuuden sosiodemografiset ja alueelliset erot	21
2 Kiinnittyminen puolueisiin	26
2.1 Kannatus, ehdokkuudet, jäsenmäärät ja jäsenaktiivisuus	26
2.2 Puoluekiinnittyneisyys: käsitykset ja mielipiteet	31
3 Työelämä-, järjestö- ja yhdistysosallistuminen sekä kansalaissitoutuminen	38
3.1 Osallistuminen työssä ja järjestöissä	38
3.2 Kansalaissitoutuminen	45
4 Suora demokratia ja yhteiskunnallisen osallistumisen monimuotoisuus	51
4.1 Kansanäänestykset ja kansalaisaloitteet	51
4.2 Poliittisen osallistumisen monimuotoisuus	54
5 Kansalaisten poliittiset asenteet	59
5.1 Luottamus demokratiaan ja instituutioihin	59
5.2 Vaalit sekä kiinnittyminen puolueisiin ja asiakysymyksiin	65
6 Poliittinen kiinnostus, tietämys politiikasta ja viestinten seuraaminen	67
6.1 Kiinnostus ja tietämys	67
6.2 Vaalien ja yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen viestimistä	71
7 Maahanmuuttajat ja demokratia	76
7.1 Maahanmuuttajien äänestysaktiivisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen	76
7.2 Suhtautuminen maahanmuuttoon	80
7.3 Maahanmuutto ja äänestysvalinnat	83
8 Indikaattorikatsausten yhteenveto	89
Lähteet	93

II TEEMA-ARTIKKELIT

Nuorten yhteiskunnalliset osallistumistavat ja asenteet <i>Sami Myllyniemi ja Tomi Kiiälkoski</i>	97
Demokratia ja suomalaisnuoret	97
Yhteenkuuluvuus suomalaiseen yhteiskuntaan	98
Samastuminen eri alueisiin	99
Luottamus yhteiskunnan instituutioihin	100
Äänestäminen ja äänestämättömyys	101
Äänestämättömyyden syyt	102
Äänestämättömyyden syiden muutos	104
Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vertailu	104
Äänioikeusikäraja	106
Kiinnostus politiikkaa kohtaan	107
Vaikuttamistapojen tehokkuus	109
Oma vaikuttamistoiminta	110
Vaikuttamisen ja passiivisuuden motiivit	113
Vaikuttamattomuuden motiivit	114
Koetut vaikutusmahdollisuudet	115
Sisäinen ja ulkoinen kansalaispätevyys	116
Lopuksi: demokratian kasvojenkohotus	118
Lähteet ja viitattut aineistot	121
Kuntademokratian tila ja trendit <i>Sari Pikkala, Marianne Pekola-Sjöblom ja Sirkka-Liisa Piipponen</i>	123
Johdanto	123
Äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa	125
Äänestysaktiivisuuden kehitys ja väestöryhmien erot	125
Suhtautuminen internet-äänestämiseen ja äänioikeusikärajan laskuun	128
Kuntalaisten suora osallistuminen ja vaikuttaminen	129
Kunnallinen kansanäänestys	130
Kunnan asukkaan aloiteoikeus	131
Alueellisen vaikuttamisen keinot	132
Muut osallistumis- ja vaikuttamistavat	133
Luottamushenkilöjärjestelmän kehityspiirteet	137
Kunnallisten toimielinten ja luottamustehtävien määrä	137
Luottamustehtävien kasaantuminen	138
Luottamustehtäviin käytetty aika	139
Luottamustehtävistä maksettavat palkkiot ja korvaukset	140
Edustuksellisen demokratian vetovoima ja toimivuus	141
Kiinnostus kunnallisia luottamustehtäviä kohtaan	141
Kuntavaalien ehdokasmäärän kehitys	142
Valtuutettujen edustavuus	143
Valtuutettujen vaihtuvuus	146
Valtuustoluopumisen syyt	148

Luottamushenkilöiden vaikutusvalta	149
Kuntalaisten käsitykset kunnallisesta päätöksenteosta	150
Lopuksi	152
Kunnallisen demokratian keskeisiä haasteita	152
Kuntademokratian seurannan tila ja tulevaisuus	153
Lähteet	154
Internet ja sosiaalinen media vaaleissa	157
<i>Juri Mykkänen ja Sami Borg</i>	
Internetin käyttö Suomessa	157
Internetin merkitys vaaleissa	158
Vaalikoneet	161
Sosiaalinen media ja poliittisen osallistumisen uusi sukupolvi	163
Johtopäätökset	166
Lähteet	168
III DEMOKRATIA JA SEN SEURANTA	
Demokratia ja sen seuranta	171
<i>Sami Borg</i>	
Vaali- ja puoluedemokratian tila	171
Demokratian kehittäminen	175
LIITE	
Sähköiset tutkimusaineistot	178

KIRJOITTAJAT

Sami Borg

toimii johtajana Yhteiskuntatieteellisessä tietoarkistossa, joka on Tampereen yliopiston erillisyksikkö.

Tomi Kiihlakoski

on tutkija Nuorisotutkimusverkostossa.

Juri Mykkänen

toimii yleisen valtio-opin yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksessa.

Sami Myllyniemi

on tilastotutkija Nuorisotutkimusverkostossa.

Marianne Pekola-Sjöblom

työskentelee tutkimuspäällikkönä Suomen Kuntaliiton kuntakehitys- ja tutkimusyksikössä.

Sirkka-Liisa Piipponen

on tilastoasiantuntija Suomen Kuntaliitossa.

Sari Pikkala

toimii yliopistonlehtorina Åbo Akademin julkishallinnon oppiaineessa.

ESIPUHE

Nyt käsillä oleva julkaisu syntyi oikeusministeriön rahoittamassa ja Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston koordinoimassa hankkeessa. Kirjan toimittaja työskenteli sen loppuvaiheessa yhden kuukauden vapaana muista tehtävistä. Tätä edelsi tutkimusavustajien muutaman kuukauden perusteellinen työ olemassa olevien tutkimusaineistojen ja tietolähteiden parissa.

Kirjan toimittajana tahdon kiittää lämpimästi kaikkia kirjaan kirjoittaneita kollegoita hyvästä yhteistyöstä. Artikkeleiden kirjoittajat ovat koonneet tuloksensa itse omista lähdeaineistoistaan.

Suurimman osan indikaattorikatsausten numerotiedoista kokosi Mattias Karlsson, jonka aineistonkäsittelyurakka oli melkoinen. Katsauksissa hyödynnetään noin 40 eri kyselytutkimusaineistoa ja useita muita lähdeaineistoja. Myös eduskuntavaalitutkimusaineistoja käsitellyt Markus Wanamo osallistui merkittävästi tulosten tuottamiseen ja kokoamiseen. Kuviot on laatinut Pentti Kiljunen Yhdyskuntatutkimus Oy:stä ja kirjan taittoi Marita Alan-ko Tampereen yliopistosta. Kiitos paljon teille kaikille.

Lopuksi kiitän oikeusministeriötä ja ministeriön koordinoimaa demokratiaverkostoa tuesta ja ideoista hankkeen toteuttamiseksi. Suomalaisen demokratiaseurannan on jatkuttava ja kehityttävä myös tästä eteenpäin.

Tampereella 23.9.2013

Dosentti Sami Borg
Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston johtaja

JOHDANTO

Demokratiaindikaattorit 2013 päivittää vuonna 2006 ilmestyneen *Suomen demokratiaindikaattorit* -kirjan tietoja (Borg 2006 toim.). Samalla uusi indikaattoriraportti laajentaa kansanvallan tilan ja kehityksen tarkastelua joillekin uusille aihealueille.

Seitsemän vuotta sitten julkaistu indikaattorikirja syntyi laajan tutkijajoukon yhteistyön tuloksena. Se oli otteeltaan perinteisen akateeminen johdattaen lukijoitaan aihealueiden tieteelliseen tutkimukseen ja teoreettiseen keskusteluun. Tuolloisen hankkeen tavoitteet olivat niin ikään käytännöllisiä. Pää tavoitteita olivat kansalaisvaikuttamisen indikaattoreiden määrittäminen, kansalaisten osallistumisen, asenteiden ja valmiuksien empiirinen kuvailu sekä ehdotusten tekeminen indikaattorityötä tukeväksi säännölliseksi tiedonkeruuksi.

Kirjan julkistamisen jälkeen oikeusministeriö on toteuttanut useita tehdyistä ehdotuksista. Se on sitoutunut rahoittamaan demokratiaindikaattoreiden perusaineistoina toimivien kansallisten eduskuntavaalitutkimusten aineistonkeruuta. Näiden pohjalta keskeisiä demokratiaindikaattoreita on koottu verkkopalveluksi osoitteessa www.vaalitutkimus.fi.

Nyt raportoitavan uuden hankkeen taustalla oli yleinen tarve päivittää indikaattoreita demokratiaseurannan tueksi. Tiedot hyödyttävät myös Jyrki Kataisen hallituksen tulevaa demokratiaselontekoa sekä uuden kuntalain valmistelua.

Hanketta suunniteltaessa sovittiin, että projektia varten ei kerätä uusia tutkimusaineistoja, vaan tavoitteena on koota mahdollisimman kattava kokonaiskuva olemassa olevista aineistoista. Syyt tällaiseen lähestymistapaan olivat sekä taloudellisia että myös yleisemmin tutkimusekonomisia. Hankkeen suhteellisen ripeä toteuttamisaikataulu ei olisi sallinut merkittävässä määrin uusien aineistojen keruuta.

Tästä huolimatta useimmat indikaattorit tarjoavat varsin ajantasaisen kuvan suomalaisen demokratian tilasta ja kehityssuunnista. Suuri osa kirjan taulukoista ja kuvioista siirretään edellä mainittuun demokratiaindikaattoreiden verkkopalveluun lähitulevaisuudessa.

Kirjan ensimmäisen osan katsauksissa raportoitavat tiedot perustuvat tutkimusaineistoihin, joista useimmat on tallennettu Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston aineistotietovarantoon. Sieltä ne ovat maksutta saatavilla avoimeen käyttöön tieteelliseen tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. Kirjan lopusta löytyy aineistoluetelo, johon on koottu aineistolähteiden yk-

sityiskohtaiset viitetiedot. Tietoarkiston aineistosivuilta¹ löytyvät tarkat tiedot aineistojen tietosisällöistä, otoksista ja tiedonkeruumenetelmistä.

Keskeisimpiä kirjassa hyödynnettyjä tutkimusaineistosarjoja ja muita aineistolähteitä ovat:

- Kansallisten eduskuntavaalitutkimusten aineistot
- European Social Survey -aineistot
- EVA:n kansallisten asennetutkimusten aineistot
- Puolueiden ajankohtaistutkimusten yhdistetty aineisto
- Nuorisobarometrit

- Työolobarometrit
- Kuntaliiton ARTTU-tutkimusten sekä KuntaSuomi 2004 -tutkimusten aineistot
- Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimus
- World Values Survey -aineistot
- Eduskuntavaalien seuranta-aineistot (GallupKanava)
- Tiedebarometrit

- Tilastokeskuksen vaalitulokset
- Tilastokeskuksen Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimukset

Kaikkiin kyselyaineistotietoihin liittyy pieniä satunnaisvirheitä ja muita mahdollisia virhelähteitä. Tällaiset on pyritty ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon numerotuloksista tehdyissä päätelmissä.

Kaikkiaan kirjan luonne on indikaattorikatsausten osalta aikaisempia tietoja päivittävä. Esitysformaatti on tiivis ja keskeisiä aiheita tarkastellaan tilastokatsausmaisesti. Katsausten yhteenvedo kokoaa faktalaatikkoihin keskeisiä tuloksia ja kehityssuuntia.

Tämän jälkeen seuraa kolme teema-artikkelia, joissa pureudutaan hankkeen tavoitteiden kannalta keskeisiin aiheisiin. Näistä ensimmäinen perustuu enimmäkseen Nuorisobarometri 2013 -aineistoon, josta Sami Myllyniemi ja Tomi Kiilakoski ovat koonneet nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen uunituoreita tietoja. Toisen artikkelin ovat kirjoittaneet Sari Pikkala, Marianne Pekola-Sjöblom ja Sirkka-Liisa Piipponen ja se käsittelee kuntademokratiaa. Artikkelit hyödyntää monipuolisesti erilaisia kunta-alan tutkimusaineistoja. Kolmas teemaosio käsittelee internetin ja sosiaalisen median käyttöä vaaleissa. Artikkelin kirjoitti Juri Mykkänen yhdessä kirjan toimittajan kanssa.

Teoksen päättävä johtopäätösosa keskustelee tuloksista ja demokratiaseurannan aineistopohjasta sekä kokoaa seurantaa tukevia toimenpidesuosituksia.

¹ Ks. <http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/index.html>

I

INDIKAATTORIKATSAUKSET

Äänestysaktiivisuus ja suhtautuminen äänestämiseen

Kiinnittyminen puolueisiin

Työelämä-, järjestö- ja yhdistysosallistuminen sekä kansalaissitoutuminen

Suora demokratia ja yhteiskunnallisen osallistumisen monimuotoisuus

Kansalaisten poliittiset asenteet

Poliittinen kiinnostus, tietämys politiikasta ja viestinten seuraaminen

Maahanmuuttajat ja demokratia

Indikaattorikatsausten yhteenveto

1

Äänestysaktiivisuus ja suhtautuminen äänestämiseen

1.1

ÄÄNESTYSPROSENTIT

Yleisten vaalien äänestysaktiivisuutta tarkastellaan kuviossa 1.1 sekä taulukoissa 1.1 ja 1.2. Taulukko 1.1 vertailee maamme parlamenttivaalien äänestysprosentteja kansainvälisesti. Suomi sijoittuu länsimaiden parlamenttivaalien äänestysaktiivisuusvertailussa selvästi keskitason alapuolelle. Yhteensä 23 maan tarkastelussa Suomen järjestyssija oli 2000-luvun vaaleissa kuudestoista.

Eduskuntavaaleissa kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosentti on ollut jo 1990-luvulta lähtien keskimäärin alle 70 prosenttia (kuvio 1.1). Taulukko 1.2 osoittaa äänestysaktiivisuuden kehityksen muissa vaalityypeissä. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa keskitytään yleensä kotimaan äänestysprosentteihin. Ne ovat pudonneet jo presidentinvaaleissakin alle 70 prosentin. Kaikkien yleisten vaaliemme äänestysprosentit ovat matalia tai matalahkoja. Ongelma on tunnistettu jo pitkään.

Tilanne on demokrationpolitiikan kannalta korkeintaan siedettävä. Äänestysprosenttien 2000-luvun ja kuluvan vuosikymmenen kehityssuunta ei tosin ole enää ollut niin selvästi laskeva kuin 1980- ja 1990-luvuilla. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa tapahtui jopa muutaman prosenttiyksikön käänne ylöspäin, mutta kuntavaaleissa 2012 äänestysprosentti laski suurin piirtein saman verran verrattuna vuoden 2008 kuntavaaleihin.

Presidentinvaaleissa äänestysaktiivisuus on laskenut 2000-luvulta alkaen eniten ja vuoden 2012 vaalien toisen kierroksen äänestysprosentti putosi jo alle vuoden 2011 eduskuntavaalien osallistumistason.

Europarlamenttivaalien äänestysaktiivisuusvertailuissa Suomi sijoittuu parlamenttivaalien tavoin keskitason alapuolelle. Äänestysprosentin jäädessä noin 40 prosenttiin, kuten vuosina 2004 ja 2009, kolme viidestä äänioikeutetusta ei käy äänestämässä. Eurovaalien lisäksi kuluvan vuosituhaten kuntavaaleista löytyy runsaasti kuntia ja äänestysalueita, joissa enemmistö äänioikeutetuista jätti äänestämättä.

Taulukko 1.1
Äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa 23 länsimaassa 1950–2013 (%)

Maa	1950-luku	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku	2000-luku	2011-
Australia	91.9	95.3	95.3	94.3	95.5	94.8	93.2
Malta	78.0	90.2	94.0	95.4	96.2	94.5	93.0
Luxemburg	91.9	89.6	89.5	88.1	87.4	91.3	.
Belgia	93.1	91.3	93.0	93.8	91.5	91.4	89.2
Tanska	82.1	87.3	87.7	87.2	84.3	86.1	87.7
Islanti	90.9	91.3	90.4	89.4	86.4	85.5	.
Ruotsi	78.7	86.4	90.4	89.1	85.0	81.0	84.6
Itävalta	95.3	93.8	92.3	91.5	83.7	81.5	.
Norja	78.8	82.8	81.6	83.1	77.1	76.4	.
Saksa ^a	86.9	87.1	90.9	87.3	79.6	75.8	.
Italia	93.8	92.8	92.3	88.9	85.5	81.9	75.2
Alankomaat	95.4	95.0	83.5	83.5	76.0	79.8	75.0
Uusi-Seelanti	94.7	89.1	86.0	91.4	85.9	78.9	74.2
Irlanti	74.3	74.2	76.5	72.7	67.2	64.8	70.0
Espanja ^b	.	.	72.5	73.4	77.6	73.5	68.9
Suomi	76.5	85.0	78.2	73.9	67.4	65.9	67.4
Iso-Britannia	80.2	76.6	75.7	74.1	74.6	60.4	65.8
Kreikka ^c	75.8	82.2	80.3	83.3	79.6	74.2	62.5
Kanada	74.5	78.0	74.6	73.3	68.3	61.6	61.4
Portugali ^d	.	.	87.5	78.0	65.2	62.3	58.0
Ranska	80.0	76.6	76.5	71.8	68.4	60.1	55.4
Sveitsi	69.0	64.1	52.3	48.2	43.8	46.8	49.1
Yhdysvallat	49.0	56.3	46.2	46.4	42.8	46.6	46.3

Äänestystiedot perustuvat rekisteröityihin äänestäjiin muiden maiden paitsi Yhdysvaltojen osalta, jossa äänestysprosentti on laskettu koko äänestysikäisestä väestöstä. Myös Suomen osalta kyse on kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosentista. 2010-luku: Muutamien maiden arvot puuttuvat koska vaalia ei ole vielä (9.4.2013) pidetty tällä vuosikymmenellä.

^a Vuoden 1990 vaaleihin asti luvut viittaavat Saksan liittotasavaltaan.

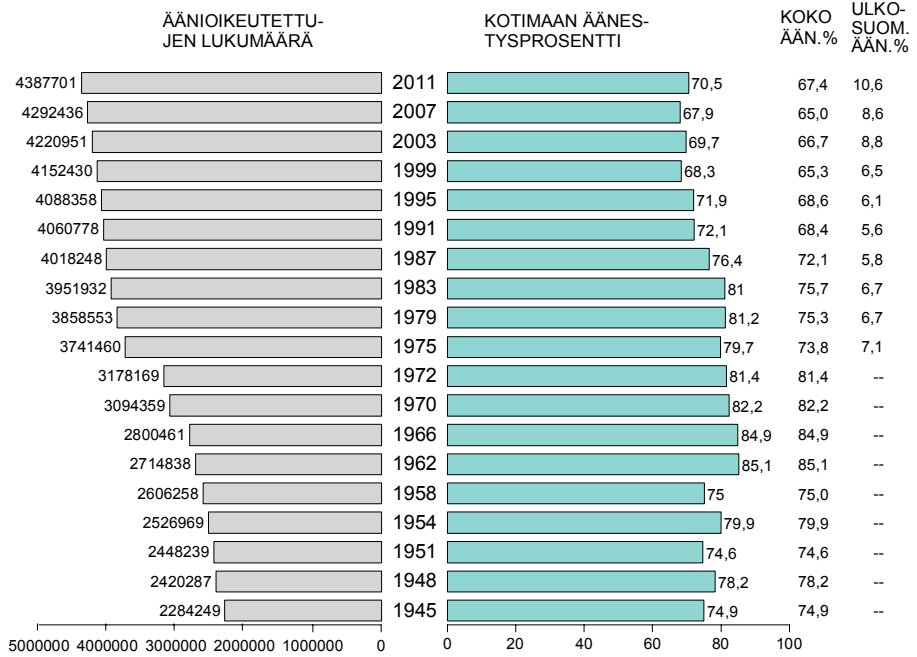
^b Äänestystiedot vuoden 1977 vaaleista eteenpäin.

^c Vuoden 1950 vaalien kohdalta äänestystieto puuttuu.

^d Äänestystiedot vuoden 1975 vaaleista eteenpäin.

Lähde: Päivitetty taulukosta 6.1 teoksessa Muutosvaalit 2011. Päälähteenä on käytetty tietovarantoa, jonka on tuottanut The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA).

EDUSKUNTAVAALIEN 1945-2011 ÄÄNIOIKEUTETUT JA ÄÄNESTYSPROSENTIT.

Kuvio 1.1
Eduskuntavaalien äänioikeutetut ja äänestysprosentit (1945–)

Taulukko 1.2
Kuntavaalien 1945–2012, presidentinvaalien 1950–2012 ja
europarlamenttivaalien 1996–2009 äänioikeutetut ja äänestysprosentit

KUNTAVAALIT		
Vuosi	Äänioikeutettujen lukumäärä	Äänestysprosentti
2012	4,303,064	58.3
2008	4,191,662	61.2
2004	4,099,864	58.6
2000	4,014,611	55.9
1996	3,941,019	61.3
1992	3,801,449	70.9
1988	3,762,623	70.5
1984	3,666,750	74.0
1980	3,530,447	78.1
1976	3,429,664	78.5
1972	3,320,339	75.6
1968	2,964,967	76.7
1964	2,718,536	79.3
1960	2,639,326	74.8
1956	2,538,890	66.2
1953	2,484,676	71.3
1950	2,418,870	62.9
1947	2,340,799	66.3
1945	2,236,789	54.1

(1945–1947 ml. lukien vaalipiirit, joissa vaalit toimitettiin. 1945–1988 ml. Ahvenanmaan kunnallisvaalit.)
Lähde: Tilastokeskuksen vaalitilastot.

PRESIDENTINVAALIT				
Vuosi	Äänioikeutettujen lukumäärä	Kotimaan äänestysprosentti	Koko äänestysprosentti	Ulkosuomalaisten äänestysprosentti
2012	4,402,622	68.9	66.0	13.9
2006	4,272,537	77.2	74.0	12.6
2000	4,167,204	80.2	76.8	11.7
1994	4,085,622	82.3	78.7	12.6
1988	4,036,169	82.7	78.2	8.1
1988	4,036,169	82.3	77.8	8.0
1982	3,921,005	86.8	81.3	13.2
1978	3,844,279	69.9	64.3	1.9
1968	2,920,635	70.2	70.2	.
1962	2,714,883	81.5	81.5	.
1956	2,597,738	73.4	73.4	.
1950	2,487,230	63.8	63.8	.

(Vuonna 1988 välittömän vaalin ja vuosina 1994-2012 toisen kierroksen äänestysprosentti.)

EUROPARLAMENTTIVAALIT					
Vuosi	Ääni- oikeutettujen lukumäärä	Kotimaan äänestys- prosentti	Koko äänestys- prosentti	Ulkosuoma- malaisten äänestyspros.	Muiden EU- kansalaisten äänestyspros.
2009	4,332,457	40.3	38.6	3.9	35.9
2004	4,227,987	41.1	39.4	3.7	42.4
1999	4,141,098	31.4	30.1	2.7	35.2
1996	4,108,703	60.3	57.6	2.9	64.6

(Vuoden 1996 europarlamenttivaalit toimitettiin samanaikaisesti kuntavaalien kanssa.)
Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

1.2 ÄÄNESTYSAKTIIVISUUDEN SOSIODEMOGRAFISET JA ALUEELLISET EROT

Taulukkojen 1.3, 1.4 ja 1.6 pitkittäistiedot osoittavat eduskuntavaalien äänestysprosenttien eroja sukupuolten, ikäryhmien ja vaalipiirien välillä. Naiset ovat äänestäneet eduskuntavaaleissa miehiä ahkerammin 1980-lopulta alkaen. Vuoden 2011 vaaleissa aktiivisuusero tasoitui mutta ei poistunut.

Eri-ikäisten ja eri alueiden välillä äänestysprosentteissa on havaittavissa ryhmien osallistumisaktiivisuuden polarisoitumiskehitystä. Taulukon 1.4 aktiivisimman ja passiivisimman ikäryhmän äänestysprosenttiero lienee ollut 2000-luvun eduskuntavaaleissa noin 35–40 prosenttiyksikköä, kun se oli vielä 1980- ja 1990-luvun vaaleissa noin 25 prosenttiyksikköä. Luultavasti enemmistö alle 25-vuotiaista äänioikeutetuista on jättänyt äänestämättä muutamissa viimeisimmissä eduskuntavaaleissa.

Äänestysprosenttien laskeva trendi johtuu useista syistä, joita on käsitelty muun muassa kansallisten eduskuntavaalitutkimusten erillisartikkeleissa (Grönlund ja Paloheimo ja Wass 2005; Borg 2009; Wass ja Borg 2012). Lisäksi nuorten äänestämättömyyden syitä on selvitetty systemaattisesti Nuorisosasian neuvottelukunnan teettämässä nuorten eduskuntavaalitutkimuksissa.

Tärkeimpiä yleisiä ja pitkään vaikuttaneita syitä äänestysprosenttien laskuun lienevät kansalaisten puoluekiinnittymisyyden heikentyminen sekä vaaleihin liittyvän osallistumisnormin höltyminen. Puoluekiinnittymisen eroja ja muutoksia tarkastellaan seuraavassa alaluvussa. Normimuutoksen osalta taulukko 1.5 osoittaa, että äänestämisen kokeminen ehdottomaksi kansalaisvelvollisuudeksi on 2000- ja 2010-lukujen taitteessa huomattavasti harvinaisempaa kuin 1970-luvun lopulla. Nykyisin enää alle puolet nuorimmista äänioikeutetuista on samaa mielestä väitteestä ”pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena”, kun vielä vuonna 1977 useampi kuin neljä viidestä nuoresta oli täysin samaa mieltä lähes samankaltaisesta väittämästä.

Tulokset antavat aiheen olettaa, että edellä havaittu äänestämättömyyden voimistunut ikäpolarisaatio liittyy velvollisuusnormin heikentymiseen nuorimmissa osallistujaryhmissä. Toisaalta vuoden 2011 vaaleissa normia koskeva muutos kääntyi toisensuuntaiseksi, mikä sopii hyvin myös vaalien kohonneeseen äänestysprosenttiin. Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimusaineisto kertoo lisäksi, että kolme neljästä (73 %) äänioikeutetusta katsoo vaaleissa äänestämällä olevan vaikutusta siihen, kuinka asioita hoidetaan Suomessa (kuvio 1.2).

Vaalipiirien väliset trendit kotimaan äänestysaktiivisuudessa osoittavat puolestaan, että ruuhka-Suomessa eduskuntavaalien vaalipiirien äänestysprosentit ovat pudonneet vuodesta 1983 alkaen yleensä kymmenisen prosenttiyksikköä. Helsingissä pudotusta on ollut vain hi-
venen. Itä- ja Pohjois-Suomen vaalipiireissä laskua on sen sijaan ollut keskimäärin lähes 15 prosenttiyksikköä.

Tässä indikaattoriraportissa ei tarkastella systemaattisesti sosioekonomisten ryhmien ja koulutustason mukaisia osallistumiseroja. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että Suomessa äänestysaktiivisuuserot eri sosioekonomisten ryhmien välillä ovat suuria, ja että ne ilmenevät eri vaalityypeissä voimakkaasti myös suurimmissa kaupungeissa eri asuin-
alueiden välillä. Aihepiiristä ei kuitenkaan ole saatavilla kattavaa ja ajantasaista valtakunnal-
lista seurantatietoa. Laajoja ja valtakunnallisia äänestysaktiivisuuden rekisteripohjaisia tutki-
muksia ei ole tehty sitten vuoden 1999 eduskuntavaalien (Martikainen ja Wass 2002).

Kaiken kaikkiaan valitsijakunnan äänioikeuden käytöstä pitäisi tulevaisuudessa toteut-
taa selvästi nykyistä systemaattisemmin erityisesti rekisteripohjaisia analyyseja, ja myös rekis-
teri- ja kyselyaineistoja yhdisteleviä tutkimuksia. Niissä tulisi kiinnittää huomiota keskeisten
väestöryhmien toistuvaisäänestämättömyyteen peräkkäisissä vaaleissa.

Taulukko 1.3
Miesten ja naisten äänestysaktiivisuuserot eduskuntavaaleissa 1945–2011
(%, Suomessa asuvat Suomen kansalaiset)

Vuosi	Miehet	Naiset	Ero (%-yks.)
2011	69.6	71.3	-1.8
2007	65.8	69.9	-4.1
2003	67.6	71.6	-4.0
1999	66.8	69.7	-2.9
1995	70.6	73.1	-2.5
1991	71.0	73.2	-2.2
1987	76.2	76.6	-0.4
1983	81.2	80.9	0.4
1979	81.9	80.6	1.3
1975	80.1	79.4	0.7
1972	81.9	81.0	0.9
1970	83.2	81.3	1.9
1966	86.1	83.9	2.2
1962	86.1	84.2	1.9
1958	78.3	72.1	6.2
1954	82.9	77.4	5.5
1951	78.4	71.4	7.0
1948	81.0	75.9	5.1
1945	77.5	72.7	4.8

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

Taulukko 1.4
Ikäryhmien äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa 1987, 1999, 2007 ja 2011 (%)

Ikä	1987	1999	Arvio 2007			Arvio 2011	
	%	%	Ikä	%	(n)	%	(n)
18	64	56					
19–24	59	50	18–24	38	(65)	49	(128)
25–29	68	56	25–34	58	(132)	54	(239)
30–34	75	61	35–44	57	(125)	70	(182)
35–54	83	72	45–54	78	(173)	75	(187)
55–69	87	81	55–64	78	(209)	84	(205)
70–79	78	75	65–	83	(259)	79	(343)
80–	56	52					
Kaikki	77	68	Kaikki	68	(963)	70	(905)

Selite: Vuosien 2007 ja 2011 osalta kyselyaineistoarvio on painotettu sukupuolen mukaan vastaamaan virallista, vaalitulostoista saatavaa äänestysaktiivisuutta. Vuosien 1987 ja 1999 tiedot eivät sisällä Ahvenanmaan tietoja.

Lähteet: Vuosien 1987 ja 1999 osalta Martikainen ja Wass (2002, 86) sekä vuosien 2007 ja 2011 osalta Wass ja Borg (2012, 106).

Taulukko 1.5
Suhtautuminen äänestämässä käyntiin velvollisuutena vuosina 1977, 2007 ja 2011
(täysin samaa mieltä olevien osuudet, %)

Ikä	%			(n)		
	1977	2007	2011	1977	2007	2011
18–24	83	40	49	(197)	(136)	(104)
25–34	85	57	59	(304)	(216)	(206)
35–44	91	61	73	(207)	(206)	(183)
45–54	88	68	70	(201)	(231)	(192)
55–64	87	69	82	(166)	(286)	(232)
65–74	92	80	87	(113)	(230)	(249)
75–	94	83	89	(32)	(113)	(127)
Kaikki	87	66	74	(1220)	(1417)	(1293)

Kysymys kuului 2007 ja 2011: "Pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena".

Kysymys kuului 1977: "Äänestäminen on kansalaisvelvollisuus".

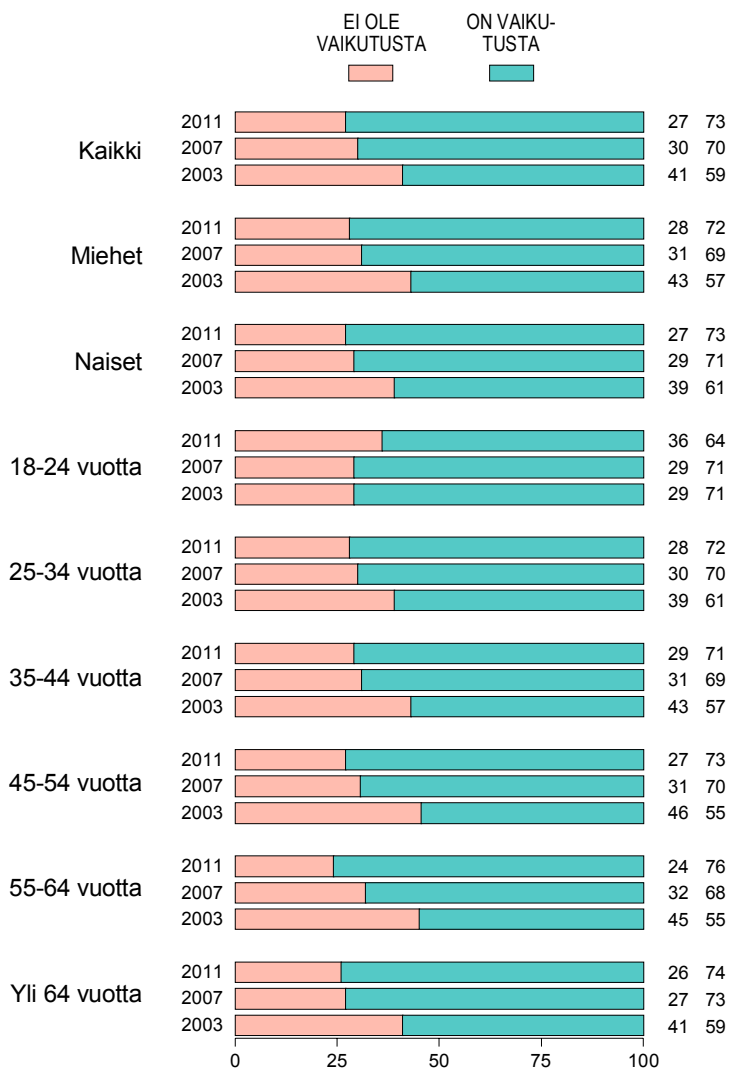
Lähteet: Puolueiden ajankohtaistutkimusten 1977–1990 yhdistetty aineisto sekä kansallisten eduskuntavaalitutkimusten 2007 ja 2011 aineistot.

Taulukko 1.6
Eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentti vaalipiireittäin 1983–2011 (%)

Vuosi	HEL	UUS	VAR	SAT	HÄM	PIR	KYM	E-S	P-S	P-K	VAA	K-S	OUL	LAP	AHV
2011	75.5	72.9	71.2	69.5	68.8	71.5	67.4	66.5	66.3	65.7	73.2	69.0	67.7	67.5	51.1
2007	71.1	69.9	68.2	67.6	65.7	68.3	65.8	64.5	64.5	64.5	71.5	67.3	65.5	66.0	57.0
2003	73.9	70.9	70.7	69.6	67.0	69.8	67.5	65.4	65.6	66.6	73.5	67.7	67.9	69.7	60.3
1999	70.3	68.2	68.8	69.2	66.5	68.9	66.7	64.4	64.2	66.6	73.3	67.5	67.4	69.6	54.7
1995	72.7	71.9	74.1	74.1	71.7	72.7	70.6	67.9	67.2	69.4	75.9	71.4	70.5	72.1	52.1
1991	70.6	70.7	73.1	74.4	71.0	71.9	71.0	68.7	69.3	68.9	78.6	73.1	72.9	76.0	50.8
1987	74.1	75.3	77.4	78.6	76.3	76.7	76.5	74.4	74.6	73.6	81.5	77.3	76.1	78.8	52.8
1983	78.4	80.5	81.8	83.0	81.4	81.2	81.2	78.6	79.3	79.2	83.9	81.8	82.2	84.2	56.0

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

MILLAINEN MERKITYS ON SILLÄ, KETÄ IHMISET ÄÄNESTÄVÄT: ARVIOT VUOSINA 2003, 2007 ja 2011 (%).

(Lähteet: Vaalitutkimusaineistot vuosilta 2003, 2007 ja 2011 / FSD1260; FSD2269; FSD2653.)

Kuvio 1.2
Millainen merkitys sillä on, ketä ihmiset äänestävät (%)

2

Kiinnittyminen puolueisiin

2.1

KANNATUS, EHDOKKUUDET, JÄSENMÄÄRÄT JA JÄSENAKTIIVISUUS

Vuoden 2011 eduskuntavaalien suurista puoluekannatusmuutoksista huolimatta Suomen puoluejärjestelmää voidaan edelleen pitää jokseenkin vakiintuneena. Kaikki kahdeksan eduskuntapuoluetta ovat toimineet eduskunnassa jo pitkään – kun niiden edeltäjien toiminta otetaan huomioon. Muita rekisteröityjä puolueita on suurin piirtein saman verran. Niiden vaalikannatus on yleensä ollut minimaalista eri vaalityypeissä.

Eduskunnan ulkopuolisilla puolueilla ei ole ollut sanottavaa menestystä myöskään viimeisimpien vuosikymmenten kuntavaaleissa. Vuonna 2012 Suomen Kommunistinen Puolue sai valtakunnallisesti 0,4 prosenttia äänistä, yhdeksän paikkaa ja runsaat 11000 ääntä. Minipuolueista vain SKP ja Piraattipuolue saivat kuntavaaleissa 2012 enemmän ääniä kuin puolueen perustamiseksi vaaditaan kannattajia (5000). Sitoutumattomat ryhmät keräsivät kuntavaaleissa 2012 yhteensä runsaat 41000 ääntä saavuttaen 1,7 prosentin kannatuksen ja 185 paikkaa. Eduskuntapuolueiden ehdokkaat keräsivät kuntavaalien 2012 kaikista hyväksytyistä äänistä ja paikoista yli 97 prosenttia.

Vaalien äänestysprosentit ovat yksi puoluekiinnittymisen yleinen mittari, koska ääni ehdokkaalle on suomalaisessa vaalijärjestelmässä myös ääni puolueelle. Puoletta ei ole mahdollista äänestää suoraan äänestämättä ehdokasta. On perusteltua otaksua, että vaalien matalat äänestysprosentit heijastavat kansalaisten yleistyvää kyvyttömyyttä ja jopa haluttomuutta puoluevalintaan vaaleissa ja niiden ulkopuolella. Matalat äänestysprosentit kertovat myös puolueiden järjestöllisen mobilisointivoiman hiipumisesta.

Ehdokasrekrytoinnin haasteet ovat näkyneet ainakin kuntavaalien ehdokasmäärien laskussa. Asia on ongelma kuntien lukumäärän ja valtuustopaikkojen vähenemisestä huolimatta. Kuntavaalien ehdokasmäärien kehitystä käsitellään tarkemmin yhdessä tämän teoksen erillisartikkelissa.

Muiden vaalityyppien osalta ehdokasmäärien muutokset eivät ole toimiva indikaattori puoluekiinnittymisen muutoksille, koska niissä ehdokasmäärät ovat pienempiä ja yleensä tarjokkaita riittää ehdolle ainakin suurimmissa puolueissa.

Ehdokasmäärien sijasta puolueiden jäsenmäärät, jäsenaktiivisuus ja niiden kehitys osoittavat paljon paremmin spontaanin puoluepoliittisen osallistumisen suosiota ja muutoksia. Eduskuntapuolueiden jäsenmäärät on päivitetty¹ kuvioihin 2.1 ja 2.2. Tuoreimmat tiedot koottiin kirjoittajan toimesta sähköpostitse keväällä ja kesällä 2013 suoraan puolueoimistoista. Kaikkia rekisteröityjä puolueita pyydettiin ilmoittamaan ajantasainen tai vuoden 2012 lopun tilannetta kuvaava jäsenmäärä. Lisäksi puolueita pyydettiin ilmoittamaan puolueensa jäsenistön ikärakenne laskelmaan, joka kuvaa kaikkien puolueiden yhteenlasketun jäsenistön ikärakennetta.

Kuvion 2.1 mukaan eduskuntapuolueiden kokonaisjäsenmäärä on laskenut viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana noin sadalla tuhannella. Osa laskusta voi selittyä rekisterinpidon kohentumisella. Nykyinen kokonaisjäsenmäärä, noin 267000, on selvästi alle puolet vuoden 1980 huippulukemista. Kuvion 2.1 toinen viiva osoittaa kokonaisjäsenmäärän osuuden mittauspistettä lähimpien eduskuntavaalien kotimaan äänioikeutettujen määrästä. Ilmenee, että tämä osuus on nykyisin vain noin kolmannes vuoden 1970 vastaavasta osuudesta.

On päivänselvää, että näin nopeat muutokset ovat heikentäneet merkittävästi puolueiden ns. peruskannatusta omalta jäsenistöltä, sekä murentaneet ja ohentaneet oleellisesti puoluejärjestöjen henkilötason kontaktipintoja äänioikeutettuihin.

Eduskuntapuolueiden omien jäsenrekisteritietojen perusteella niiden yhteenlaskettu kokonaisjäsenmäärä on vuonna 2013 enää vain hieman yli kuusi prosenttia kaikista äänioikeutetuista.

Kuvion 2.2 mukaan jäsenmäärien kehityssuunta on johtunut kaikkien pitkäaikaiskanatukseltaan suurimpien puolueidemme jäsenmäärän laskusta (SDP, KESK, KOK, VAS/SKDL). Vihreät ja Perussuomalaiset ovat onnistuneet aivan viime vuosina nostamaan jäsenmääriään, mutta asialla on ollut vain vähän merkitystä puolueiden yhteenlasketun kokonaisjäsenmäärän kannalta.

Entä miten puoluejäsenistöjen ikärakenne on kehittynyt ajan mittaan? Taulukon 2.1 uusimmat tiedot osoittavat, että eduskuntapuolueiden jäsenrekisteritietojen nojalla jäsenistöjen ikääntyminen näyttää jatkuneen kuluvalle vuosituhanella. Vuonna 1995 60 vuotta täyttäneitä oli puoluejäsenistä noin kolmannes, nyt puoluejäsenistä noin joka toinen on tämänikäinen.

Nuorimpien ikäryhmien aliedustus verrattuna äänioikeutettuun väestöön on roima. Alle 40-vuotiaita on jäsenistöissä vain 19 prosenttia. Äänioikeutettujen joukossa heitä on kolmannes.

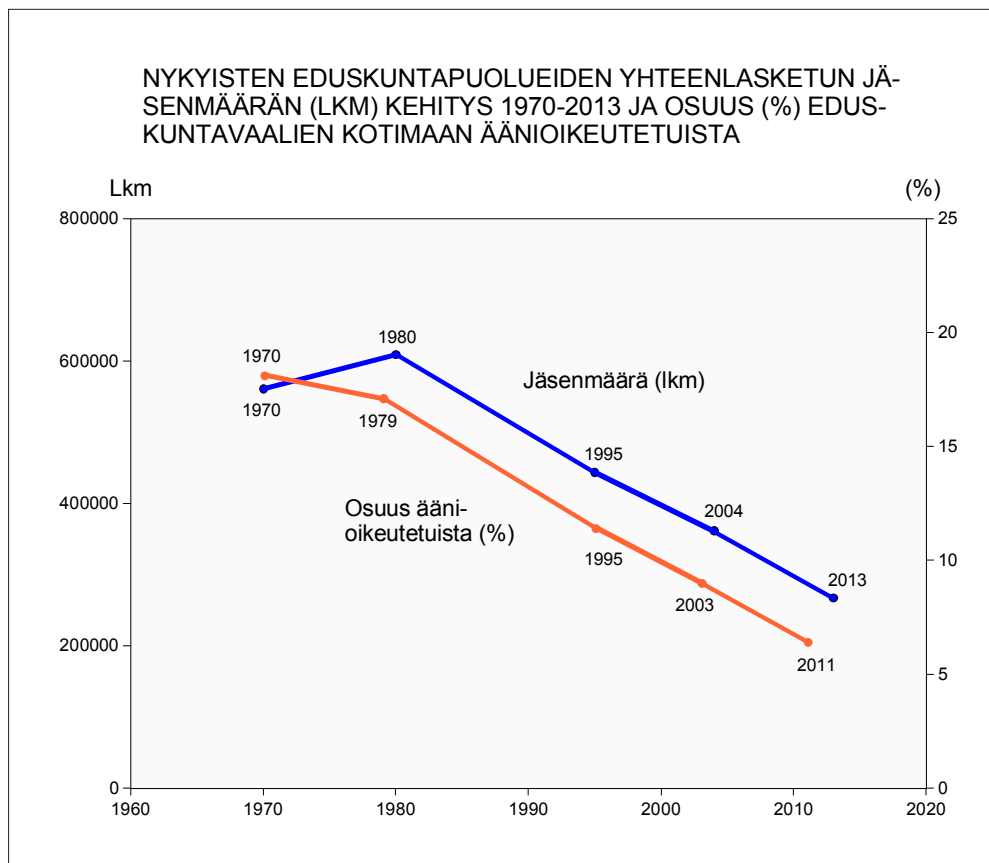
Niin ikään 60 vuotta täyttäneitä on äänioikeutetuista kolmannes, mutta jäsenistä siis hieman yli puolet. Jäsenmäärien pitkän aikavälin pieneneminen ja jäsenistöjen ikääntyminen selittyvät pääasiassa sillä, että puolueet eivät ole kyenneet saamaan paljoakaan uusia jäseniä.

Taulukko 2.2 osoittaa lisäksi jäsenaktiivisuuden tasoja ja muutoksia 2000-luvulla Euroopan Social Surveyn Suomen aineistojen nojalla (ESS). Laajassa Tilastokeskuksen keräämässä kyselyssä on seurattu kahden vuoden välein kansalaisten osallistumista poliittisten ryh-

¹ Vuosien 1970–2011 tietojen lähteistä ks. http://www.vaalitutkimus.fi/fi/kiinnittyminen/puolueiden_jasenmaerien_kehitys.html.

mien toimintaan kysymyksellä, joka koskee toimimista jossakin puolueessa tai poliittisessa ryhmässä viimeisten 12 kuukauden aikana.

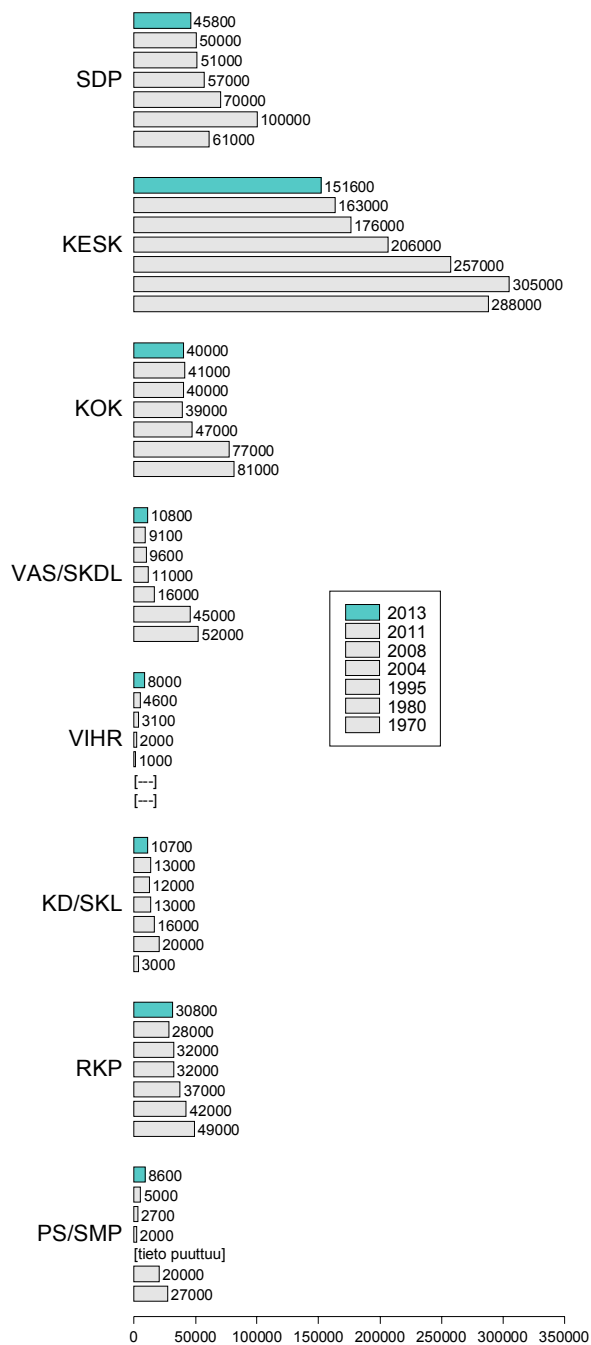
Kaikkien vastaajien kyllä-vastausten osuudet ovat olleet useimpina vuosina 3–4 prosentin tuntumassa. Kyselytuloksiin sisältyy satunnaisvirheitä (tilastollinen virhemarginaali) ja varsinkaan eri vuosien ikäryhmittäiset tulokset eivät salli vahvoja muutospäätelmiä. Kussakin ikäryhmässä vastaajamäärät liikkuvat vuosittain parin kolmen sadan tienoilla. Toisaalta tulosten yleiskuva on selväpiirteinen: passiivisimpia osallistujia poliittiseen ryhmätoimintaan ovat nuoret ja nuoret keski-ikäiset. Aktiivisimpia ovat 45–74-vuotiaat.

Kuvio 2.1

Nykyisten eduskuntapuolueiden yhteenlasketun jäsenmäärän kehitys 1970–2013 ja jäsenten kokonaismäärän osuus (%) eduskuntavaalien kotimaan ääni-oikeutetuista

NYKYISTEN EDUSKUNTAPOULUEIDEN JÄSENMÄÄRIEN KEHITYS 1970-2013

Kuvio 2.2
Nykyisten eduskuntapuolueiden jäsenmäärien kehitys 1970–2013

Taulukko 2.1
Eduskuntapuolueiden jäsenistöjen ikärakenne vuosina 1995, 2003 ja 2013 (%)

	Jäsenrekisteritietoihin perustuva osuus 1995 ^a	Jäsenrekisteritietoihin perustuva arvio 2003 ^b	Jäsenrekisteritietoihin perustuva osuus 2013 ^c
-29	8	7	9
30-39	12	10	10
40-49	21	16	13
50-59	27	28	17
60-	32	41	51
YHT	100	100	100

^a Tieto perustuu seuraavien puolueiden jäsenrekisteritietoihin: SDP, KESK, KOK, VAS, RKP, VIHR ja SKL.
Lähdeaineisto: Borg 1996.

^b Arvio perustuu viiden puoluetoimiston kirjoittajalle toimittamiin rekisteritietoihin, joiden perusteella arvioitiin kaikkia eduskuntapuolueita koskeva kokonaisjakauma. Tulos on suuntaa antava. Lähde: Borg (2008, 90).

^c Tieto perustuu kaikkien eduskuntapuolueiden kirjoittajalle toimittamiin rekisteritietoihin, joiden perusteella arvioitiin kaikkia eduskuntapuolueita koskeva kokonaisjakauma.

Taulukko 2.2
Toimiminen puolueessa tai poliittisessa ryhmässä 2002-2010 (%)

Vuosi	Kaikki	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-
2010	3	1	2	2	4	5	4	6
2008	4	2	2	6	4	5	5	4
2006	5	3	2	4	6	7	7	2
2004	4	3	3	4	5	5	6	3
2002	3	0	1	3	2	9	6	2

(Kysymys kuului: "Oletteko viimeisten 12 kuukauden aikana: Toiminut jossakin puolueessa tai poliittisessä ryhmässä?" / kyllä-vastausten prosenttiosuus)

Lähde: European Social Survey 2002 (n=2000), ESS2004 (n=2021), ESS2006 (n=1894), ESS2008 (n=2195) ja ESS2010 (n=1876).

PUOLUEKIINNITTYNEISYYS: KÄSITYKSET JA MIELIPITEET

Kansallisten eduskuntavaalitutkimusten ja joidenkin muiden tutkimusten perusteella on mahdollista seurata tarkemmin sitä, mitä suomalaiset ajattelevat puolueista ja puoluejohtajista, ja miten käsitykset ovat muuttuneet. Tällaisen tiedon tuottaminen on demokratiaseurannan kannalta ensiarvoisen tärkeää, koska puolueiden vaalikannatus ei kuvaa läheskään tyhjentävästi kansalaisten puolueimieltymyksiä.

Kuvion 2.3 tulokset puolueläheisyydestä kertovat, että noin joka toinen äänioikeutettu kokee jonkin puolueen itselleen läheiseksi. Kysymystä ”katsotteko olevanne lähellä jotakin puoluetta” on tiedusteltu eri tutkimuksissa vuodesta 1975 lähtien. Vastausvaihtoehdot ovat olleet kyllä tai ei. Vuoteen 1999 asti jonkin puolueen koki itselleen läheiseksi kolme viidestä vastaajasta mutta vuoden 2003 eduskuntavaalien jälkeen osuus putosi alle 50 prosentin. Tämän jälkeen osuus on noussut 55 prosenttiin.²

Tulos on puoluedemokratian toimivuuden kannalta mairittelevampi, jos vastaajilta kysytään, edustaako jokin Suomen puolueista omaa näkemystä suhteellisen hyvin (kuvio 2.4). Näin kysyttynä kolme neljästä äänioikeutetusta vastasi vuosien 2007 ja 2011 vaalitutkimuksissa kysymykseen myöntävästi.

Kumpaankaan kysymykseen saaduissa vastauksissa ei ilmennyt erittäin merkittäviä sukupuolten välisiä eroja. Sukupuolten äänestysaktiivisuuserojen valossa on tosin yllättävää, että miehistä hieman suurempi osa katsoo löytävänsä näkemystään suhteellisen hyvin edustavan puolueen.

Ikäryhmittäisissä tuloksissa on kiinnostavaa se, että ainoastaan puolueläheisyyttä mittaava kysymys osoitti huomattavia eroja eri-ikäisten käsityksissä: siinä jonkin puolueen itselleen läheiseksi vuonna 2011 kokevien osuudet nousivat alle 25-vuotiaiden 47 prosentista jokseenkin tasaisesti eläkeikäisten 67 prosenttiin. Tämä liittyy ikäryhmien eroihin puoluejäsenistöihin kiinnittymisessä.

Vaalitutkimuksissa puoluekiinnittymistä on mitattu myös puoluejohtajien osalta. Kansalaisilta on kysytty vuosien 2003, 2007 ja 2011 tutkimusaineistoissa, edustaako joku Suomen puoluejohtajista omaa näkemystä suhteellisen hyvin (kuvio 2.5). Kyllä-vastausten osuuskien trendi on ollut nouseva asettuen vuonna 2011 64 prosenttiin.

Tässäkään mittarissa ei ilmennyt oleellisia eroja mies- ja naisvastaajien välillä, mutta ikäryhmistä voimakkaimmin puoluejohtajien olivat kiinnittyneet iäkkäimmät kansalaiset. Tosin vuoden 2011 eduskuntavaalit näyttivät lisänneen nuorimpien ja nuorten keski-ikäisten äänioikeutettujen kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään puoluejohtajien kautta.

Puoluekiinnittymisen arvioinnin lopuksi kuviot 2.6–2.8 kiinnittävät huomiota äänestäjien vaalivalintoihin ja heidän käsityksiinsä siitä, miten puolueet ajavat juuri heille tärkeitä asioita. Viimeksi mainitun osalta keskeisenä aineistolähteenä toimivat Elinkeinoelämän val-

² Indikaattorikatsausten vuosien 2003, 2007 ja 2011 vertailukuviot perustuvat kansallisten eduskuntavaalitutkimusten aineistoihin. Niiden aineistonumerot Yhteiskuntatieteellisen tietokannan aineistoluettelossa ovat FSD1260, FSD2269 ja FSD2653.

tuuskunnan kansalliset asennetutkimukset, joissa asiaa on tiedusteltu vuodesta 1984 alkaen. Pitkä aikasarja väittämästä ”mikään puolue ei aja juuri minulle tärkeitä asioita” osoittaa, että valitsijakunta on jakaantunut kysymyksessä koko mittauksien ajan kiinnostavan symmetrisesti. Muutoksiakin on tapahtunut.

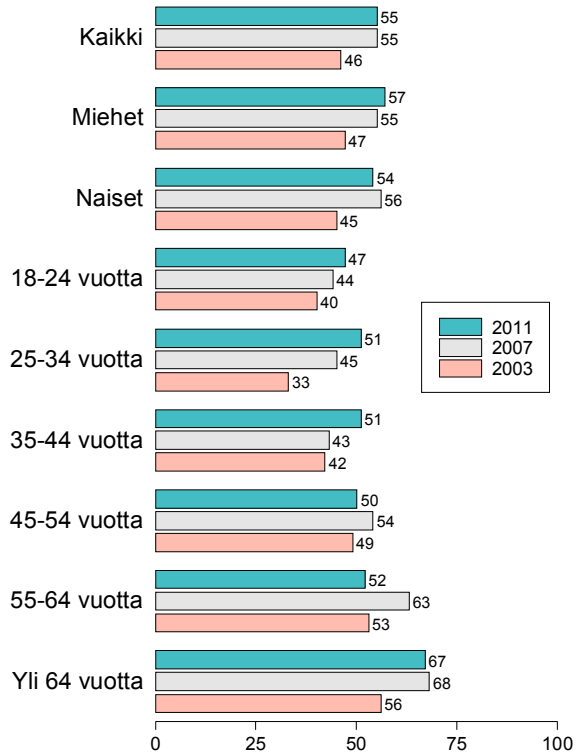
Väittämästä on ollut täysin samaa mieltä enimmillään viidennes ja jokseenkin samaa mieltä korkeimmillaan kolmannes vastaajista. Samaa mieltä olevien yhteen laskettu osuus on ollut yli 50 prosenttia vain 1990-luvulla. Ilmeisesti silloinen lamajakso voimisti näitä näkemyksiä. Vastaavasti väittämän kanssa eri mieltä olevien yhteisosuus on kohonnut viimeisimmässä mittauksissa jo yli 40 prosentin. Äärivaihtoehtoja ”täysin samaa mieltä” tai ”täysin eri mieltä” kannattaa nykyisin kymmenisen prosenttia vastaajista.

Puoluekiinnittymisen kannalta on niin ikään hyvin merkittävää, että eduskuntavaalien äänestyspäätöksissä puolueen merkitys verrattuna ehdokkaan merkitykseen on selvästi voimistunut sitten 1990-luvun aallonpohjan (kuviot 2.7). Vuoden 2011 eduskuntavaalien äänestäjistä 55 prosenttia piti puoluetta äänestämässään tärkeämpänä kuin ehdokasta (ks. lisää Karvonen 2012).

Puolueen tärkeänä pitämisen korostuminen ei kuitenkaan ole tarkoittanut poteroitumista vanhoihin tuttuihin puoluekantoihin. Päinvastoin, viimeisin kansallinen vaalitutkimus vuoden 2011 eduskuntavaaleista osoitti liikkuvien äänestäjien osuuden nousseen uusiin ennätyslukemiin. Peräkkäisten eduskuntavaalien puoluevalintojen näkökulmasta puolueuskollisten osuus oli ajanjaksolla 1975–2011 pienin juuri 2011 vaaleissa (39 %) ja vastaavasti liikkuvien äänestäjien osuus oli tuolloin suurin (32 %). Tiedot perustuvat pääosin Heikki Paloheimon (2003) kokoamiin tuloksiin puolueiden ajankohtaistutkimuksista sekä kansallisista vaalitutkimuksista.

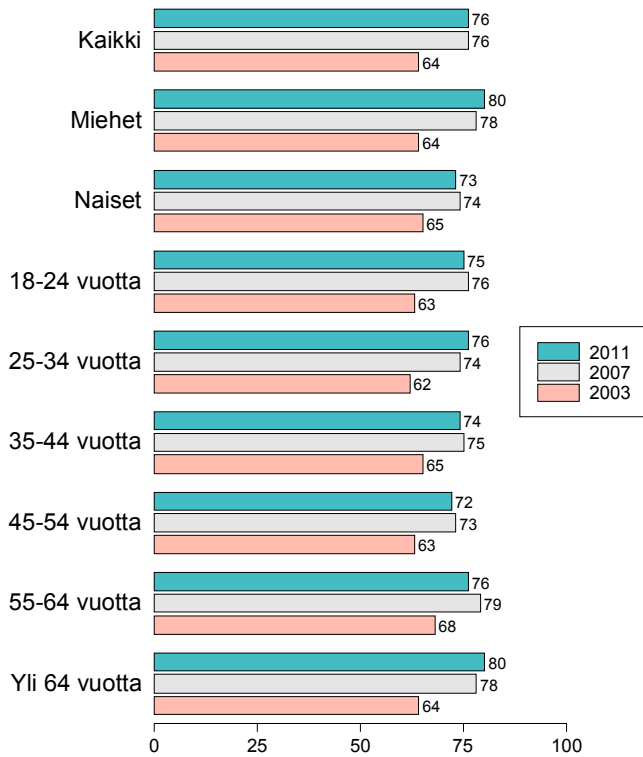
Demokratian toimivuuden kannalta edellä käsitellyt tiedot kansalaisten puoluekiinnittymisen tasosta ja trendeistä ovat osin kielteisiä mutta monin osin myös positiivisia. Eriytyisesti vuoden 2011 eduskuntavaaleilla näyttää olleen monella tavoin piristävää vaikutusta kansalaisten ja puolueiden suhteisiin.

KATSOOKO OLEVANSA LÄHELLÄ JOTAKIN POLIITTISTA PUOLUETTA (kyllä-osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011 (%)).

Kuvio 2.3
Katsooko olevansa lähellä jotakin puoluetta? (%)

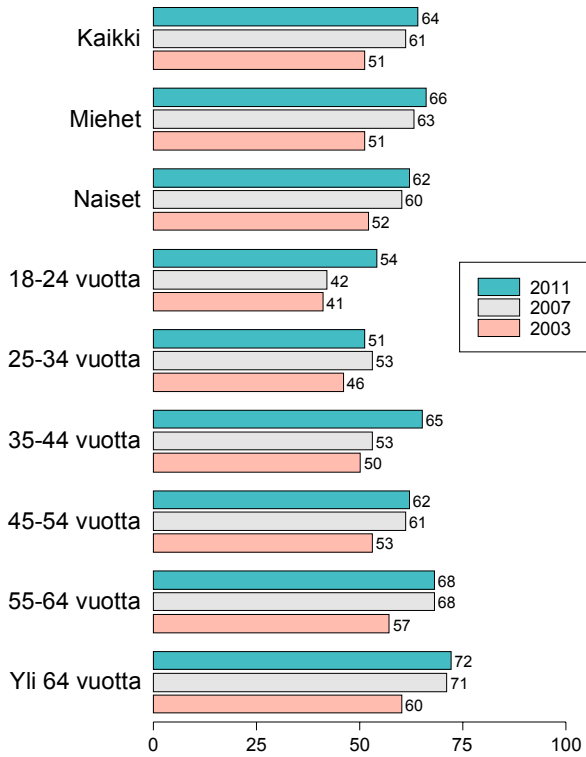
EDUSTAAKO JOKIN SUOMEN PUOLUEISTA OMAA NÄKEMYSTÄ SUHTEELLISEN HYVIN (kyllä-osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011, %).

Kuvio 2.4

Edustaako jokin Suomen puolueista omaa näkemystä suhteellisen hyvin?
Kyllä-osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011 (%)

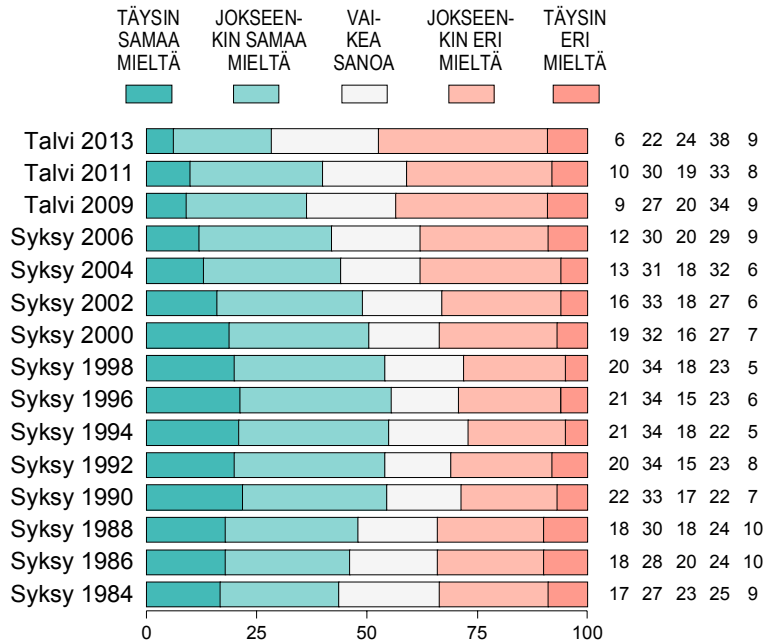
EDUSTAAKO JOKU PUOLUEJOHTAJISTA OMAA NÄKEMYSTÄ SUHTEELLISEN HYVIN (kyllä-osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011, %).

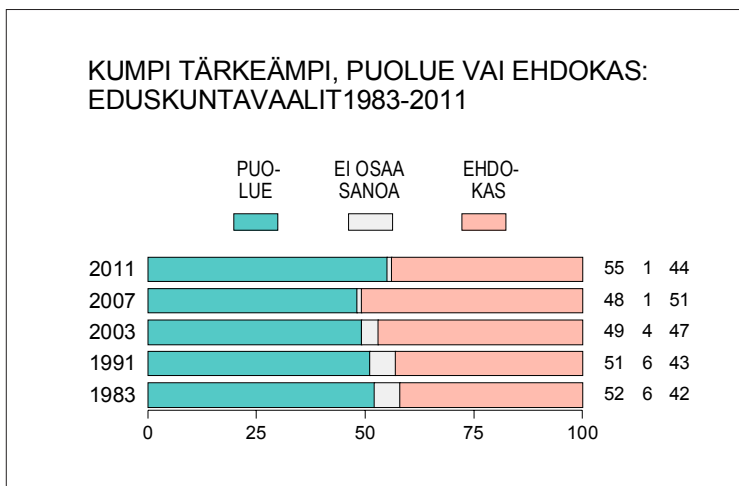
Kuvio 2.5

Edustaako joku Suomen puoluejohtajista omaa näkemystä suhteellisen hyvin?
Kyllä-osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011 (%)

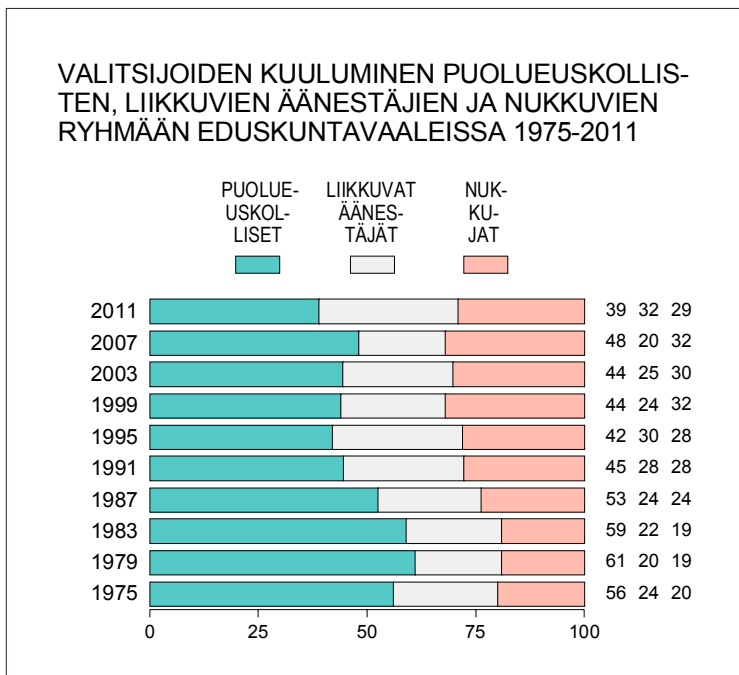
"MIKÄÄN PUOLUE EI AJA JUURI MINULLE TÄRKEITÄ ASIOITA" (%).

Kuvio 2.6
EVA:n kansallinen asennetutkimus 1984–2013:
"Mikään puolue ei aja juuri minulle tärkeitä asioita" (%)

Kuvio 2.7
Kumpi tärkeämpi, puolue vai ehdokas? Eduskuntavaalit 1983–2011 (%)

Kuvio 2.8
Valitsijoiden kuuluminen puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja nukkuvien ryhmään eduskuntavaaleissa 1975–2011 (%)

3

Työelämä-, järjestö- ja yhdistysosallistuminen sekä kansalaissitoutuminen

3.1

OSALLISTUMINEN TYÖSSÄ JA JÄRJESTÖISSÄ

Suomessa palkansaajien ammatillinen järjestäytyminen on edelleen vahvaa. Kuvion 3.1 tiedot nojautuvat työ- ja elinkeinoministeriön teettämiin ja Tilastokeskuksen keräämiin työolobarometreihin. Niiden tiedot perustuvat satunnaisotokseen 18–64-vuotiaista palkansaajista, joiden säännöllinen viikkotyöaika on vähintään 10 tuntia. Kolme neljästä palkansaajasta kuuluu jäsenenä johonkin ammattiyhdistykseen, eikä luku ole muuttunut oleellisesti viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Työttömyyskassan jäsenyys on lisännyt samaan aikaan hitaasti suosiotaan. Nykyisin vähän useampi kuin joka kymmenes palkansaaja kuuluu jäsenenä työttömyyskassaan.

Työolobarometrien tilastoaineistoista laaditut analyysit osoittavat, että ammattiyhdistykseen kuulumisen on yleisintä iäkkäimmillä työntekijöillä. 55 vuotta täyttäneiden ammatillinen järjestäytymisprosentti on ollut lähes koko 2000-luvun yli 80 prosenttia. Alle 25-vuotiaiden työntekijöiden joukossa osuus on nykyisin noin 50 prosenttia, josta se nousee kymmenvuotiskäryhmittäin melko tasaisesti siten, että keski-ikäisten 45–55-vuotiaiden järjestäytymisaste on hyvin lähellä iäkkäimpiä työntekijöitä. Työttömyyskassaan kuulumisen on yleisintä 25–34-vuotiailla.

Kansalaisten järjestäytymisessä puolueiden ja ammattiyhdistysten jäseniksi on siis samansuuntaisia sukupolvieroja mutta ainakin toistaiseksi ammatillinen järjestäytyminen tavoittaa vielä myös nuorimmat sukupolvet, viimeistään näiden ikääntyessä. Puoluejärjestöissä nuorimpien sukupolvien ikääntymisen mukanaan tuomaa osallistumismotivaation lisäystä ei ole nähty enää pitkään aikaan.

Työolobarometrit ovat sisältäneet lisäksi kysymyksiä, jotka liittyvät työntekijöiden vaikuttamismahdollisuuksiin omalla työpaikallaan. Vuonna 2012 kootun aineiston ennakkotietojen mukaan työntekijöiden osallistuminen työpaikan toiminnan kehittämiseen on aiempaa yleisempää (Lyly-Yrjänäinen 2013, 4 ja 32). Uusimman työolobarometrin ennakkotiedot kertovat, että ”...vuonna 2012 vain alle puolet (46 %) palkansaajista sanoi, että heillä on työpaikalla hyvät mahdollisuudet osallistua toiminnan kehittämiseen.” Lisäksi ”37 prosentilla mahdollisuudet ovat jonkinlaiset, 18 prosentilla heikot.” (Emt.)

Työntekijän sosioekonominen asema vaikutti merkittävästi osallistumiseen työpaikan toiminnan kehittämiseen siten, että ylemmät toimihenkilöt olivat osallistuneet siihen kaksin verroin useammin kuin työntekijät (63%/32 %). Toisaalta jonkinlaiseen konkreettiseen kehitystoimintaan oli osallistunut työpaikallaan noin 70 prosenttia palkansaajista. (Emt.)

Ammatillisen järjestäytymisen ohella muuhun yhdistystoimintaan osallistuminen on luonnollinen osa suomalaista demokratiaseuranta. Ovathan kaikentyyppiset yhdistykset kansalaisvaikuttamisen oppimisen ja jonkinlaisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen areenoita. Osalla yhdistyksistä on myös hyvin selkeä puoluepoliittinen tai ainakin yhteiskunnallinen profiili.

Suomalaisten järjestö- ja yhdistysosallistumisesta sekä eri alojen yhdistysten määrän kehityksestä ei ole saatavilla yhtä systemaattisia pitkittäistietoja kuin esimerkiksi vaaliosallistumisesta tai kansalaisten poliittisista asenteista. Oikeusministeriön aiemmin teettämien tutkimusten joukossa on kattavia esityksiä suomalaisen järjestötoiminnan kehityksestä ja näkymistä (Siisäinen ja Kankainen 2009). Aihepiirin datatilanne ei kuitenkaan ole hyvässä kunnossa.

Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämän yhdistysrekisterin yhteyteen on kyllä rakennettu yhdistysten perustietoihin liittyviä avoimia tai maksullisia verkkopalveluita, mutta kaikkiaan yhdistysrekisterin tarjoamat tiedot eivät ole toistaiseksi kovinkaan hyvin hyödynnettävissä demokratiaseurantaan. Olisi toivottavaa, että yhdistysrekisteri voisi palvella tulevaisuudessa paremmin tällaisia tarpeita.

On myös harmillista, että tilastoviranomaisen ylläpitämät perusaikasarjatiedot kansalaisten osallistumisesta yhdistystoimintaan eivät ole ajantasaisia. Tilastokeskus on kerännyt laajan vapaa-aikatutkimuksen kolmesti 1980-luvun alusta lukien. Tällä vuosikymmenellä aineistosarjaa ei kuitenkaan ole päivitetty ilmoitetusta keskimääräisestä kymmenen vuoden päivittämistiheydestä huolimatta. Pitkän ajan seurannan kannalta vapaa-aikatutkimus olisi edelleen luotettavin työkalu kansalaisten yhdistysosallistumisen seurantaan.

Taulukko 3.1 osoittaa vapaa-aikatutkimuksen keskeiset pitkittäistiedot 10 vuotta täyttäneiden ja sitä vanhempien suomalaisten yhdistysosallistumisesta. Kolme mittauskertaa vuosina 1981, 1991 ja 2002 ja mittauksen tietosisällöt ovat nimenomaan demokratiaseurannan kannalta kiinnostavia.

Kaikkiaan vapaa-aikatutkimuksen tiedot suomalaisten osallistumisesta poliittiseen yhdistystoimintaan vuosina 1981–2002 sopivat yhteen edellä puoluejärjestöistä tehtyjen havaintojen kanssa. 2000-luvun alussa vain kaksi prosenttia vastanneista (kymmenen vuotta täyttäneet kansalaiset) oli osallistunut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana puolueiden toimintaan. Aikuisväestössä luku on hitusen suurempi.

Myös ammattiyhdistysten toimintaan osallistuminen väheni merkittävästi jo 1980-luvun alusta 2000-luvun alkuun. Nouseva trendi oli tällä aikavälillä erityisesti urheiluun ja liikuntaan liittyvä yhdistys- ja järjestötoiminta.

Ajantasaisia yhdistysosallistumistietoja on saatavilla Kuntaliiton Kuntalaistutkimuksista. Niiden kyselyaineistot on koottu vuosina 2008 ja 2011, mutta tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia vapaa-aikatutkimuksen kanssa. Kuntalaistutkimuksessa on tutkittu äänioikeutettua väestöä 40 tutkimuskunnassa (ks. www.kunnat.net/arttu) ja vastaajilta tiedustellut yhdistystyypit ovat hieman toisenlaisia.

Vuosia 2008 ja 2011 koskevan kuvion 3.2 tuloksilla on silti yhtenevyyksiä vapaa-aikatutkimuksen vanhempiin tuloksiin. Urheiluseurojen toiminta on edelleen suosituinta yhdistysosallistumista. Urheilu- ja liikuntaseurojen toimintaan osallistuu nykyisin aikuisväestöstä noin joka neljäs.

Yleensä ottaen yhdistysosallistuminen hajaantuu monille aloille. Aikaisemmissa demokratiapolitiikkaa suuntaavissa teoksissa onkin kiinnitetty huomiota juuri tähän yhdistystoiminnan isoon trendiin. Painopiste on siirtynyt kiinteästi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvästä yhdistystoiminnasta elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistysten suuntaan (Demokratiapolitiikan suuntaviivat 2010, 89–90).

Vuosien 2008 ja 2011 ARTTU-tutkimusten mukaan noin 60 prosenttia täysikäisistä on osallistunut jonkin yhdistyksen tai järjestön toimintaan viimeksi kuluneen vuoden aikana. Luvut osoittavat jonkin verran nousua vapaa-aikatutkimuksen vanhempiin tietoihin verrattuna, mutta tutkimusten data-aineistot siis poikkeavat hieman toisistaan.

Voitaneen päätellä, että nykyisin ainakin noin joka toinen suomalainen lapsi, nuori tai aikuinen osallistuu vähintään yhden yhdistyksen tai järjestön toimintaan. Huippuaktiiveja eli vähintään neljän yhdistyksen toimintaan osallistuvia lienee korkeintaan kymmenisen prosenttia aikuisväestöstä (kuvio 3.3).

Järjestöjen ja yhdistysten sekä erityisesti etujärjestöjen merkitys korostuu demokratiasa myös muulla tavalla kuin yksilötason osallistumismahdollisuuksien tarjoajana. Vakiintuneimmat ja vahvimmat kansalaisjärjestöt vaikuttavat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon eri tavoin etenkin lainsäädännön ja muun poliittisen päätöksenteon valmisteluvaiheessa.

Monet lait ja hyvän hallinnon periaatteet myös edellyttävät viranomaisilta kansalaisten kuulemista.¹ Asianosaisia ei ole aina helppoa tunnistaa ja kun heidän määränsä kasvaa suureksi, on kuulemiselle löydettävä tarkoituksenmukaisia muotoja. Silloin etujärjestöjen merkitys korostuu. Määrällisesti ajateltuna suurin osa viranomaiskuulemisesta sijoittuu kuntatasolle.

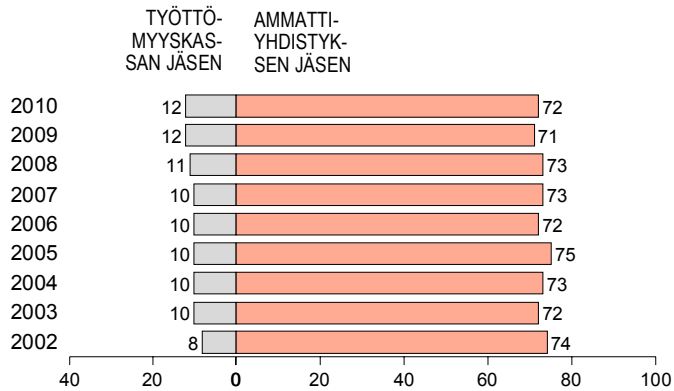
Demokratian hyvän toimivuuden kannalta on olennaista, että valmisteluprosesseissa kuullaan asian kannalta olennaisia tahoja sellaisella tavalla, joka mahdollistaa aidon vaikuttamisen asioiden kulkuun. Erityisesti valtiosalla, kuten ministeriöissä valmisteltavissa asioissa, lainsäädännön valmisteluvaiheen kuulemiseen osallistuvat etujärjestöt.

Viranomaisten järjestämistä kuulemistilaisuuksista ja muista kuulemistavoista ei ole olemassa riittävän yksityiskohtaista ja kattavaa määrällistä tietoa, jota voitaisiin hyödyntää suoraan demokratiaseurannan tukena. Toisaalta esimerkiksi etujärjestöjen vaikuttamisen käytännöistä löytyy tuoreita tutkimuksia, jotka valottavat monipuolisesti etujärjestövaikuttamisen nykytilaa (esim. Pakarinen 2011). Kuulemistapojen määrää ja laatua koskevat perus- ja seurantatiedot olisivat kuitenkin demokratiaseurannan kannalta olennaisia. Siksi niiden keräämiseen pitää tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota.

¹ Oikeusministeriö määrittelee lainvalmistelun kehittämiseen liittyvillä verkkosivuillaan kuulemisen seuraavasti: ”Kuulemisella tarkoitetaan keskeisten sidosryhmien näkemysten, tietojen ja kokemusten hankkimista valmisteilla olevasta asiasta. Sidosryhmät voivat osallistua säädösten valmisteluun tai heidän näkemyksiään kuullaan muilla tavoilla valmistelun kuluessa esimerkiksi lausuntokierrosten, kuulemistilaisuuksien tai keskusteluforumien välityksellä. Sidosryhmiä ovat muun muassa viranomaiset, asiantuntijat, järjestöt, yritykset ja kansalaiset”. [<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajataavoitteet/lakiensaataminen/parempisaantely/kuuleminen.html>, luettu 17.8.2013]

Järjestöjen kautta kanavoituvan vaikuttamisen systemaattisempi havainnointi on sikälikin perusteltua, että suuri osa kansalaisista pitää kansalaisliikkeiden merkitystä kansalaismielipiteen välittymisessä merkittävänä. Kuvio 3.4 kertoo EVA:n tutkimuksiin perustuen, että jo 1990-luvun alkupuolelta saakka noin puolet suomalaisista on ollut sitä mieltä, että ”nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kautta kuin puolueiden kautta”. Läpi aikasarjan vain muutama prosentti vastaajista on ollut väittämästä täysin eri mieltä.

AMMATILLINEN JÄRJESTÄYTYMINEN JA TYÖTTÖMYYSKASSOIHIN KUULUMINEN SUOMESSA 2002-2010 (%)

Lähde: Työolobarometrit 2002–2010

Kuvio 3.1

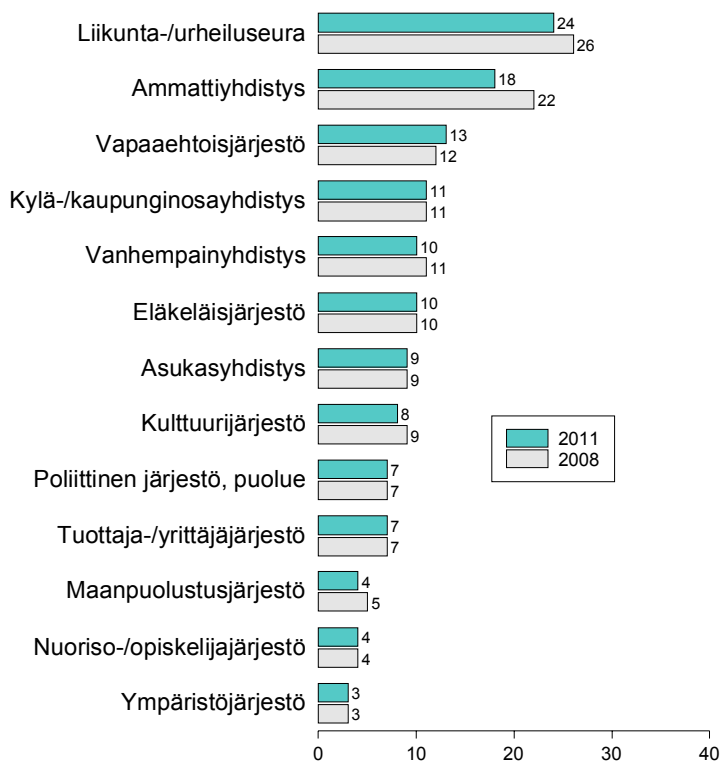
Ammatillinen järjestäytyminen ja työttömyyskassoihin kuuluminen Suomessa 2002–2010 (%)

Taulukko 3.1

Suomalaisten osallistuminen yhdistystoimintaan tai vastaavaan vuosina 1981, 1991 ja 2002 (% osallistunut yhdistystoimintaan 12 kuukauden aikana, Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimus)

	1981	1991	2002
Ainakin yhden yhdistyksen tms. toimintaan	56	51	51
Ammatillinen yhdistys	23	12	9
Poliittinen puolue tai aikuisjärjestö	7	4	2
Puoluepoliittinen opiskelija- tai nuorisjärjestö	1	1	0
Sitoutumaton opiskelija- tai nuorisjärjestö	2	2	2
Varhaisnuorisjärjestö	1	1	1
Urheilujärjestö tai liikuntakerho	14	16	21
Uskonnollinen yhdistys tai kerho	8	7	8
Kulttuuri- tai taideyhdistys tai -piiri	4	2	3
Harrastejärjestö	16	21	14
Muu yhdistys tai piiri	13	15	20
(n)	(2262)	(4054)	(3151)

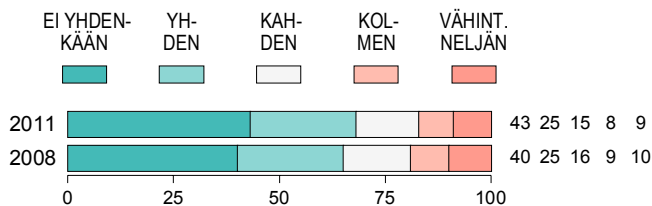
ERI YHDISTYKSIIN OSALLISTUMISEN YLEISYYS ARTTU-TUTKIMUSKUNNISSA VUOSINA 2008 JA 2011 (%)

Lähde: Pekola-Sjöblom 2013

Kuvio 3.2
Eri yhdistyksiin osallistumisen yleisyys ARTTU-tutkimuskunnissa vuosina 2008 ja 2011 (%)

KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN ERILAISTEN YHDISTYSTEN JA JÄRJESTÖJEN TOIMINTAAN VIIMEKSI KULUNEIDEN 12 KK AIKANA: KUINKA MONEN TOIMINTAAN OSALLISTUNUT, 2008 JA 2011 (%)

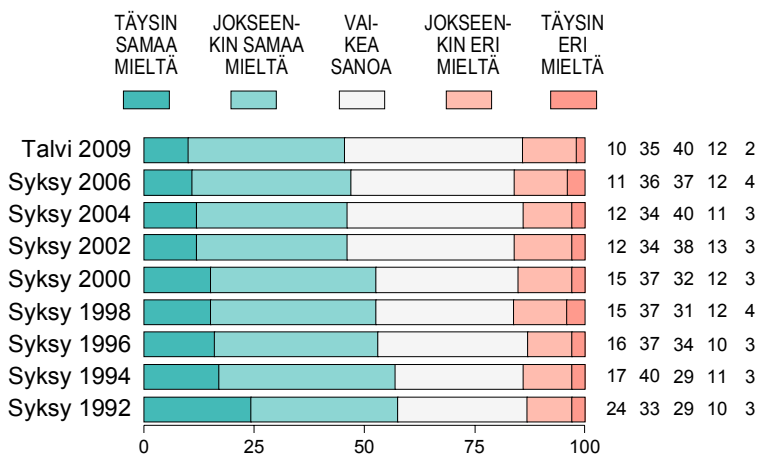

Lähde: Pekola-Sjöblom 2013

Kuvio 3.3

Kuntalaisten osallistuminen erilaisten yhdistysten ja järjestöjen toimintaan viimeksi kuluneiden 12 kk aikana: Kuinka monen yhdistyksen/järjestön toimintaan osallistunut, 2008 ja 2011 (%)

"NYKY-SUOMESSA KANSALAISTEN MIELIPITEET VÄLITTYVÄT PÄÄTÖKSENTEKIJÖILLE PALJON PAREMMIN KANSALISLIIKKEIDEN KAUTTA KUIN PUOLUEIDEN KAUTTA" (%)

Kuvio 3.4

EVA:n kansallinen asennetutkimus 1992–2009: "Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kautta kuin puolueiden kautta"

KANSALAISITOUTUMINEN

Kaikkien järjestöjen ja yhdistysten vaikuttaminen perustuu ja palautuu yksilöihin. Eri yhteiskunnan aloilla kansalaiset sitoutuvat erilaisiin yhteenliittymiin. Yhteiskunnallisiin asioihin vaikutetaan yksin ja yhteenliittymien kautta. Kaikenlainen yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen ja yhteiskunnallinen osallistuminen ovat kansalaissitoutumista. Toimiva demokratia voi perustua vain riittävän monien aktiiviselle kansalaissitoutumiselle.

Suomalaisiin tutkimuksiin ei ole viime aikoina sisällynyt kovinkaan usein mittareita, joiden avoimena lähtökohtana olisivat hyvän kansalaisen ominaisuudet. Tällainen mittaristo sisältyi vuoden 2002 European Social Survey -aineistoon ja siitä saadut tulokset on julkaistu aiemmin pohjoismaisena vertailuna (Borg 2005, 10–). Tulokset ovat hieman ikääntyneinkin olennaisia, koska ne paljastavat joitakin suomalaiselle kansalaissitoutumiselle ominaisia piirteitä.

Kuvio 3.5 osoittaa, että verrattuna Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan suomalaisessa ”hyvä kansalainen -ajattelussa” oli 2000-luvun alussa pari erottuvaa piirrettä. Kun vastaajilta tiedusteltiin millaisia ominaisuuksia he pitivät asteikolla nollasta kymmeneen hyvän kansalaisen tunnusmerkkeinä, useimpia pidettiin hyvin tärkeinä. Siksi kuvio 3.5 raportoi ainoastaan vaihtoehdon ”10” valinneiden, eli ominaisuutta ehdottoman tärkeänä pitäneiden prosenttiosuudet neljässä maassa.

Suomalaiset ajattelivat vuoden 2002 lopulla muiden Pohjoismaiden kansalaisia harvemmin, että vaaleissa äänestäminen ja ”oman mielipiteen muodostaminen muista riippumatta” ovat ehdottomia hyvän kansalaisen piirteitä. Varsinkin ero ruotsalaisiin ja tanskalaisiin oli huomattava.

On huomionarvoista, että sekä Tanskassa että Ruotsissa kansalaiskulttuuri näyttää rakentuvan ainakin jossakin määrin eri tavoin kuin Suomessa ja Norjassa. Ruotsissa ja Tanskassa kansalaiset arvostavat samanaikaisesti ja voimakkaasti sekä muista riippumatonta oman mielipiteen muodostusta että vahvaan kansalaisosallistumiseen pohjautuvaa edustuksellista vaalidemokratiaa. Tanskassa ja Ruotsissa parlamenttivaalien äänestysprosentit ovatkin edelleen huomattavasti korkeammat kuin Norjassa ja Suomessa.

Kaikissa tutkituissa Pohjoismaissa kansalaiset pitivät arvossa myös pohjoismaisille hyvinvointiyhteiskunnille tyypillistä heikommassa asemassa olevien huolehtimista, kun arvioissa otetaan huomioon kysymyksen koko vastausskaala nollasta kymmeneen. Tämä ominaisuus on lähellä yhtä sosiaalisen pääoman tyypillistä mittaria, joka koskee suhtautumista toisten auttamiseen oman edun ajamisen sijaan. Tämän indikaattorin Suomea koskeva aikasarja löytyy kuvioista 3.6.

European Social Survey -aineistoihin (ESS) sisällynyt kysymys on kuulunut täsmälleen seuraavasti: ”Katsotteko, että useimmiten ihmiset pyrkivät olemaan auttavaisia toisia kohtaan vai että enimmäkseen he ajattelevat vain omaa etuaan?” Suomessa kaikkien vastaajien joukossa väittämästä samaa mieltä olevien osuudet ovat olleet 2000-luvulla noin 40 prosenttia. Alle 25-vuotiaat nuoret ovat olleet hieman vähemmän samaa mieltä väittämästä. Suurin osa suomalaista on kuitenkin ollut eri mieltä asiasta.

Toisaalta ESS-aineistoihin ja muihin lähteisiin nojautuvat kansainväliset vertailut osoittavat, että sosiaalinen luottamus on Suomessa suhteellisen korkealla tasolla (Grönlund ja Setälä 2006; Siisiäinen ja Kankainen 2009, 121–122).

Vahva sosiaalinen luottamus ja melko vahva yleinen yhdistysohallistuminen ovat yhteiskunnallisen vaikuttamisen osatekijöitä ja sen hyviä lähtökohtia. Ne eivät silti ole riittäviä edellytyksiä tehokkaalle vaikuttamiselle. Suomalaisten kokemana niin sanottu sisäinen kansalaispätevyys ei ole pitkittäistarkastelun nojalla huippuluokkaa.

Kuvio 3.7 raportoi tuloksia yhden sisäisen kansalaispätevyyden mittarin osalta. 1980-luvulta alkaen noin 65–70 prosenttia äänioikeutetuista on ollut täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä, joka kuvaa vähäisiksi koettuja vaikutusmahdollisuuksia hallituksen ja eduskunnan päätöksentekoon. Vahvimmin näin ovat tunteneet eläkeikäiset ja suhteellisesti harvimminkin nuorimmat vastaajat. Sukupuolten välillä mittari ei osoita merkittäviä eroja.

Havaitusta ikäerosta ei tosin voitane päätellä, että nuoret kokisivat keskeisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen itselleen helpommaksi kuin heitä vanhemmat ikäluokat. Kypsempään ikään ehtineillä lienee pikemminkin nuoria voimakkaampia mielipiteitä politiikasta ja vanhimmissa ikäryhmissä on eniten politiikasta hyvin kiinnostuneita kansalaisia. Esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen aineistossa sekä 50–64-vuotiaista että eläkeikäisistä 28 prosenttia sanoi olevansa politiikasta hyvin kiinnostuneita. Osuus oli puolet pienempi alle 30-vuotiaiden ja 30–39-vuotiaiden ikäryhmissä. Poliittisen kiinnostuksen pitkittäismuutosta käsitellään myöhemmässä tilastokatsauksessa.

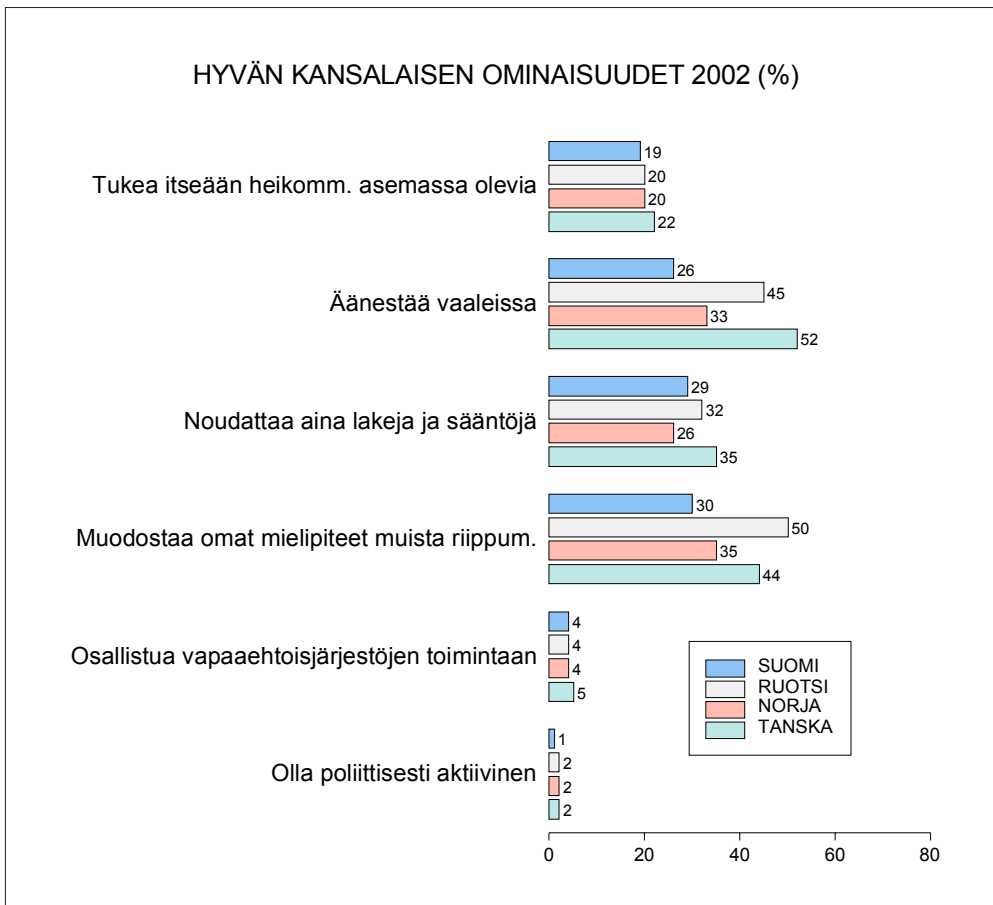
Mainitut kiinnostuserot sopivat yhteen puoluekiinnittyneisyyden ikäryhmäerojen kanssa. Ikäpolvien kansalaissitoutuminen on erilaatuista, eikä osallistuminen puolue- ja vaalidemokratiaan kiinnosta nuoria samalla tavalla kuin nuoria ikäluokkia puoluejärjestöjen kasvun kulta-aikana 1950-luvulta 1970-luvulle.

Puolue- ja vaalidemokratiaan kiinnittymisen ikäpolarisaatiota vahvistaa se, että osallistumisnormeja ja poliittista kiinnostusta sukupolvelta toiselle siirtäviä instituutioita ja käytäntöjä on yhä vähemmän. Nuorisobarometritutkimuksissa on havaittu nimenomaan kodin vaikuttavan hyvin voimakkaasti nuorten poliittisen kiinnostukseen.

Vuoden 2012 nuorisobarometri 15–29-vuotiaista nuorista käsitteli erillisartikkelissa nuorten perhetaustaa ja politisoitumista (Tomperi 2012). Ilmeni, että jos nuoren lapsuudenkodissa on keskusteltu uutisista ja ajankohtaisista aiheista edes melko usein, nuoresta on kasvanut suurella todennäköisyydellä politiikasta vähintään melko kiinnostunut.

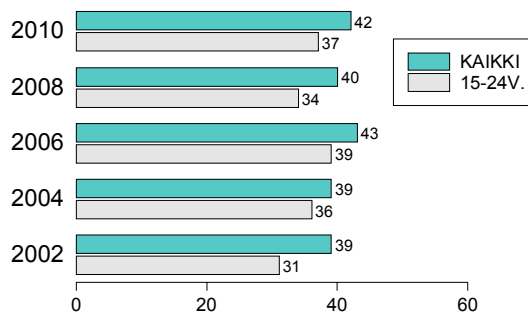
Vieläkin vahvempi ja suoraviivaisempi vaikutus on ollut sillä, missä määrin lapsuudenkodissa on keskusteltu politiikasta (ks. kuvio 3.8). Jos kodissa on keskusteltu politiikasta hyvin tai melko usein, nuori on lähes 90 prosentin varmuudella vähintään jonkin verran kiinnostunut politiikasta.

Kansalaiseksi kasvamiseen vaikuttavat kodin lisäksi nuorten muut lähisuhteet, koulut, oppilaitokset, media ja muut instituutiot. Koululaisten kansainvälisistä ICCS-vertailututkimuksista tiedetään, että suomalaisilla 14-vuotiailla on varsin hyvät tiedot yhteiskunnasta, mutta toisaalta suomalaisnuoret arvioivat kykynsä poliittisten mielipiteiden ilmaisemiseen huonoiksi (Suutarinen 2002; Suoninen ja Kupari ja Törmäkangas 2010). Tällainen yhdistelmä on osallistumiseen oppimisen ja siihen aktivoitumisen kannalta haasteellinen.

Kuvio 3.5
Hyvän kansalaisen ominaisuudet 2002 (%), vaihtoehto 10 asteikolta 0–10,
European Social Survey 2002)

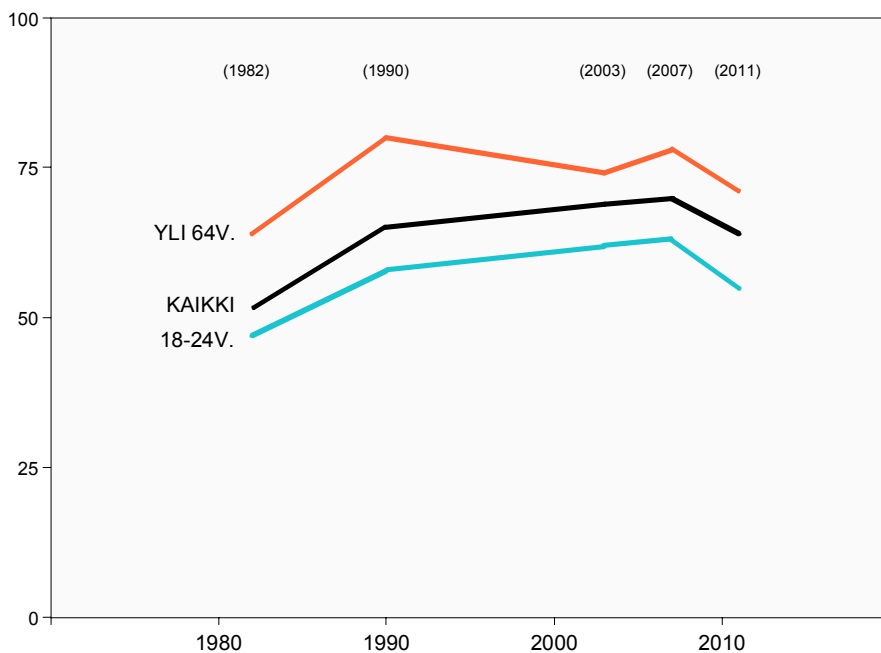
SOSIAALINEN PÄÄOMA 2002-2010: IHMISET YRITTÄVÄT ENIMMÄKSEEN OLLA AUTTAVAI-SIA (samaa mieltä olevien osuudet, %)

Kuvio 3.6

Sosiaalinen pääoma 2002–2010: Ihmiset yrittävät enimmäkseen olla auttavaisia (% samaa mieltä, eli vaihtoehdot 7–10 asteikolta 0–10)

SISÄINEN KANSALAI SPÄTEVYYS 1982-2011: 'MINULLA EI OLE SANANVALTAA HALLITUKSEN JA EDUSKUNNAN PÄÄTÖKSEN-TEKOOON' (samaa mieltä olevien osuudet, %)

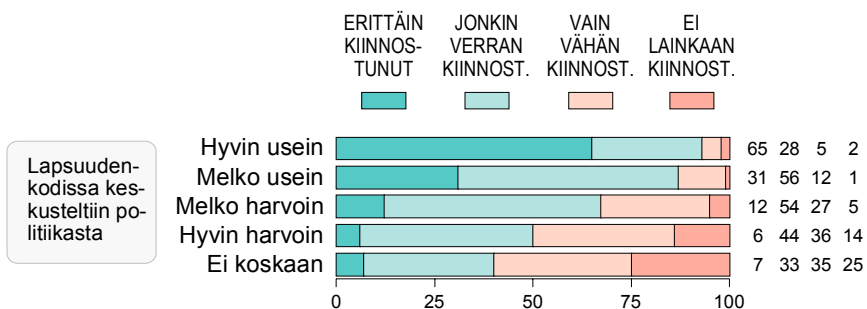

(Lähdeaineistot: Puolueiden ajankohtaistutkimukset ja Kansalliset vaalitutkimukset)

Kuvio 3.7

Sisäinen kansalaispätevyys 1982–2011: ”Minulla ei ole sananvaltaa hallituksen ja eduskunnan päätöksentekoon” (samaa mieltä olevien osuudet, %)

KIINNOSTUS POLITIIKKAAN JA POLITIIKASTA KESKUSTELU KOTONA (%).

Lähde: Nuorisobarometri 2012

Kuvio 3.8
Politiikasta keskustelu kotona, Nuorisobarometri 2012

4

Suora demokratia ja yhteiskunnallisen osallistumisen monimuotoisuus

4.1

KANSANÄÄNESTYKSET JA KANSALAISALOITTEET

Kansalaisilla on paljon yhteiskunnallisia vaikuttamiskeinoja vaalien, puolueiden ja muiden järjestöjen ulkopuolella. Tämä tilastokatsaus monitoroi tiiviisti suoran demokratian ja osallistumisen monimuotoisuuden tilaa.

Suoran demokratian yhtenä malliesimerkkinä pidetään kansanäänestyksiä, koska niissä kansalaiset voivat parhaimmillaan osallistua päätösprosessin loppuvaiheessa itse suoraan päätöksentekoon äänestäjinä. Suomessa valtiolliset ja kunnalliset kansanäänestykset eivät ole sananmukaisesti suoraa demokratiaa, koska kansanäänestykset ovat neuvoo-antavia. Päätökset kansanäänestysten kysymyksistä ja vaihtoehdoista ja lopulliset poliittiset päätökset tehdään edustuksellisen demokratian ydintoimijoiden piirissä. Tästä huolimatta neuvoo-antavatkin kansanäänestykset ovat usein luonteeltaan sellaisia, että niitä on perusteltua tarkastella osana suoraa demokratiaa.

Suomi ei ole käyttänyt valtiollista neuvoo-antavaa kansanäänestystä usein, vain kahdesti. Vuoden 1934 kieltolakia koskevan kansanäänestyksen äänestysprosentti oli 44,4 ja vuonna 1994 EU-kansanäänestyksessä 74 prosenttia.

Kunnallisten kansanäänestysten määrät ja tyypit näkyvät vuosilta 1991–2012 kuviossa 4.1. Runsaan kahdenkymmen vuoden ajanjaksolla Suomen kunnissa järjestettiin yhteensä 60 neuvoo-antavaa kunnallista kansanäänestystä. Lähes kaikki ovat koskeneet kuntaliitoksia.

Kunnallisten kansanäänestysten määrän pitkittäisvaihtelu ei täten juurikaan kuvaa muutoksia suhtautumisessa kansanäänestysinstrumentin käyttöön, vaan se kertoo enemmän siitä, mille ajanjaksoille kuntaliitokset ovat enimmäkseen ajoittuneet.

Kunnallisten kansanäänestysten suosio on ollut äänestysprosentteilla mitaten varsin hyvä. Kuntalaiset ovat äänestäneet paikallisissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä suurin piirtein yhtä ahkerasti tai jopa aktiivisemmin kuin kunnallisvaaleissa. Ainakin tämä puhuu kunnallisten kansanäänestysten aktiivisen järjestämisen puolesta.

Yleensä ottaen kansanäänestysten nykyistä aktiivisempi käyttö olisi perusteltua myös kansalaismielipiteen valossa. Viimeisimpiin eduskuntavaalitutkimuksiin sisältyneen väittämän vastausten pitkittäistiedot osoittavat (kuvio 4.2), että kaksi kolmesta äänioikeutetusta

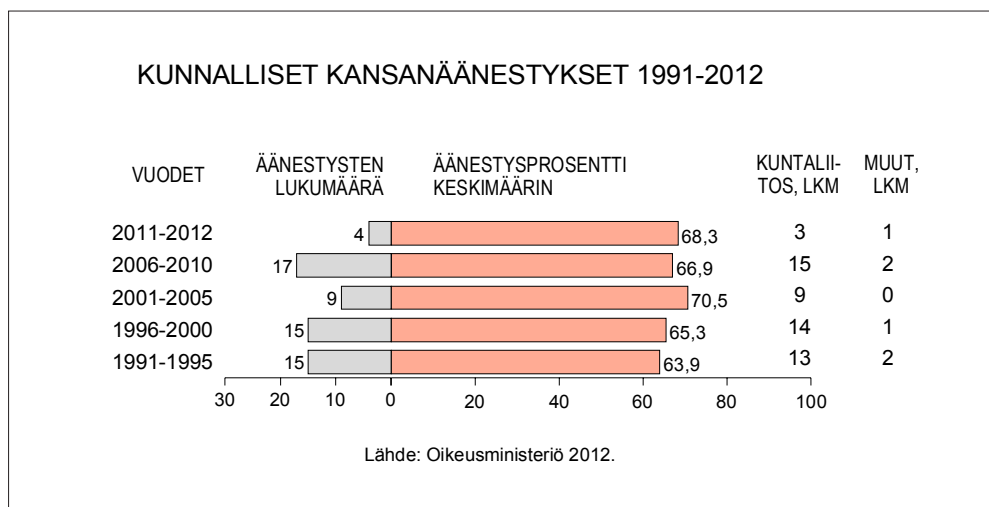
haluasi lisätä kansanäänestysten käyttöä. Erityisen suopeita ajatukselle ovat nuorimmat, alle 25-vuotiaat äänioikeutetut.

Kansanäänestyksiä paljon näkyvämmiin ovat viime aikojen julkisessa keskustelussa olleet kansalaisaloitteet. Niillä on joitakin yhtymäkohtia kansanäänestyksiin. Yhteistä on keskittyminen yksittäisiin teemoihin ja julkinen huomio niiden taakse ryhmittyvään kansalaismielipiteeseen.

Kansalaisaloite on nimensä mukaisesti vain aloiteoikeus. Eduskunnan on käsiteltävä kansalaisaloite, jos sitä kannattaa vähintään 50000 äänioikeutettua Suomen kansalaista kuuden kuukauden kuluessa. Aloitteen tekemistä on helpotettu Kansalaisaloite.fi-verkkopalvellulla. Se listaa palveluun rekisteröidyt, alkamassa tai käynnissä olevat sekä päättyneet hankkeet. Kaikkien osalta palvelu tarjoaa perusinformaation aloitteiden sisällöstä, perusteluista ja vastuuhenkilöistä. Käyttäjät voivat kannattaa aloitteita sähköisen tunnistautumisen jälkeen.

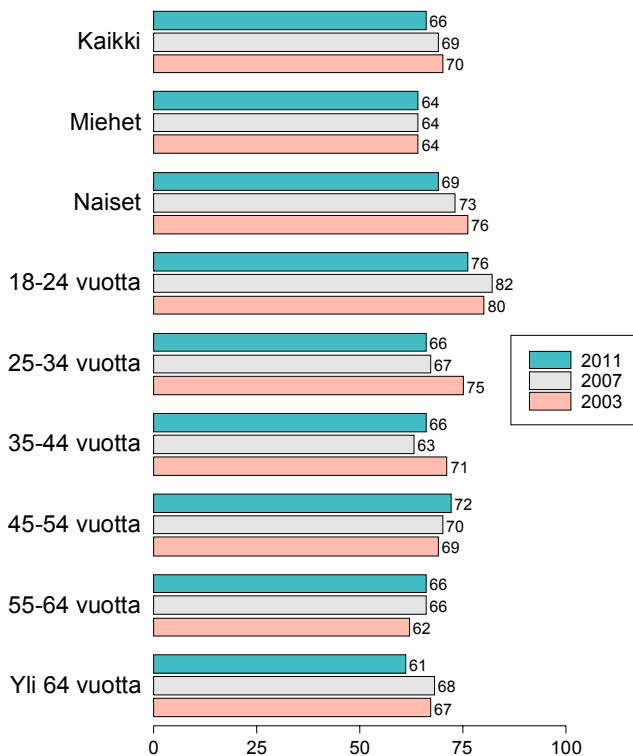
Verkkopalveluun oli kirjattu 15.8.2013 mennessä yhteensä 136 kansalaisaloitetta. Määrä on suuri ottaen huomioon, että laki kansalaisaloitteesta tuli voimaan vasta 1.3.2012. Yhteensä 60 verkkopalveluun rekisteröidyn aloitteen keruu-aika oli päättynyt mainittuun elokuun puoliväliin mennessä. Päättyneistä aloitteista vain yksi, tekijänoikeuslakia koskeva, oli saanut taakseen yli 50000 nimeä. Käynnissä olleista 75 hankkeesta oli elokuun puoliväliin mennessä saavuttanut riittävästi nimiä vain kaksi: aloite tasa-arvoisesta avioliittolaista sekä aloite ruotsin kielen muuttamisesta valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla.

Suuri enemmistö verkkopalveluun tehdyistä kansalaisaloitteista näyttää keräävän taakseen vain joitakin satoja tai korkeintaan muutamia tuhansia kannattajia. Tässä mielessä po. lakiin kirjatut kannattajamäärät ja määrääjat tuntuvat toimivilta. Uusi oikeus on aktivoitunut kansalaisia asiakeskeiseen vaikuttamiseen. Järjestelmä ei ole ruuhkauttamassa eduskunnan työtä mahdollisen alkuinnostuksen jälkeen.

Kuvio 4.1
Kunnalliset kansanäänestykset 1991–2012

"TÄRKEÄT YHTEISKUNNALLISET KYSYMYKSET PITÄISI ENTISTÄ USEAMMIN RATKAISTA KANSANÄÄNESTYKSELLÄ" (samaa mieltä olevien osuudet vuosina 2003, 2007 ja 2011, %).

Kuvio 4.2
Suhtautuminen kansanäänestysten käyttöön 2003, 2007 ja 2011 (%)

POLIITTISEN OSALLISTUMISEN MONIMUOTOISUUS

Taulukko 4.1 tarkastelee laaja-alaisemmin suomalaisen aikuisväestön laillisen poliittisen osallistumisen trendejä. Vuosia 1991–2011 koskevat tiedot on koottu World Values Surveyn Suomen aineistoista sekä kansallisten eduskuntavaalitutkimusten aineistoista. Kysymyspatteriston yleiskysymys on kuulunut ”mitä näistä olette tehnyt tai saattaisitte tehdä” ja vastausvaihtoehdot ovat olleet ”olen tehnyt”, ”en ole tehnyt mutta saattaisin tehdä” sekä ”en tekisi missään tapauksessa”. Mittari kuvaa siis varsin hyvin myös kansalaisten osallistumispotentiaalia tiedusteltuihin osallistumismuotoihin.

Nyt käytettävissä olevissa aineistoissa ei valitettavasti ole saatavilla pitkittäistietoja kuin muutamista osallistumistavoista. Vetoomusten allekirjoittaminen on ollut pitkään yksi yleisimmistä kansalaisten poliittisen vaikuttamisen muodoista, mikä on hyvin ymmärrettävää. Allekirjoittaminen on helppoa eikä se vie juurikaan aikaa, eikä vaadi juuri muitakaan osallistumisresursseja. Noin joka toinen äänioikeutettu sanoo kirjoittaneensa nimensä vetoomuksiin tai nimenkeräyksiin. Osallistumistavan suosio ei näytä muuttuneen merkittävästi 2000-luvulta alkaen. Myös kynnys osallistua vetoomusten allekirjoittamiseen on matala. Vain hieman useampi kuin joka kymmenes sanoo, ettei haluaisi missään tapauksessa osallistua tällä tavoin.

Erilaisiin boikotteihin sekä maksu- tai ostolakkoihin osallistuminen näyttää lisänneen melko tasaisesti suosiotaan 1990-luvun alusta tähän päivään. Näin osallistuneita oli vuonna 1991 kuusi prosenttia aikuisväestöstä, vuonna 2011 jo 18 prosenttia vastaajista. Kolmannes vastaajista ei osallistuisi missään tapauksessa tällä tavalla.

Laillisiin mielenosoituksiin osallistumista koskeva mittari on muuttunut sanamuodoltaan turhan usein. Pitkittäistiedot osoittavat julkisiin (1991), laillisiin (1996 ja 2000) tai rauhanomaisiin mielenosoituksiin osallistumista. Kansalaisten valmius osallistua laillisiin ja rauhanomaisiin mielenosoituksiin ei ole muuttunut merkittävästi 2000-luvulta alkaen. Niukka enemmistö kansalaisista on joko osallistunut tai voisi osallistua tällä tavoin. Varsinaisen osallistumisen yleisyyteen vaikuttaa luonnollisesti se, kuinka paljon mielenosoituksia organisoidaan. Saattaa olla, että 2010-luvun alussa myös niiden määrä on vähentynyt.

Vuoden 2011 tiedot kertovat, että kuluvalle vuosikymmenellä ympäristöorientoitunut osto- ja kulutuskäyttäytyminen on jo selvästi vetoomusten allekirjoittamista suosivampi osallistumismuoto. Lähelle vetoomusten allekirjoittamisen suosiota nousevat vaikuttamiskeinoina niin ikään järjestötoiminta sekä yhteiskunnallisesti suuntautunut ostokäyttäytyminen.

Puolueen toimintaan osallistuminen sisältänee tässä mittaristossa ajatuksen myös puolueen ja sen ehdokkaiden järjestämiin vaalitulaisuuksiin osallistumisesta, koska luku on suurehko aiemmin esitelyihin puolueosallistumistietoihin verrattuna.

Itselle tärkeissä asioissa moni on myös ottanut yhteyttä suoraan poliittisiin päätöksentekijöihin jossakin tärkeässä asiassa (vuonna 2011 22 %). Tämä on suomalaiselle ehdokas-keskeiselle poliittiselle edustukselle ominaista. Yllättävän moni (16 %) sanoo myös joskus kirjoittaneensa yleisönosastoon. Ehkä luku sisältää hieman myös kommentointia ja oman mielipiteen kertomista internetissä.

Taulukon 4.2 pitkittäistiedot kansalaisten osallistumisesta ja valmiuksista laittomiin vaikuttamiskeinoihin ovat niukempia. Joihinkin tiedusteltuihin keinoihin kyselyvastaajat eivät ole osallistuneet eri vuosina lainkaan, ja pääsääntöisesti valmius osallistua kysytyihin osallistumiskeinoihin on ollut hyvin vähäistä. Laittomiin lakkoihin on osallistunut muutama prosentti aikuisväestöstä ja vajaa neljännes olisi valmis osallistumaan.

Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyssä kolme prosenttia vastaajista sanoi osoittaneensa kansalaistottelemattomuutta osallistumalla väkivallattomaan laittomaan toimintaan. Käytännössä kyse saattoi olla mistä tahansa kansalaistottelemattomuudeksi mieltävästä toiminnasta, joten muutaman prosenttiyksikön osuus ei tässä mielessä ole kovin suuri. Valmiutta kansalaistottelemattomuuteen on yhteensä runsaalla viidenneksellä aikuisväestöön kuuluvalla. Pari prosenttia äänioikeutetuista saattaisi olla valmis käyttämään väkivaltaa poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Väkivaltaa tähän tarkoitukseen käyttäneiden määrä jäi vuonna 2011 nolnaan prosenttiin.

Kuntaliiton vuosina 2004, 2008 ja 2011 kokoamat tutkimusaineistot mahdollistavat lisäksi useiden kuntatason osallistumismuotojen suosion seurannan. Osallistumistavat on lisätty taulukossa 4.3 suosituimmuusjärjestykseen. Tiedustelluista paikallisista osallistumistavoista yleisin on ollut kaikkina kolmena mittausvuotena asiakas- tai käyttäjäkyselyyn vastaaminen.

Seuraavaksi suosituimpia ovat olleet koulun tai päiväkodin vanhempainiltaan osallistuminen sekä talkootyöt. Lähes yhtä usein (yli kolmannes aikuisista kuntalaisista) on otettu yhteyttä kunnan viranhaltijaan tai osallistuttu yhdistyksen kautta. Myös paikallistasolla useampi kuin joka neljäs on allekirjoittanut vetoamuksia.

Yhteydenotot luottamushenkilöihin ovat jonkin verran harventuneet 2000-luvulla (vuonna 2011 23 %). Nykyosuus on selvästi matalampi kuin niiden osuus (37 %), jotka olivat ottaneet yhteyttä kunnan viranhaltijaan. Lisäksi useat muut osallistumiskeinot keräsivät vuonna 2011 noin 10–20 prosentin vastausosuuksia.

Taulukko 4.1
Laillinen yleinen vaikuttaminen ja yhteydenotot poliitikkoihin 1991–2011 (%)

Vuosi	Osallistumuoto	Olen tehnyt	En ole tehnyt mutta saattaisin tehdä	En tekisi missään tapauksessa	EOS	YHT	(n)
1991	Erielaisten vetoomusten tai adressien allekirjoittaminen	33	51	14	1	100	1472
1991	Maksu- tai ostolakkoihin tai boikotteihin osallistuminen	6	55	36	3	100	1471
1991	Julkiseen mielenosoitukseen osallistuminen	7	36	56	2	100	1472
1996	Kirjoittanut nimenne vetoomuksiin	38	37	22	3	100	987
1996	Osallistunut boikottiin, maksu- tai ostolakkoon	12	50	34	4	100	987
1996	Osallistunut laillisiin mielenosoituksiin	12	43	42	2	100	987
2000	Kirjoittanut nimenne vetoomuksiin	48	35	13	4	100	1017
2000	Osallistunut boikottiin, maksu- tai ostolakkoon	14	51	30	5	100	1023
2000	Osallistunut laillisiin mielenosoituksiin	14	42	40	4	100	1019
2005	Kirjoittanut nimenne vetoomukseen	49	33	18	0	100	1116
2005	Osallistunut boikottiin, maksu- tai ostolakkoon	16	47	36	1	100	1107
2005	Osallistunut rauhanomaisiin mielenosoituksiin	11	39	49	1	100	1106
2011	Kirjoittaa yleisönosastoon	16	55	29	0	100	1297
2011	Ottaa yhteyttä poliittisiin päätöksentekijöihin, jossakin tärkeässä asiassa	22	58	20	0	100	1297
2011	Kirjoittaa nimenne vetoomuksiin tai nimenkeräykseen	46	41	12	1	100	1297
2011	Osallistua poliittisen puolueen toimintaan	11	42	46	1	100	1297
2011	Osallistua muun järjestön toimintaan	40	41	17	1	100	1297
2011	Tehdä omia ostopäät. siten, että voisien kulutustav. edist. luonnon suojelua	62	30	7	1	100	1297
2011	Tehdä omia ostopäät. siten, että voisien kuluttajana vaikuttaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asioihin	38	44	15	3	100	1297
2011	Osallistua boikottiin, maksu- tai ostolakkoon	18	49	32	2	100	1297
2011	Osallistua rauhanomaisiin mielenosoituksiin	8	44	47	1	100	1297

Kysymys kuului: "Mitä näistä olette tehnyt tai saattaisitte tehdä".

Lähdeaineistot: Eduskuntavaalitutkimus 1991, World Values Survey 1996, 2000 ja 2005 sekä Eduskuntavaalitutkimus 2011.

Taulukko 4.2
Valmius laittomaan poliittiseen toimintaan 1991–2011 (%)

Vuosi	Osallistumiskuusi	Olen tehnyt			En ole tehnyt mutta saattaisin tehdä		En tekisi missään tapauksessa		EOS	YHT	(n)
1991	Iskulauseiden maalaaminen seiniiin	0	4	94	1	100	(1472)				
1991	Rakennusten tai tehtaiden valtaaminen	0	7	92	1	100	(1469)				
1996	Osallistunut laittomiin lakkoihin, korpilakkoihin	5	21	70	4	100	(987)				
1996	Osallistunut rakennusten tai tehtaiden valtaamiseen	1	11	86	3	100	(987)				
2000	Osallistunut laittomiin lakkoihin, korpilakkoihin	2	24	68	6	100	(1023)				
2000	Osallistunut rakennusten tai tehtaiden valtaamiseen	0	14	80	5	100	(1024)				
2011	Osoittaa kansalaisittolemmattomuutta osallistumalla väkivallattomaan laittomaan toimintaan	3	18	79	1	100	(1297)				
2011	Osallistua sellaisiin mielenosoituksiin, joissa aiemmin on ilmennyt väkivaltaa	0	6	93	0	100	(1297)				
2011	Käyttää väkivaltaa poliittisten päämäärien saavuttamiseksi	0	2	98	0	100	(1297)				

Kysymys kuului: "Mitä näistä olet tehnyt tai saattaisit tehdä".

Lähdeaineistot: Eduskuntavaalitutkimus 1991, World Values Survey 1996 ja 2000 sekä Eduskuntavaalitutkimus 2011.

Taulukko 4.3
 Erilaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen käytön yleisyys 2004–2011 (%)

	2004	2008	2011
Asiakas-/käyttäjäkyselyyn vastaaminen	52	46	48
Päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan osallistuminen	44	43	41
Talkootyöhön osallistuminen	43	39	38
Yhteydenotto kunnan viranhaltijaan	26	40	37
Yhdistyksen kautta osallistuminen	28	.	35
Palautteen antaminen palveluista	28	31	31
Vetoimuksen allekirjoittaminen	30	26	27
Yhteydenotto kunnan luottamushenkilöön	32	24	23
Kunnan järj. keskustelutilaisuuteen osallistuminen	22	23	23
Rahananto paik. kysymykseen liitt. kampanjaan	25	24	21
Kunnanosa-/kylätoimintaan osallistuminen	25	21	21
Kaavoitukseen liitt. yleisötilaisuuteen osallistuminen	.	13	12
Yleisönosastokirjoituksen kirjoittaminen	10	11	11
Sosiaalisen median kautta osallistuminen	.	.	10
Valituksen, oikaisuvaatimuksen tekeminen	13	9	8
Puoluetoimintaan osallistuminen	12	7	7
Kuntalaisaloitteen tekeminen	4	3	3

Lähde: Pekola-Sjöblom 2013, n vähintään 10520.

5

Kansalaisten poliittiset asenteet

5.1

LUOTTAMUS DEMOKRATIAAN JA INSTITUUTIOIHIN

Valtakunnallisten kyselyjen mukaan lähes kaikki suomalaiset pitävät demokratiaa arvossa (kuvio 5.1). Kansallisissa eduskuntavaalitutkimuksissa on esitetty vuosina 2003, 2007 ja 2011 väittämä ”demokratialla voi olla ongelmansa, mutta se on parempi kuin muut hallitusmuodot”. Siitä on ollut täysin samaa tai samaa mieltä noin 90–95 prosenttia äänioikeutetuista, eikä tuloksissa ilmene merkittäviä eroavuuksia vastaajien sosiodemografisen taustan mukaan.

Vuosina 1996 ja 2000 Suomessa koottu World Values Survey on sisältänyt lähes saman kysymyksen samanlaisin tuloksin kuin vuonna 2003. Tämän jälkeen demokratian vahva arvostus on noussut merkittävästi. Täysin samaa mieltä väitteestä oli vuonna 2011 jo kaksi kolmesta äänioikeutetusta.

Kuvio 5.2 täydentää kuvaa demokratian arvostuksesta. Kuvion 5.1 mittaama yleinen arvostus ei tarkoita, että suomalaiset olisivat varauksettoman tyytyväisiä kansanvallan toimivuuteen. Päinvastoin, hieman useampi kuin joka toinen on nykyisin täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämästä ”demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailia pohjaa”. Tämä EVA:n kansallisiin asennetutkimuksiin sisältyvä indikaattori osoitti vieläkin kielteisempää asennoitumista 1990-luvun laman aikana. Erittäin tyytyväisiä suomalaisen demokratian toimivuuteen on vain muutama prosentti äänioikeutetuista.

Yleinen vahva luottamus demokratiaan hallitusjärjestelmänä johtunee juuri siitä, mistä kuvion 5.1 kysymyksenasettelussa on sananmukaisesti kyse. Verrattuna muihin järjestelmiin demokratia on selvästi niitä parempi. Sotia ja levottomuuksia raportoivan kansainvälisen uutisvirran keskellä oman kotimaan rauha ja perusoikeuksien kunnioitus vahvistanevat tällaisia käsityksiä. Eikä vertailukehyksen tarvitse olla maailmanlaajuinen. Verrattuna muihin EU-maihiinkin Suomi on pärjännyt yhteiskunnallisissa luottamusvertailuissa erittäin hyvin.

Vuoden 2004 European Social Survey on viitannut siihen, että ihmisten väliset luottamusverkostot heijastuvat yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan tunnettuun luottamukseen. Luultavasti vaikutusta on molempiin suuntiin: myös luotettavat instituutiot vahvistavat yksiköiden välistä luottamusta. Vuoden 2004 ESS mittasi 24 maassa yhtenevällä tavalla kansalaisten yleistä luottamusta toisiin ihmisiin, luottamusta maan parlamenttiin, luottamusta oikeusjärjestelmään sekä tyytyväisyyttä demokratian toimivuuteen, koulutusjärjestelmään ja terveydenhuoltoon. Kaikissa kuudessa Suomi sijoittui kolmen parhaan joukkoon. (Siisiäinen ja Kankainen 2009, 118–119)

Toisaalta tarkemmat tiedot suomalaisten luottamuksesta yhteiskuntansa eri instituutioihin osoittavat, että eri instituutioihin kohdistuu hyvin erilaatuista yleistä luottamusta, ja että luottamuksen taso voi vaihdella ajan mittaan jopa voimakkaasti. Kuvioissa 5.3a ja 5.3b asiaa tarkastellaan ensin World Values Surveyn pitkittäistiedoilla (5.3a) ja sitten vuodesta 2001 alkaen kolmivuotisvälein kootun Tiedebarometrin tiedoilla (5.3b). Nämä kyselyt ovat sisältäneet jonkin verran samoja arvioitavia tahoja, ja niiden tulosten välillä esiintyy jokin verran eroavuuksia. Erot johtuvat poikkeavuuksista aineistokeruutavoissa ja keruun ajankohdissa, unohtamatta kyselytulosten sisältämää tavanomaista satunnaisvaihtelua eli virhemarginaaleja.

Kuvio 5.3a nostaa vuoden 2009 luotetuimmiksi instituutioiksi turva- ja järjestysinstituutiota, kuten poliisin, puolustusvoimat ja oikeuslaitoksen. Myös maan koulutusjärjestelmään ja terveydenhoitojärjestelmään luotetaan paljon, joskin luottamus terveydenhoitoon oli laskusuunnassa. World Values Survey 2009 osoitti muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta muillekin instituutioille kielteisempiä arvioita kuin vuonna 2005. Tästä huolimatta suomalaiset luottivat myös WVS2009-aineistossa hyvin tai melko paljon noin puoleen tiedustelluista yhteiskunnallisista instituutioista.

Kuvion 5.3b kuva 2000-luvun luottamuskehityksestä on pääpiirteittäin yhtenevä. Myös tiedebarometriaineistojen mukaan luotetuimmat instituutiot ovat poliisi, puolustusvoimat ja oikeuslaitos. Voi olla, että erityisesti näiden tahojen myös odotetaan toimivan erittäin ”luotettavasti”, jäämäkästi ja puolueettomasti. Tiedebarometrin muu tietosisältö saattaa vaikuttaa siihen, että yliopistot ja korkeakoulut sijoittuvat korkealle tässä kyselyssä.

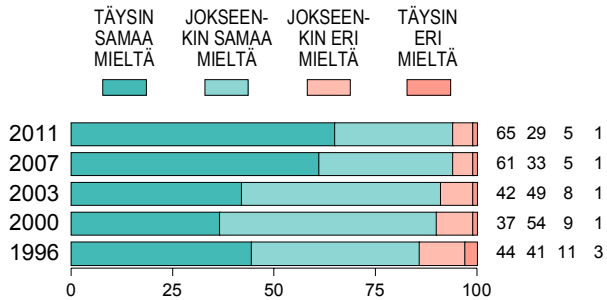
Myös vähiten luotettujen instituutioiden joukko on tiedebarometreissä sama kuin WVS-aineistoissa: suuryritykset, EU ja hännänhuippuna poliittiset puolueet. On kuitenkin hyvä muistaa, että vähäinen luottamus ei välttämättä tarkoita vahvaa ja aktiivista epäluottamusta. Demokratiaan kuuluu, että kansalaiset ovat valppaita ja terveen kriittisiä keskeisimpiä poliittisia instituutioita, kuten puolueita kohtaan.

Tiedebarometreissä tiedustelluista tahoista keskitason luottamusta kohdistuu ay-liikkeen, mediaan sekä kirkkoon. Ay-liikettä ja mediaa kohtaan tunnettu yleinen luottamus on ollut vakaata 2000-luvun alusta alkaen, mutta kirkkoon suuresti luottavien osuus on pudonnut noin 30 prosenttiin aikuisväestöstä. Hieman yllättäen luottamus kansalaisjärjestöihin on hyvin tai melko suurta vain joka neljännellä suomalaisella.

Sanamuodoltaan monikollinen kysymyksenasettelu ei tietenkään tee oikeutta sen paremmin puolueille, kansalaisjärjestöille kuin yrityksillekään. Toimivassa demokratiassa riittää, että kansalaiset kiinnittyvät joihinkin instituutioihin tai niiden osiin. Luottamus kaikkiin puolueisiin, järjestöihin tai yrityksiin ei ole välttämätöntä.

Myös European Social Survey on sisältänyt kysymyksiä kansalaisten luottamuksesta yhteiskunnallisiin instituutioihin. Näihin saatuja vastauksia tarkastellaan 15–24-vuotiaiden nuorten osalta kuviossa 5.4. Tämän luottamusvertailun kärkeen asettuvat poliisi, oikeusjärjestelmä ja YK. Tiedustelluista instituutioista nuoret luottivat poliittisia puolueita vähemmän vain poliitikkoihin. Vuonna 2008 alkanut maailmanlaajuinen talouden taantuma lienee vaikuttanut siihen, että vuoden 2010 mittaus osoitti kauttaaltaan matalampia luottamuslukuja. Valitettavasti tähän indikaattoritarkasteluun ei vielä ollut mahdollista saada vuoden 2012 ESS-aineistoa, koska sitä ei ollut vielä julkaistu tuloksia laadittaessa.

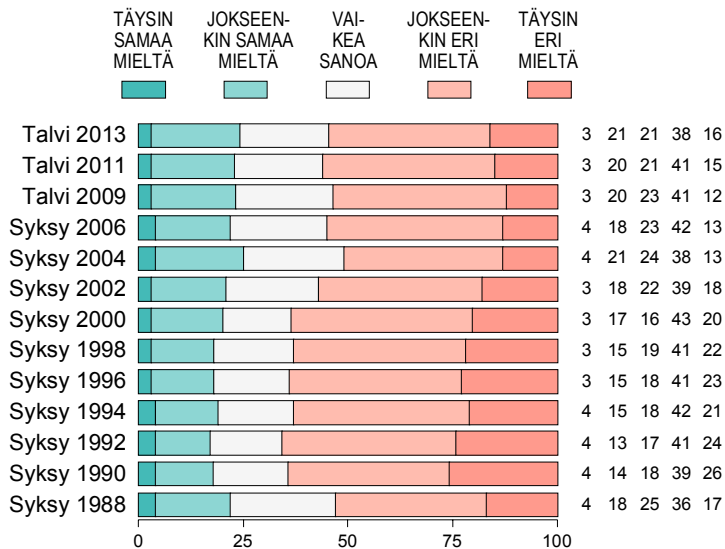
DEMOKRATIAN ARVOSTUS SUOMESSA VUOSINA
1996 - 2011 ("Demokratialla voi olla ongelmansa, mutta
se on parempi kuin muut hallitusmuodot", %).

Kuvio 5.1

Demokratian arvostus Suomessa 1996– (%), WVS ja Kansalliset eduskuntavaalitutkimukset)

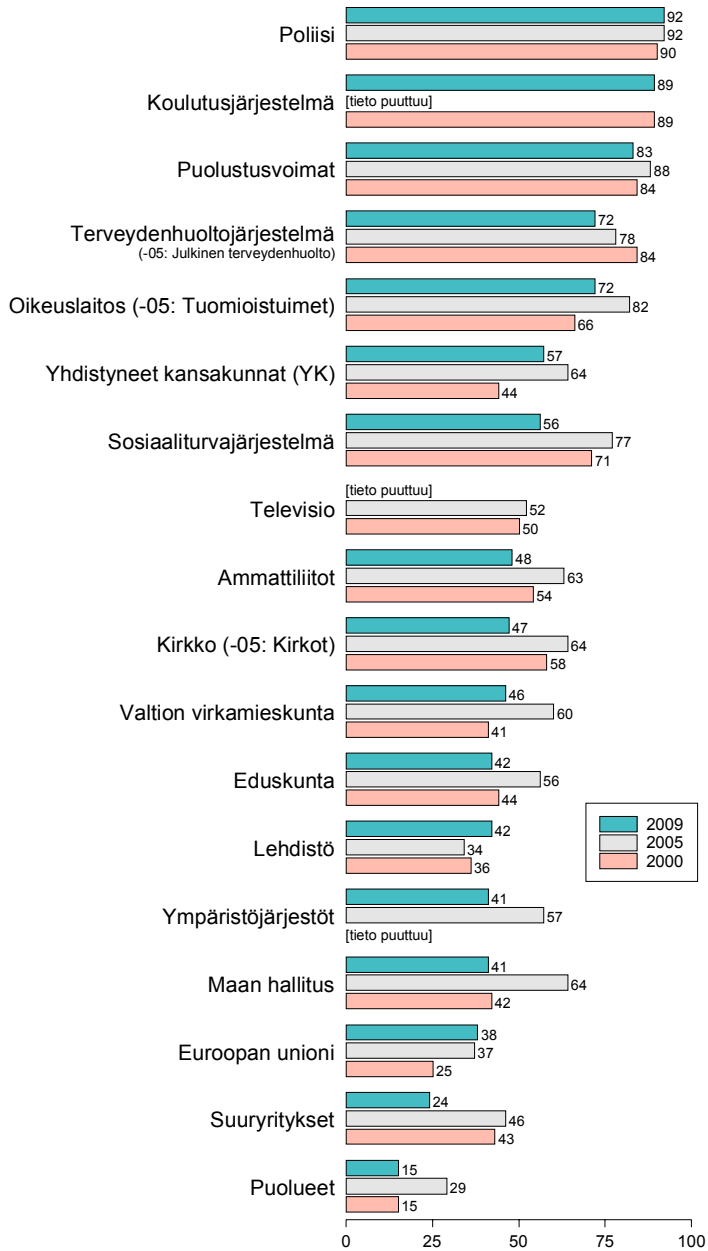
SUOMALAISTEN KÄSITYKSET DEMOKRATIAN TOIMIVUUDESTA
1988-2013 ("Demokratia toimii Suomessa niin hyvin,
että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista
ovat vailla pohjaa", %).

Kuvio 5.2

EVA:n kansallinen asennetutkimus 1988–2013: Käsitukset demokratian toimivuudesta (%)

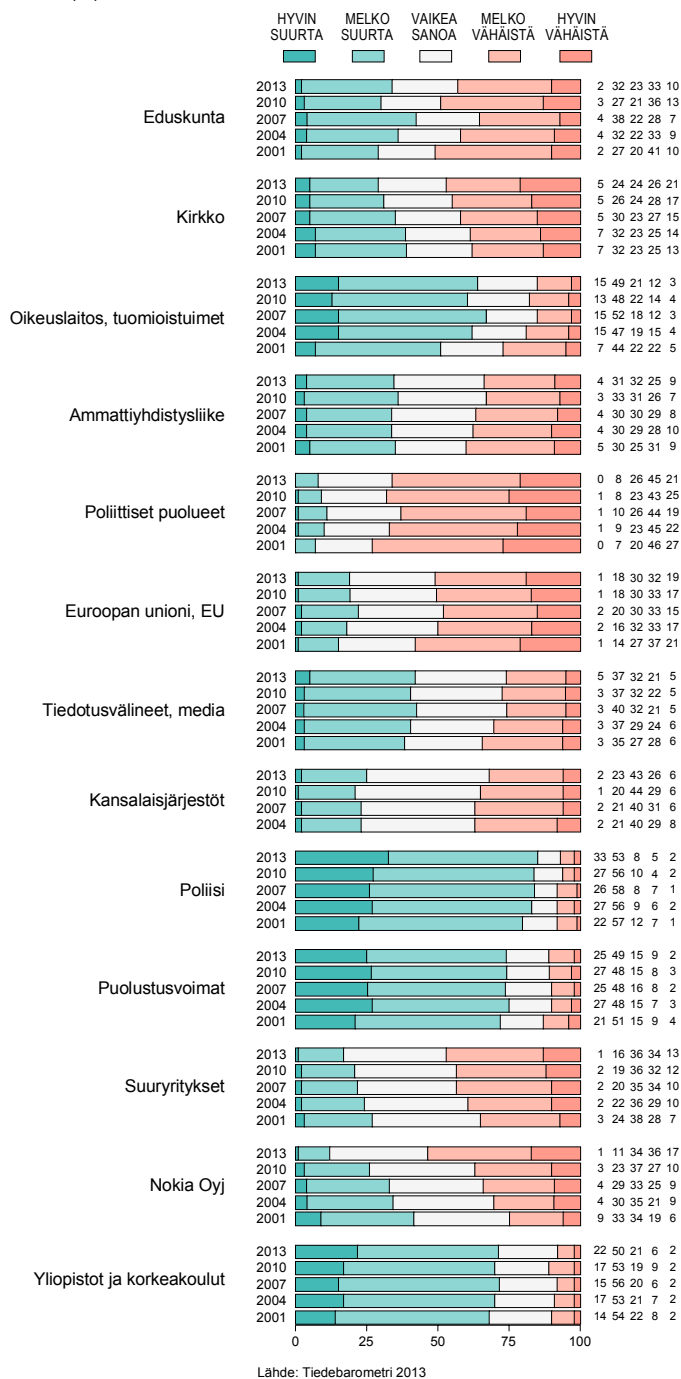
SUOMALAISTEN LUOTTAMUS YHTEISKUNNALLISIIN INSTI-
TUUTIOIHIN VUOSINA 2000, 2005 JA 2009 (luottaa hyvin tai
melko paljon; tutkimuksille yhteiset/vertailukelpoisiksi katsotta-
vat arviointikohteet, %).

Kuvio 5.3a

Luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin 2000–2009 (%; World Values Survey)

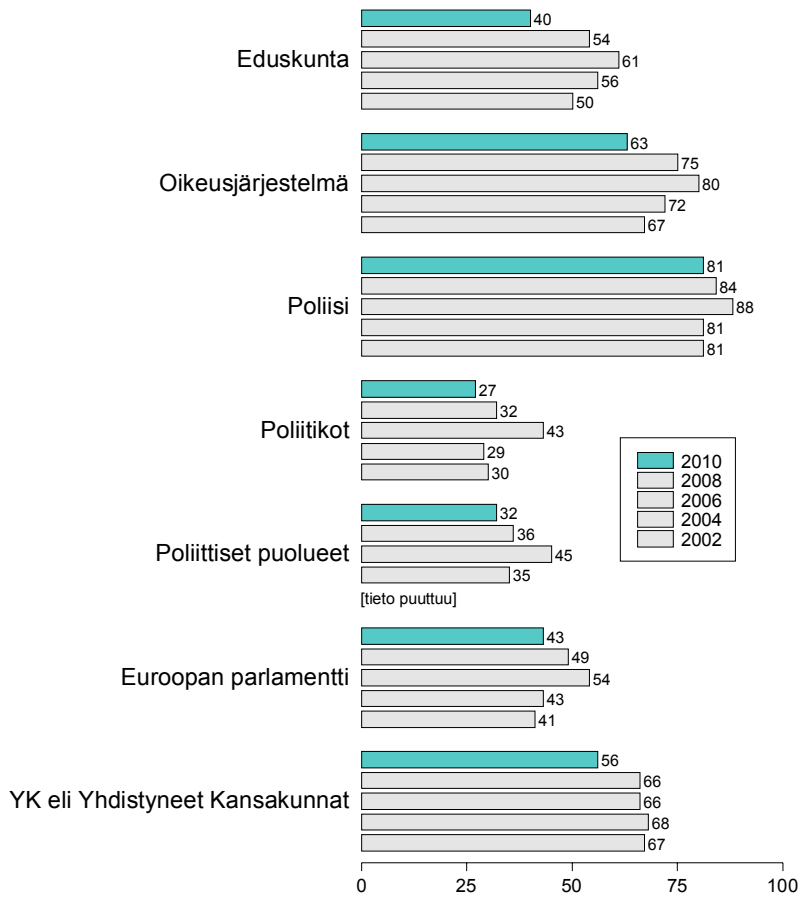
LUOTTAMUS YHTEISKUNNALLISIIN INSTITUUTIOIHIN VUOSINA 2001-2013 (%).

Kuvio 5.3b

Luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin 2001–2013 (%; Tiedebarometrit)

15-24-VUOTIAIDEN LUOTTAMUS JOIHINKIN YHTEISKUNNALLISIIN INSTITUUTIOIHIN 2002-2010 (%)

Lähde: European Social Survey 2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010.

Kuvio 5.4
15–24-vuotiaiden luottamus joihinkin yhteiskunnallisiin instituutioihin 2002–2010
(%; European Social Survey)

5.2

VAALIT SEKÄ KIINNITTÄMINEN PUOLUEISIIN JA ASIAKYSYMYKSIIN

Edellä on käsitelty kansalaisten suhdetta puolueisiin paitsi luottamusmittarein, myös puoluekiinnittymisen tarkastelussa alaluvussa 2.2. Tähänastinen kokonaiskuva puoluekiinnittymisen nykytilasta voi tuntua ristiriitaiselta. Puolueiden jäsenrekisteritietojen nojalla puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet viime vuosikymmeninä nopeasti eikä jäsenten toiminta-aktiivisuus ole yleisesti ottaen kovin korkea. Myös luottamusindikaattorit osoittavat matalaa yleistä luottamusta puolueisiin, eikä vaalien äänestysprosentteissa ole hurraamista.

Toisaalta alalukuun 2.2 kootut monet muut puoluekiinnittymismittarit osoittivat asennetason kiinnittymistrendien osalta enemmän plussaa kuin miinusta. Kolme neljästä äänioikeutetusta katsoi vuonna 2011, että jokin puolue edustaa omaa näkemystä suhteellisen hyvin, ja useampi kuin joka toinen koki jonkin puolueen itselleen läheiseksi. Kaksi kolmesta löysi vuonna 2011 myös puoluejohtajan, joka edusti vastaajan omaa näkemystä suhteellisen hyvin.

Myönteiseen kehityssuuntaan viittasivat niin ikään EVA:n tutkimussarjan tiedot. Vuonna 2013 EVA:n kansallisesta asennetutkimuksesta löytyi ennätyksellisen vähän (28%) vastaajia, jotka olivat samaa mieltä väittämästä ”mikään puolue ei aja juuri minulle tärkeitä asioita”. Niin ikään eduskuntavaalien äänestyspäätöksissä puolueen merkitys suhteessa ehdokkaaseen korostui vuoden 2011 vaaleissa.

Havainnot vahvistavat monia aikaisempia päätelmiä siitä, että pitkässä juoksussa kansalaisten vaali- ja puoluekiinnittymisen on muuttunut ja muuttumassa erilaatuisiksi kuin ennen. Pysyväluonteista ja poliittisia valintoja kiinteästi ohjaavaa kollektiivista puolueosalistumista esiintyy ja muodostuu yhä harvemmin. Puoluejäsenyys ei ole enää pitkään aikaan ollut vahvan puoluekiinnittymisen välttämätön ehto. On paljon mahdollista, että pian se ei ole riittävä ehto edes vakipuolueen ehdokkaan äänestämiseksi vaaleissa.

Vaalivalinnat ja päätös äänestämään lähtemisestä tehdään aikaisempaa useammin tilannekohtaisen harkinnan sekä valintahetken yksittäisten – ja usein tilapäisten – preferenssien perusteella. Tästä näkökulmasta asiaäänestäminen lienee vahvistunut useimmissa vaalityypeissä.

Vankkaa tutkimustietoa ei kuitenkaan ole siitä, kuinka laaja-alaista asiaperusteisuus on vaalien äänestysvalinnoissa, miten se kanavoituu puolueiden ja ehdokkaiden kautta, ja millaiseen harkintaan ja tietoihin asiapohjaiset valinnat perustuvat.

Suomessa mikään taho ei myöskään seuraa erilaisten yhteiskunnallisten asiakysymysten kannatusta systemaattisesti tiiviisti, esimerkiksi vähintään vuosittain toteutettavien mittauksin (vrt. mm. Ruotsin SOM, ks. <http://www.som.gu.se/undersokningar/>). Useimmiten poliittisten asiakysymysten kannattamisen tai vastustamisen yleisyys nousee Suomessa yhteiskunnalliseen keskusteluun tiedotusvälineiden teettämien, yksittäisten mielipidemittausten perusteella. Kansallisissa vaalitutkimuksissa joitakin asiakysymyksiä ja niiden merkitystä tiedustellaan neljän vuoden välein, mutta mittausväli on liian pitkä mielekkään asiakysymysseurannan luomiseksi.

Tutkimukset vaalikampanjoista ja -tuloksista kertovat toki jotakin asiakysymysten kannatuksesta Suomessa. Useiden kiinnittymisindikaattoreiden valossa on ilmeistä, että erityisesti vuoden 2011 eduskuntavaalit sekä niitä edeltänyt ja seurannut puoluekannatusasetelma on aktivoanut suomalaisten puoluekiinnittymistä ja joitakin asiakysymyksiä. Perussuomalaiset nostivat vuoden 2011 vaalien asialistalle joitakin poliittisia teemoja, jotka eivät olleet siihen mennessä nousseet näkyviksi hallitsevan puoluepolitiikan asialistalle (mm. EU-kriittisyys, maahanmuutto, ruotsin kielen asema). Asiakysymysten lisäksi monet muutkin tilannekohtaiset tekijät selittivät PS:n vaalivoittoa vuoden 2011 eduskuntavaaleissa.

6

Poliittinen kiinnostus, tietämys politiikasta ja viestinten seuraaminen

6.1

KIINNOSTUS JA TIETÄMYS

Vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat tuloksiltaan poikkeukselliset, ja vaalitutkimukset ovat osoittaneet niiden kohottaneen merkittävästi kansalaisten yleistä kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Vaalien jälkeen keväällä 2011 kootussa vaalitutkimusaineistossa kolme neljästä äänioikeutetusta kertoi olevansa hyvin tai jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Viimeisimmässä mittauksissa kysymys on kuulunut pelkistetysti: ”Kuinka kiinnostunut olette politiikasta”. Kuvion 6.1 perusteella kiinnostuksen nousu on ollut melko tasaista 1990-luvun puolivälistä lukien. Alimmillaan se on ollut mittausjaksolla Kekkonen kauden lopulla.

Vaalitutkimusportaaliissa www.vaalitutkimus.fi vuosien 2003, 2007 ja 2011 poliittiseen kiinnostukseen ja moniin muihin aihepiireihin voi tutustua myös sosiodemografisten ryhmien mukaan käyttämällä portaaliin integroitua, avoimessa käytössä olevaa NESSTAR-palvelua.¹ Poliittisen kiinnostuksen tarkastelusta ilmenee, että vuoden 2011 vaalit lisäsivät kiinnostusta molempien sukupuolten joukossa sekä kaikissa ikäryhmissä.

Kuvio- ja taulukkotarkastelujen ulkopuolella voidaan todeta, että kiinnostuksen nousu näkyi vuoden 2011 vaalitutkimuksessa myös toiminnallisissa mittareissa. Vaalitutkimusten 2003, 2007 ja 2011 peruskysymys politiikasta keskustelemisesta on kuulunut seuraavasti: ”Jos ei ajatella pelkästään vaalien läheisiä aikoja, niin kuinka usein yleensä keskustellette politiikasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä muiden ihmisten kanssa?” Vastausvaihtoehdot ovat olleet ”päivittäin tai lähes päivittäin”, ”usein”, ”joskus”, ”harvoin” ja ”en koskaan”. Vuonna 2011 vastausvaihtoehtoja ”päivittäin tai lähes päivittäin” tai ”usein” valinneita oli yhteensä 42 prosenttia, kun heitä oli vuonna 2007 28 prosenttia ja vuonna 2003 19 prosenttia. Keskusteluaktiivisuus lisääntyi siis voimakkaasti.

¹ Palvelu avautuu valitsemalla vaalitutkimusportaalista seuraavat kohdat: demokrationdikaattorit → poliittiset asenteet → poliittinen kiinnostus → Indikaattori trendiaineistossa 2003-. Itse NESSTAR-palvelu avautuu painikkeesta ”avaa alkuperäinen” (open original). Sosiodemografiset taustamuuttujat löytyvät avautuvan ikkunan vasemman palkin alareunasta. Siirry hiirellä haluamasi taustamuuttujan päälle, paina oikeanpuoleisella painikkeella ja valitse ”add to row”. Komennot tuottavat kolmiulotteisen ristiintaulukon, jossa ikäryhmittäinen poliittinen kiinnostus näkyy taulukon riveillä (painottamattomat aineistot).

Kansalaisten poliittisen tietämyksen tasosta ja muutoksista ei sitä vastoin ole saatavilla luotettavia pitkittäistietoja. Tietämystä on mitattu suomalaisissa tutkimuksissa vaihtelevin, lähinnä edustuksellisen demokratian keskeisimpiin instituutioihin ja oikeuksiin liittyvin faktakysymyksiin. Aihetta on käsitelty useaan otteeseen vaalitutkimuksissa (Pesonen ym. 1993, 167–; Borg 1998, 73–; Grönlund ym. 2005, 92–; Grönlund 2009, 175–; Elo ja Rapeli 2012), ja siitä on tehty myös laajoja ja melko tuoreita erillistutkimuksia (Rapeli 2010; Elo ja Rapeli 2008). Myös 14-vuotiaiden koululaisten kansainvälinen ICCS-vertailututkimus on sisältänyt runsaasti nuorten tietotasoa mittaavia kysymyksiä (Suoninen ym. 2010).

Yleiskuva 2000-luvulta alkaen tehdyistä tutkimuksista on, että suomalaisten yleinen poliittinen tietämys vaaleista ja poliittisista instituutioista on kohtuullisella, mutta ei mitenkään erinomaisella tasolla. Koululaisten kansainvälisissä vertailuissa suomalaisnuoret ovat tosin sijoittuneet yhteiskunnalliselta tietämykseltään aivan kärkimaiden joukkoon (Suoninen ym. 2010). Aikuisväestökyselyissä helppoihin politiikkaa koskeviin kysymyksiin suurimmista puolueista tai näkyvimmistä ministereistä on osannut yleensä vastata äänioikeutettujen suuri enemmistö, jopa yli 90 prosenttia.

Vaikeimmissa esitetyissä kysymyksissä ratkaisuprosentit ovat jääneet kolmannekseen tai sen alle (ks. kuvio 6.2). Miehet ovat yleensä valinneet hieman naisia useammin oikean vastausvaihtoehdon esitettyihin tietokysymyksiin. Koulutustason vaikutus on puolestaan näkynyt odotetun suuntaisesti erityisesti vaikeimpien kysymysten ratkaisuprosenteissa. Esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksessa EU:n vuoden 2009 voimaan astuneen perussopimuksen nimen tiesi oikein 37 prosenttia kaikista vastaajista ja 55 prosenttia yliopistokoulutuksen saaneista vastaajista.

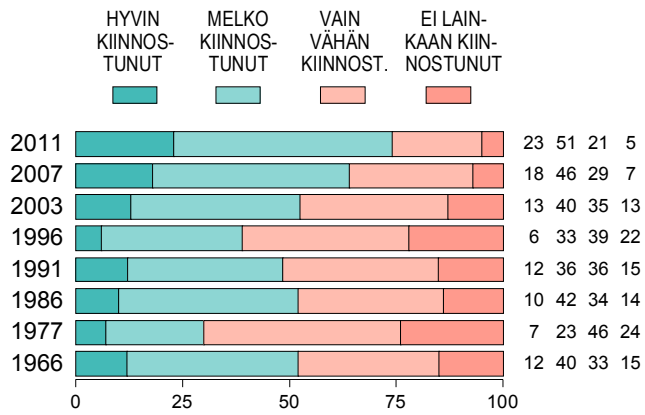
Kuvio 6.2 osoittaa ikäryhmäkohtaiset ratkaisuprosentit vuoden 2011 vaalitutkimusaineiston sisältämiin kysymyksiin. Niistä käy ilmi, että varsinkin alle 25-vuotiaiden äänioikeutettujen tiedot ovat olleet muita ikäryhmiä heikommat keskivaikeissa kysymyksissä. Muilta osin ikäryhmien väliset erot ovat pääsääntöisesti vähäisiä.

Yllättävintä lienee, että nuorimmat tunsivat ikäryhmistä heikoimmin oikean vastauksen eduskuntavaalien äänioikeutta koskeneeseen kysymykseen.

Kohtuullisen tasoisesta tietämyksestä ja kohonneesta poliittisesta kiinnostuksesta huolimatta suurin osa äänioikeutetuista pitää politiikkaa monimutkaisena. Kuviossa 6.3 on raportoitu pitkittäistiedot vastauksista väittämään, joka on esitetty vuosien 2003, 2007 ja 2011 vaalitutkimuksissa sanamuodossa “joskus politiikka vaikuttaa niin monimutkaiselta, että en oikein ymmärrä, mitä on tekeillä”. Aiemmissa mittauksissa 1980- ja 1990-luvuilla sanamuoto on ollut suurin piirtein samanlainen.

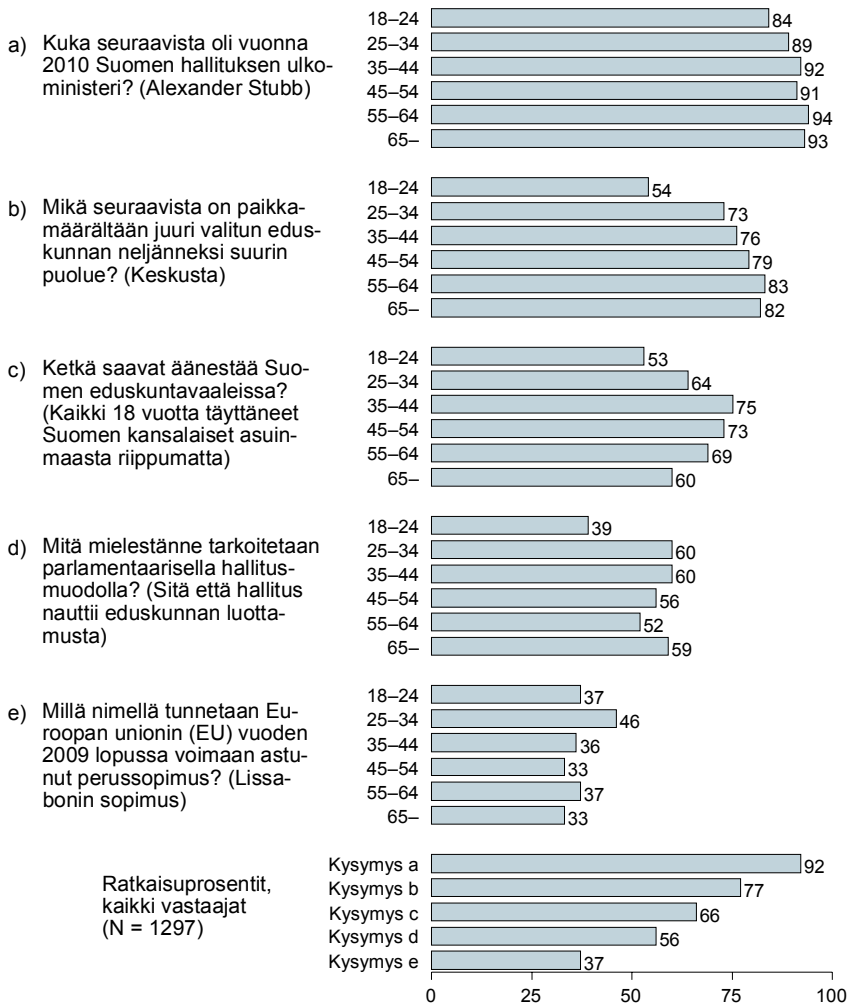
Kuviossa 6.3 on raportoitu tuloksia tästä subjektiivista tiedontasoa mittaavasta kysymyksestä. Vaakapalkit osoittavat täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien yhteenlasketun osuuden mittausvuosina. Korkeimmillaan luku on kohonnut jopa 80 prosenttiin 1980-luvun puolivälissä, ja vuoden 2011 vaaleissa se laski ensi kerran mittausvälillä alle 70 prosentin. Saattaa olla, poliittisen kiinnostuksen ja keskusteluaktiivisuuden nousu näkyi tässä pienessä muutoksessa.

SUOMALAISTEN KIINNOSTUS POLITIIKKAA KOHTAAN
1966-2011 (%).

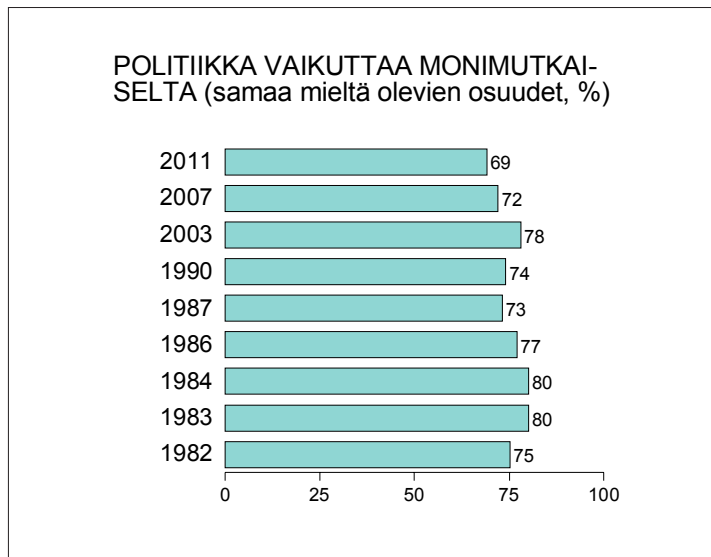
Kuvio 6.1
Poliittinen kiinnostus 1966–2011
(%; vaalitutkimukset ja Puolueiden ajankohtaistutkimukset)

POLITIIKKAA KOSKEVIEN TIETOKYSYMYSTEN RATKAISUPROSENTIT IKÄRYHMITTÄIN 2011

Lähde: Eduskuntavaalitutkimus 2011 / Elo ja Rapeli 2012, 276

Kuvio 6.2
 Poliitikka vaikuttaa monimutkaiselta
 (%; vaalitutkimukset ja Puolueiden ajankohtaistutkimukset)

Kuvio 6.3
Politiikkaa koskevien tietokysymysten ratkaisuprosentit ikäryhmittäin 2011

6.2

VAALIEN JA YHTEISKUNNALLISTEN ASIOIDEN SEURAAMINEN VIESTIMISTÄ

Politiikkaa koskevia tietoja omaksutaan useista lähteistä. Aktiivisimmat osallistuvat itse poliittiseen toimintaan ja hankkivat informaatiota suoraan poliittisilta toimijoilta. Yleensä ottaen väestön päätietolähteitä ovat viestintän ohella koti, lähipiiri ja työelämä. Erityisesti lapset ja nuoret oppivat yhteiskunnallisista asioista myös kouluissa ja oppilaitoksissa. Erilaisen viestintän suosio vaihtelee eri väestöryhmissä, ja lisäksi viestintän käyttäjämäärät ja käyttöaktiivisuus muuttuvat ajan mittaan.

Politiikan ja ajankohtaisten asioiden seuraamisaktiivisuutta on tiedusteltu 2000-luvulla European Social Survey -tutkimuksissa. Suomessa Tilastokeskus on kerännyt noin parin tuhannen vastaajan ESS-aineiston vuodesta 2002 alkaen joka toinen vuosi käyntihaastatteluna. Kuhunkin aineistoon on sisältynyt moniosainen kysymyspatteristo median seuraamisaktiivisuudesta. Siinä on tiedusteltu erikseen politiikan ja ajankohtaisten asioiden seuraamista kolmesta perinteisestä viestintätyypistä.

Kuvio 6.4 osoittaa, kuinka suuri osa ESS-aineistojen vastaajista on sanonut seuraavansa *politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia* käsitteleviä ohjelmia kyseisestä viestimestä tavallisena arkipäivänä keskimäärin puoli tuntia tai enemmän. Näitä aiheita sanoi seuraavansa vuonna

2010 televisiosta (päivittäin vähintään puoli tuntia) kaksi kolmesta kaikista 15 vuotta täyttäneistä vastaajista. Luku on pienentynyt hitaasti mutta tasaisesti 2000-luvulla.

Nuorimpien, 15–25-vuotiaiden vastaajien joukossa (kuvion 6.4 alemmat vaakapalkit) politiikan ja ajankohtaisten asioiden seuraaminen televisiosta on ollut merkittävästi vähäisempää ja aktiivikatsojien osuus on pudonnut yli 40 prosentista vajaaseen neljännekseen. Poliitiikan ja ajankohtaisasioiden seuraaminen sanomalehdistä ja radiosta on ollut koko tarkastelujakson kauttaaltaan vähäisempää televisioon verrattuna.

Radion merkitys politiikan seuraamisessa ei näytä muuttuneen merkittävästi viimeksi kuluneiden runsaan kymmenen vuoden aikana. Yleensä ottaen kaikkien vastaajien joukossa ei ole tapahtunut huomattavia muutoksia, mutta nuorimpien kansalaisten piirissä seuraamismäärissä – tai ainakin seuraamistavoissa – on tapahtunut ja on tapahtumassa isoja muutoksia.

Politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia televisiosta ja sanomalehdistä runsaasti seuraavien 15–25-vuotiaiden nuorten osuus kaikista tämänikäisistä nuorista on vähentynyt nopeasti. On ilmeistä, että tuloksissa näkyy internetin aseman vahvistuminen erityisesti nuorten keskeisenä viestimenä. Valitettavasti käytössä olleet ESS-aineistot eivät sisällä netin käyttöä koskevia kysymyksiä politiikan seuraamisesta.

Muut tutkimusaineistot osoittavat kuitenkin varsin pitävästi, että netin merkitys esimerkiksi vaaleja koskevien tietojen hankkimisessa on korostunut ja se on edelleen korostumassa. Vuoden 2011 kansallisessa vaalitutkimuksessa esitetyt pitkittäistiedot (Moring ja Mykkänen 2012, 67–68) löytyvät kuvioista 6.5 ja 6.6.

Kuvio 6.5 osoittaa aluksi 35 vuotta täyttäneen väestön tiedonhankintakanavia eduskuntavaaleissa. Tiedot perustuvat Gallupin SuomiKanava-aineistoihin, joita on koottu systemaattisesti eduskuntavaalien jälkeen jo vuodesta 1995 alkaen. Yleiskysymys on kuulunut seuraavasti: ”Missä määrin arvioit saaneesi tietoa seuraavista lähteistä oman äänestyspäätöksesi tueksi”. Kuviossa on raportoitu ”erittäin paljon” ja ”melko paljon” -vastanneiden yhteenlasketut osuudet vuosina 1995–2011.

Mittari osoittaa karkeasti sekä seuraamisaktiivisuuden muutoksia että sitä, miten hyvin eri välineet ovat eri aikoina tarjonneet kansalaisten mielestä tietopohjaa äänestysvalinnoille. Edellä havaittuun kuvaan poliittisen kiinnostuksen lisääntymisestä sopii hyvin se, että useiden medioiden merkitys tietolähteenä yli 35-vuotiaille oli vuonna 2011 nousussa. Tämänikäisille merkittävimpiä tietolähteitä olivat tuolloin television uutis- ja ajankohtaisohjelmat, sanomalehdet sekä television vaaliohjelmat. Seuraavaksi tärkeimpiä tiedustelluista tietolähteistä olivat vaalikoneet, sanomalehtimainonta sekä ehdokkaiden nettisivut.

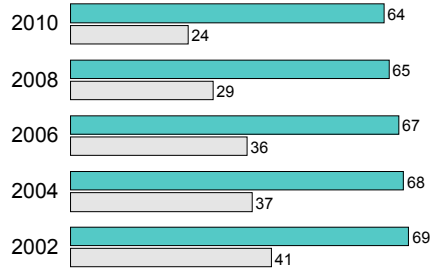
On lähes hämmästyttävää, kuinka paljon nuorimpien eli 18–35-vuotiaiden äänestämiseksi hyödylliset tietolähteet poikkeavat heitä vanhempien tiedonsaantikanavista. Kuvion 6.6 perusteella nuoret ovat pitäneet vuosien 2007 ja 2011 vaaleissa selvästi tärkeimpinä vaalitietolähteinään (tiedostusvälineiden) vaalikoneita ja ehdokkaiden nettisivuja. Television vaaliohjelmaa lukuun ottamatta perinteisten medioiden merkitys väheni nuorille vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänestyspäätöksen tietolähteenä.

Kaikkiaan poliittisesta kiinnostuksesta ja tietämyksen sekä politiikan seuraamisen indikaattorit osoittavat nuorimpien valitsijoiden muita heikompaan poliittista kiinnostumista. Demokratian kehittämisessä olisi kyettävä tarttumaan reippain ottein osallistumiskanaviin ja -tapoihin, jotka nuorten kokevat itselleen mielekkäimmiksi.

POLITIIKAN JA YHTEISKUNNALLISTEN ASIOIDEN SEURAAMINEN VIESTINNÄSTÄ 2002-2010 (½ tuntia tai enemmän vastanneiden osuudet, %)

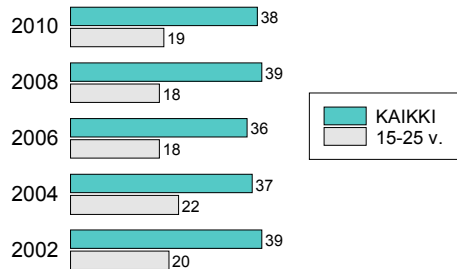
Televisio

"Kuinka paljon yhteensä katsotte television uutislähetyksiä tai politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia käsitteleviä ohjelmia tavallisina arkipäivinä?"

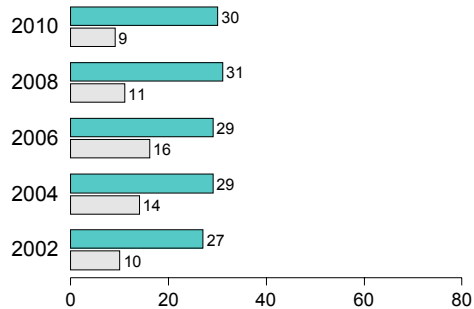
Radio

"Entä kuinka paljon kuuntelette radion uutislähetyksiä tai politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia käsitteleviä ohjelmia tavallisina arkipäivinä?"

Sanomalehdet

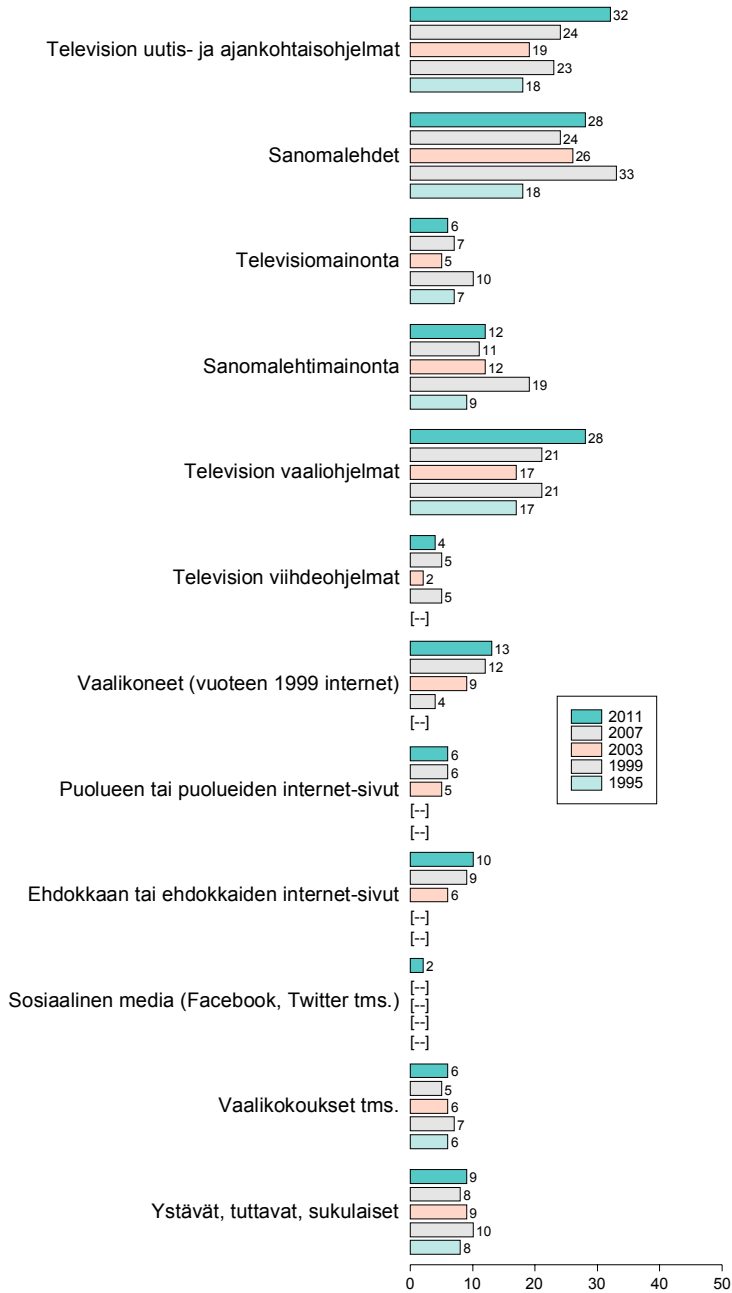
"Kuinka paljon tästä lehtien lukemiseen käyttämästäne ajasta luette lehdistä politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia koskevia juttuja?"

Lähde: European Social Survey 2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010.

Kuvio 6.4
 Poliitiikan ja yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen viestinnästä 2002–2010
 (½ tuntia tai enemmän vastanneiden osuudet, %)

35 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN TIETOLÄHTEET ÄÄNESTYSPÄÄTÖKSEN TUEKSI 1995-2011 (%)

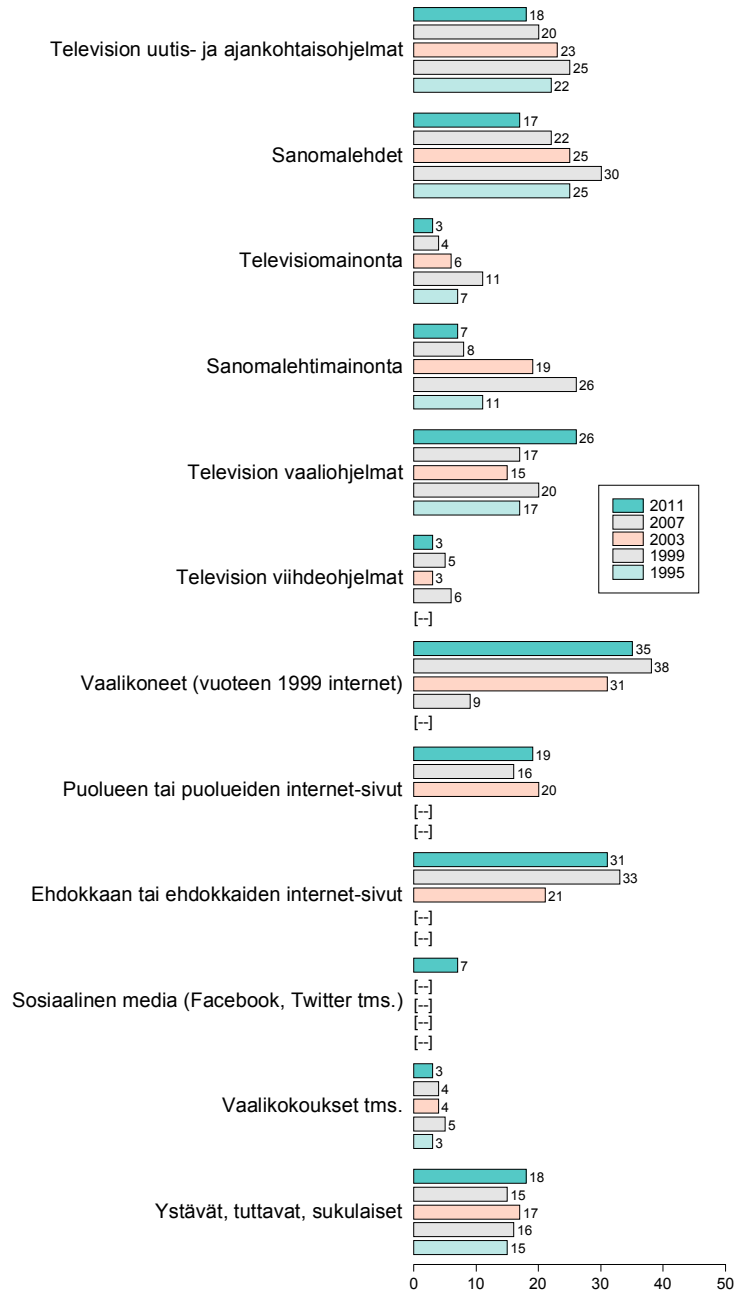

Lähde: Moring ja Mykkänen (2012, 68).

Kuvio 6.5

35 vuotta täyttäneiden tietolähteet äänestyspäätöksen tueksi, eduskuntavaalien seurantatutkimukset, 1995–2011 (%)

18-34 -VUOTIAIDEN TIETOLÄHTEET ÄÄNESTYSPÄÄTÖKSEN TUEKSI 1995-2011 (%)

Lähde: Moring ja Mykkänen (2012, 67).

Kuvio 6.6
18–34-vuotiaiden tietolähteet äänestyspäätöksen tueksi, eduskuntavaalien seuranta 1995–2011 (%)

7

Maahanmuuttajat ja demokratia

Tämä maahanmuuttoa ja demokratiaa koskeva indikaattorikatsaus esittelee rekistereihin perustuvia äänestysaktiivisuustietoja sekä kyselytuloksia kansallisista vaalitutkimuksista ja European Social Survey -aineistoista (ESS). Osa ESS-tuloksista perustuu teknisesti toisenlaiseen aineistopohjaan kuin aiemmissa aihekatsauksissa. Koska maahanmuuttajia on valtakunnallisissa kyselyissä vastaajina yleensä vähälukuisesti, on vuosien 2002–2010 ESS-aineistot koottu joitakin analyyseja varten yhdeksi, 2000-luvun kokonaistilannetta kuvaavaksi aineistoksi.

Maahanmuuttoon liittyviä peruskäsitteitä ja tietoja on käsitelty hiljattain muun muassa sisäasiainministeriön strategiatyöryhmän raportissa *Maahanmuuton tulevaisuus 2020* (SM 2012). Tässä yhteydessä näitä aiheita ei ole mahdollista käsitellä laajasti. Maahanmuuttoon liittyvä demokratiaindikaattoritarkastelu on tarpeen siksi, että maahanmuuttajien määrä on miltei kaksinkertaistunut Suomessa 2000-luvulla ja asiakysymys on politisoitunut erityisesti 2010-luvun vaaleissa. Vuoden 2011 lopussa ulkomaista syntyperää olevia henkilöitä oli Suomessa noin neljännesmiljoona eli viitisen prosenttia väestöstä. Heistä 59 prosenttia oli taustaltaan eurooppalaisia, vajaa neljännes aasialaisia ja noin 12 prosenttia afrikkalaisia. Kaikkiaan vajaalla 40000 ulkomaista syntyperää olevalla on Suomen kansalaisuus. (Emt., 4)

Seuraavan tarkastelun pääkysymykset ovat: Eroaako maahanmuuttajien poliittinen kiinnittyminen kantaväestön kiinnittymisestä? Millaisia erot ovat? Miten suomalaiset suhtautuvat maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin? Millainen merkitys maahanmuuttokysymyksellä on ollut vaalien äänestyspäätöksille? Mitä puolueita maahanmuuttajat kannattavat?

7.1

MAAHANMUUTTAJIEN ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS JA YHTEISKUNNALLINEN OSALLISTUMINEN

Maahanmuuttajat ovat eri tavoin äänioikeutettuja eri vaalityypeissä (ks. tarkemmin Weide 2011). Eduskuntavaaleissa ja presidentinvaaleissa äänioikeus on sidottu Suomen kansalaisuuteen. Äänioikeutettuja ovat kaikki viimeistään vaalipäivänä 18 vuotta täyttäneet kansalaiset asuinpaikasta riippumatta.

Kuntavaaleissa äänioikeutettuja ovat 18 vuotta täyttäneiden Suomen kansalaisten lisäksi EU:n muun jäsenvaltion sekä Norjan ja Islannin vähintään 18-vuotiaat kansalaiset. Lisäksi äänioikeutettuja ovat muun valtion 18 vuotta täyttäneet kansalaiset, jotka ovat asuneet Suomessa yhtäjaksoisesti vähintään kaksi vuotta.

Europarlamenttivaaleissa äänioikeus on 18 vuotta täyttäneiden Suomen kansalaisten lisäksi kaikkien muiden EU:n jäsenvaltioiden Suomessa asuvilla kansalaisilla, jotka ovat ilmoittautuneet äänioikeusrekisteriin Suomessa.

Suomen kansalaisuuden omaavien maahanmuuttajien äänestysaktiivisuudesta eduskuntavaaleissa ei ole käytettävissä rekistereihin perustuvaa pitkittäistietoa. European Social Survey -kyselyaineistot sisältävät vuodesta 2002 lukien joitakin kymmeniä eduskuntavaaleissa äänioikeutettuja maahanmuuttajia. Kun heiltä on tiedusteltu äänestämässä käyntiä viimeksi toimitetuissa eduskuntavaaleissa, äänestysprosentit ovat liikkuneet noin 25–40 prosentin välillä. Vastaajamäärien pienuuden vuoksi tulokset ovat vain karkeasti suuntaa antavia. Anekdoottina voidaan todeta, että Ruotsissa asuvien Suomen kansalaisten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa on huomattavasti matalampi. Katsaustarkastelujen alussa esillä ollut kuvio 1.1 osoitti, että se nousi vasta vuoden 2011 eduskuntavaaleissa hieman päälle kymmeneen prosenttiin (10,6%).

Eurovaaleistakaan ei ole tarjolla tietoja ulkomaista syntyperää olevien äänestysaktiivisuudesta. Äänioikeusrekistereiden perusteella voidaan kuitenkin tarkastella Suomessa asuvien suomalaisten, ulkomailla asuvien suomalaisten sekä muiden EU-maiden äänestysaktiivisuutta Suomessa käydyissä europarlamenttivaaleissa 1996–2009. Nämä tiedot ovat olleet edellä esillä taulukossa 1.2.

Suomessa asuvien muiden EU-maiden kansalaisten äänestysaktiivisuus on ollut eurovaaleissa suurin piirtein samalla tasolla kuin Suomessa asuvien Suomen kansalaisten. Vuosien 1996, 1999 ja 2004 vaaleissa muiden EU-maiden kansalaisten osallistumistaso oli jopa kolmesta viiteen prosenttiyksikköä korkeampi. Vertailtava aktiivisuustaso on kuitenkin matala, koska Suomessa europarlamenttivaalien äänestysprosentit ovat olleet kauttaaltaan vaatimatomia.

Kattavimmin maahanmuuttajien äänestysaktiivisuutta tunnetaan kuntavaaleista. Taulukko 7.1 päivittää Marjukka Weiden (2011) kokoamia ja analysoimia valtakunnallisia osallistumistietoja. Kuntavaaleissa kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosentti on laskenut vuodesta 1980 vuoteen 2012 kaksikymmentä prosenttiyksikköä (78,1% → 58,3%). Ulkomaan kansalaisten äänioikeus on edellyttänyt kahden vuoden yhtäjaksoista asumista Suomessa vuoden 1996 vaaleista lukien. Tästä lähtien kaikkien ulkomaan kansalaisten äänestysprosentti Suomen kunnallisvaaleissa on vaihdellut noin 15–20 prosentin välillä, eli osallistumistaso on ollut hyvin matala.

Muiden EU-maiden, Islannin ja Norjan kansalaisten äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa oli vielä 2000-luvun alkuun saakka korkeampi kuin muiden ulkomaiden kansalaisilla. Vuosien 2008 ja 2012 vaaleissa näiden ryhmien erot ovat tasoittuneet ja vuonna 2012 muiden ulkomaiden kansalaisten äänestysprosentti kohosi jopa hieman suuremmaksi. Nimenomaan tässä joukossa osallistumisen viimeaikainen trendi on ollut nouseva, mihin ovat saattaneet vaikuttaa osaltaan myös viranomaislähtöiset aktivointikampanjat.

Maahanmuuttajien matalalle äänestysprosentille löytyy myös erityisiä, muista yleisistä äänestämättä jättämisen syistä poikkeavia selitystekijöitä. Kokonaisuutta ei ole mahdollista tarkastella tässä yhteydessä (ks. esim. Kariuki 2012). Vuoden 2012 kuntavaaleissa muiden kuin Suomen kansalaisten määrä vaalien 4,3 miljoonasta äänioikeutetusta oli yhteensä noin 137000. Heistä noin 62000 oli muiden EU-maiden, Islannin tai Norjan kansalaisia, ja noin 75000 muita ulkomaalaisia.

Maahanmuuttajien äänestysaktiivisuutta on aiemmin tarkasteltu Marjukka Weiden artikkelin lisäksi muutamissa muissa tutkimuksissa (esim. Wilhelmsson 2007; Ahokas ym. 2011; Blais ym. 2013). Viimeisenä mainittu sisältää Hanna Wassin ym. laatimia, Tilastokeskuksen toimittamiin rekisteritietoihin perustuvia analyyseja maahanmuuttajien äänestysaktiivisuudesta vuoden 2012 kuntavaaleissa. Muualla kuin Suomessa tai Ruotsissa syntyneiden äänestysaktiivisuus oli vuoden 2012 kuntavaaleissa 20,8 prosenttia. Tässä ryhmässä naisten äänestysprosentti oli 22,2 ja miesten 19,7.

Analyysi osoittaa yksityiskohtaisesti (Blais ym. 2013), että monet äänestämättömyyden sosioekonomiset tunnuspiirteet, kuten matala koulutustaso ja matala tulotaso, ovat hyvin tyypillisiä maahanmuuttajille. Lisäksi analyysi osoittaa, että sosiodemografiset taustatekijät selittävät äänestämässä käynnin aktiivisuuseroja melko samankaltaisesti maahanmuuttajilla kantaväestöön verrattuna.

Yksi pelkistetty johtopäätös on, että maahanmuuttajien yleinen sosioekonomisen aseman kohentuminen ja integroituminen yhteiskuntaan lisäävät hyvin todennäköisesti heidän äänestysaktiivisuuttaan.

Kuvio 7.1 osoittaa, että nykyistä tiiviimmälle integroitumiselle löytyy lupaavia lähtökohtia. 2000-luvun kaikista European Social Survey -aineistoista koottu yhdistelmäaineisto kertoo, että monet maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnalliseen toimintaan ja seuraavat yhteiskunnallisia asioita ainakin melko aktiivisesti. Suhteessa kantaväestöön tulokset ovat odotetun kaltaisia, mutta useissa poliittisen kiinnittymisen mittareissa erot ovat paljon pienempiä kuin kuntavaalien äänestysprosenttieroista voisi luulla. (Yhdistetyssä ESS-aineistossa maahanmuuttajien vastaajamäärä vaihtelee kysymyksittäin välillä 266-390. Kantaväestöön kuuluvia vastaajia aineistossa on useimmissa kysymyksissä yli 9000.)

Kuntavaaleissa kantaväestön äänestysprosentti on jopa kolminkertainen maahanmuuttajiin verrattuna, mutta mikään kuvion 7.1 osallistumisvertailuista ei tuota näin suuria eroja. Vähiten eroja syntyy politiikan seuraamisessa televisiosta, poliittisissa ryhmissä toimimisessa sekä puolueläheisyydessä.

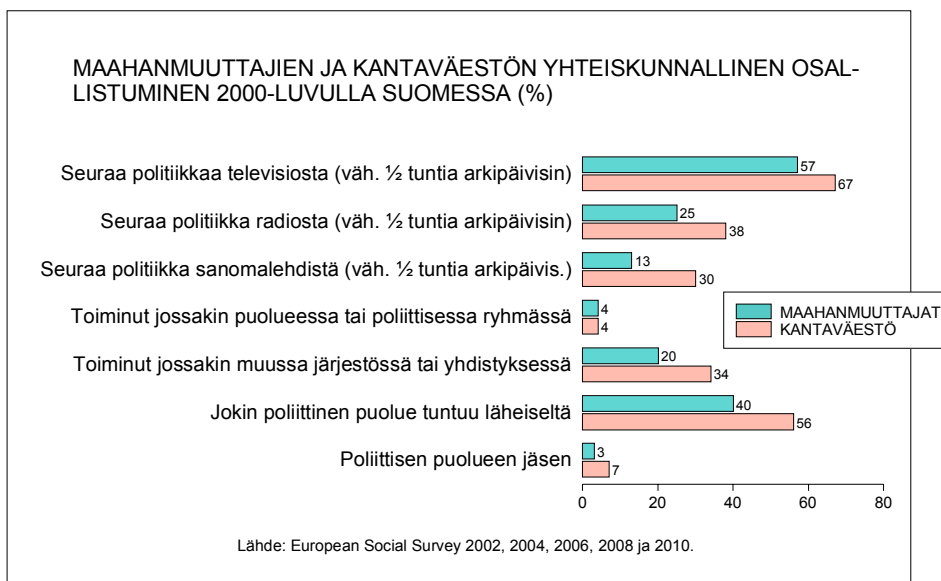
2000-luvulla noin joka neljäs tai joka viides maahanmuuttaja seurasi myös politiikkaa radiosta melko aktiivisesti ja osallistui johonkin yhdistystoimintaan. Kielimuuri selittää maahanmuuttajien ja kantaväestön suurehkoa eroa politiikan seuraamisessa sanomalehdistä. Maahanmuuttajat seuraavat viestimistä tietenkin paljon myös oman lähtömaansa yhteiskunnallisia asioita.

Taulukko 7.1
Suomen kansalaisten ja ulkomaan kansalaisten äänestysaktiivisuus
kuntavaaleissa 1980–2012 (%)

	Kaikki äänioikeutetut	Suomen kansalaiset	Ulkomaan kansalaiset yhteensä	Muiden EU-maiden, Islannin ja Norjan kansalaiset ^a	Muut ulkomaan kansalaiset
2012	58.3	59.5	19.6	19.1	20.0
2008	61.2	62.2	19.6	20.9	18.6
2004	58.6	59.4	15.3	17.9	13.5
2000	55.9	56.4	20.8	30.4	17.7
1996	61.3	61.8	20.7	32.0	16.7
1992	70.9	71.0	40.5	50.1	34.4
1984	74.0	74.0	.	58.8	.
1980	78.1	78.1	.	55.7	.

^a 1992 Muiden pohjoismaiden kansalaiset; 1984-88 Ulkomaan kansalaiset yhteensä (ulkomaalaisista vain pohjoismaiden kansalaiset äänioikeutettuja)

Lähde: Weide (2011, 56) ja Tilastokeskuksen vaalitulokset.

Luvut on saatu yhdistämällä viisi aineistoa eri vuosista (2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010). Kysymykset kuuluivat:
 "Kuinka paljon yhteensä katsotte television uutislähetystä tai politiikkaa ja ajankoht. tapahtumia käsitteleviä ohjelmia tavallisina arkipäivinä?"
 "Entä kuinka paljon kuuntelette radion uutislähetystä tai politiikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia käsitteleviä ohjelmia tavallisina arkipäivinä?"
 "Kuinka paljon tästä lehtien lukemiseen käyttämästänne ajasta luette lehdistä poliittikkaa ja ajankohtaisia tapahtumia koskevia juttuja?"
 "Oletteko viimeisten 12 kuukauden aikana: Toiminut jossakin puolueessa tai poliittisessa ryhmässä?"
 "Oletteko viimeisten 12 kuukauden aikana: Toiminut jossakin muussa järjestössä tai yhdistyksessä?"
 "Tuntuuko jokin poliittinen puolue Teistä läheisemmältä kuin muut puolueet?"
 "Oletteko jonkin poliittisen puolueen jäsen?"

Kuvio 7.1
Maahanmuuttajien ja kantaväestön yhteiskunnallinen osallistuminen
2000-luvulla Suomessa (%)

SUHTAUTUMINEN MAAHANMUUTTOON

Maahanmuuttoon selvän myönteisesti suhtautuvien osuus on 2000-luvun Suomen European Social Survey -tutkimusten asennekysymysten nojalla noin 25–30 prosenttia. Yleisintä myönteinen suhtautuminen on esimerkiksi sellaisissa työperäiseen maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä, joissa nostetaan esiin maahanmuuton mahdollisia hyötyjä.

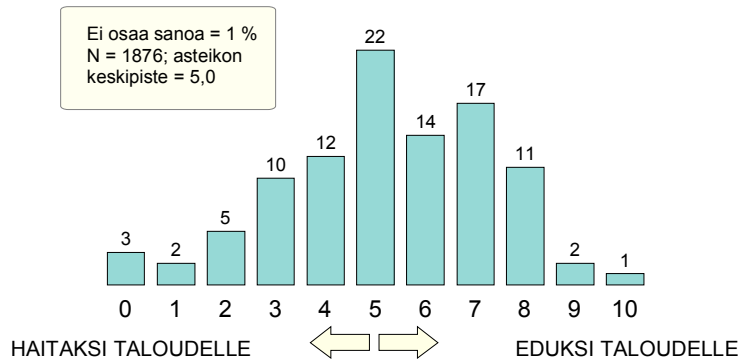
Kuvio 7.2 käsittelee yhtä tällaista väittämää. Vuoden 2010 ESS-aineistossa vastaajilta kysyttiin, ”onko kaiken kaikkiaan mielestänne haitaksi vai eduksi Suomen taloudelle, että muista maista muuttaa ihmisiä Suomeen?” Asteikolla nollasta kymmeneen yleisin oli neutraali vastaus (22 %). Kolmannes vastaajista ajatteli asian olevan etupäässä haitaksi maan taloudelle, ja 45 prosenttia katsoi asiasta olevan sille etua. Vain harvat tarttuivat asteikon ääripäiden vaihtoehtoihin.

Kuvio 7.3 osoittaa puolestaan maahanmuuttomyönteisten vastaajien osuuden kaikista vastaajista sekä 15–24-vuotiaista ja 75 vuotta täyttäneistä vastaajista. Koko kysymys kuului seuraavasti: ”Muuttuuko Suomi paremmaksi vai huonommaksi paikaksi asua, kun muista maista muuttaa tänne ihmisiä”. Prosenttiluvut kertovat, kuinka moni vastaajista on valinnut kysymyksessä skaalalla nollasta kymmeneen vastausvaihtoehdon 7–10, jotka viittaavat suuntaan ”muuttuu paremmaksi paikaksi asua”.

Alle 25-vuotiaiden vastaajien mielipiteet mainitusta väittämästä eivät poikkeaa merkittävästi kaikkien vastaajien tuloksista. Sitä vastoin iäkkäimmät vastaajat suhtautuvat harvemmin myönteisesti maahanmuuttoon. Tämä käy ilmi johdonmukaisesti muissakin ESS-tutkimuksen maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä.

ESS-tutkimukset ovat vain yksi, 2000-luvun kattava aineistolähde tutkittaessa suomalaisten suhtautumista maahanmuuttoon. Aihepiiristä on tehty seurantatutkimuksia, joissa asiaan on paneuduttu yksityiskohtaisesti (ks. Jaakkola 2009). Yhteistä tuoreimmillekin tutkimustuloksille on, että suomalaisessa aikuisväestössä on edelleen ryhmiä, jotka suhtautuvat varsin epäluuloisesti maahanmuuton etuihin ja maahanmuuttajiin.

VÄESTÖN SUHTAUTUMINEN MAAHANMUUTTOON 2010:
ONKO KAIKEN KAIKKIAAN MIELESTÄNNE HAITAKSI VAI
EDUKSI SUOMEN TALOUDELLE, ETTÄ MUISTA MAISTA
MUUTTA A IHMISIÄ SUOMEEN? (%)

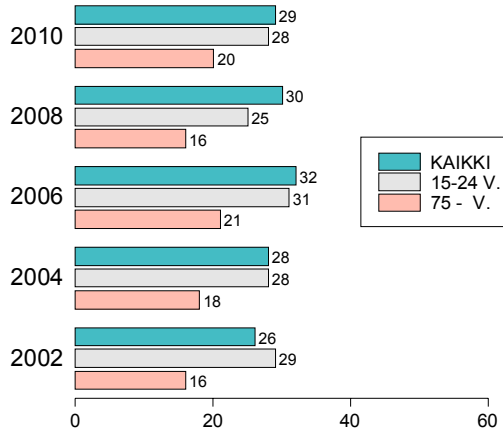

Lähde: European Social Survey 2010

Kuvio 7.2

Väestön suhtautuminen maahanmuuttoon 2010:
”Onko kaiken kaikkiaan mielestänne haitaksi vai eduksi Suomen taloudelle,
että muista maista muuttaa ihmisiä Suomeen?” (%)

VÄESTÖN SUHTAUTUMINEN MAAHANMUUTTOON
2002-2010: SUOMI MUUTTUU PAREMMAKSI PAIKAK-
SI ASUA, KUN MUISTA MAISTA MUUTTAAN TÄNNE
IHMISIÄ (samaa mieltä olevien osuudet, %)

Lähde: European Social Survey 2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010.

Kuvio 7.3

Väestön suhtautuminen maahanmuuttoon 2002–2010:
”Suomi muuttuu paremmaksi paikaksi asua, kun muista maista muuttaa
tänne ihmisiä” (samaa mieltä olevien osuudet, %)

MAAHANMUUTTO JA ÄÄNESTYSVALINNAT

Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa maahanmuuttokysymys nousi vaaliteemaksi etenkin vaaleja edeltäneessä kampanjoinnissa. Toisaalta oikeusministeriön julkaisemassa Muutosvaalit 2011 -tutkimuksessa on osoitettu, että vaalien tuloksessa korostunut Perussuomalaisten vaalivoitto ei ollut ensisijaisesti sidoksissa maahanmuuttoteemaan vaan pikemminkin PS:n äänestäjien haluun saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään (ks. Borg 2012, 201).

Koska vuosien 2003, 2007 ja 2011 kansallisten vaalitutkimusten aineistot ovat sisältäneet joitakin maahanmuuttoaiheisia kysymyksiä, on niihin perustuvia tuloksia vielä paikallaan raportoida tiiviisti. Kuvio 7.4 esittää aluksi sellaisten äänestäjien osuudet vuosina 2003–2011, jotka ovat ylipäänsä pitäneet ulkomaisia maahanmuuttajia tärkeänä asiakysymyksenä oman äänestyspäätöksen kannalta. Yksittäinen kysymys on sisältynyt kysymyspatteristoon, jossa on tiedusteltu yksitellen useiden eri asiakysymysten tärkeyttä äänestyspäätökselle. Kysymyksenasettelu ei ole ottanut kantaa mielipiteen suuntaan eli esimerkiksi siihen, kannattaa-ko vai vastustaako vastaaja maahanmuuton lisäämistä.

Tulokset osoittavat, että maahanmuuttoteema todellakin aktivoitui myös äänestysperusteena vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Vuosien 2003 ja 2007 vaaleissa vain viidennes äänestäjistä piti sitä tärkeänä omalle äänestämislle, mutta vuonna 2011 osuus oli jo hieman yli 40 prosenttia. Tulokset todentavat myös sen, että teema oli selvästi tärkein PS:n äänestäjille.

Kuvio 7.5 kertoo puolestaan sellaisten äänestäjien osuuden vuoden 2011 vaaleissa eri puolueita äänestäneistä, joille ehdokkaan linjalla maahanmuuttopolitiikassa oli ratkaiseva merkitys omalle ehdokasvalinnalle. Tämäkin yksittäinen valintaperuste oli kyselyssä osa laajempaa kysymyskokonaisuutta, jossa tiedusteltiin useiden yksittäisten syiden merkitystä ehdokasvalintaan. Kaikkiaan 17 ehdokasvalinnan perusteesta ”ehdokkaan linja maahanmuuttopolitiikassa” oli vasta seitsemänneksi tärkein: sitä piti ratkaisevan tärkeänä ehdokasvalinnalleen 13 prosenttia äänestäjistä (Bengtsson 2012, 149).

Vaaleissa äänestetty puolue selittää varsin odotetulla tavalla mainitun ehdokasvalintaperusteen merkitystä. Suhteellisesti tärkeintä ehdokkaan linja maahanmuuttopolitiikassa oli PS:n ja vihreiden äänestäjille. Luonnollisesti PS:n äänestäjät arvostivat maahanmuuttoa hillitseviä ehdokkaan näkemyksiä ja vihreät maahanmuutolle suopeita kantoja. Seuraavaksi eniten asialla oli merkitystä Vasemmistoliiton, RKP:n ja Kristillisdemokraattien äänestäjille.

Perussuomalaisten ja Vihreiden äänestäjien suhtautumisero käy ilmi varsin selvästi kuvioista 7.6, johon on koottu tietoja vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaalitutkimusaineistojen väittämästä ”maahanmuutto muodostaa vakavan uhan kansalliselle omaleimaisuudellemme”. Voimakasta maahanmuuttokielteisyyttä mittaavasta väitteestä oli vuonna 2011 samaa mieltä 55 prosenttia perussuomalaisista kyselyvastaajista. Vihreistäkin heitä löytyi, mutta vain kuusi prosenttia. Kaikista vastaajista oli samaa mieltä väittämästä joka kolmas. Osuus oli noin kolmanneksen myös Kokoomuksen ja Keskustan kannattajien joukossa, ja varsin lähellä sitä myös SDP:n kannattajissa (27 %).

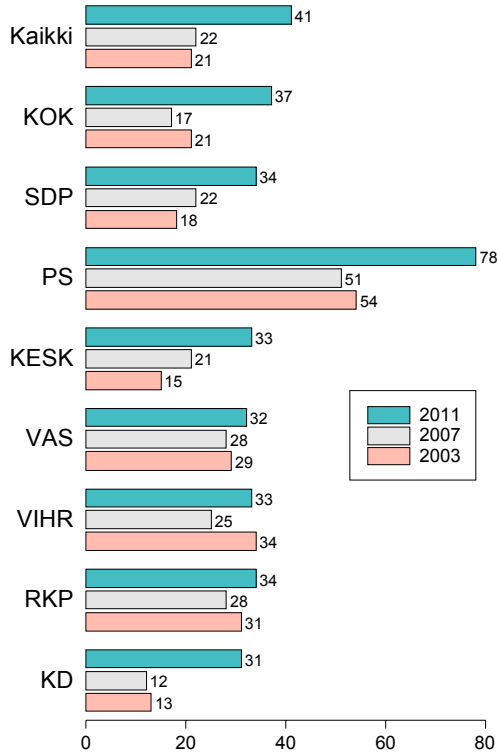
Kuvio 7.7 kertoo lopuksi, mitä puolueita maahanmuuttajat ovat ilmoittaneet äänestäneensä eduskuntavaaleissa 2000-luvulla, ja mitä puoluetta lähellä he katsovat olevansa. Tie-

dot ovat peräisin vuosien 2002–2010 ESS-yhdistelmäaineistosta ja ne ovat karkeasti suuntaa antavia. Maahanmuuttajavastaajien lukumäärä on puoluevalintakysymyksessä (n=110) hieman pienempi kuin puolueläheisyyttä kartoittaneessa kysymyksessä (n=152). Kantaväestöön kuuluvia vastaajia on molemmissa kysymyksissä yli 5000.

Kuviosta 7.7 voidaan tehdä kaksi päähavaintoa. Vaaleissa äänestettyä puoluetta ja puolueläheisyyttä mittaavat tiedot ovat varsin samankaltaisia. Lisäksi muutama puolue erottuu maahanmuuttajien suosikkipuolueina. Näitä ovat SDP, Kokoomus ja Vihreät. Myös Keskustan kannatus nousi yli kymmenen prosentin. Tulos ei ole yllättävä maahanmuuttajien alueellisen sijoittumisen näkökulmasta.

Maahanmuuttajien puoluekantaan ja -läheisyyteen vaikuttavat puolueiden ja ehdokaiden linjaukset, äänestämisen sosioekonomiset tunnuspiirteet sekä jossakin määrin myös maahanmuuttajataustaisen henkilöiden rekrytoituminen eri puolueiden ehdokkaiksi. Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa ja vuoden 2008 kuntavaaleissa vieraskielisiä ehdokkaita on puolueen ehdokkaista suhteellisesti eniten Vihreillä, Kristillisdemokraateilla ja RKP:llä (Weide 2011, 58).

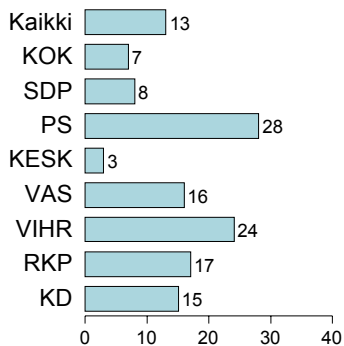
MAAHANMUUTOKYSYMYS ÄÄNESTYSPERUSTEENA 2003-2011: ULKOMAALAISET MAAHANMUUTTAJAT ASIAKYSYMYKSENÄ OMAN ÄÄNESTYSPÄÄTÖKSEN PERUSTEENA (tärkeä-vastanneiden osuudet, %)

Lähde: GallupKanava (Eduskuntavaalien seuranta 2003, 2007 ja 2011).

Kuvio 7.4
Maahanmuuttokysymys äänestysperusteena 2003-2011:
Ulkomaalaiset maahanmuuttajat asiakysymyksenä oman äänestyspäätöksen
perusteena ("tärkeä"-osuudet, %)

MAAHANMUUTTOKYSYMYS ÄÄNESTYS-
PERUSTEENA 2011: EHDOKKAAN LINJA
MAAHANMUUTTOPOLITIIKASSA VAIKUT-
TI OMAAN EHDOKASVALINTAAN (ratkai-
sevasti -vastanneiden osuudet, %)

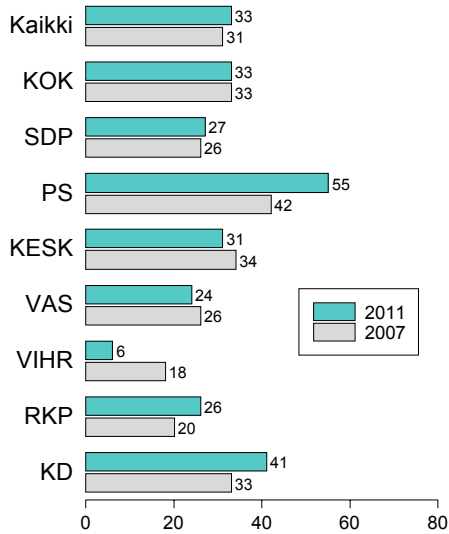

Lähde: Eduskuntavaalitutkimus 2011.

Kuvio 7.5

Maahanmuuttokysymys äänestysperusteena 2011:
Ehdokkaan linja maahanmuuttopolitiikassa vaikutti omaan ehdokasvalintaan
("ratkaisevasti"-osuudet, %)

MAAHANMUUTTOKYSYMYS ÄÄNESTYS-
PERUSTEENA 2007-2011: MAAHANMUUT-
TO MUODOSTAA VAKAVAN UHAN KAN-
SALLISELLE OMALEIMAISUUDELLEMME
(samaa mieltä olevien osuudet, %)

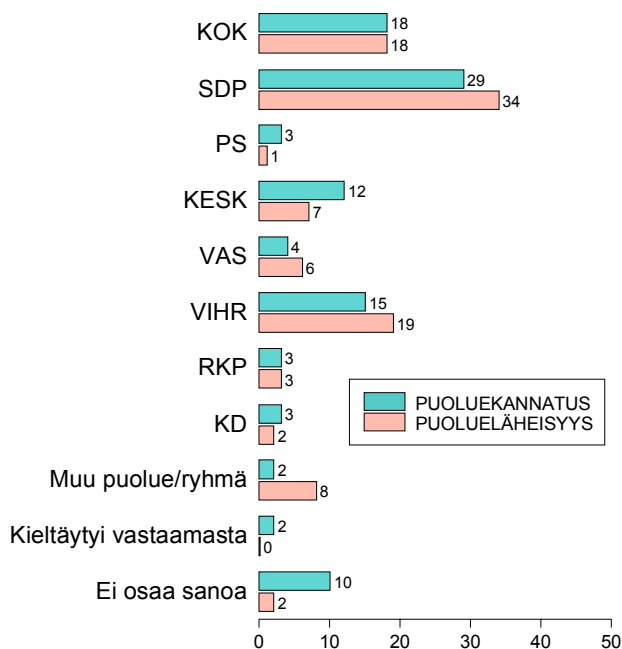

Lähde: Eduskuntavaalitutkimus 2007 ja 2011.

Kuvio 7.6

Maahanmuuttokysymys äänestysperusteena 2007 ja 2011:
Maahanmuutto muodostaa vakavan uhan kansalliselle
omaleimaisuudellemme (samaa mieltä olevien osuudet, %)

MAAHANMUUTTAJIEN PUOLUEKANNATUS JA PUOLUELÄHEISYYS 2000-LUVULLA (%)

Lähde: European Social Survey 2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010.

Luvut on saatu yhdistämällä viisi aineistoa eri vuosista (2002, 2004, 2006, 2008 ja 2010). Kysymykset kuuluivat: "Äänestittekö Te viime eduskuntavaaleissa? Mitä puoluetta äänestitte?" ja "Tuntuuko jokin poliittinen puolue Teistä läheisemmältä kuin muut puolueet? Mikä puolue?"

Kuvio 7.7

Maahanmuuttajien puoluekannatus ja puolueläheisyys 2000-luvulla (%)

8

Indikaattorikatsausten yhteenveto

Demokratiaindikaattorit tarjoavat kokoavan mutta pelkistetyn näkökulman demokratian tilaan ja toimivuuteen. Indikaattorit painottuvat kansalaisten osallistumiseen sekä muuhun poliittiseen ja yhteiskunnalliseen kiinnittymiseen. Ne eivät käsittele esimerkiksi vallan keskittyneisyyttä tai hajautuneisuutta, päätöksentekoprosesseja tai politiikan julkisuutta ja epävirallisia vaikutusmekanismeja.

Mielekkäiden määrällisten demokratiaindikaattoreiden tulee keskittyä keskeisiin aiheisiin, joiden kehitystä voidaan seurata yleiskuvan saamiseksi. Vaali- ja puoluedemokratiaan liittyvät osallistumis- ja kiinnittymisteemat ovat olennaisimpia koko poliittisen järjestelmän yleisen hyväksyttävyyden ja toimivuuden kannalta. Näitä indikaattoreita on pääosin tarkastelu klassisen demokratiakäsityksen näkökulmasta, joka korostaa mahdollisimman monien aktiivista kansalaisosallistumista.

Seuraava yhteenveto nostaa esiin indikaattorikatsausten keskeisiä tuloksia. Indikaattoreiden tiedonkeruuseen liittyviä haasteita ja toimenpidesuosituksia käsitellään kirjan lopussa teema-artikkeleiden jälkeen.

FAKTA 1:

LUOTTAMUS DEMOKRATIAAN VAHVAA JA POLIITTISEEN JÄRJESTELMÄÄN RIITTÄVÄÄ

- Suomalaisessa vaali- ja puoluedemokratiassa on useita myönteisiä mutta myös monia kielteisiä kehityspiirteitä.
- Yleisesti ottaen suomalaiset arvostavat erittäin paljon demokratiaa hallitsemisluotona ja luottavat vähintään melko paljon sen useimpiin instituutioihin.
- Vaali- ja puoluedemokratian keskeisimmät toimijat, kuten eduskunta ja puolueet, nauttivat selvästi vähäisempää luottamusta kuin luotetuimmat instituutiot (poliisi, puolustusvoimat, oikeuslaitos).
- Toisaalta yleisissä luottamusindikaattoreissa ei ole tällä vuosikymmenellä tapahtunut mitään sellaisia muutoksia, joiden perusteella suomalaisten demokratian toimivuudesta tulisi erityisesti huolestua. Kansalaiset ovat terveen kriittisiä puolueita ja poliitikkoja kohtaan.
- 2000- ja 2010-lukujen taitteessa suomalaista politiikkaa ravisteli vaalirahajupakka. Sillä ei näytä olleen merkittävää vaikutusta järjestelmätason luottamukseen, eikä se näytä vaikuttaneen myöskään yleiseen luottamukseen puolueita kohtaan.

FAKTA 2:

EDUSKUNTAVAALIT 2011 NOSTIVAT KIINNOSTUSTA JA HERÄTTIVÄT KESKUSTELUA

- Useat kansalaisten poliittisiin asenteisiin liittyvät demokratiaindikaattorit reagoivat positiivisesti vuoden 2011 eduskuntavaaleihin. Poliittinen kiinnostus nousi vaalien jälkeisiin ennätyslukemiin. Noin 75 äänioikeutetuista sanoi olevansa politiikasta hyvin tai melko kiinnostunut.
- Puoluekiinnittymisen asennemittarit osoittivat aiempaa voimakkaampia sidoksia. Vaalien jälkeen joka toinen äänioikeutettu koki jonkin puolueen itselleen läheiseksi ja yli 70 prosenttia löysi jonkin puolueen, joka edusti omaa näkemystä suhteellisen hyvin.
- Kaksi kolmannesta vuoden 2011 eduskuntavaalien äänioikeutetuista sanoi jonkun puoluejohtajan edustavan omaa näkemystä suhteellisen hyvin.

FAKTA 3:

OSALLISTUMINEN VAALI- JA PUOLUEDEMOKRATIAAN TAKKUAA

- Suomalaisten poliittisen kiinnittymisen suurimpia haasteita ovat edelleen osallistuminen vaaleihin ja osallistuminen puolueiden toimintaan.
- Äänestysaktiivisuus nousi pari prosenttiyksikköä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (67,9% → 70,5%) mutta kaikkiaan yleisten vaalien äänestysprosentit ovat Suomessa matalia.
- Äänestysprosenttien viimeaikainen kehitys suunta on ollut pääosin laskeva. Kuntavaaleissa 2012 suunta oli alaspäin (61,2% → 58,3%) ja vuoden 2012 presidentinvaalien toisella kierroksella koettiin vielä paljon isompi äänestysprosentin lasku vuoden 2006 toiseen kierrokseen nähden (77,2% → 68,9%).
- Viime aikoina lisääntynyt yleinen kiinnostus politiikkaa kohtaan ei ole vaikuttanut äänestysprosentteihin positiivisesti muissa kuin eduskuntavaaleissa.
- Itselle läheisen puolueen tai puoluejohtajan löytyminen ei välttämättä merkitse tuen osoittamista puolueelle vaaleissa, saati että henkilö osallistuisi tiiviimmin puolueen toimintaan.
- Eduskuntapuolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli vuoden 2013 alussa enää vajaat 270 000. Luku on vuoden 2011 eduskuntavaalien äänioikeutetuista kuutisen prosenttia, joka on vain kolmannes vuoden 1970 vastaavasta osuudesta (puolueiden kokonaisjäsenmäärä/eduskuntavaalien äänioikeutettujen lkm).
- Puoluetoimistot toimittivat indikaattorihankkeelle vuoden 2013 tietoja puoluejäsenistönsä ikärakenteesta. Yhteenlaskettuna kaikkien eduskuntapuolueiden jäsenistä joka toinen (51%) on täyttänyt 60 vuotta. Alle 40-vuotiaita on jäsenistöissä vain 19 prosenttia, kun äänioikeutetuista heitä on kolmannes.
- Puoluejäsenistöjen ikääntyminen johtuu uusien jäsenten vähäisestä määrästä. Viime vuosina vain Vihreät ja Perussuomalaiset ovat onnistuneet kasvattamaan jäsenmääräänsä, mutta asialla on ainoastaan vähän merkitystä puoluejäseneksi liittymisen kokonaiskuvan kannalta.
- Nykyisin käytössä olevilla yleisillä kyselytutkimusaineistoilla ei voida luotettavasti tutkia jäsenten aktiivisuutta puolueissaan. Puolueaktiivien osuus kaikista puoluejäsenistä lienee korkeintaan joitakin kymmeniä prosentteja kaikista jäsenistä.

FAKTA 4:

SUKUPOLVIEROT SUURIA

- Useat demokratiaindikaattorit osoittavat merkittäviä eroja väestöryhmien yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Tutkimusaineistot eivät useissa tapauksissa kuitenkaan mahdollista luotettavia johtopäätöksiä erojen suuruudesta ja niiden muutoksista.
- Demokratiaindikaattorit eivät osoittaneet suuria sukupuolten välisiä eroja. Naiset osallistuvat vaaleihin jonkin verran aktiivisemmin. Miehet puolestaan sanovat hiukan useammin olevansa kiinnostuneita politiikasta.
- Miehet seuraavat politiikkaa vähän naisia tiiviimmin ja tietävät oikeita vastauksia edustuksellista demokratiaa koskeviin faktakysymyksiin keskimäärin hieman todennäköisemmin kuin naiset.
- Osittain tämä voi johtua siitä, että naiset ovat edelleen aliedustettuja monien vaalien ehdokasasettelussa ja politiikan johtopaikoilla.
- Raportissa ei selvitetty systemaattisesti koulutustason ja ammattiaseman mukaisia osallistumis- ja kiinnittymiseroja. Aiheesta tehdyt tutkimukset osoittavat yleensä, että ammattiaseman ja koulutustason mukaiset kiinnittymiserot eivät ole pienentyneet viime vuosikymmeninä.
- Väestön keskimääräisen koulutustason nousu ei ole aktivoinut nuorimpia ikäluokkia vaali- ja puolueosallistumiseen. Tämä näkyy monin paikoin merkittävänä sukupolvieroina ikäryhmien osallistumisessa ja kiinnittymisessä.
- Sekä äänestysaktiivisuuden että puoluejäsenyyksien ikäryhmittäiset erot ovat hyvin suuria. Erojen pysyvyyttä ja syytaustaa tunnetaan edelleen heikosti, koska Suomessa aiheesta ei ole toteutettu kunnollisia, samoihin tutkimushenkilöihin kohdistuvia seurantatutkimuksia.
- Yksi merkittävä sukupolvieroavuus koskee tiedonhankinnan kanavia vaaleissa. Alle 35-vuotiaat saivat eduskuntavaaleissa eniten tietoa äänestyspäätöksensä tueksi vaalikoneista. Televisio on menettänyt 2000-luvulta alkaen merkitystään nuorten vaalitietolähteenä.

FAKTA 5:

MAAHANMUUTTAJAT INTEGROITUVAT VÄHITELLEN

- Suomeen muuttaneiden maahanmuuttajien äänestysprosentit ovat olleet kuntavaaleissa matalia, vain 15–20 prosenttia. Sosiodemografiset ja sosioekonomiset taustatekijät selittävät maahanmuuttajien aktiivisuuseroja melko samalla tavalla kuin kantaväestössä.
- Maahanmuuttajien yleinen sosioekonomisen aseman kohentuminen ja integroituminen yhteiskuntaan lisäsivät hyvin todennäköisesti heidän äänestysaktiivisuuttaan.
- Maahanmuuttoteema aktivoitui äänestysperusteena vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Perussuomalaisten äänestäjistä suuri osa halusi hillitä maahanmuuttoa Suomeen. Monet Vihreiden kannattajat perustelivat valintojaan maahanmuuton tukemisella.
- 2000-luvulla maahanmuuttajat ovat kannattaneet muita puolueita enemmän SDP:tä, Kokoomusta ja Vihreitä.

FAKTAA 6:

TYÖ JA YHDISTYSTOIMINTA

- Suomalaisen ammatillinen järjestäytyminen on edelleen vahvaa vaikka työttömyyskassoihin kuuluminen on nostanut hitaasti suosiotaan. Ammatillisessa järjestäytymisessä on ikäryhmittäisiä eroja mutta ainakin toistaiseksi ikääntyminen näyttää nostavan ammatillisen järjestäytymisen astetta tasaisesti.
- Työolobarometrien mukaan lähes joka toinen työntekijä katsoo, että hänellä on hyvät mahdollisuudet osallistua toiminnan kehittämiseen työpaikallaan. Vajaa viidennes (18%) raportoi heikoista vaikuttamismahdollisuuksista vuoden 2012 työolobarometrissä.
- Suomalaiset osallistuvat yhdistystoimintaan verraten aktiivisesti. Kuntaliiton ARTTU-tutkimusten mukaan noin 60 prosenttia aikuisväestöstä osallistuu vähintään yhden yhdistyksen tai järjestön toimintaan.
- Lapset ja nuoret mukaan lukien suosituimmat yhdistystoiminnan muodot liittyvät liikuntaan ja urheiluun. Tilastokeskus ei ole toistaiseksi päivittänyt vapaa-aikatutkimusta 2010-luvulla. Tämä tutkimussarja olisi paras työkalu yhteiskunnallisen yhdistystoiminnan muutoksen seurantaan.

FAKTAA 7:

KANSANÄÄNESTYKSET JA KANSALAISALOITTEET

- Suomalaiset ja erityisesti nuoret haluaisivat äänestää kansanäänestyksissä nykyistä useammin.
- Kunnallisten kansanäänestysten äänestysprosentit ovat olleet keskimäärin kuntavaalien äänestysprosentteja korkeampia. Tulos puhuu käytön lisäämisen puolesta.
- Vasta puolitoista vuotta käytössä ollut laki kansalaisaloitteesta näyttää toimivan varsin tarkoituksenmukaisesti. Kansalaisaloite.fi-palveluun oli kirjattu vuoden 2013 elokuun puoliväliin mennessä 136 aloitetta, joista vain muutama oli koonnut taakseen vaadittavat 50000 kannattajaa.
- Aloitteiden kokonaismäärä kertoo aloiteoikeuden ahkerasta käytöstä. Eduskunnan käsittelyyn on etenemässä kohtuunmäärä aloitteita, joilla on riittävä kannatus takanaan.
- Huomattava osa aloitteista kokoo hyvin vähän suosiota, vain joitakin satoja kannattajia. Demokratian kannalta tämäkin on tärkeä viesti aloitteen tekijöille.

LÄHTEET

- Ahokas, Laura ja Weide, Marjukka ja Wilhelmsson, Niklas (2011): *Maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen tukeminen julkishallinnossa ja puolueissa*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Bengtsson, Åsa (2012). Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 139–155.
- Blais, André, Wass, Hanna, Weide, Marjukka, Morin-Chassé, Alexandre (2013): Does the effect of individual characteristics on turnout depend on citizenship status? Not published.
- Borg, Sami (1998): *Puolueet ja edustuksellinen kunnallisdemokratia: tutkimus poliittisesta edustautumisesta ja legitimitetistä*. Tampereen yliopisto, Kunnallistieteiden laitos, julkaisusarja 1/1998. Tampere: Tampereen yliopisto
- Borg, Sami (2005): *Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002*. Oikeusministeriön julkaisu 2005:3. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Borg, Sami toim. (2006): *Suomen demokratiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Borg, Sami (2008): Kansalaisten jäsenyys ja toiminta puolueissa. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 85–107.
- Borg, Sami (2009): Nuorten poliittinen osallistuminen. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, s. 149–174.
- Borg, Sami (2012). Perussuomalaiset. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 191–210.
- Demokratiapolitiikan suuntaviivat* (2010): Oikeusministeriön julkaisuja 14/2010. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Elo, Kimmo ja Rapeli, Lauri (2008): *Suomalaisten politiikkatietämys*. Oikeusministeriön julkaisu 2008:6. Helsinki: Edita Prima.
- Elo, Kimmo ja Rapeli, Lauri (2012): Poliittikatietämys ja poliittinen kiinnostus. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 275–291.
- Grönlund, Kimmo ja Setälä, Maija (2006): Sosiaalinen pääoma. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Suomen demokratiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö, 154–172.
- Grönlund, Kimmo ja Paloheimo, Heikki ja Wass, Hanna (2005): Äänestysosallistuminen. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo–Helsinki: WSOY 2005, 119–146.
- Grönlund, Kimmo ja Paloheimo, Heikki ja Sundberg, Jan ja Sänkiaho, Risto ja Wass, Hanna (2005): Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo–Helsinki: WSOY 2005, 88–118.
- Grönlund, Kimmo (2009): Poliittinen tietämys. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, s. 175–205.
- Jaakkola, Magdalena (2009): *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2009/1. Helsinki.

- Kariuki, Peter (2012): Äänestysaktiivisuus kertoo kotoutumisesta. Sisäasiainministeriön blogikirjoitus 12.9.2012. [http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/sisaministerion_blogi/1/0/aanestysaktiivisuus_kertoo_kotoutumisesta]
- Lily-Yrjänäinen, Maija (2013): Työolobarometri, syksy 2012, ennakkotietoja. TEM raportteja 6/2013. [http://www.tem.fi/files/35605/TEMrap_6_2013.pdf]
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2002): *Äänettömät yhtiömiehet. Tutkimus osallistumisesta vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo, Wass, Hanna & Weide, Marjukka (2013). Äänestysaktiivisuus ja puolueiden kannatus vuoden 2012 kunnallisvaaleissa Helsingissä. *Kvartti: Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu* 13:1, 17–36.
- Moring, Tom ja Mykkänen, Juri (2012): Vaalikampanjat ja viestinnällistyminen. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 62–78.
- Oikeusministeriö (2012): Kunnalliset kansanäänestykset. <http://www.vaalit.fi/uploads/gmferuxqga4p_1.pdf> [Luettu 2.4.2013].
- Pakarinen, Auli (2011): *Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253. Helsinki: OPTULA.
- Paloheimo, Heikki (2003): Miten äänestäjät valitsevat puolueen? *Politiikka* 45:3, 175–193.
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2013): Kuntalaistutkimus 2011 – Tutkimus kuntalaisten osallistumisesta ja vaikuttamisesta sekä niihin liittyvistä muutoksista 2008–2011 ARTTU-tutkimuskunnissa. Suomen Kuntaliitto. PowerPoint-esitys, ei julkaistu.
- Pesonen, Pertti, Risto Sankiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rapeli, Lauri (2010): *Tietääkö kansa? – Kansalaisten politiikkatietämys teoreettisessa ja empiirisessä tarkastelussa*. Annales Universitatis Turkuensis C 296 (väitöskirja). Turku: Turun yliopisto.
- Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi (2009): Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa *Suomalaiset osallistujina Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisu 2009:5. Helsinki: Oikeusministeriö.
- SM (2013): *Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -työryhmän ehdotus*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 5/2013. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Suoninen, Annikka ja Kupari, Pekka ja Törmäkangas, Kari (2010): *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Suutarinen, Sakari (2002): Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisen nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Viking Brunell ja Kari Törmäkangas (toim.), *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälisten tutkimus Suomen näkökulmasta*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- STV (2004): *Suomen tilastollinen vuosikirja*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tomperi, Tuukka (2012): Nuorten perhetausta ja politisoituminen Nuorisobarometrin valossa. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.), *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 127 & verkkojulkaisuja 53.
- Wass, Hanna ja Borg, Sami (2012): Äänestysaktiivisuus. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 79–93.
- Weide, Marjukka (2011). Maahanmuuttaneet vaaleissa. *Politiikka* 53:1, 55–62.
- Wilhelmsson, Niklas (2007): *Socialt kapital och politiskt deltagande. En studie av hur föreningsengagemang och sociala kontakter påverkar valdeltagandet bland invandrare i Finland*. Licentiatavhandling i allmän statslära. Helsingfors: Statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors universitet.

II

TEEMA-ARTIKKELIT

Nuorten yhteiskunnalliset osallistumistavat ja asenteet
Sami Myllyniemi ja Tomi Kiilakoski

Kuntademokratian tila ja trendit
Sari Pikkala, Marianne Pekola-Sjöblom ja Sirkka-Liisa Piipponen

Internet ja sosiaalinen media vaaleissa
Juri Mykkänen ja Sami Borg

Nuorten yhteiskunnalliset osallistumistavat ja asenteet

Sami Myllyniemi ja Tomi Kiilakoski

DEMOKRATIA JA SUOMALAISNUORET

Kansainvälinen vertaileva ICCS-tutkimus (2009) mittaa nuorten yhteiskunnallista tietämystä ja yhteiskunnallisia asenteita. Tämän keskustelua synnyttäneen tutkimuksen mukaan suomalaisten nuorten tietämys yhteiskunnasta on eurooppalaisella huipputasolla. Merkittävää oli, että Suomessa yhteiskunnallisten tietojen keskihajonta oli pienempi kuin muissa hyvin menestyneissä maissa. Toisaalta kiinnostuksessa yhteiskunnallisia asioita kohtaan suomalaiset nuoret sijoittuivat jälkijoukkoon. (Suoninen ym. 2010.) Samanlaisia tuloksia oli antanut myös aiempi CIVED-tutkimusaineisto vuodelta 1999 (ks. Suutarinen ym. 2001). Näkymä suomalaisiin nuoriin on lähes paradoksaalinen: Euroopan asiantuntevin nuoriso on heikoiten motivoituneiden joukossa.

Tuoreet kotimaiset trendit nostavat esiin toisenkin paradoksaaliselta vaikuttavan tuloksen. Nuoret luottavat entistä vahvemmin poliittisiin instituutioihin ja ovat aiempaa kiinnostuneempia politiikasta, mutta varsinaiseen poliittiseen toimintaan osallistumisen kasvusta ei ole vastaavia merkkejä (Myllyniemi 2013). Havainnot herättävät pohtimaan, missä määrin demokratiassa toimimisessa on kysymys tiedosta, ja missä määrin motivaatiosta, halusta, kyvystä sekä kompetensseista.

Tarkastelemme kirjoituksessamme suomalaisten nuorten suhdetta yhteiskuntaan ja demokraattiseen toimintaan. Olemme rajanneet tarkastelun ulkopuolelle tiedollista tasoa koskevat kysymykset. Jaamme kirjoituksessamme suomalaisten nuorten suhtautumista demokratiaan kahteen osaan. Tarkastelemme aluksi luottamusta yhteiskuntaan ja erityisesti edustukselliseen demokratiaan. Sitten käsittelemme yhteiskunnallista osallistumista, motivaatiota osallistumiseen, vaikuttamisen muotoja ja näkemyksiä vaikuttamisen hyödyllisyydestä. Lopuksi tarkastelemme, millaiselta nuorten kansalaispätevyys näyttää. Emme tutki kirjoituksessamme sitä, missä määrin tiedolliset esteet ovat demokratiassa toimimisen este.

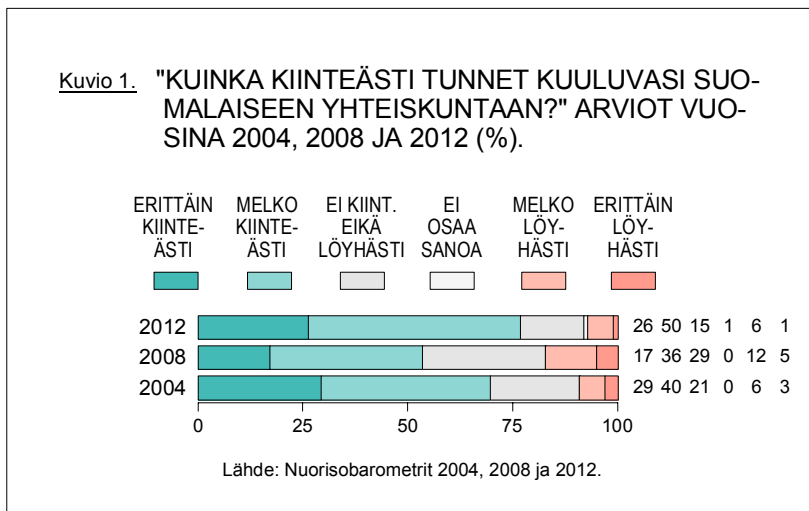
Edellä viitattu ICCS-tutkimus kohdentui kouluikäisiin nuoriin. Otamme tarkastelemme Nuorisobarometrin kohderyhmän, eli 15–29-vuotiaat. Tärkeimpänä aineistona käytämme osallisuuden keskittynyttä Nuorisobarometriä 2013, jonka otos ja keruu on kuvattu artikkelin lopussa aineistoviitteissä. Tuotamme ja välitämme tuoretta tietoa siitä, miten nuoret aikuiset näkevät suhteensa yhteiskuntaan. Taustoitamme keskusteluumme nuorten osallisuutta ja demokratiaa koskevilla teorioilla.

YHTEENKUULUVUUS SUOMALAISEEN YHTEISKUNTAAN

Kansalaisuutta voidaan hahmottaa muodollisena asemana, koettuna yhteenkuuluvuutena johonkin yhteiseen kansalaisyhteisöön, ja vahvemmin toiminnallisuuden ja vuorovaikutuksen kautta. Kansalaisuuden muodollisessa tulkinnassa sosiaalinen sidos on heikko, ja kansalaisuus määrittyy enemmän formaalina suhteena yksilön ja järjestelmän välillä. Koettu yhteenkuuluvuus taas on sosiaaliselta sidokseltaan vahvempi. Tämä sidos on usein muodoltaan symbolinen, sillä kaikkia yhteisön jäseniä ei välttämättä tunneta. Koettuun yhteenkuuluvuuteen perustuva kansalaisyhteisö rakentuu yhteisten ja jaettujen symbolien varaan. Vuorovaikutteisessa yhteisössä ihmisten välillä on vahvaa toimintaa ja sosiaalinen sidos on tämän myötä edellä kuvattuja tasoja vahvempi. (Nivala 2008, 119–120).

Tarkastelemme tässä aluvuussa, missä määrin suomalaisten nuorten kokemusta yhteenkuuluvuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan ja poliittiseen järjestelmään voidaan hahmottaa ilmentymänä koetun yhteenkuuluvuuden kulttuurista. Esittelemme, missä määrin nuoret kokevat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan, ja missä määrin he ovat kiinnostuneita sen eri toimijoista, lähinnä edustuksellisen demokratian kautta.

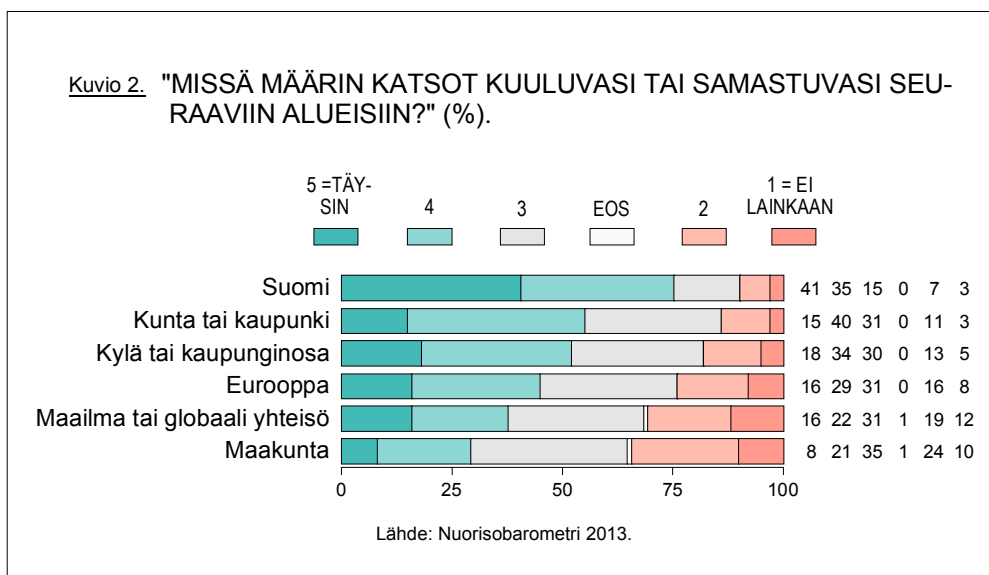
Kansalaisuuden yhtenä kriteerinä voidaan pitää sitä, millä tavoin yksilö kokee kuuluvansa osaksi yhteiskuntaa (Nivala 2008). Kysymys yhteenkuuluvuudesta kertoo tiivistetysti jotain sidoksen voimakkuudesta, mutta jättää suhteen laadun koskemattomaksi. Yksilön ja yhteiskunnan suhdetta kuvaava kysymys yhteenkuuluvuuden tunteesta osoittaa, että tämä suhde on viime vuosina tiivistynyt (kuvio 1). Kysymyksen osalta huomiota kiinnittää myös tulosten verrattain voimakas vaihtelu. Sen ei kuitenkaan tule antaa hämärtää kokonaiskuvaa, jossa jopa kolme neljästä kokee kuuluvansa kiinteästi yhteiskuntaan. Vastaavasti erittäin löyhästi yhteiskuntaan kuuluvien osuus on vain muutamien prosenttien luokkaa. Tämä osuus on pienentynyt tarkasteluaikana.

Vahvojen hyvinvointivaltioiden kansalaisia leimaa vahva luottamus yhteiskuntaan ja sen toimintaan. Lisääntyvä koettu yhteenkuuluvuus suomalaiseen yhteiskuntaan osoittaa, että erilaisista syrjäytymishuolista huolimatta nuorten sidos yhteiskuntaan on yleensä ottaen toimivalla tolalla. Silti monet saattavat olla irrallaan erilaisista yhteiskunnallisista instituutioista, kuten koulutuksesta. Kuva tarkentuu, kun abstraktin yhteiskunnan sijaan tarkastellaan kuuluvuutta niihin alueisiin, joissa itse on osallisena.

Samastuminen eri alueisiin

Kuviossa 2 esitellään nuorten kuuluminen tai samastuminen kokemusta eri alueisiin vuonna 2013. Kuvio osoittaa, että suomalaisille nuorille kansallisvaltio toimii samaistumisen kohteena enemmän kuin välitön kyläyhteisö tai lähiö. Eurooppa ja globaali taso jäävät paikallista samastumista heikommaksi. Nuorten kannalta keskeisiä palveluja tuottavilla kunnalla ja valtiolla on edelleen vahva asema myös kokemuksellisen samaistumisen kohteena, ja kansallinen ja kunnallinen identiteetti leimaavat edelleen suomalaisten nuorten kokemusta.¹

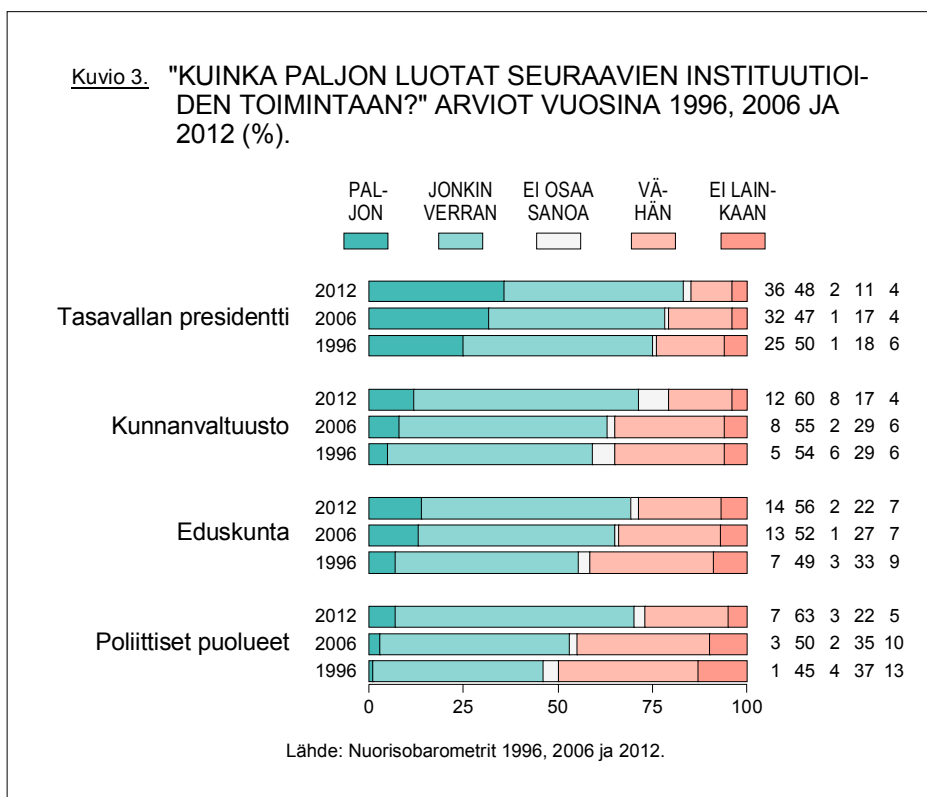

¹ Kuvioon 2 on mahdollista tehdä suuntaa antavaa vertailua vuoden 2004 nuorille suunnattuun kuntavaalikyselyyn (Paakkunainen & Myllyniemi 2004). Vertailussa on omat menetelmälliset heikkoutensa etenkin siksi, että 2004 asiaa lähestyttiin enemmän kansalaisidentiteettien näkökulmasta kysymyksen muotoilun ollessa ”Missä määrin seuraavat luonnehdinnat kuvaavat itseäsi kansalaisena?” (1= ei lainkaan, 5 = täysin). Vastausvaihtoehdot olivat muotoa ”suomalainen”, ”eurooppalainen” jne. Etenkään suomalaisuuden osalta kysymykset eivät ole identtisiä, sillä osa vuoden 2004 kyselyn vastaajista on saattanut vastata kysymykseen sen faktan pohjalta, että he todella ovat Suomen kansalaisia. Vertailun mukaan näyttäisi siltä, että samastuminen on kasvusuunnassa globaaliin maailman-yhteisöön ja yllättäen myös maakuntaan. Muihin kuvion 2 alueisiin samastuminen näyttäisi pikemminkin olevan heikkenemään päin.

LUOTTAMUS YHTEISKUNNAN INSTITUUTIOIHIN

Luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toisiin ihmisiin on mittari sille, kuinka korkea sosiaalisen pääoman taso ihmisillä on (Suutarinen & Törmäkangas 2012, 80). Pohjoismaiset yhteiskunnat onkin nähty korkean luottamuksen yhteiskunniksi, joissa yhteiskuntapolitiikan tehtävänä on tukea sitä, että luottamus vahvistuu. Tämä tuottaa puolestaan muita sosiaalisesti haluttuja seurauksia.

Nuorten luottamusta instituutioiden toimintaan on mitattu vuodesta 1996 alkaen. Instituutioiden erilaisuuden huomioon ottaen luottamisen muutosten instituutioiden välinen vertailu ei välttämättä ole mielekkäin lukutapa. Järkevintä lienee tarkastella kunkin instituution luotettavuuden kehitystä lähinnä suhteessa itseensä. Kuvioon 3 kootun seurannan perustella luottamus yhteiskunnallisiin poliittisiin instituutioihin on vahvistumassa päin. Sama vahvistuvan luottamuksen trendi näkyy niin suhteessa puolueisiin, eduskuntaan, kunnanvaltuustoon kuin presidenttiinkin. Varmuudella ei voi tietää, missä määrin vastauksissa painotuu luottamus presidentti-instituutioon, ja missä määrin istuvaan presidenttiin. Viimeisin kysely tehtiin 2012 presidentinvaalien kampanjan aikaan. Muutokset ovat kuitenkin kautta linjan niin samansuuntaisia ja trendinomaisia, että henkilöihin tai päivänpolitiikkaan liittyvät satunnaisuudet eivät näyttäisi heiluttelevan luottamusta. Vanhemmista seurantatiedoista

voidaan lukea samantyyppinen viesti: entistä useampi haluaisi itse olla mukana politiikassa (Myllyniemi 2007, 86) ja usko siihen, että ”demokratia toimii Suomessa hyvin ja se takaa kansalaisille riittävät vaikuttamisen mahdollisuudet” on kasvussa (mt. 66). Kuvion 3 ulkopuolelta voi todeta myös valtion ja kuntien virkamiehien nauttivan kyselykyselyltä enemmän nuorten luottamusta. Luottamus kasvaa sekä poliittista järjestelmää että virkamieskuntaa kohtaan.

Vastausten mukaan yhteiskunnalliset instituutiot nauttivat enemmän luottamusta kuin näiden instituutioiden sisällä toimivat puolueet, jotka tosin nekin näyttäytyvät verrattain luotettavina. Tämä korostaa proseduraalista näkökulmaa, jossa instituutioiden toimivuus on tärkeämpää kuin näiden puitteissa toimivien yksittäisten toimijoiden kyky.

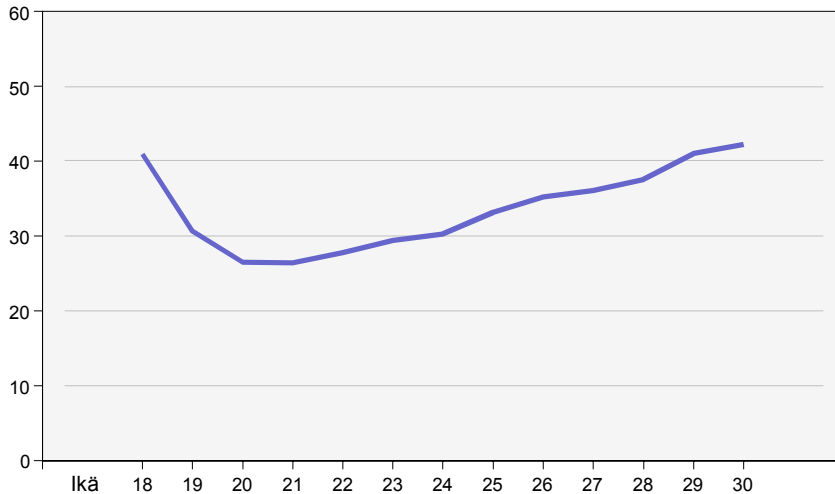
Toisaalta tuloksen voi katsoa myös heijastavan suomalaisen kouluopetuksen yhteiskuntaopin tavoitteita. Opetus on keskittynyt tuottamaan tiedollista kompetenssia, ja on rajannut pitkälti puoluepoliittiset kysymykset ulkopuolelleen. Opetus on ollut instituutioihin painottunutta, eikä se ole korostanut kriittisiä, analyttisiä, osallistuvia tai kokemuksellisia ulottuvuuksia. Koulu tuottaa siis hyvät tiedot yhteiskunnallisista kysymyksistä, mutta ei tuota osallistumista tai tietoa politiikan sisältökysymyksistä ja niitä koskevista erimielisyyksistä. (van der Berg & Lofström 2011, Eränpalo 2012.) Edustuksellisen demokratian piirissä toimivien puolueiden ja poliitikkojen vastuulle jää se, missä määrin politiikan sisältökysymykset konkretisoituvat ja kohdentuvat nuorten arkeen.

ÄÄNESTÄMINEN JA ÄÄNESTÄMÄTTÖMYYS

Luotettavaa ajallista vertailua nuorten ikäryhmän äänestysaktiivisuudesta ei ole mahdollista tehdä, sillä viimeisin valtakunnallinen tieto ikäryhmittäisestä äänestysaktiivisuudesta on vuoden 1999 eduskuntavaaleista. Lukuisissa sen jälkeisissä arvioissa on jouduttu tyytymään epävarmoin kyselytuloksiin tai vaalipiirikohtaisiin selvityksiin. Kuviossa 4 esitetään 2012 kuntavaalien äänestysprosentti niillä äänestysalueilla, jotka olivat mukana sähköisen äänioikeusrekisterin kokeilussa. Kyse on siis 18–30-vuotiaiden todellisesta toteutuneesta äänestysaktiivisuudesta, joka on selvästi matalammalla tasolla kuin kyselytutkimuksissa itse ilmoitettu äänestysaktiivisuus². 18–30-vuotiaiden ikäryhmästä äänesti vain 33 %, 20–23-vuotiaista jopa alle 30 %. (Blais ym. 2013.) Tuoreet tiedot nuorten äänestysaktiivisuudesta kuntavaaleissa tukevat aiemman tutkimuksen tuloksia siitä, että äänestämishetkellä 18-vuotiaiden äänestysaktiivisuus on korkeammalla tasolla kuin hieman tätä vanhempien nuorten (Bhatti & Hansen & Wass 2012).

² Nuorisobarometrin 2013 kysymykseen ”Äänestitkö edellisissä kuntavaaleissa lokakuussa 2012?” kyllä vastanneiden osuus 19–29-vuotiaiden ikäryhmässä (jotka vaalien aikaan olivat 18–28-vuotiaita) oli peräti 68 %. Ero todelliseen äänestysaktiivisuuteen on hyvin suuri. Tämä selittyy paitsi taipumuksella kaunistella omia vastauksia, kyselyiden vastauskadolla, johon kuuluvien tausta muistuttaa vaaleissa äänestämättömiä. Puolueiden kannatusgallupit onnistuvat yleensä vaalituloksen ennustamisessa kohtuullisen hyvin juuri siksi, että niissä ei tarvitse kiinnittää huomiota äänestämättömiin.

Kuvio 4. ÄÄNESTYSPROSENTTI KUNTAVAALEISSA 2012.

Rekisteritiedot sähköisen äänioikeusrekisterin kokeilussa olleilla äänestysalueilla, 18-30-vuotiaiden n= 118 795.
Lähde: Blais, André, & Wass, Hanna & Weide, Marjukka & Morin-Chassé, Alexandre. 2013. Does the effect of individual characteristics on turnout depend on citizenship status? Paper prepared for presentation at the Canadian Political Science Association annual conference, British Columbia, June 4-6, 2013. Tutkimuksessa käytetty aineisto on Tilastokeskuksen tuottama ja hankittu Suomen Akatemian (projekti Generations and political behaviour: generational effect in electoral and other forms of political participation, projektinnumero 131701) ja oikeusministeriön rahoituksella.

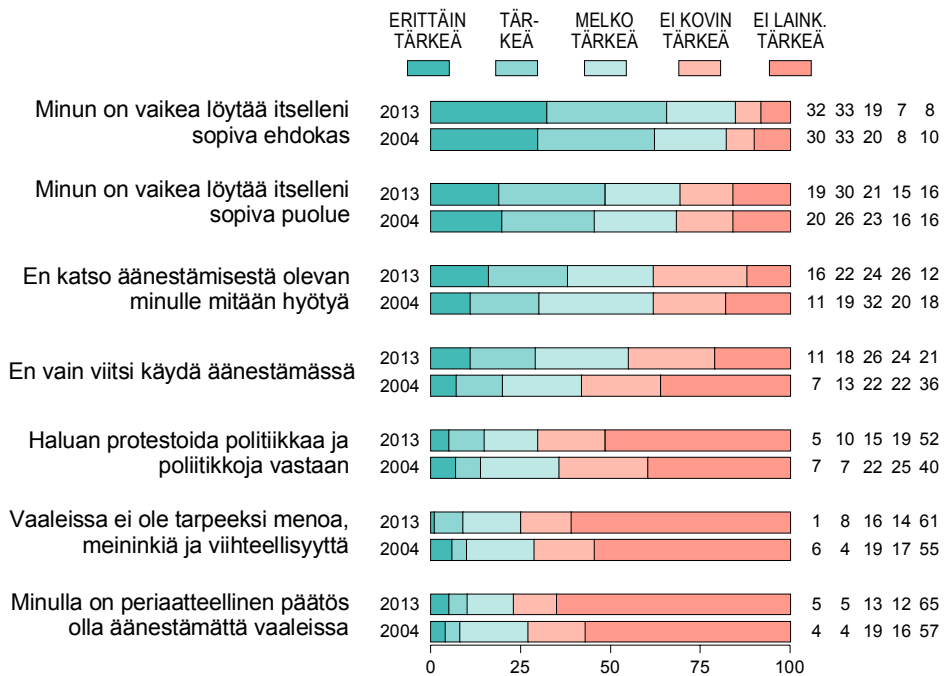
Äänestämättömyden syyt

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa syitä jättää äänestämättä selvitettiin kysymällä aluksi, johtuiko edellisissä kuntavaaleissa äänestämättä jättäminen esteestä vai omasta päätöksestä jättää äänestämättä. Enemmistö (56 %) sanoi äänestämättä jättämisen perustuneen omaan päätökseen, ja 37 %:lla oli este (7 % ei ottanut kantaa).

Tämän jälkeen he, joilla kyse oli päätöksestä, saivat vastattavakseen joukon tarkentavia kysymyksiä. Kuvioista 5 nähdään, että valtaosa perustelee äänestämättömyyttään vaikeudella löytää sopiva ehdokas (tärkeä syy 65 %:lle) tai puolue (tärkeä syy 49 %:lle).

Äänestämättömyyden periaate voi kertoa kyynisyydestä tai epäluottamuksesta perinteistä politiikkaa kohtaan. Pierre Rosanvallonin (2008) termejä käyttäen kyse voi olla myös kansalaisuuden muuttumisesta edustuksellisen demokratian mukaisesta valitsijakansalaisesta poliittista järjestelmää vahtivaksi tarkkailijakansalaiseksi. Epäluottamus edustuksellista demokratiaa kohtaan voi organisoitua myös aktiiviseksi toiminnaksi, mitä kysymyspatteristo ei ota kaikilta osiltaan huomioon. Kyselytulosten mukaan kuitenkin vain pienelle osalle vaaleissa nukkuneista kyse on protestista politiikkaa kohtaan, ja vielä pienemmällä joukolla on periaatteellisia syitä olla äänestämättä vaaleissa.

Kuvio 5. ÄÄNESTÄMÄTTÖMYYDEN SYYT KUNTAVAALEISSA. ARVIOT VUOSINA 2004 JA 2013 (%).

Lähteet: Paakkunainen & Myllyniemi 2004, Nuorisobarometri 2013*.

* Vuonna 2004 tiedonkeruu toteutettiin 15 - 30-vuotiaille suunnattuna kirjekyselynä (n= 512). 2013 kysyttiin vain niiltä kuntavaaleissa 2012 äänestämättä jättäneiltä nuorilta, joiden äänestämättömyys perustui omaan päätökseen eikä esteeseen (n=195).

Samoihin aikoihin Nuorisobarometrin kanssa tehty Eurobarometri antaa mahdollisuuden verrata suomalaisnuoria muihin Euroopan nuoriin. Eurooppalaisessa vertailussa suomalaisnuoret ovat keskikastia suhteessa äänestysintoon, mutta pikemminkin hännillä mitä tulee eurovaalien tärkeäksi kokemiseen. Kiinnostavasti suomalaiset ovat kärjessä siinä, että äänestysmotivaationa nähdään se, että äänestäminen on oikea tapa vaikuttaa, mutta vain keskivaiheella uskossa siihen, että äänestämällä voi vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. (European Youth: Participation in Democratic Life 2013, 27.)

Myös Nuorisobarometrin vertailutiedot kertovat, että nuoret luottavat entistä enemmän yhteiskunnallisiin poliittisiin instituutioihin, ja ovat entistä kiinnostuneempia politiikasta, mutteivät silti innostu äänestämään. Tämä kertoo siitä, että luottamus ja kiinnostavuus eivät ole riittäviä ehtoja aktiivisuudelle ja innostavuudelle. Koettu yhteenkuuluvuus ei välttämättä muunnu toiminnaksi ainakaan edustuksellisissa puitteissaan. Myös edustuksellisen demo-

kratian uudistumiselle näyttäisi siis olevan tarvetta. Luottamuksen muuttuminen kiinnostukseksi edellyttäisi ainakin sitä, että nuorille pystyttäisiin osoittamaan ja sanallistamaan, että joku taho ajaa heidän asiaansa.

Äänestämättömyyden syiden muutos

Muutokset nuorten syissä jättää äänestämättä ovat pieniä (kuvio 5). Eniten on kasvanut niiden osuus, jotka eivät vain viitsi käydä äänestämässä (vuonna 2004 tärkeä syy 20 %:lle, vuonna 2013 jo 29 %:lle). Myös äänestämättömyyden perustelu hyödyttömyydellä itselle on yleistynyt. Yhdistettynä arvioon nuorten äänestysaktiivisuuden laskusta voi päätellä, että politiikan suhteen laiskoja tai kyynisiä nuoria on jossain määrin enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Tai asian toisin kääntäen voi uumoilla, että poliittisen järjestelmän kyky mobilisoida nuorten ajatuksia ja tunteita tai kyllästyä poliittista kenttää nuoria kiinnostavalla puheella on vähentynyt.

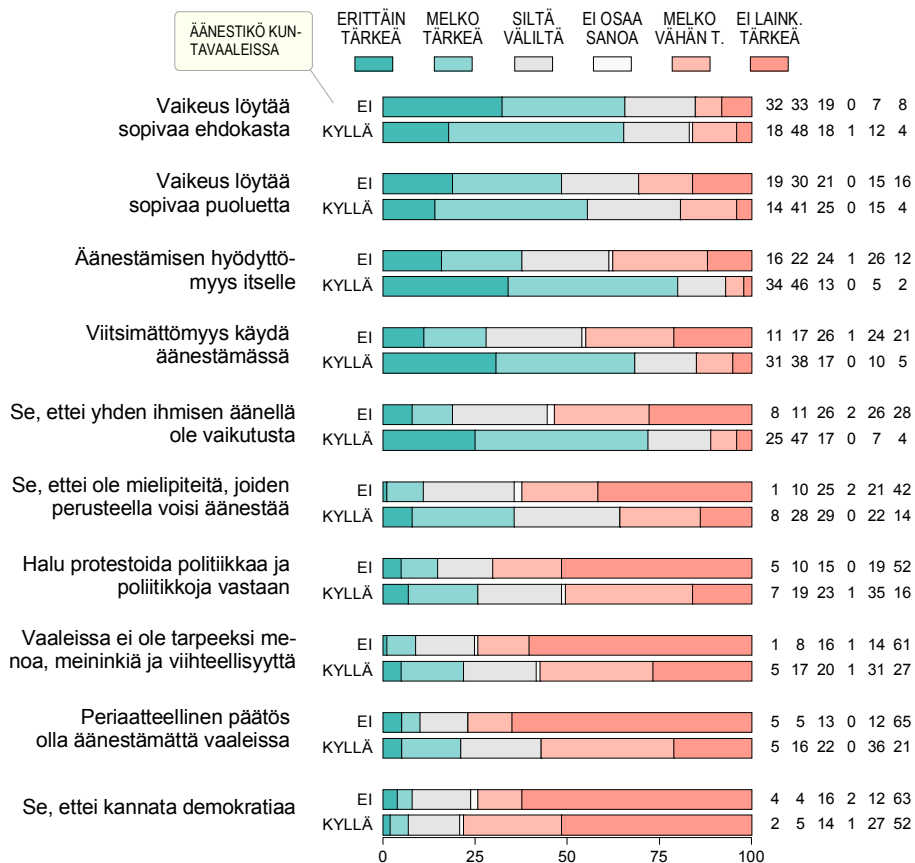
Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vertailu

Ehkä ajallista vertailuakin kiinnostavampi on vertailu äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välillä.³ Kuviossa 6 nähdään suuria näkemyseroja. Itse omaa äänestämättömyyttään arvioivat pitävät selvästi tärkeimpänä syynä vaikeutta löytää sopivaa ehdokasta. Sen kokee erittäin tärkeäksi äänestämättömyyden syyksi kolmannes, kun äänestäneistä syytä pitää erittäin tärkeänä harvempi kuin joka viides. Sen sijaan äänestäneet nuoret arvioivat painavammiksi useimmat muut kysytyt äänestämättä jättämisen syyt kuin äänestämättä jättäneet. Erityisen suuri ero on suhteessa väitteeseen viitsimisestä. Äänestäneistä useampi kuin kaksi kolmesta arvioi tärkeäksi äänestämättömyyden syyksi sen, ettei vain viitsi käydä urnilla. Äänestämättömistä itsestään tätä mieltä on harvempi kuin yksi kolmesta.

Äänestäminen tai äänestämättä jättäminen ei näyttäydä itseäänselvänä poliittisena valintana, vaan se on enemmänkin yksilöllinen valinta. Sen taustalla on nuorten ilmoittamien syiden mukaan pikemmin poliittisen järjestelmän kohtaamattomuus omien näkemysten ja kokemusten kanssa kuin vahvat aatteelliset syyt. Kysymys lienee paitsi kiinnostuksesta, myös siitä, minkälaiset ajatukset, ideat ja lähtökohdat muovaavat kulloisenkin poliittisen agendan. Lisäksi kyse on siitä, kuinka hyvin nämä kohdentuvat nuorten elämismaailmoihin.

³ Kuntavaaleissa 2012 äänestämättä jättäneille esitettiin kysymys ”Kuinka tärkeiksi arvioit seuraavat syyt päätöksellesi jättää äänestämättä?”. Äänestäneille nuorille puolestaan kysymys esitettiin muodossa ”Monet nuoret jättävät myös äänestämättä. Miten tärkeiksi heidän äänestämättä jättämiselleen arvioit seuraavia syitä?” Näin ollen myös vastausvaihtoehdot ovat hivenen erilaisia, toisessa puhutaan omasta kokemuksesta (”en kannata demokratiaa”), kun taas toisessa arvioidaan yleisemmin kaikkia äänestämättä jättäneitä (”he eivät kannata demokratiaa”).

Kuvio 6. ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISEN SYYT: ÄÄNESTÄNEIDEN JA ÄÄNESTÄMÄTTÖMIEN* ARVIOIDEN VERTAILU (%).

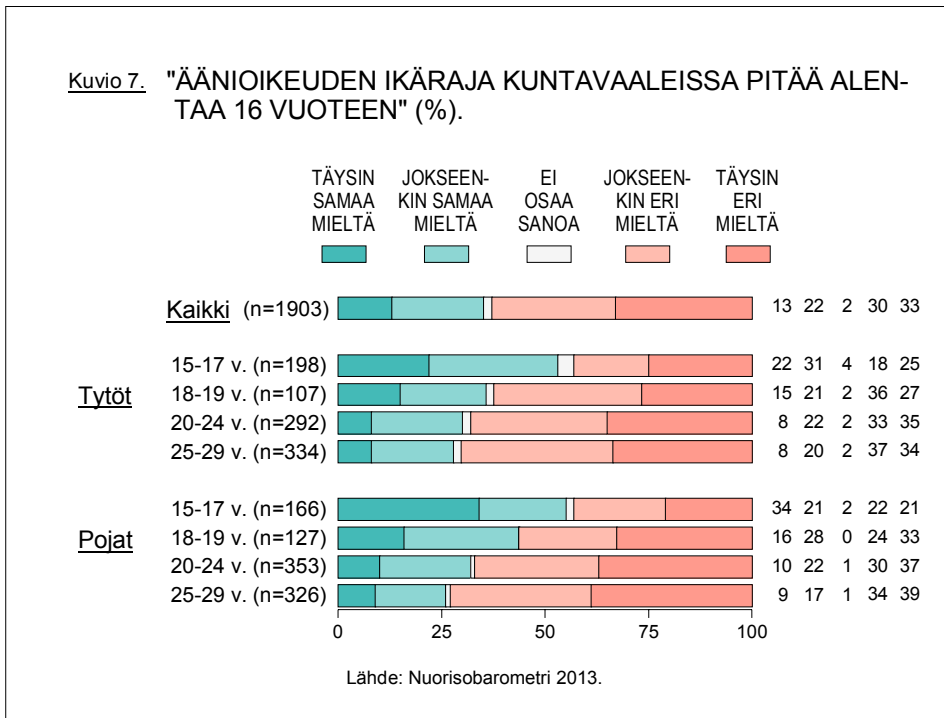
Lähde: Nuorisobarometri 2013

* Kysytty vain niiltä kuntavaaleissa 2012 äänestämättä jättäneiltä nuorilta, joiden äänestämättömyys perustui omaan päätökseen eikä esteeseen (n=195).

Äänestäneiden ja äänestämättömien välisten motivaatioiden selityksessä on eroa sen suhteen, kuinka aktiivisena valintana äänestämättömyys näyttäytyy. Muiden selittäessä äänestämättä jättäneitä korostuvat passiiviset kategoriat, kuten viitsimättömyys tai tietämättömyys. Omaa äänestyskäyttämistä selitettäessä huomio on enemmänkin siinä, ettei oman valinnan tueksi ole löytynyt sopivia vaihtoehtoja. Tätä voi pitää jossakin määrin problemaattisena seikkana: jos muiden negatiivinen tulkinta omasta toiminnasta muotoutuu valtavirraksi, voi käydä niin, että oletettu kuva toiminnasta alkaa tulla hallitsevaksi kuvaksi tarkastella asioita.

Äänioikeusikäraja

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa kuntavaalien äänioikeuden ikärajan alentamista 16 vuoteen kannattaa 35 %, vastustaa 63 % ja 2 % ei osaa sanoa. Osuudet ovat käytännössä samat kuin asiaa edellisen kerran tiedusteltaessa vuoden 2007 Nuorisobarometrissa. Tämä koskee kuitenkin vain koko 15–29-vuotiaiden ikäryhmää. Alle 18-vuotiaiden joukossa – joita asia välittömimmin koskettaa – ajatus äänioikeusikärajan laskusta on myötätuulella. Ikärajan lasku 16 vuoteen sai vuonna 2007 puoltoäänien 42 %:lta, nyt jo 54 %:lta 15–17-vuotiaista. Vastaavasti yli kaksikymmenvuotiaiden parissa 16-vuotiaiden äänioikeus saa entistä vähemmän kannatusta.⁴ Koko 15–29-vuotiaiden ikäryhmässä ei sukupuolten välillä ole merkitseviä eroja, mutta 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä pojat ovat tyttöjä innokkaammin laskemassa äänioikeuden ikärajaa (kuvio 7). Vuoteen 2007 verrattuna tilanne on muuttunut sikäli, että 16-vuotiaat saivat äänestää seurakuntavaaleissa 2011. Näin nuorilla voi olla myös kokemusta tai näkemystä siitä, mitä alle 18-vuotiaiden äänestäminen merkitsee.

⁴ Kyseiden tulokset eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä vuonna 2007 kysymykseen ”Pitäisikö äänestysikärajaa mielestäsi laskea 16-vuoteen kuntavaaleissa?” vastattiin joko ”kyllä” tai ”ei”. Vuonna 2013 väitteeseen ”Äänioikeuden ikäraja kuntavaaleissa pitää alentaa 16 vuoteen” otettiin kantaa neliportaisella asteikolla (4 = Täysin samaa mieltä / 3 = Jokseenkin samaa mieltä / 2 = Jokseenkin eri mieltä / 1 = Täysin eri mieltä), jonka vaihtoehdot 4 ja 3 sekä 2 ja 1 on tässä yhdistetty.

KIINNOSTUS POLITIIKKAA KOHTAAN

Kysyttäessä nuorten kiinnostusta politiikkaa kohtaan enemmistö on ainakin jonkin verran kiinnostuneita, vajaa kolmannes vain vähän kiinnostuneita ja noin yksi kymmenestä ei ole lainkaan kiinnostuneita. Siihen vastaamiseksi, onko tämä kiinnostuksen taso korkea vai matala, tarvitaan jokin vertailukohta. Vanhempia suomalaisia politiikka kiinnostaa hieman enemmän kuin nuoria, mutta erot ovat pieniä (Myllyniemi 2012, 27). Kansainvälisessä tarkastelussa suomalaisnuoret puolestaan jäävät kiinnostuksessa vertailun hännille (Suoninen ym. 2010, 31–34).

Ajallisessa vertailussa suomalaisnuorten politiikkakiinnostus on kuitenkin kasvusuunnassa. Kuvioista 8 hahmottuu selvä muutostrendi: 18–29-vuotiaiden politiikkakiinnostus kasvoi 1990-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin saakka, ja pienen notkahduksen jälkeen se on jälleen kääntynyt melko voimakkaaseen kasvuun. 2012 kyselyssä nuoret ovat kiinnostuneempia politiikasta kuin kertaakaan aiemmin koko seuranta-aikana.

Avoin kysymys on se, missä määrin nuorten politiikkakiinnostuksen muutokset ovat sidoksissa päivänpoliittisiin ja taloudellisiin tilanteisiin. Muutokset politiikkakiinnostuksessa ovat kuitenkin siinä määrin tasaisia ja trendinomaisia, että ne eivät vaikuttaisi niinkään olevan päivänpolitiikan heiluteltavissa. Havainto kertonee jostain syvemmästä muutoksesta (ks. myös kuvio 3 luottamuksesta instituutioihin ja kuvio 15 kansalaispätevyydestä). Poliittikkakiinnostuksen muutokset on huomionarvoinen trendi järjestelmän legitimitetin kannalta.

Erityisesti relevanssia on sillä, jos nuoret ikäluokat pettyvät politiikkaan, sillä vaikutuksen voi odottaa kumuloituvan tulevaisuudessa.

Kysymys politiikan kiinnostavuudesta sisältää kaksi tulkinnanvaraista ilmiötä: politiikan ja kiinnostuksen. Poliitiikkaa ei kyselyissä ole tapana määritellä, mikä antaa tulkintatilaa paitsi vastaajille, myös tuloksen tulkitsijoille. Koska jokainen vastaaja on ymmärtänyt ”politiikan” omalla tavallaan, jää avoimeksi, minkälaisen painoarvon vastauksissa saa konventionaalinen politiikkakäsitys puolueineen ja vaaleineen, ja minkälaisen puolestaan uusi ei-institutionaalinen politiikkakäsitys henkilökohtaisine kulutusvalintoineen ja kiinnostumisineen sosiaalisiin liikkeisiin kasvokkain ja verkossa.

Tulosta voi myös pohtia kysymällä, mitä tarkoittaa, jos joku sanoo olevansa ”kiinnostunut”. Kiinnostuksen määrästä kun ei voi päätellä sen laatua tai intensiteettiä, saati sitä, voisiko se kanavoitua poliittiseksi toiminnaksi.

Kyselytutkimusten perusteella nuorten politiikasta kiinnostuminen kulkee edelleen pitkälti käsi kädessä äänestysaktiivisuuden kanssa, minkä voi tulkita enemmistön politiikkakäsityksen perinteisyydeksi (Myllyniemi 2010, 102). Toisaalta politiikasta kiinnostuneet ja äänestävät nuoret ovat muita aktiivisempia myös ulkoparlamentaarisessa kansalaisaktiivisissa (vrt. kuvio 11 tässä julkaisussa; ks. myös Hellsten 2003; Paakkunainen & Myllyniemi 2004; Peltola 2007). Kiinnostuksen politiikkaa kohtaan voi siis tulkita osoittimeksi paitsi asenteesta, myös toiminnallisesta aktiivisuudesta.

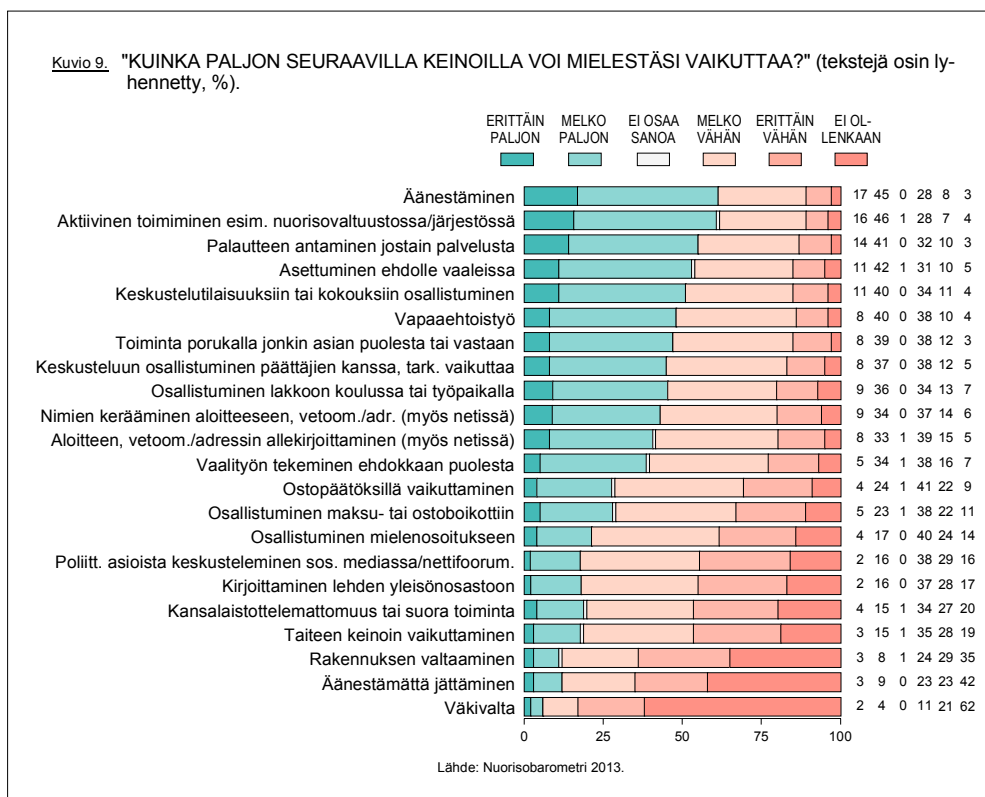
Toinen tärkeä havainto on kyselytutkimusten vahvistama poliittisen aktiivisuuden (ja passiivisuuden!) voimakas kasautuminen. Perinteiset ja radikaalit, muodolliset ja yksilölliset osallistumistavat eivät nuorten maailmassa sulje pois toisiaan. Päinvastoin, samat nuoret ovat aktiivisia niin perinteisen kuin uuden politiikan kentillä. Vain hyvin pieni nuorten vähemmistö on korvannut äänestämisen omaksumalla samalla radikaalimpia osallistumistapoja.

Kuvion 8 tuorein tieto nuorten kiinnostuksesta politiikkaa kohtaan on peräisin 2012 Nuorisobarometrasta, jonka tiedonkeruu oli siitä erityinen, että nuorten lisäksi haastateltiin heidän vanhempansa. Nuorten ja heidän vanhempiensa politiikasta kiinnostumisen määrä korreloivat vahvasti, mikä kertoo yhteiskunnallisen kiinnostuksen siirtymisestä sukupolvelta toiselle. Lapsuudenkodin tausta näkyy vahvana myös siinä, että lapsuudenkodissa politiikasta keskusteleminen on erittäin voimakkaassa yhteydessä nuorten politiikkakiinnostuksen kanssa. Usein politiikasta keskustelleista nuorista peräti kaksi kolmesta on erittäin kiinnostuneita politiikasta. Myös uutisista ja ajankohtaisista asioista lapsuudenkodissaan keskustelleiden nuorten kiinnostus on paljon muita suurempaa.

Arvojen sosiaalisesta periytymisestä puolestaan kertoo se, että nuoren ja tämän vanhemman arviot omasta sijoittumisestaan vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle ovat usein lähellä toisiaan. (Myllyniemi 2012; Tomperi 2011.) Havainto tuonee esille sitä, että koti on verrat- tain tärkeä poliittisen julkisuuden areena. Vastaavia nuorille merkityksellisiä tiloja, joissa politiikasta keskusteltaisiin myös arvopohjaisesti, ei liene riittävästi. Jos sellaisia olisi enemmän, ne voisivat osaltaan purkaa kotitaustasta aiheutuvaa eriarvoistumista nuorten poliittisessä aktiivisuudessa.

VAIKUTTAMISTAPOJEN TEHOKKUUS

Kuvio 9 kokoaa yhteen nuorten arviot siitä, kuinka paljon eri keinoilla voi vaikuttaa. Luetteloon eri vaikutuskanavista otettiin esimerkkejä niin edustuksellisesta demokratiasta (äänestäminen) kuin osallistuvasta demokratiasta (keskustelutilaisuuksiin osallistuminen), vasta- ja myötademokratiasta (mielensäosoitukset), deliberatiivisesta demokratiasta (keskusteluun osallistuminen päättäjien kanssa, tarkoituksena vaikuttaa päätöksentekoon) kuin yleisestä aktiivisuudesta kansalaisyhteiskunnan jäsenenä ja taloudellisena toimijana (ostopäätöksillä vaikuttaminen).

Ehkä yllättäen äänestäminen koetaan parhaaksi vaikuttamisen tavaksi. Tässäkin näkyy kenties edellä kuvattu luottamus järjestelmään. Selkeämmin vastademokraattiset mekanismit, sekä lailliset että laittomat, eivät herätä järin suurta innostusta. Erilaiset deliberatiivisen demokratian mekanismit keskusteluineen taas ovat verrattain hyvin edustettuina. Erilaisten edemokratiakokeilujen taustalta on löydettävissä kiinnostava havainto, ettei sosiaalista mediaa nähdä vaikuttamisen areenana, ainakaan kovin tehokkaana sellaisena. Näyttää siis siltä, ettei sosiaalinen media yksinään riitä uudistamaan järjestelmää, ellei samalla muuteta osallistumisen kulttuurin muita rakenteita. Erilaiset uudet toimintatavat ovat tarpeen, mutta on myös mietittävä niiden vaikuttavuutta ja sitä, miten ne ilmenevät nuorille.

Kuvion 9 tulkinnassa on hyvä pitää mielessä, että se ei kuvaa ainoastaan – ehkei edes ensisijaisesti – nuorten asenteita. Nuorten näkemykset vaikuttamisen tehokkuudesta voivat kuvata myös sitä, missä määrin nuorille ylipäätään on avautunut mahdollisuuksia olla osallisina päätöksenteossa. Taustalla ovat myös todelliset vaikuttamismahdollisuudet, joiden kannalta valtaapitävien, siis yleensä tarkastelun kohteena olevaa kohderyhmää 15–29-vuotiaita varttuneempien aikuisten asenteet ovat avainasemassa (ks. myös kuvio 14 ja sen tulkinta).

Niinpä esimerkiksi sitä, että kansainvälisessä ICCS-vertailussa (2009) Suomen nuoret arvioivat olevansa vähemmän aktiivisia osallistumaan koulun toimintaan kuin muut eurooppalaiset nuoret, voi tulkita myös siinä valossa, että Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa koulu-neuvostot on lakkautettu. Vain 15 prosenttia suomalaisnuorista vastasi olleensa päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan, kun vastaava luku oli esimerkiksi Ruotsin aineistossa 54 prosenttia. Näin suomalaisnuorille ei mahdollisteta sen enempää tutustumista vaikuttamiseen kuin myöskään vaikutusmahdollisuuksia.

Suutarisen ja Törmäkankaan (2012) mielestä jopa suomalaisnuorten radikalisoitumisen⁵ syitä voidaan syrjäytymiskehitystä paremmin lähteä etsimään koulusta, joka kansainvälisessä vertailussa osoittautuu oppilaitaan syrjiväksi, ja demokratia- ja kansalaiskasvatukseltaan heikkotasoiseksi. Erilaiset osallisuuden teemat, kuten äänestämisen ja halu vaikuttaa edustuksellisessa demokratiassa, demokratiakasvatus ja koetut vaikuttamismahdollisuudet, punoutuvat tässä konkreettisesti toisiinsa.

OMA VAIKUTTAMISTOIMINTA

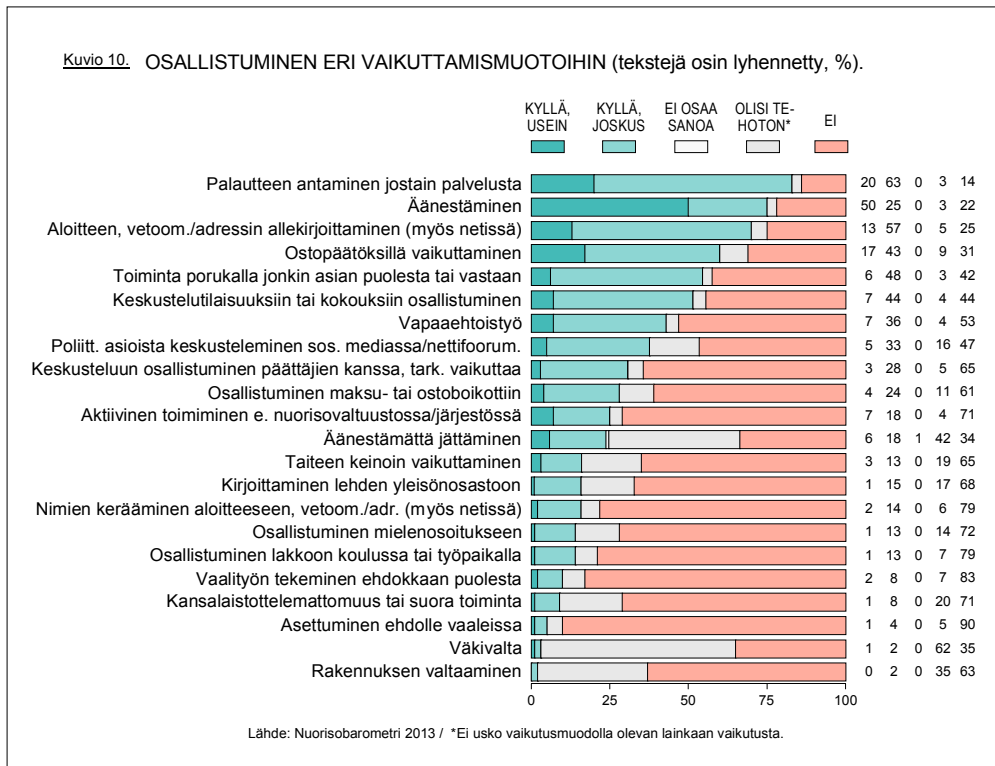
Kuvioon 10 on koottu nuorten oma osallistuminen eri vaikuttamismuotoihin.⁶ Ajallista vertailutietoa ei ole saatavilla⁷, joten nyt tehty kysely saa toimia tulevan vertailun alkupisteenä.

⁵ Laittomaan toimintaan valmiiden nuorten osuus on Suomessa lisääntynyt kymmenessä vuodessa kolmesta prosentista yhdeksään prosenttiin (Törmälehto & Suutarinen 2012).

⁶ Kuviossa 10 mukana on myös luokka ”en usko olevan ollenkaan vaikutusta”. Tämä johtuu siitä, että kysymystä omasta osallistumisesta johonkin tiettyyn vaikuttamisen muotoon ei esitetty lainkaan niille, jotka edellisessä kysymyksessä ilmaisivat, etteivät usko kyseisellä asialla olevan lainkaan vaikutusta. Olisi ollut paradoksaalista esittää kysymyksiä osallistumisesta sellaiseen tapaan vaikuttaa, jolla vastaaja ei usko olevan ollenkaan vaikutusta. Tämän luokan mukana pitäminen kuviossa 10 on välttämätöntä kokonaiskuvan saamiseksi. Siihen kuuluminen ei välttämättä tarkoita, että henkilö ei voisi osallistua mainittuun vaikuttamismuotoon. Kuvion 10 luokkaa ”ei” puolestaan voi tulkita siten, että näin vastanneet eivät itse osallistu kyseiseen vaikuttamistoimintaan, vaikka uskovatkin, että sillä voisi olla ainakin jonkin verran vaikutusta.

⁷ Aiemmissa nuorisobarometreissa on selvitetty esimerkiksi vaikuttamistapoja oman asuinalueen suunnitteluun ja palveluihin sekä sitä, mihin vaikuttamismuotoihin nuoret olisivat valmiita, jos asia koetaan tärkeäksi. Kumpikaan näistä kysymyksistä ei ollut sopiva tässä tavoiteltua yleiskuvaa silmällä pitäen. Lähimpänä nyt esitettyä kysymystä on vuoden 1997 Nuorisobarometrin muotoilu ”Oletko viimeisen viiden vuoden aikana vaikuttanut yhteiskunnallisiin päätöksentekijöihin tai ilmaissut mielipiteesi osallistumalla lakkoon työpaikalla tai koulussa / osallistumalla julkiseen mielenosoitukseen / osallistumalla maksu- tai ostoboikottiin/ allekirjoittamalla vetoomuksen tai adressin / kirjoittamalla yleisönoastoon?” Tuolloin käytetystä viiden vuoden aikarajoituksesta haluttiin luopua vuoden 2013 aineistossa. Vastausvaihtoehtoja laajennettiin koskemaan sitä, tapahtuuko osallistuminen ”usein” vai ”joskus”. ”Usein” ja ”joskus” -vaihtoehdot yhdistämällä saada suuntaa-antavaa vertailutietoa, jonka perusteella osallistuminen olisi yleistymässä. Erityisen paljon vaikuttaisi yleistyneen nimien kerääminen aloitteeseen (4 % / 15 %) ja osallistuminen maksu- tai ostoboikottiin (10 % / 28 %). Varsinkin erilaisten aloitteiden ja vetoomusten tapauksessa muutoksen taustalla on internetin ja sosiaalisen median läpilyönti.

Tulosten perusteella nuorten yleisimmät vaikuttamismuodot ovat palautteen antaminen jostain palvelusta, äänestäminen, aloitteiden allekirjoittaminen ja ostopäätöksillä vaikuttaminen. Näistä etenkin äänestäminen ja palautteen antaminen palveluista koetaan myös hyvin vaikuttaviksi keinoiksi, sen sijaan aloitteiden allekirjoittamista tai kulutusvalinnoilla vaikuttamista ei niinkään (vrt. kuvio 9). Tehokkaiksi koettuja mutta harvinaisempia vaikutustapoja sen sijaan ovat etenkin aktiivinen järjestötoiminta ja asettuminen ehdolle vaaleissa.

Omat vaikutustavat kertovat vaikuttamisen yksilöllisestä luonteesta. Erilaiset kollektiivisen vaikuttamisen muodot, jotka perustuvat joko muodollisen aseman omaavan ryhmän, kuten nuorisovaltuuston, tai väljemmän kaveriporukan toimintaan, ovat merkittävästi yksilötason keinoja vähäisempiä. Palautteen antaminen, äänestäminen, aloitteen tekeminen ja ostopäätöksillä vaikuttaminen ovat yksilötason toimia. Esimerkiksi ostoboikotti yhteisöllisenä ja jaettuna toimintana on huomattavan paljon vähäisemmin edustettuna kuin omilla ostopäätöksillä vaikuttaminen.

Huomiota kannattaa kohdentaa myös siihen, että vaikka nuorisovaltuustoissa tai järjestöissä toimiminen koettiin äänestämisen jälkeen tehokkaimmaksi keinoksi vaikuttaa (kuvio 9), on tämä osallistumisen tapa verrattain vähän edustettuna. Toiminta omaehtoisissa porukoissa jotakin vastaan tai jonkin puolesta onkin tyypillisempi osallistumisen muoto. Tämä

herättää kysymään, missä määrin nuorisovaltuustot tai muut nuorten edustajistot tai järjestötoiminta itse asiassa onnistuvat herättämään nuoriin halua osallistua päätöksentekoon. Ovathan nämä kunnallisessa palvelujärjestelmässä paljon käytettyjä keinoja osallistaa nuoria päätöksentekoon ja vastata lainsäädännön asettamiin lasten ja nuorten kuulemisvelvoitteisiin.

Perinteisen ja muiden vaikuttamismuotojen päällekkäisyyttä voi tarkastella kuvion 11 tapaan vertailemalla äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden osallistumista eri vaikuttamismuotoihin. Monessa tapauksessa erot osallistumisessa ovat varsin pieniä, mutta oleellisin

havainto onkin äänestäneiden suurempi aktiivisuus lähes kaikissa selvitettyissä vaikuttamismuodoissa. Poikkeuksia toiseen suuntaan ovat ainoastaan osallistuminen lakkoon, väkivalta ja kansalaistottelemattomuus. Erot äänestäneiden hyväksi ovat luonnollisesti suurimpia perinteisen politiikan tekemisen alueilla, kuten vaalityön tekemisessä ehdokkaan puolesta (14 % / 4 %), ja vaaleissa ehdolle asettumisessa (6 % / 2 %), mutta varsin selviä myös esimerkiksi ostopäätöksillä (vaikuttamisessa (71 % / 55 %) tai keskustelutilaisuuksiin tai kokouksiin osallistumisessa (59 % / 40 %)). Selvyyden vuoksi kuviossa 11 esitetään vain ”ainakin joskus” osallistuvien osuudet, mistä syystä erot näyttävät joiltain osin todellista pienemmiltä (esimerkiksi 2012 äänestäneistä 18 % ja nukkuneista vain 9 % sanoo allekirjoittavansa ”usein” aloitteita, vetoamuksia tai adresseja).

Vertailu osoittaa, että deliberatiivisen demokratian keinot, kuten keskustelut ja kokoukset, ja organisoitu kansalaistoiminta järjestöissä ja nuorisovaltuustoissa ovat äänestävien nuorten osalta enemmän käytössä. Havainnot vahvistavat viestiä, että äänestävien nuorten aktiivisuus myös muilla kuin edustuksellisen demokratian taajuuksilla on suurempaa. Toisin sanoen passiivisuus ja aktiivisuus kasautuvat.

VAIKUTTAMISEN JA PASSIIVISUUDEN MOTIIVIT

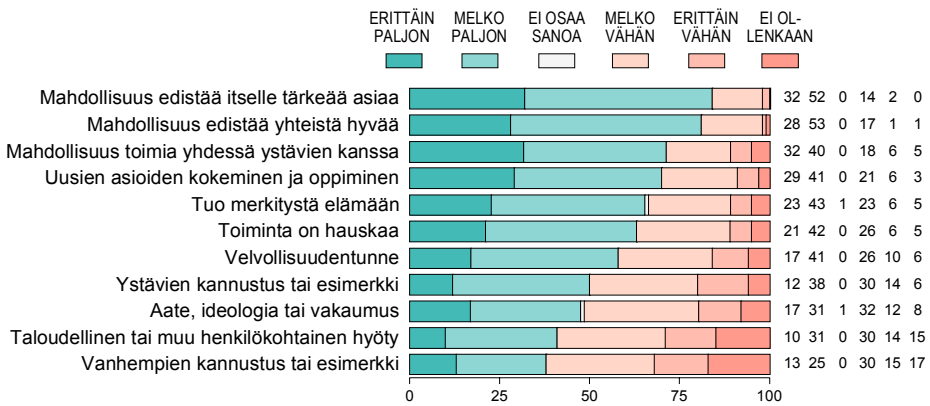
Viimeisen vuoden aikana poliittisessa toiminnassa kertoo olleensa mukana vain 7 % vuoden 2013 kyselyyn vastanneista nuorista. Jollain muulla tavoin mielestään tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin arvioi pyrkineensä vaikuttamaan sentään 31 % nuorista. Kuvion 12 kysymyksiin vaikuttamisen motiiveista vastasivat vain ne, joilla on viimeisen vuoden ajalta omia kokemuksia poliittisesta tai muusta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta.

Kaikkein tärkeimmäksi kannustimeksi nousevat mahdollisuus edistää itselle tärkeää asiaa, sekä mahdollisuus edistää yhteistä hyvää.⁸ Yksilölle tärkeiden asioiden edistämistä ja yleistä hyvää ei tarvitse nähdä erillisinä asioina, vaan ne voivat liittyä toisiinsa kiinteästi. Aatteiden, vakaumuksen ja ideologian merkitys on vähäisempi kuin yhteisen hyvän. Se kertonee osaltaan siitä, että vaikuttamisen motiivina on pikemminkin oma tulkinta ilmiöistä kuin ideologian asettamat tarkastelutavat – tai ainakaan ideologian tai aatteiden merkitystä omalle toiminnalle ei haluta nähdä. Poliittisen mobilisaation ja asioihin vaikuttamisen motiivina näyttääkin olevan enemmän oma kokemus asioista, ei niinkään yhteinen ja jaettu käsitys siitä, mikä on kamppailun arvoista. Yksilötason valintojen merkitys korostuu myös siinä, kuinka merkittäväksi muiden rooli nähdään.

Vanhempien ja kavereitten merkitys nähdään verrattain vähäisenä. Tulosta vanhempien esimerkin vaikutuksesta on kiinnostavaa peilata 2012 Nuorisobarometriin, jossa haastateltiin nuorten lisäksi heidän vanhempansa. Kyselytulosten perusteella politiikasta kiinnostuminen siirtyy sukupolvelta toiselle, ja erityisen merkittävää jälkikasvun politiikasta kiinnostumiselle on politiikasta tai muista ajankohtaisista aiheista keskusteleminen lapsuudenkodissa (Myl-

⁸ Tulokset vaikuttamisen motiiveista ovat samankaltaisia kuin 2012 Nuorisobarometrissa selvitetty vaikuttimet vapaaehtoistoimintaan osallistumisen taustalla. Yhtäläisyys ei ole yllätys, sillä onhan myös toimintamuodoissa paljon päällekkäisyyttä. Erojakin kuitenkin on: toiminnan hauskuus on tärkeämpi kimmoke vapaaehtoistoimintaan kuin poliittiseen tai muuhun vaikuttamistoimintaan osallistumiselle.

Kuvio 12. "KUINKA PALJON SEURAAVAT SYYT OVAT MOTIVOINEET SINUA TOIMIMAAN JONKIN ASIAN PUOLESTA?" (%).

Lähde: Nuorisobarometri 2013.

lyniemi 2012, 27). Nuorison motivaatorakenteen pohdinnan kannalta onkin kiinnostavaa, että yhteydet havaitaan tilastollisesti, mutta suoraan kysyttäessä vanhempien merkitystä ei niinkään tunnisteta tai tunnusteta.

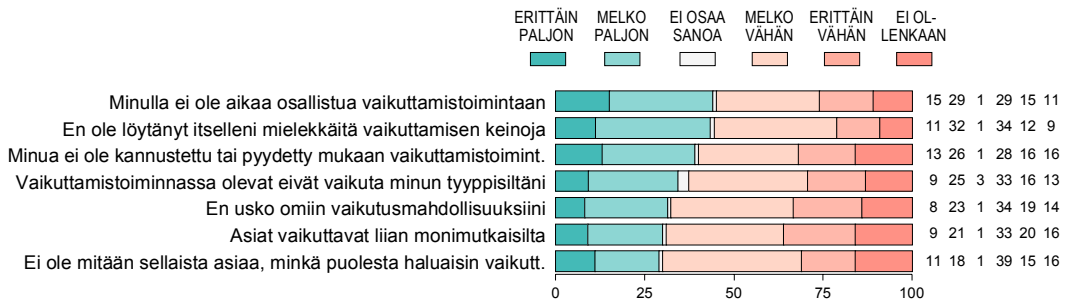
Vaikuttamattomuuden motiivit

Vaikuttamisen motiivien ohella kyselyssä tarkasteltiin syitä olla vaikuttamatta. Näihin kysymyksiin vastasi se noin kaksi kolmasosaa nuorista, joka ei viimeisen vuoden aikana ollut osallistunut politiikkaan tai muuten mielestään pyrkinyt vaikuttamaan itselleen tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Kysymyksen muotoilussa oli hivenen provosoiva sävy: ”Kuinka paljon seuraavat syyt ovat vaikuttaneet siihen, että et ole pyrkinyt toimimaan sinulle tärkeiden asioiden puolesta?” Yksikään tarjotuista syistä ei osoittautunut kovin painavaksi.⁹ Tärkeinkin osallistumattomuuden syy, mielekkäiden vaikuttamiskeinojen löytymättömyys, on edes melko vaikuttava vain vähemmistölle vastaajista (kuvio 13).

Ajanpuute on muissakin selvityksissä noussut tärkeäksi esteeksi osallistumiselle (Myllyniemi 2012, 25; Keskinen & Nyholm 2012, 51), samoin kuin se, ettei ole kannustettu tai pyydetty mukaan. Lähes yhtä yleinen syy on myös se, etteivät vaikuttamistoiminnassa mukana olevat vaikuta omantyyppisiltä ihmisiltä. Kyse on ehkä myös imagosta, mutta oletettavasti

⁹ Tähän havaintoon vaikuttaa se yleisemmin kyselytutkimuksissa havaittu ilmiö, että vastaajilla on taipumus vastata ”oikein” eli odotusten suuntaisesti. Vaikuttaminen tiedetään tärkeäksi ja kannatettavaksi kansalaisaktiivisuudeksi, jolloin suhtautuminen siitä sivuun jäämisen syihin voi olla ristiriitaista. Vastaajista on saattanut tuntua oudolta listata perusteita sille, miksei edistä itselleen tärkeitä asioita.

Kuvio 13. "KUINKA PALJON SEURAAVAT SYYT OVAT VAIKUTTANEET SIIHEN, ETTÄ ET OLE PYRKINUT TOIMIMAAN SINULLE TÄRKEIDEN ASIOIDEN PUOLESTA?" (tekstejä osin lyhennetty,%).

Lähde: Nuorisobarometri 2013.

ennen kaikkea osallistumisen motiiveissakin korkealle nousseesta sosiaalisesta selityksestä: motiivi laskee, jos odotettavissa ei ole uusia kavereita tai hengenheimolaisia.

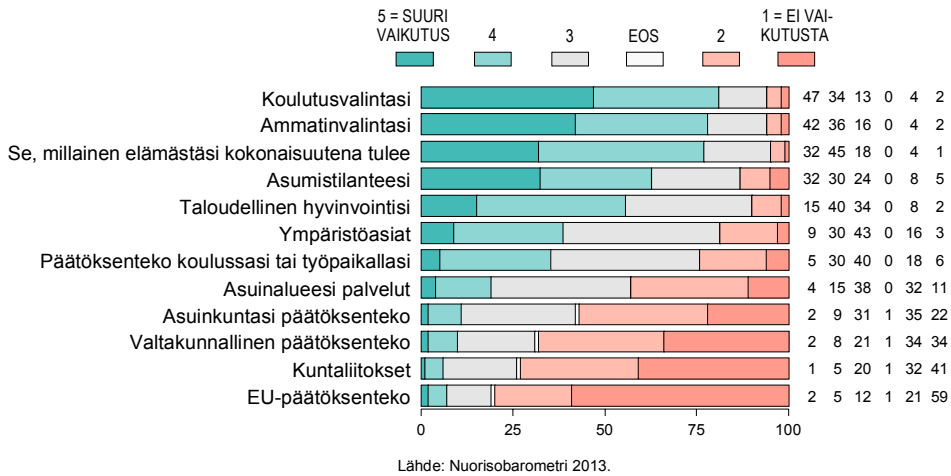
Nuorisobarometrin nuorten omakuva ei vastaa kuvaa vaikuttajanuoresta. Jopa 29 % osallistumattomista nuorista (19 % kaikista) pitää merkittävänä osallistumattomuuden perusteena sitä, ettei ole mitään sellaista asiaa, minkä puolesta haluaisi vaikuttaa. Osuus on häkellyttävän korkea ottaen huomioon väitteen jyrkkyyden. Tiedollisesta tasosta ja kyvystä ymmärtää yhteiskunnallisia ilmiöitä kertoo se, että asioiden monimutkaisuus on kaikkein vähiten tärkeä syy toimia itselleen tärkeiden asioiden puolesta.

KOETUT VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET

Kysyttäessä nuorilta suoraan sitä, kuinka suurina he pitävät vaikutusmahdollisuuksiaan eri asioihin, selvä enemmistö pitää vaikutusmahdollisuuksiaan hyvinä omaa elämäänsä liittyvissä asioissa. Sen sijaan varsinaiset demokraattiseen vaikuttamiseen tai kansalaispätevyyyteen viittaavat asiat jäävät arvioissa hännille. (Kuvio 14.)

Tämä kuva paitsi yksilöllistä kehystä, myös sitä, minkälaisia vaikuttamisen kanavia nuoret voivat käyttää. Vaikuttaa vielä jokseenkin ymmärrettävältä, että nuoret kokevat voimattomuutta suhteessa EU-päätöksentekoon. Toisaalta vain yksi kymmenestä kokee vaikutusmahdollisuutensa edes jokseenkin suureksi oman asuinkuntansa päätöksentekoon. Globaali ympäristötematiikkakin korostuu omaa lähiympäristöä enemmän. Tämä tukee sitä näkökulmaa, ettei suomalainen poliittinen järjestelmä ole kaikilta osin onnistunut vakuuttamaan nuoria toimintansa laadusta. Tosin puolet nuorista on yhtä mieltä siitä, että ”kuka tahansa pystyy vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin, jos vain haluaa”. Asenteetkin siis ratkaisevat, mutta eivät pelkästään nuorten omat asenteet: kyselyssä puolet nuorista on samaa, ja puolet eri mieltä siitä, että ”asuinkuntani päättäjät ottavat nuorten näkemykset vakavasti”.

Kuvio 14. "KUINKA SUURINA PIDÄT VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIASI SEURAAVISSA ASIOISSA?" (%).

Omassa hallinnassa olevat asiat liittyvät omaan elämäntilanteeseen, ja omiin yksilöllisiin valintoihin esimerkiksi koulutus- tai työmarkkinoilla. Samanlaista yksilöstä ja hänen lähiympäristöstään korostavaa viestiä lähettää myös havainto siitä, että erilaiset lähiyhteisöissä vaikuttamisen tavat (koulussa tai työpaikalla vaikuttaminen, käyttäjädemokratian muodot, lähipalveluihin vaikuttaminen) koetaan itselle saavutettavammiksi kuin kunnallinen päätöksenteko tai muu lähidemokratia.

SISÄINEN JA ULKOINEN KANSALAISPAITEVYYS

Käsityksiä kansalaisuudesta ja omista vaikuttamismahdollisuuksista on pitkään seurattu kansalaispätevyuden käsitteen avulla. Kansalaispätevyys on jokseenkin vakiintunut käsite, jonka avulla osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien kokemuksien muutoksia on mitattu Suomessakin jo 1970-luvulta lähtien. Eri tutkimusaineistoissa kansalaispätevyuden tunnetta on mitattu eri tavoin (aiheesta lisää ks. Borg 2006). Nuorten ikäryhmissä ajallisen vertailutiedon mahdollistava kansalaispätevyuden operationalisointi¹⁰ ulottuu vuoteen 1991 (Nurmela &

¹⁰ Sisäisen kansalaispätevyuden laskemisessa on käytetty muuttujia ”Ymmärrän melko hyvin poliittisia kysymyksiä” ja ”Minulla ei ole mitään sananvaltaa siihen, mitä maan hallitus ja eduskunta päättävät”, jotka kysyttiin siten, että 1=täysin samaa mieltä, 2=jokseenkin samaa mieltä, 3=jokseenkin eri mieltä, 4=täysin eri mieltä, 5=ei osaa sanoa. Ei osaa sanoa on koodattu kolmoseksi, ensimmäisessä kysymyksessä asteikko on käännetty eli ne jotka ymmärtävät täysin ovat saaneet arvokseen 5 jne., jälkimmäisessä väittämässä ei suuntaa ole vaihdettu. Uudelleenkoodatuista kysymyksistä on sitten tehty summamuuttuja, jonka arvot 6-10 ovat sisäisesti kansalaispäteviä, 2-5 ovat sisäisesti kansalaispätemättömiä.

Ulkoisen kansalaispätevyuden laskemisessa on käytetty muuttujia ”On ainakin yksi puolue, joka aina yrittää ajaa minun etuani”, ”Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisten antamista äänistä, eivät heidän mielipiteistään”,

Pehkonen 2003, 19–21.) On tärkeää huomata, että kansalaispätevyyden käsitteellä viitataan nimenomaan subjektiiviseen poliittiseen kompetenssiin eli yksilöiden omiin käsityksiin kyvyistään. Sillä ei siis välttämättä ole yhteyttä tosiasiallisen poliittisten ilmiöiden ja yhteistyön hallinnan kanssa.

Käsite on jaettu sisäiseen ja ulkoiseen kansalaispätevyyteen. Ensin mainitulla tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin kansalaiset katsovat ymmärtävänsä politiikkaa, ja kuinka paljon vaikutusvaltaa he arvelevat itsellään olevan suhteessa poliittiseen järjestelmään. Kansalaispätevyyden sisäistä ulottuvuutta mitataan tässä yhteydessä seuraavilla kysymyksillä:

- Ymmärrän melko hyvin poliittisia kysymyksiä.
- Minulla ei ole mitään sananvaltaa siihen, mitä maan hallitus ja eduskunta päättävät.

Ulkoisella kansalaispätevyydellä puolestaan mitataan käsityksiä siitä, löytyykö yhteiskunnasta poliittista ryhmää, johon itse voi luottaa. Tämän ulottuvuuden voi myös tulkita yksittäisten puolueiden tai puoluejärjestelmän kyvyksi kuunnella kansalaismielipidettä. Ulkoista kansalaispätevyyttä mitataan niin ikään kahdella kysymyksellä:

- On ainakin yksi puolue, joka yrittää ajaa minun etuani.
- Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisten antamista äänistä, ei heidän mielipiteistään.

Kansalaispätevyyden mittarit on muodostettu yhdistämällä mainitut osatekijät, jolloin voidaan laskea sisäisesti ja ulkoisesti kansalaispätevien nuorten osuudet. Kuviosta 15 nähdään, että edellisestä kyselystä kuluneen parin vaalikauden aikana sekä sisäisen että ulkoisen kansalaispätevyyden tunne on vahvistunut osapuilleen kymmenen vuoden takaiselle tasolle. Poliittista voimattomuutta ja poliittisia kysymyksiä ymmärtämättömien joukko on vähentynyt, samoin puolueisiin ja edustukselliseen demokratiaan kyynisesti suhtautuvien osuus. Kehitys on ollut myönteistä 90-luvun alusta lukien, lukuun ottamatta notkahdusta vuoden 2006 kyselyssä¹¹.

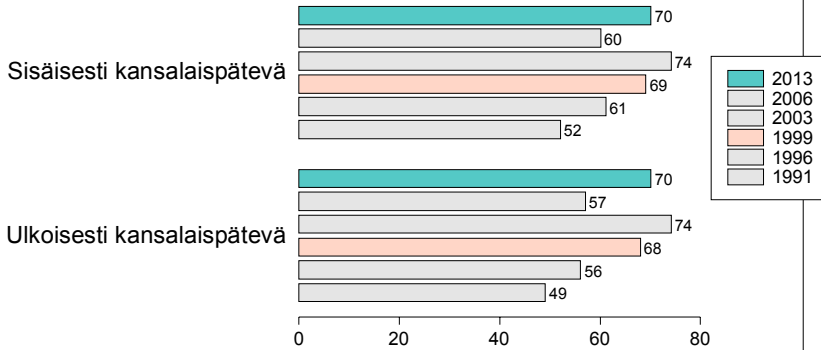
Ehkä kuviota 15 ja kansalaispätevyyden vahvistumisesta voi lukea ennen kaikkea vahvistuneen luottamuksen kautta, jolloin trendin voi tulkita kertovan hyvää nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Tämä tulkinta on myös sopusoinnussa esimerkiksi 2012 Nuorisobarometrissa havaitulle trendille, jonka mukaan nuorten luottamus poliittisiin instituutioihin kuten puolueisiin, kunnanhallitukseen ja tasavallan presidenttiin on vahvistunut. Myös nuorten yhteenkuuluvuuden tunne suomalaisen yhteiskuntaan on tiivistynyt viime vuosina. (Myllyniemi 2012.)

jotka kysyttiin siten, että 1=täysin samaa mieltä, 2=jokseenkin samaa mieltä, 3=jokseenkin eri mieltä, 4=täysin eri mieltä, 5=ei osaa sanoa. Ei osaa sanoa on koodattu kolmoseksi, ensimmäisessä kysymyksessä asteikko on käännetty, eli ne jotka uskovat jonkun puolueen ajavan etujaan ovat saaneet arvokseen 5 jne., jälkimmäisessä väittämässä ei suuntaa ole vaihdettu. Uudelleenkoodatuista kysymyksistä on sitten tehty summamuuttuja, jonka arvot 6-10 ovat ulkoisesti kansalaispäteviä, 2-5 ovat ulkoisesti kansalaispätemättömiä.

Sekä sisäisen että ulkoisen kansalaispätevyyden osuudet on aiempia tutkimuksia seuraten laskettu 18 vuotta täyttäneiden ikäryhmästä.

¹¹ Muut tiedonkeruut toteutettiin puhelinhaastatteluina, mutta vuoden 2006 haastattelu kyselylomakkein. Tämän vuoksi vertailutietoihin on syytä suhtautua varauksellisesti.

Kuvio 15. SISÄINEN JA ULKOINEN KANSALAIKSPÄTEVYYS* 1991 - 2013 (%).

Lähde: Nuorisobarometri 2013

* Sisäisen kansalaispätevyyden laskemisessa on käytetty muuttujia "Ymmärrän melko hyvin poliittisia kysymyksiä" ja "Minulla ei ole mitään sananvaltaa siihen, mitä maan hallitus ja eduskunta päättävät". Ulkoisen kansalaispätevyyden laskemisessa on käytetty muuttujia "On aina-kin yksi puolue, joka aina yrittää ajaa minun etuani", "Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisen antamista äänistä, eivät heidän mielipiteistään". Ks. tarkemmin alaviite 10.

Kansalaispätevyys on tässä muuttujassa hamotettu pitkälti kiinnittymisenä edustukselliseen demokratiaan ja puoluepolitiikkaan. Kysymys ei mittaa omaa kokemusta toimintakykyisenä yksilönä, joka voi käyttää myös muita vaikuttamisen kanavia. Myönteiseltä vaikuttavan kehityksen ei kuitenkaan tulisi hämärtää sitä, että noin kolmannes nuorista on tällä mittaustavalla itsensä epäpäteväksi kansalaiseksi kokevia. Jos vähäistä kansalaispätevyyttä tuntevat nuoret eivät koe voivansa vaikuttaa asioihin muodollisten poliittisten vaikutuskanavien kautta, onko heillä sitten muita toimintatapoja?

LOPUKSI: DEMOKRATIAN KASVOJENKOHOTUS

Vertailutiedot kertovat, että suomalaiset nuoret ovat aiempaa kiinnostuneempia politiikasta (kuvio 8 tässä artikkelissassa). Myös monet muut nuorison poliittiseen järjestelmään kiinnittymistä kuvaavat osoittimet näyttävät vahvistuvaa trendiä: vaikuttaminen oman asuinalueen suunnitteluun ja palveluihin on lisääntymässä (Myllyniemi 2008, 53), entistä useampi haluaisi itse olla mukana politiikassa (Myllyniemi 2007, 86), usko demokratian toimivuuteen Suomessa on kasvussa (mt. 66), luottamus poliittisiin instituutioihin kuten puolueisiin ja

eduskuntaan on vahvistumassa (kuvio 3 tässä julkaisussa) ja yhteenkuuluvuuden tunne suomalaisen yhteiskuntaan on entistä tiiviimpää (kuvio 1 tässä julkaisussa).

Yksioikoiset puheet legitimizeettikriisistä tai politiikan arvostuksen romahtamisesta eivät siis Nuorisobarometrin tietojen valossa vaikuta uskottavilta.

Suomessa asuvien nuorten kansalaisuus ylittää pelkän muodolliseen asemaan pohjautuvan kansalaisuuden. Nuoret tuntevat verrattain vahvaa ja kasvavaa yhteenkuuluvuutta yhteiskuntaan ja sen instituutioihin.

Kansalaisuus on myös koettua. Tämä yhteenkuuluvuus ei kuitenkaan automaattisesti tuota halua vuorovaikutukseen poliittisen järjestelmän kanssa, tai aktivoi muuhun toimintaan kansalaisyhteiskunnassa, taloudessa, tai vahvemmin edustuksellisen demokratian puitteissa. Nuorten luottamus yhteiskuntaa kohtaan, tai edes kiinnostus politiikkaa kohtaan, ei ensisijaisesti kanavoidu äänestämiseen tai poliittiseen järjestötoimintaan. Tämä kertoo siitä, että kiinnostus ja luottamus eivät yksinään ole riittävä ehto toiminnalle.

Politiikka ja yhteiskunnalliset instituutiot eivät ole nuorille kohteita, joiden eteen pitäisi tehdä töitä. Ne eivät politisoidu arkipäiväisen toiminnan kentiksi. Niiden suhteen voi olla luottavainen, mutta toiminnallisesti välinpitämätön.

Nuorisotutkimuksessa ilmiötä on selitetty sillä, että nuoret voivat tulla yhteiskunnan jäseniksi olettaen ja kokien, että rakenteet ovat valmiina ja että ne pysyvät pystyssä ilman, että niiden eteen tehdään aktiivisesti töitä (Harinen 2000, Tomperi & Piattoeva 2005). Mutta olisiko tällainen kokemus jotenkin muunnettavissa toiminnaksi ja vahvaksi osallistumisen kulttuuriksi? Ainakin se edellyttäisi, että asioista voitaisiin käydä keskustelua. Kokemus valmiista rakenteista voitaisiin purkaa miettimällä, miten asiat toimivat ja voisivatko ne olla toisin.

Tiedetään, että lasten ja nuorten kotitaustassa on isoja eroja. Kodissa käydyt poliittiset keskustelut ja kriittinen suhtautuminen mediaan ja sen tapaan käsitellä asioita vaikuttavat myöhempään poliittiseen aktiivisuuteen, ja tällainen aktiivisuus jakautuu epätasaisesti. (Tomperi 2011.) Ratkaisuksi tähän on useilla tahoilla esitetty peruskoulun yhteiskunnallisen aineksen opettamisen muuntamisesta kokemuksellisemmaksi ja osallistavammaksi (Eränpalo 2012; af Ursin & Haanpää 2012). Koulutukseen vahvasti luottavassa valtiossa tämä on luonteva suunta, mutta ehkä sellaisenaan riittämätön. Kyse on laajemmin myös siitä, kuinka asiat näkyvät nuorten maailmaan.

Tuloksemme osoittavat, että nuoret eivät kaikilta osin koe mielekkäiksi instrumentteja, joilla nuorten poliittista aktiivisuutta pyritään nykyisin usein edistämään (esimerkiksi nuorisovaltuustot tai keskustelutilaisuudet). Jos tavoitteena on tuottaa vahvemmin osallistuvaa poliittista kulttuuria nuorille, vaaditaan toimia, joilla on nuorille näkyvää todellista vaikuttavuutta. Tällaisten toimien pitäisi myös kohdentua yksilötasolle, ei pelkästään nuoriin ryhmiin. Myös edustuksellisen demokratian uudistumiselle ja sen laajentamiselle erilaisiin nuorille merkityksellisiin ympäristöihin näyttää olevan tarvetta.

Aineistomme ei vahvista näkymää sukupolvien välisestä katkoksesta poliittisessa osallistumisessa. Dikotomisesta vastakkainasettelusta esimerkiksi uuden ja vanhan politiikan, puoluepolitiikan ja elämänpolitiikan tai institutionaalisen ja nuorisokulttuurisen vaikuttamisen välillä eivät näytä vastaavan suomalaisnuorten kokemuksia.

Äänestäminen koetaan edelleen tärkeäksi keinoksi vaikuttaa ja aktiivisuus eri demokratian toimintatavoissa kasaantuu. Tulokset myös osoittavat, että poliittiset kysymykset näyttävät yksilöllisinä valintoina, eivät niinkään kollektiivisinä ja jaettuina periaatteina. Nuorille esimerkiksi äänestämättömyys ei näyttäydä aktiivisena poliittisena valintana, vaan pikemminkin vaalipassiivisuutena tai kohtaamattomuutena oman elämäntilanteen ja puolueiden edustaman toimintatavan välillä. Ei siis näytä siltä, että nuoret olisivat hylkäämässä edustuksellista demokratiaa. Pikemminkin muiden vaikuttamisen tapojen voi nähdä täydentävän tätä demokratian muotoa.

LÄHTEET

- van der Berg, Marko & Löfström, Jan (2011): Katsaus peruskoulun yhteiskuntatiedolliseen opetukseen 2000-luvun Suomessa: puitteet, tarpeet, kehitysnäkymät. *Kasvatus & aika* 5(1), 79--113.
- Bhatti, Yosef & Hansen, Kasper M. & Wass, Hanna (2012): The relationship between age and turnout: A roller-coaster ride. *Electoral Studies* 31, 588–593.
- Blais, André, & Wass, Hanna & Weide, Marjukka & Morin-Chassé, Alexandre (2013): Does the effect of individual characteristics on turnout depend on citizenship status? Paper prepared for presentation at the Canadian Political Science Association annual conference, British Columbia, June 4–6, 2013.
- Borg, Sami (1996): Nuoret, politiikka ja yhteiskunnallinen syrjäytyminen. Raportti nuorten osallistumisesta vuoden 1996 kunnallis- ja eurovaaleihin. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Borg, Sami (2006): Käsitukset kansalaisuudesta ja omista vaikuttamismahdollisuuksista. Teoksessa Sami Borg (toim.) Suomen demokraatiaindikaattorit. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja 1/2006.
- Eränpalo, Tommi (2012): Onko kuva suomalaisnuorten yhteiskunnallisesta passiivisuudesta harhaa? *Kasvatus & Aika* 6 (1), 23–38.
- European Youth: Participation in Democratic Life (2013): Flash Eurobarometer 375, report. European Commission.
- Harinen, Päivi (2000): Valmiiseen tulleet. Julkaisuja 11. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hellsten, Villiina (2003): Uusi politiikka ja poliittisen osallistumisen moninaistuminen haaste edustukselliselle demokratialle. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) ”Kyllä politiikalle mutta...” Nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 35 & Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 27, 62–83.
- Keskinen, Vesa & Nyholm, Anna Sofia (2012): Nuoret Helsingissä 2011. Vapaalla, koulussa, vaikuttamassa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2012:3.
- Myllyniemi, Sami (2007): Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Helsinki: opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2008): Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Helsinki: opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2010): Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (toim. 2012): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2013): Nuorisobarometri 2013. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta. (Julkaisematon.)
- Nivala, Elina (2008): Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Snellman-instituutin A-sarja 24/2008, Kuopio.
- Nurmela, Sakari (1999): Nuoret ja eduskuntavaalit 1999. Raportti 18–30-vuotiaiden osallistumisesta vuoden 1999 eduskuntavaaleihin. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Nurmela, Sakari & Pehkonen, Juhani (2003): Nuoret ja vuoden 2003 eduskuntavaalit. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.) ”Kyllä politiikalle mutta...” Nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 35 & Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 27.
- Paakkunainen, Kari & Myllyniemi, Sami (2004): Ohut kuntakansalaisuus ja uudet linkittäjät: nuoret kunnallisessa demokratiassa ja paikallisissa vaikuttajaryhmissä. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) Nuorten ääni ja kunnantalon heikko kaiku. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuorisosaian neuvottelukunta.

- Paakkunainen, Kari & Myllyniemi, Sami (2007): Tihentyvä sukupolvipolitiikka ja aktiivisuuden kasautuminen. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007. Helsinki: opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Peltola, Marja (2007): Konventioita ja vaihtoehtoja – nuoret muuttuvan yhteiskunnan poliittisina toimijoina. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007. Helsinki: opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Rosanvallan, Pierre (2008) Vastademokratia. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Annikka & Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari (2010): Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Suutarinen, Sakari & Brunell, Viking & Poutiainen, Annikki & Puhakka, Eija & Saari, Hannu & Törmäkangas, Kari (2001): Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan vertailussa. Yhteenvedo tutkimustuloksista. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Suutarinen, Sakari & Törmäkangas, Kari (2012): Nuorten laittomaan aktivismiin valmiuden yhteys maahanmuuttajakriittisyyteen ja osallisuuskokemuksiin koulussa. Nuorisotutkimus 1/2012, 70–89.
- Tomperi, Tuukka (2011): Poliittinen sosialisatio perheissä. Tutkimuksen perinteestä nykynäkyymiin. Nuorisotutkimus 29(3), 3–28.
- Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli (2005): Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino, 247–286.
- af Ursin, Pia & Haanpää, Leena (2012): Nuorten osallistuminen luopin alla. Kyselytutkimus lounaissuomalaisien nuorten yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Nuorisotutkimus 30(1), 54–69.

VIITATUT AINEISTOT

ICCS 2009 (International Civic and Citizenship Education Study, suomeksi Nuorten yhteiskunnallisen osaamisen, osallistumisen ja asenteiden tutkimus) on IEA- järjestön (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) organisoima kansainvälinen arviointitutkimus. Sen tavoitteena on selvittää, millaiset valmiudet nuorilla on toimia ja osallistua aktiivisina kansalaisina 21. vuosisadan yhteiskunnassa. ICCS-tutkimus on osallistujamaiden yhteishanke, jonka toteutusta on koordinoitunut kansainvälinen konsortio, jota johtaa Australian Centre for Educational Research (ACER). Tutkimukseen osallistui 38 maata. Tutkimuksen perusjoukon muodostivat 8. vuosiluokan oppilaat, jotka olivat iältään yli 13,5-vuotiaita. ICCS-tutkimuksen aineisto kerättiin koe- ja kyselylomakkeilla osallistujamaiden koulujen oppilailta. Suomessa ICCS-tutkimukseen osallistui 176 yläkoulua ja 3307 oppilasta (95 % otoksesta). ICCS-tutkimus pohjautui 1999 toteutettuun, nuorten yhteiskunnallisia käsityksiä, asenteita ja toimintaa selvittävään IEA-järjestön 28 maan CIVED-tutkimukseen, jonka kenttävaihe kohdistettiin peruskoulun päättövaiheeseen 14–15-vuotiaisiin. CIVED-tutkimuksesta on puhuttu joissakin yhteyksissä myös CIVIC-tutkimuksena.

Nuorisobarometri on Valtion nuorisoasian neuvottelukunnan Nuoran vuosittain teettämä puhelinhaastattelukysely, jonka kohteena ovat 15–29-vuotiaat nuoret. Vuonna 2013 Nuorisobarometrin otos oli 1903, ja se muodostettiin satunnaisotannalla väestörekisteritiedoista siten, että sukupuoli, ikä ja äidinkieli oli kiinteöity.

Kuntademokratian tila ja trendit

Sari Pikkala, Marianne Pekola-Sjöblom ja Sirkka-Liisa Piipponen

JOHDANTO

Kunnallisen demokratian ja sen kehityspiirteiden rakennusaineet ovat osin samat kuin valtiollisen tason demokratiatarkastelussa. Esimerkiksi vaaliosallistumista, osallistuvaa demokratiaa ja kansalaisten/kuntalaisten luottamusta päätöksentekoon voidaan tarkastella niin kansallisella kuin paikallisellakin tasolla. Vaikka tarkastelutapa olisi perustaltaan yhteneväinen eri tasoilla, vaatii paikallisen tason kuvaus siihen soveltuvia indikaattoreita. Siksi niitä on luontevaa käsitellä erikseen. Käynnissä olevat kuntarakennemuutokset sekä kuntalain uudistaminen ovat painavia lisäsyitä siihen, että tässä kirjassa käsitellään kuntien demokratiaseurantaa omana kokonaisuutena.

Kunnallisvaalien keskeiset osallistumis- ja kannatustiedot ovat osa virallista, rutiiniluonteisesti toteutettavaa tilastotuotantoa. Myös kuntademokratiaan liittyviä survey-aineistoja on kerätty 1990-luvulla ja edelleen 2000-luvun puolella melko paljon. Aineistot edustavat käytettyjen otosten suhteen kahta päätyyppiä. Osa tutkimuksista on kohdistettu tiettyihin kuntiin. Toisissa tutkimuksissa otokset on valittu satunnaisotannalla koko kuntakentältä. Tässä katsauksessa käytetään virallisten tilastojen lisäksi vain aineistoja, joista on saatavissa toistuvaan tiedonkeruuseen perustuvia seurantatietoja:

KUNTA-SUOMI 2004 -KUNTALAIS- JA PÄÄTTÄJÄKYSELYT

KuntaSuomi 2004 oli Kuntaliiton ja useiden tutkimustahojen yhteinen tutkimusohjelma, joka koostui 14 erillisestä tutkimusosiosista. Tiedonkeruun kohteena oli 47 suomalaista kuntaa vuodesta 1995 vuoteen 2004. Demokratianäkökulmasta tärkeimpiä tutkimusosioita ovat olleet kuntalaiskyselyt sekä päättäjäkyselyt, jotka on suunnattu luottamushenkilöille ja johtaville viranhaltijoille keskushallinnossa ja toimialoilla. Ajallista vertailutietoa on kolmelta valtuustokaudelta. Aikasarjatiedon lisäksi KuntaSuomi-aineistojen vahvuuksiin kuuluu se, että tuloksia voidaan suurten otoskokojen ja kohtuullisen vastausaktiivisuuden myötä tarkastella myös kunnittain.

ARTTU-KUNTALAIS- JA PÄÄTTÄJÄKYSELYT

Osana viisivuotista laajaa Paras-arviointitutkimusohjelmaa (ARTTU) toteutettiin vastaavatyypiset kuntalais- ja päättäjäkyselyt kuin KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelmassa.

Tiedonkeruun kohteina ARTTU-ohjelman tutkimuksissa ja kyselyissä oli 40 erityyppistä ja -kokoista kuntaa.

Kuntalaiskyselyt toteutettiin kahteen otteeseen, vuosina 2008 ja 2011, päättäjäkysely kertaalleen vuonna 2010. Kuten KuntaSuomi -aineistoissa, myös ARTTU-aineistojen vahvuuksia ovat mahdollisuudet tarkastella tuloksia kunnittain. Molemmat kyselyt mahdollistavat myös ajalliset vertailut KuntaSuomi -aineistojen tuloksiin.

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖN ”ILMAPUNTARIT”

Ilmapuntari-tutkimukset toistetaan vuosittain. Niitä on tehty vuodesta 1992 alkaen. Kohteenä on yleensä ollut valtakunnallisesti edustava, noin tuhannen vastaajan kuntalaisotos. Lisäksi rinnalla on käytetty kunnanjohtajista sekä kunnanhallituksen puheenjohtajista tai kunnanvaltuutetuista koostuvia kyselyaineistoja. Ilmapuntarieren teemat vaihtelevat, mutta yksittäisiä väittämäkysymyksiä on toistettu useina vuosina. Erityisesti kunnallisvaalien alla tehdyt tutkimukset ovat tärkeitä demokratiaseurannan kannalta.

KUNTALIITON TIEDOT KUNTIEN LUOTTAMUSHENKILÖORGANISAATIOSTA

Kuntaliitto kerää kunnilta säännöllisesti uuden valtuustokauden alkaessa tietoja luottamushenkilöistä, toimielinorganisaation rakenteesta sekä luottamushenkilöpalkkioista.

Terveen kuntademokratian tunnusmerkkejä ovat korkea äänestysaktiivisuus ja aktiivisesti osallistuvat kuntalaiset, jotka tuntevat luottamusta kunnallista päätöksentekoa kohtaan ja jotka kokevat saavansa äänensä kuuluviin. Edustuksellisen demokratian toimivuus edellyttää, että luottamushenkilöt eivät etäänny kuntalaisista ja että kunnan asukkaat todella pystyvät vaikuttamaan kunnan päätösvallassa oleviin asioihin. Se edellyttää myös, että tarjolla on riittävästi kuntalaisia, jotka ovat kiinnostuneita luottamustehtävien hoidosta.

Esittelemme seuraavassa edellä mainittujen ulottuvuuksien kannalta keskeisiä tilastoja ja tutkimustuloksia. Tavoitteenamme on ajalliseen kehitykseen ja soveltuvin osin myös kuntien keskinäiseen vaihteluun keskittyvä yhteenveto. On paikallaan korostaa, että käsiteltävät asiat eivät ole tyhjentävä kuvaus kunnallisen demokratian osatekijöistä. Olemme rajanneet tarkastelun indikaattoreihin, joiden tuottaminen on myös jatkossa mielestämme realistinen tavoite.

ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS KUNNALLISVAALEISSA

Manner-Suomessa kunnallisvaalit järjestetään joka neljäs vuosi lokakuussa, viimeksi 28.10.2012. Ahvenanmaalla kunnallisvaalit ajoittuvat eri vuoteen kuin muualla Suomessa. Ahvenanmaalla kunnallisvaalit ja maakuntapäivävaalit järjestetään samanaikaisesti, viimeksi 16.10.2011.

Äänestysaktiivisuuden kehitys ja väestöryhmien erot

Manner-Suomessa vuoden 2012 kunnallisvaaleissa 58 % äänioikeutetuista kävi äänestämässä (taulukko 1). Osuus on 20 prosenttiyksikköä matalampi kuin vuonna 1980. Vuoden 1980 jälkeen äänestysvilkkauksen laimeni useissa peräkkäisissä vaaleissa. Varsinainen romahdus koettiin vuoden 1996 kunnallisvaaleissa, ja lasku jatkui voimakkaana vielä vuonna 2000. Vuoden 2004 ja 2008 vaaleissa äänestysvilkkauksen nousi jonkin verran, mutta vuonna 2012 suunta oli jälleen laskeva.

Merkittävä osa kunnallisvaalien valitsijoista antaa äänensä ennakkoon. Jo vuoden 1992 vaaleissa ennakkoon äänestäneiden osuus oli 38 %. Vuoden 2012 vaaleissa 42 % äänistä annettiin ennen varsinaista vaalipäivää. Korkea ikä lisää ennakoäänestämisen todennäköisyyttä. Pienissä kunnissa ennakkoon äänestäminen on huomattavasti yleisempää kuin suurissa (Tilastokeskus 2013).

Äänestysaktiivisuus on kunnallisvaaleissa selvästi matalampi kuin eduskuntavaaleissa (ks. indikaattorikatsausten kuvio 1.1 ja taulukko 1.2). Vuoden 2012 kunnallisvaalien ja vuoden 2011 eduskuntavaalien välinen ero oli 9 prosenttiyksikköä. Ero eduskuntavaalien hyväksi on suurempi asukasluvultaan suurissa kunnissa.

Taulukko 1.

Kunnallisvaalit vuodesta 1980 alkaen: äänestysaktiivisuus sukupuolen mukaan, ennakkoon äänestäneiden osuus sekä äänestysaktiivisuuden vaihteluväli kunnittain

	Naiset	Miehet	Kaikki	Ennakkoon äänestäneet (% äänestäneistä)	Vaihteluväli kunnittain (matalin–korkein)
1980	78	78	78	8	55 – 91
1984	74	73	74	9	61 – 92
1988	71	69	71	18	60 – 92
1992	72	70	71	38	62 – 89
1996	63	60	61	35	53 – 87
2000	58	54	56	38	46 – 84
2004	61	56	59	39	51 – 89
2008	63	59	61	40	51 – 84
2012	60	57	58	42	51 – 84

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

Kuntatason vaaliosallistumisen pitkän aikavälin suunta on muissakin Pohjoismaissa ollut laskeva, mutta Suomen kunnallisvaaleissa äänestysaktiivisuus on selvästi matalampi kuin muulla. Ruotsissa – jossa kunta- ja eduskuntavaalit järjestetään samanaikaisesti – vuoden 2012 vaaleissa äänesti 82 % äänioikeutetuista. Islannissa vuoden 2010 kunnallisvaaleissa äänestäneiden osuus oli 74 %, Tanskassa vuoden 2009 vaaleissa 66 % ja Norjassa vuoden 2011 vaaleissa 64 %. Norja asettuu pohjoismaisessa vertailussa lähimmäksi Suomea. Sielläkin kunnallisvaalien äänestysluvut sukelsivat 2000-luvun alussa alle 60 prosentin rajan samaan tapaan kuin Suomessa.

Taulukon 2 perusteella äänestysvilkkauksen lasku ei kuitenkaan näytä selittyvän sillä, että kuntalaisten kokemus kunnallisvaaleissa äänestämisestä tärkeimpänä vaikutuskeinona oman kunnan asioihin olisi heikentynyt. Päinvastoin, äänestäminen tärkeys on jopa korostunut 2000-luvun alusta lukien (Suomen Kuntaliitto 2012b).

Taulukko 2.

Kuntalaisten mielipiteet väittämästä ”Kunnallisvaaleissa äänestäminen on tärkein keino vaikuttaa kuntani asioihin”

	Samaa mieltä (%)	Ei samaa eikä eri mieltä (%)	Eri mieltä (%)
2000	60	26	14
2004	59	27	14
2008	65	23	12
2011	67	22	11

Lähteet: KuntaSuomi 2004 -kuntalaiskyselyt (2000, 2004) ja ARTTU-kuntalaiskyselyt (2008, 2011); Suomen Kuntaliitto 2012b

Suomessa vaaliosallistumisen alueelliset erot ovat suuret. Lokakuun 2008 kunnallisvaaleissa äänestysaktiivisuus oli matalin Suomussalmella (51 %) ja korkein Kinnulassa (84 %). Kinnula oli kärjessä myös vuoden 2012 äänestysvilkkauksvertailussa (84 %). Heikointa äänestysintona oli Vantaalla (51 %). Osaltaan äänestysaktiivisuuden vaihtelua selittää kunnan asukasluku ja taajama-aste, vaikka mistään suoraviivaisesta yhteydestä ei olekaan kyse (Pikkala 2013a).

Myös kuntien sisäiset erot eri äänestysalueiden välillä ovat merkittäviä. Etenkin suurissa kaupungeissa alueiden eriytyminen väestön sosioekonomisen taustan mukaan näkyy äänestysaktiivisuuden eroina. (ks. esim. Martikainen ym. 2013). Esimerkiksi Helsingissä vuoden 2012 kunnallisvaaleissa osallistumisero kaupungin aktiivisimman äänestysalueen Paloheinän (77 %) ja passiivisimman alueen Jakomäen (37 %) välillä oli huimat 40 prosenttiyksikköä. (Martikainen ym. 2013)

Naiset ovat käyneet kunnallisvaaliurnilla miehiä vilkkaammin vuodesta 1984 alkaen (taulukko 1). Naisten etumatka kasvoi vuoden 2004 vaaleihin saakka. Silloin naisten äänestysaktiivisuus oli koko maan tasolla 4,3 prosenttiyksikköä korkeampi kuin miehillä. Ero kaavaili hieman sekä vuoden 2008 että 2012 vaaleissa.

Eri ikäryhmien äänestysaktiivisuudesta kunnallisvaaleissa on saatavissa systemaattisesti koottua tietoa vain Ahvenanmaan maakunnasta ja yksittäisistä Manner-Suomen kunnista. Vuoden 2004 kunnallisvaalien yhteydessä koottiin ikäryhmittäisiä äänestysaktiivisuustietoja kymmenestä *Kuntien demokratiatilinpäätös* -projektiin osallistuvasta kunnasta (Pikkala 2005a). Niin kutsutulla ”tukkimiehen kirjanpidolla” kootut tiedot osoittivat, että alle 30-vuotiaiden vaaliosallistuminen jäi kaikissa kunnissa 15–20 prosenttiyksikköä koko kunnan äänestysaktiivisuutta matalammaksi. 25–29-vuotiaiden äänestysprosentit olivat lähes kaikilla tutkituilla äänestysalueilla hieman korkeampia kuin 18–24-vuotiaiden äänestysprosentit. Osallistumisaktiivisuudeltaan heikoimmilla äänestysalueilla vaaliosallistuminen jäi nuorimpien ikäryhmissä 20 prosentin tuntumaan. (emt., 42)

Helsingissä eri ikäryhmiin kuuluvien äänestysaktiivisuutta on tutkittu vuosina 1996, 2000, 2004 ja 2012 kunnallisvaaleissa (Martikainen ym. 2013). Helsingin tulokset ovat ikäryhmien yleisten osallistumiserojen osalta samansuuntaisia kuin demokratiatilinpäätösprojektissa. Tampereella nuorten äänestysaktiivisuutta vuosien 2004, 2008 ja 2012 kunnallisvaaleissa on selvitetty 14 äänestysalueella (Blåfield & Kivimäki 2005, Uurtamo & Åback 2009, Åback 2013). Vuonna 2012 ero alle ja yli 30-vuotiaiden tamperelaisten äänestysaktiivisuudessa oli runsaat 30 prosenttiyksikköä, selvästi enemmän kuin Helsingissä. 18–24-vuotiaista äänesti vajaa kolmannes, 25–29-vuotiaiden ikäluokasta 38 %. Molemmissa nuorten ikäryhmissä äänestäneiden osuus väheni kuusi prosenttiyksikköä eli keskimääräistä enemmän (Åback 2013).

Ahvenanmaalla ikäryhmittäistä, koko maakunnan ja kaikki äänioikeutetut kattavaa äänestysaktiivisuuden seuranta on tehty vuosien 1999, 2003, 2007 ja 2011 kunnallisvaaleista (ÅSUB 2012). Matalinta äänestysaktiivisuus on kaikissa vaaleissa ollut 22–25-vuotiailla. Tässä ikäryhmässä vaaliosallistuminen on yli 20 prosenttiyksikköä kokonaisuäänestysaktiivisuutta heikompi. Ensikertalaisilla, vaalien aikaan 18–21-vuotiailla, vaaliosallistuminen on hieman korkeammalla tasolla kuin seuraavalla ikäkohortilla (ks. taulukko 3).

Taulukko 3.

Ikäryhmittäinen äänestysaktiivisuus Ahvenanmaan maakunnan kunnallisvaaleissa 1999–2011

	1999	2003	2007	2011
18–21	46,0	51,2	46,6	44,4
22–25	44,8	47,5	43,2	38,7
26–29	53,7	59,0	51,0	49,1
30–39	66,1	69,2	62,1	58,3
40–49	73,1	74,3	71,3	69,1
50–59	75,0	75,6	74,6	71,8
60–69	76,0	76,5	77,4	75,6
70–79	69,1	71,0	74,0	72,6
80–	45,3	45,9	50,0	52,8
Kaikki	66,2	68,4	66,4	64,3

Lähde: ÅSUB 2011

Maahanmuuttajien äänestysaktiivisuutta kunnallisvaaleissa on selvitetty tässä kirjassa aiemmin indikaattorikatsausten luvussa 7.1. Nuorten tavoin maahanmuuttajien äänestysprosentit ovat olleet selvästi vaalien äänestysprosentteja matalampia.

Suhtautuminen internet-äänestämiseen ja äänioikeusikärajan laskuun

Internet-äänestäminen ja äänioikeusikärajan laskeminen 16 ikävuoteen ovat ajankohtaisia teemoja äänestysaktiivisuuden lisäämistä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa (eri aktivointitavoista, ks. Borg 2009, 88–92). Molemmat ovat olleet esillä kuntalain uudistuksen valmistelussa (Valtiovarainministeriö 2013a).

Kolmessa suomalaiskunnassa kokeiltiin äänestyspaikalla tapahtuvaa sähköistä äänestämistä vuoden 2008 kunnallisvaalien yhteydessä. Kokeilu ei sujunut ongelmitta. Sähköisessä äänestysjärjestelmässä havaittu virhe johti valitusprosesseihin. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun mukaan vaalit oli toimitettu virheellisessä järjestyksessä ja ne määrättiin uusitaviksi syyskuussa 2009 (Oikeusministeriö 2009).

Muista Pohjoismaista sähköistä ennakoäänestämistä on kokeiltu Norjassa, ensimmäisen kerran vuoden 2003 kunnallisvaalien yhteydessä ja edelleen vuoden 2011 kunnallisvaaleissa (Segaard ym. 2012). Norjassa kokeilua jatkettiin vuoden 2013 parlamenttivaaleissa.

Meillä kansalaisten suhtautumista sähköiseen äänestämiseen on kartoitettu mm. vuoden 2004 KuntaSuomi -kuntalaiskyselyssä sekä vuosien 2008 ja 2011 ARTTU-kuntalaiskyselyissä väittämällä ”Kunnallisvaaleissa tulisi voida äänestää internetin välityksellä”. Vuonna 2004 internet-äänestämiseen kielteisesti suhtautuvia oli enemmän kuin myönteisesti suhtautuvia, mutta myöhemmissä kuntalaiskyselyissä asenteet olivat muuttuneet suopeammiksi. Sekä vuonna 2008 että vuonna 2011 internet-äänestämistä kannattavia oli vajaa puolet ja vastustajia kolmannes (taulukko 4).

Sama internet-äänestämistä koskeva väittämä oli mukana vuoden 2003 KuntaSuomi-päättäjäkyselyssä ja vuoden 2010 ARTTU-päättäjäkyselyssä. Vuonna 2003 luottamushenkilövastaajien joukossa internet-äänestämistä vastustavia oli enemmän (49 %) kuin niitä kannattavia (37 %). Johtavista viranhaltijoista noin puolet (51 %) katsoi, että kunnallisvaaleissa tulisi voida äänestää internetin välityksellä. Noin kolmannes viranhaltijajohdosta oli kielteisellä kannalla. Vuoden 2010 päättäjäkyselyn tulokset osoittivat, että sähköinen äänestäminen kunnallisvaaleissa on selvästi lisännyt kannatustaan niin luottamushenkilöiden kuin viranhaltijajohdonkin keskuudessa vuoden 2003 vastaavaan tutkimukseen verrattuna. Viranhaltijajohdon asenteet internet-äänestämistä kohtaan ovat silti edelleen selvästi myönteisemmät kuin kuntapoliitikoilla.

Valtioneuvoston vuonna 2009 tekemään periaatepäätökseen demokratian edistämisestä sisältyi kohta ”Selvitetään mahdollisuudet laskea äänestysikäraja kunnallisvaaleissa 16 vuoteen” (Oikeusministeriö 2010b). Taustalla oli huoli nuorten ikäluokkien äänestysaktiivisuuden nopeasta laskusta. Ikärajamuutoksia koskeva selvitys valmistui vuonna 2010 (Oikeusministeriö 2010a).

Ajatus äänioikeusikärajan laskemisesta ei ole kansalaisille kovin mieluisa. Väittämä ”Äänioikeus kunnallisvaaleissa tulisi laskea 16 vuoteen” sai vuoden 2008 Ilmapuntari-tutkimuksessa kannatusta vain joka neljänneltä vastaajalta, kun eri mieltä oli lähes kolme neljästä (KAKS 2008, 46).

Taulukko 4.

Kuntalaisten, luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden mielipiteet väittämästä ”Kunnallisvaaleissa tulisi voida äänestää internetin välityksellä”. Täysin tai joksenaikin samaa mieltä väittämän kanssa olevien %-osuudet

Vuosi	Kuntalaiset	Vuosi	Luottamushenkilöt	Viranhaltijat
2004	35	2003	37	51
2008	46			
2011	44	2010	54	70

Lähteet: KuntaSuomi 2004 -kuntalaiskysely (2004), ARTTU-kuntalaiskyselyt (2008, 2011), KuntaSuomi 2004 -päättäjäkysely (2003) ja ARTTU-päättäjäkysely (2010)

Kuntapäättäjien näkemyksiä äänioikeuden laajentamisesta 16 vuotta täyttäneisiin on kartoitettu vuoden 2010 ARTTU-päättäjäkyselyssä. Vain joka viides (19 %) luottamushenkilö ja johtava viranhaltija yhtyi väittämään ”Kannatan äänestysikärajan laskemista 16 vuoteen kunnallisvaaleissa”. Vastaaajien selkeä enemmistö (66 %) vastusti ajatusta.

Norja on toistaiseksi ainoa Pohjoismaa, jossa on kokeiltu kunnallisvaalien äänioikeusikärajan laskemista 16 ikävuoteen. Kokeilu toteutettiin vuoden 2011 vaaleissa ja siihen osallistui 20 kuntaa (ks. esim. Ødegård ym. 2013).

KUNTALAISTEN SUORA OSALLISTUMINEN JA VAIKUTTAMINEN

Kuntalakiamme pidetään Pohjoismaiden kuntalaeista suppeimpana. Kuitenkin se sisältää pohjoismaisittain kattavan ja merkittävän oman luvun ”Kunnan asukkaiden osallistumis-oikeus” kuntalaisten suorasta osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Vuonna 1995 voimaan astuneen kuntalain (365/1995) tavoitteena oli kunnallisen kansanvallan vahvistaminen eri tavoin, myös luomalla perinteisen edustuksellisen demokratian rinnalle edellytykset suoralle osallistumiselle.

Kuntalain neljäs luku sisältää äänioikeutta ja äänestys-oikeutta koskevan pykälän (26§) lisäksi erilliset pykälät osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista (27§), kunnan asukkaan aloiteoikeudesta (28§), kunnan tiedottamisvelvollisuudesta (29§), kunnallisesta kansanäänestyksestä (30§) sekä kansanäänestysaloitteesta (31§).

Kuntalaissa haluttiin kiinnittää huomiota suoran demokratian tärkeyteen. Toisaalta kunnan keinot haluttiin nähdä pitkälti vapaamuotoisina, mahdollistavina ja toimintaa ohjaavina. Lain 27. pykälä sisältää seuraavan esimerkkiluettelon keinoista, joilla kunta voi toteuttaa ja vahvistaa asukkaiden ja palvelujen käyttäjien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia:

- Palvelujen käyttäjien edustajien valitseminen kunnan toimielimiin
- Kunnan osa-alueita koskevan hallinnon järjestäminen
- Kunnan asioista tiedottaminen ja kuulemistilaisuuksien järjestäminen

- Asukkaiden mielipiteiden selvittäminen ennen päätöksentekoa
- Yhteistyön järjestäminen kunnan tehtävien hoitamisessa
- Asukkaiden oma-aloitteisen asioiden hoidon avustaminen, valmistelu ja suunnittelu
- Kunnallisten kansanäänestysten järjestäminen

Myös valmisteilla olevassa kuntalain kokonaisuudistuksessa kiinnitetään huomioita kunta-laisten suorien osallistumismahdollisuuksien vahvistamiseen, erityisesti kunnallisiin kansan-äänestyksiin ja aloiteoikeuteen (Valtiovarainministeriö 2013a).

Kunnallinen kansanäänestys

Neuvoa-antavaa kunnallista kansanäänestystä koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 1990. Kansanäänestyksen toimeenpanosta päättää valtuusto. Aloitteen kansanäänestyksen järjestämisestä voi tehdä vähintään viisi prosenttia äänioikeutetuista kunnan asukkaista. Kansanäänestys voidaan toimittaa koko kuntaa tai jotakin kunnan osa-aluetta koskevana.

Myös Ruotsin, Norjan ja Islannin kuntalaeissa on säännelty kunnallisesta kansanäänestyksestä. Tanskan kuntalaeissa tällaisia säännöksiä ei ole.

Nykyisen kuntalain mukaan kunnallista kansanäänestystä ei voida järjestää kunnallis- eikä valtiollisten vaalien eikä valtiollisen kansanäänestyksen yhteydessä. Kansanäänestys vastaa menettelyvaltaaan kunnallisvaaleja, mikä tekee järjestelmästä kalliin ja hankalan toteuttaa. Käynnissä olevan kuntalain uudistuksen yhteydessä valmistellaankin lainsäädännön muutosta, joka mahdollistaisi kunnallisen kansanäänestyksen järjestämisen muiden vaalien yhteydessä (Valtiovarainministeriö 2013a).

Vuosien 1991–2012 aikana on järjestetty yhteensä 60 kunnallista kansanäänestystä (taulukko 5). Niistä valtaosa on koskenut kuntaliitoksia. Kunnalliset kansanäänestykset ovat luonteeltaan neuvoa-antavia. Valtuuston päätös on ollut kansanäänestyksen tuloksen vastainen joka viidennessä tapauksessa (12 kpl). Kunnallisissa kansanäänestyksissä äänestysaktiivisuus on yleensä korkea.

Taulukko 5.

Suomessa järjestetyt kunnalliset kansanäänestykset vuosina 1991–2012

Valtuustokausi	lkm yhteensä
(1989–)1991–1992	11
1993–1996	8
1997–2000	11
2001–2004	9
2005–2008	13
2009–2012	8
Yhteensä	60

Lähde: Oikeusministeriö 2012

Kuntalaisten mielipidettä kunnallisista kansanäänestyksistä on selvitetty kaikissa KuntaSuomi- ja ARTTU-kuntalaiskyselyissä. Vuosien 2008 ja 2011 ARTTU-kuntalaiskyselyissä vastaajien enemmistö (52 %) oli sitä mieltä, että tärkeistä asioista päätettäessä tulisi järjestää kunnallinen kansanäänestys (taulukko 6). Aiemmissä kyselyissä kannatus oli hieman laimeampaa.

Sama kysymys oli mukana myös vuoden 2003 KuntaSuomi-päätäjäkyselyssä ja vuoden 2010 ARTTU-päätäjäkyselyssä. Kuntien luottamushenkilöt suhtautuvat kansanäänestyksiin selvästi varauksellisemmin kuin kuntalaiset; kannatus oli vuosina 2003 ja 2010 neljänneksen luokkaa. Kuntien johtavista viranhaltijoista vain harvat kannattavat kunnallisia kansanäänestyksiä.

Myös Kunnallisalan kehittämissäätiön ilmapuntareissa on useina vuosina mitattu kansanäänestysten kannatusta väittämällä ”Tärkeät kysymykset pitää entistä useammin päättää kansanäänestyksellä”. Tulokset kertovat kansanäänestysten laajasta kannatuksesta (KAKS 2000, 22; KAKS 2004, 21; KAKS 2008, 21; KAKS 2012, 21).

Taulukko 6.

Mielipiteet väittämästä ”Tärkeimmistä asioista päätettäessä tulisi järjestää kunnallinen kansanäänestys”. Samaa mieltä väittämän kanssa olevien kuntalaisten sekä kuntien luottamushenkilöiden ja johtavien viranhaltijoiden %-osuudet

Vuosi	Kuntalaiset	Vuosi	Luottamus- henkilöt	Johtavat viranhaltijat
1996	47	1995
2000	41	1999
2004	35	2003	23	15
2008	52			
2011	52	2010	27	8

Lähteet: KuntaSuomi2004 kuntalaiskyselyt (1996, 2000, 2004), ARTTU-kuntalaiskyselyt (2008, 2011), KuntaSuomi 2004-päätäjäkyselyt (1995, 1999, 2003) ja ARTTU-päätäjäkysely (2010).

Kunnan asukkaan aloiteoikeus

Kunnan asukkaalla on kuntalain (28§) mukaan oikeus tehdä kunnalle aloitteita sen toimintaa koskevissa asioissa. Aloiteoikeudesta säädettiin ensi kerran jo vuoden 1976 kunnallislaissa. Kuntalaisaloitetta on perinteisesti pidetty suomalaisena erikoisuutena, ja sitä on kutsuttu taannoisessa Euroopan komission eurooppalaisista paikallisista hallinnon innovaatioista koskevassa luettelossa jopa ”suomalaiseksi innovaatioksi”. Ruotsissa kunnat ovat voineet ottaa käyttöön kuntalaisten aloiteoikeuden vuodesta 2002 ja Norjassa vuodesta 2003 lähtien. Tanskan kuntalaki ei sen sijaan sisällä vastaavaa aloiteoikeutta.

Kuntalaisaloite on asukkaiden tai asukasryhmien laatima kirjallinen aloite. Aloitteen tekijän ikää ei ole rajoitettu. Kun kuntalaisaloitteen tekee kaksi prosenttia äänioikeutetuista kuntalaisista, on se käsiteltävä valtuustossa kuuden kuukauden kuluessa.

Kuntalaisaloitteita tehdään aiempia vuosia enemmän, mutta aloite näyttää olevan edelleen varsin tuntematon tapa vaikuttaa. Kuntaliiton viimeisimmän, vuotta 2011 koskevan tiedon mukaan kunnissa tehdään keskimäärin runsaat kahdeksan aloitetta vuodessa. Vastaava luku oli vuonna 2005 keskimäärin seitsemän. Suhteellisesti eniten aloitteita tehdään asukasmäärältään suuremmissa kunnissa. Kuntakohtaiset aloitemäärät vaihtelevat suuresti, myös samankokoisten kuntien välillä. (Suomen Kuntaliitto 2012a, Pekola-Sjöblom 2013)

Kuntien erilaiset käytännöt aloitteiden kirjaamisessa vaikuttavat tilastoitujen aloitteiden lukumäärään. Kaikissa kunnissa kuntalaisten ehdotuksia ei kirjata virallisiksi kuntalaisaloiteiksi. Kuntalaisten aloitteet voivat joissakin tapauksessa kanavoitua päätöksentekoon myös valtuustoaloitteiden muodossa. Näin on silloin, jos kuntalainen ottaa yhteyttä luottamushenkilöön, joka sitten tekee asiasta valtuustoaloitteen.

Kuntalaisaloite on jatkuvasti kuulunut vähäisimmin käytettyjen suorien vaikuttamistapojen joukkoon; vain kolmesta neljään prosenttiin kuntalaiskyselyihin vastanneista on ilmoittanut tehneensä kuntalaisaloitteen.

Arviot kuntalaisaloitteen vaikuttavuudesta jakaantuvat selvästi; noin neljännes kuntalaisista pitää sitä hyvänä vaikuttamistapana, runsas neljännes huonona. Kuntalaisaloitteen tehneet pitävät aloitteen tekemistä parempana vaikuttamistapana kuin ne, joilla ei ole oma-kohtaista kokemusta aloitteen tekemisestä. Vaikuttavuusarviot vaihtelevat jonkin verran vastaajan taustan mukaan. Kuntalaisaloitetta hyvänä vaikuttamistapana pitäviä ovat erityisesti naiset, alle 30-vuotiaat, suomenkieliset, vähän koulutetut, opiskelijat, lapsia/omaista/kotia hoitavat, kunnassa tai kuntataustaisessa organisaatiossa työskentelevät sekä lapsiperheelliset kuntalaiset.

Kuntalaisaloitepykälä on ollut pohdittavana nykyisessä kuntalain uudistuksen valmistelutyössä. On katsottu, että sen tulkinnallisuutta olisi hyvä vähentää (Valtiovarainministeriö 2013a).

Alueellisen vaikuttamisen keinot

Vuoden 1976 kunnallislaki sisälsi kunnanosa- ja aluehallintoa koskevan säännöksen, jonka mukaan kunnanosa-alueen asioita hoitaa kunnanosa- ja aluevaltuusto. Tarkahkon sääntelyn avulla pyrittiin turvaamaan poliittinen tasapuolisuus myös kunnanosa- ja aluehallinnossa. Sääntelyyn vaikutti osaltaan 1970-luvun poliittinen ilmapiiri, jossa varsin suppeat ryhmät olivat aktiivisesti esillä ja vaikuttamassa (HE 192/1994, 43).

Vuodesta 1990 lähtien kuntien lautakuntien jaostojen on voitu asettaa käsittelemään kunnan eri osa-alueita koskevia lautakunnan asioita. Lisäksi vapaakuntakokeilusta annettu laki antoi mahdollisuuden asettaa lautakunta, johtokunta tms. hoitamaan kunnan osa-alueen asioita. Alueellisia lautakuntia oli 1990-luvun alussa toiminnassa ainakin Hollolassa, Oulussa ja Turussa. (emt., 43)

Nykyisestä, vuonna 1995 voimaan astuneesta kuntalaista poistettiin säännös kunnanosa- ja aluevaltuustoista. Nykylain nähtiin mahdollistavan alueellisen hallinnon järjestämisen kunnan ja

asukkaiden omilla ehdoilla niin, että valtuusto voi asettaa toimielimen tai sen jaoston käsittelemään kunnan osa-aluetta koskevia asioita (emt., 46).

Kunnanosalautakuntien määrä on pysynyt vähäisenä. Kuntaliiton tietojen mukaan kunnanosalautakuntia oli valtuustokauden 2005–2008 alussa vain yhdeksän. Viime valtuustokauden 2009–2012 alussa määrä oli kaksinkertainen, seitsemässä eri kunnassa toimi yhteensä 18 kunnanosalautakuntaa.

Vuonna 2012 tehdyn selvityksen mukaan valtuustokauden 2009–2012 lopulla oli toiminnassa 63 alueellista toimielintä kaikkiaan 59 kunnassa (Pihlaja & Sandberg 2012). Alueellisia toimielimiä on selvityksen mukaan perustettu kaikenkokoisiin kuntiin ja niitä toimii joka puolella Suomea. Toimielimet ovat tyypillisesti melko nuoria, runsas neljäsosa on perustettu vuosina 2010–2012. Vain kymmenen toimielintä on toiminut yli 10 vuotta. Pisimpään toimineet alueelliset toimielimet löytyvät Orimattilasta, Rovaniemeltä ja Sonkajärveltä. Yli kolmannes on perustettu kuntaliitoksen yhteydessä, tosin niistä monet ovat jääneet lähinnä siirtymäkauden ilmiöksi. Useissa vuonna 2013 aloittaneissa uusissa liitoskunnissa sovittiin uusien alueellisten toimielinten perustamisesta. (emt. 27–31, Sandberg 2012a)

Tyypillisimmin alueelliset toimielimet ovat kylien neuvottelukuntia, kyläneuvostoja ja aluetoimikuntia. Suurinta osaa toimielimistä voidaan luonnehtia asukkaiden ja kunnan väliseksi keskustelufoorumeiksi, sillä vain 10 prosentilla on todellista päätös- ja toimivaltaa. (emt., 28–31)

Parhaillaan käynnissä olevassa kuntalain uudistustyössä selvitetään myös lähidemokratian vahvistamista alueellisten toimielinten mallin pohjalta. Demokratiajaosto on käynyt laajasti läpi osahallinnon vaihtoehtoisia malleja, joita ovat

- kunnan sisäiset vaalipiirit
- vaaleilla valittava kunnanosaohallinto (joko velvoittava tai mahdollistava)
- alueelliset toimielimet
- alueellisen toimielimen selvitysvastuu tietyjen kriteerien täyttyessä.

Kuten valtiovarainministeriön 7.6.2013 tiedotteessa todetaan (Valtiovarainministeriö 2013b), kuntalain säännökset mahdollistaisivat alueellisten toimielinten mallin käyttöönoton. Selvittävänä on kuntien halukkuus ottaa käyttöön vaaleilla valittuja toimielimiä kunnanosalautakuntien ja tarvittaessa ryhtytään jatkovalmisteluun.

Muut osallistumis- ja vaikuttamistavat

Muita kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamiskanavia on edellä kuvattujen kunnallisten kansanäänestysten, kuntalaisaloitteiden ja alueellisen vaikuttamisen väylien lisäksi tarjolla vaihteleva joukko. Kaiken kaikkiaan suoran osallistumisen ja vaikuttamisen merkitystä edustuksellisen demokratian rinnalla ja sen täydentäjänä on korostettu jo pitkään. Myös käynnissä olevassa kuntalain uudistustyössä kuntalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien parantamista on korostettu.

Vuosina 1996, 2000 ja 2004 osana KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelmaa sekä vuosina 2008 ja 2011 osana Paras-arviointitutkimusohjelmaa (ARTTU) toteutettujen laajojen kuntalaiskyselyjen avulla on selvitetty, millä tavoilla kuntalaiset ovat kuntavaaleissa äänestämisen ohessa osallistuneet ja pyrkineet vaikuttamaan kunnalliseen päätöksentekoon, sekä miten he arvioivat erilaisten osallistumis- ja vaikuttamiskanavien vaikuttavuutta. (Sjöblom 1998, Sjöblom 2002, Sjöblom 2006, Pekola-Sjöblom 2011 ja Pekola-Sjöblom 2013)

Taulukko 7 sisältää tietoa kaikkiaan 17 osallistumis- ja vaikuttamiskeinon käytön yleisyydestä kuntalaisten keskuudessa. Kahdeksan keinon kohdalla tietoa on käytettävissä kaikkiaan viideltä kyselyvuodelta eli tässä tapauksessa koko vertailujaksolta 1996–2011. Muiden tapojen osalta vertailutiedot kattavat kahdesta neljään kyselyvuotta, poikkeuksena sosiaalista mediaa koskeva kysymys, joka lisättiin vasta vuoden 2011 kyselylomakkeeseen. Tietoja on esitelty tässä kirjassa jo edellä lyhyemmän ajanjakson osalta indikaattorikatsausten alaluvussa 3.1.

Taulukko 7.
Erilaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen käyttö ajanjaksolla 1996–2011
(% vastanneista käyttänyt)

	1996	2000	2004	2008	2011
Yhteydenotto kunnan viranhaltijaan*	20	25	26	40	37
Yhdistyksen kautta osallistuminen***	21	25	28	..	35
Vetoomuksen allekirjoittaminen	25	36	30	26	27
Yhteydenotto kunnan luottamushenkilöön**	24	32	32	24	23
Yleisönosastokirjoituksen kirjoittaminen	8	10	10	11	11
Valituksen, oikaisuvaatimuksen tekeminen	11	14	13	9	8
Puoluetoimintaan osallistuminen***	9	11	12	7	7
Kuntalaisaloitteen tekeminen	6	3	4	3	3
Päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan osallistuminen	..	44	44	43	41
Talkootyöhön osallistuminen	..	44	43	39	38
Kunnanosa-/kylätoimintaan osallistuminen	..	21	25	21	21
Rahananto paikalliseen kysymykseen liittyvään kampanjaan	..	29	25	24	21
Asiakas-/käyttäjäkyselyyn vastaaminen	52	46	48
Palautteen antaminen palveluista****	28	31	31
Kunnan järj. keskustelutilaisuuteen osallistuminen*****	22	23	23
Kaavoitukseen liittyvään yleisötilaisuuteen osallistuminen	13	12
Sosiaalisen median kautta osallistuminen	10

Lähteet: KuntaSuomi 2004 -kuntalaiskyselyt (2000, 2004) ja ARTTU-kuntalaiskyselyt (2008, 2011).

* Vuosina 1996, 2000 ja 2004 kysymysmuotoilu oli "Ottanut yhteyttä kunnan johtavaan viranhaltijaan".

** Vuosina 1996, 2000 ja 2004 kysymysmuotoilu oli "Ottanut yhteyttä kunnallisiin luottamushenkilöihin".

*** Vuosien 2008 ja 2011 kyselyissä erillisessä, yhdistyksiä sisältävässä kysymyspatteristossa hieman eri muotoilulla.

**** Vuoden 2004 kyselyssä erillisenä kysymyksenä ja hieman eri muotoilulla.

***** Vuoden 2004 kyselyssä hieman eri muotoilulla.

Käytetyimpiä vaikuttamistapoja ovat kaikkina tutkimusvuosina olleet käyttäjäkyselyihin vastaaminen, vanhempainiltoihin ja talkoisiin osallistuminen sekä suorat yhteydenotot kunnan viranhaltijaan. Käytetyimpienkin vaikuttamistapojen kohdalla käyttäjien osuus jää alle puoleen vastanneista kuntalaisista. (Pekola-Sjöblom 2012).

Tarkastelussa mukana olevien osallistumis- ja vaikuttamistapojen käytössä on havaittavissa vaihtelevaa kehitystä. Ajanjakson alkupuolella (1996–2004) oli nähtävissä pääasiallisesti suoran vaikuttamisen laajenemista (vrt. esim. Sjöblom 2006, 263). Tämän jälkeen osallistumistapojen käyttö on yleisesti ottaen kääntynyt lievään laskuun (tästä mm. Pekola-Sjöblom 2011, 192; Pekola-Sjöblom 2012). Se näkyy erityisesti yhteydenotoissa luottamushenkilöihin, valituksen tai oikaisuvaatimuksen tekemisessä, vetoimuksen allekirjoittamisessa sekä talkootyön osallistumisessa. Toisaalta muutaman osallistumistavan kohdalla on nähtävissä lievää käytön yleistymistä. Tästä ovat esimerkkinä yhteydenotot kunnan viranhaltijaan.

Kaiken kaikkiaan kahdeksan kymmenestä kuntalaisesta on käyttänyt vähintään yhtä osallistumis- tai vaikuttamistapaa. Osallistumistapojen käyttö on siitä huolimatta edelleenkin vähentynyt lievästi viimeisimmällä tutkitulla ajanjaksolla 2008–2011.

Kuntalaisten yksilöominaisuudet vaikuttavat osallistumis- ja vaikuttamistapojen käyttöön. Eniten suoria osallistumis- ja vaikuttamistapoja käyttävät johtavassa asemassa olevat, hyvätuloiset, korkeasti koulutetut, perheelliset 40–49-vuotiaat, järjestön palveluksessa toimivat, haja-asutusalueella asuvat ja ruotsinkieliset. (Pekola-Sjöblom 2011 ja 2012)

Kuntalaisten suhtautuminen erityyppisten suorien osallistumis- ja vaikuttamistapojen vaikuttavuuteen on yleensä ottaen melko positiivista. Usko osallistumis- ja vaikuttamistapojen vaikuttavuuteen kunnan päätöksentekoon heikkeni tarkastelujakson alkupuolella 1996–2004, kääntyi tämän jälkeen kasvuun, mutta heikkeni jälleen tarkastelujakson lopussa 2008–2011 (taulukko 8). Kuntalaiset pitävät vaikuttavimpina osallistumistapoina talkootyöhön ja päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan osallistumista sekä yhteydenottoja kunnan viranhaltijaan – toisin sanoen niitä samoja vaikuttamistapoja, joita on myös eniten käytetty. Eri vaikuttamistapoja käyttäneet uskovatkin ko. tapojen vaikuttavuuteen kunnan päätöksenteossa selvästi suuremmassa määrin kuin ei-käyttäjät. (Pekola-Sjöblom 2011 ja 2012)

Taulukko 8.
Kuntalaisten arviot suorien osallistumis- ja vaikuttamistapojen
vaikuttavuudesta ajanjaksolla 1996–2011
(% vastanneista pitää tapaa melko tai erittäin vaikuttavana)

	1996	2000	2004	2008	2011
Yhteydenotto kunnan viranhaltijaan*	50	33	32	43	42
Yhdistyksen kautta osallistuminen***	43	28	27	..	35
Vetoimuksen allekirjoittaminen	30	20	17	23	21
Yhteydenotto kunnan luottamushenkilöön**	53	34	33	40	39
Yleisönosastokirjoituksen kirjoittaminen	26	17	16	20	18
Valituksen, oikaisuvaatimuksen tekeminen	41	28	25	29	28
Puoluetoimintaan osallistuminen***	21	19	21	41	40
Kuntalaisaloitteen tekeminen	39	19	17	26	24
Päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan					
Osallistuminen	..	38	33	47	43
Talkootyöhön osallistuminen	..	49	42	47	44
Kunnanosa-/kylätoimintaan osallistuminen	..	37	33	36	33
Rahananto paikalliseen kysymykseen liittyvään kampanjaan	..	18	13	23	20
Asiakas-/käyttäjäkyselyyn vastaaminen	15	23	23
Palautteen antaminen palveluista****	?	28	26
Kunnan järj. keskustelutilaisuuteen osallistuminen*****	13	25	23
Kaavoitukseen liittyvään yleisötilaisuuteen					
Osallistuminen	22	19
Sosiaalisen median kautta osallistuminen	40

Lähteet: KuntaSuomi 2004 -kuntalaiskyselyt (2000, 2004) ja ARTTU-kuntalaiskyselyt (2008, 2011),

- * Vuosina 1996, 2000 ja 2004 kysymysmuotoilu oli "Ottanut yhteyttä kunnan johtavaan viranhaltijaan".
- ** Vuosina 1996, 2000 ja 2004 kysymysmuotoilu oli "Ottanut yhteyttä kunnallisiin luottamushenkilöihin".
- *** Vuosien 2008 ja 2011 kyselyissä erillisessä, yhdistyksiä sisältävässä kysymyspatteristossa hieman eri muotoilulla.
- **** Vuoden 2004 kyselyssä erillisenä kysymyksenä ja hieman eri muotoilulla.
- ***** Vuoden 2004 kyselyssä hieman eri muotoilulla.

Osallistumisaktiivisuus ja osallistumisen vaikuttavuusarviot ovat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä moniin kuntalaisten omaan elämään ja kuntaan kohdistuviin asenteisiin sekä yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ja osallistumiseen. Suoria osallistumis- ja vaikuttamistapoja näytetään käytettävän yleisimmin väestömäärältään ja taajama-asteeltaan pienissä ja maatalousvaltaisissa RKP-valtaisissa kunnissa. Usko osallistumis- ja vaikuttamistapojen tehokkuuteen näyttäisi puolestaan olevan hieman muita suurempaa kasvavissa ja kokoomusvaltaisissa kunnissa. (Pekola-Sjöblom 2011).

LUOTTAMUSHENKILÖJÄRJESTELMÄN KEHITYSPIIRTEET

Kunnallisten toimielinten ja luottamustehtävien määrä

Kuntalain mukaan kunnassa tulee olla valtuusto ja kunnanhallitus. Lautakunnista vain tarkastuslautakunta ja vaalilain edellyttämät lautakunnat ovat pakollisia. Useat erityislait tosin edellyttävät, että kunnassa on tiettyä tehtävää hoitava viranomainen, mutta kunkin kunnan valtuusto voi itsenäisesti päättää mikä toimielin erityislaissa mainitusta tehtävästä vastaa. Kuntaliiton toistuva, valtuustokauden alussa toteutettava kuntien toimielinorganisaatiota koskeva tiedonkeruu mahdollistaa luottamuselinten ja luottamustehtävien määrän kehityksen tarkastelun. Taulukkoon 9 on koottu toimielimiä ja niiden jäsenmääriä koskevia tietoja vuosilta 1989–2013. Vuonna 2013 alkaneen valtuustokauden osalta tiedot eivät ole vielä täysin kattavia.

Kunnanvaltuutettujen lukumäärä on sidottu kunnan asukaslukuun, ja se vaihtelee 17–85 välillä. Alle 2 000 asukkaan kunnassa voidaan päättää myös, että valtuutettuja valitaan 13 tai 15. Suomi on ainut Pohjoismaa, jossa kunta itse ei voi pääsääntöisesti vaikuttaa valtuuston kokoon. Ruotsin ja Norjan kuntalaeissa määritellään vain valtuutettujen vähimmäismääristä erikokoisissa kunnissa, Tanskassa ja Islannissa puolestaan vähimmäis- ja enimmäismääristä. Suomessa kuntaliitostilanteissa yhdistyvät kunnat voivat sopia, että valtuutettuja valitaan ensimmäisen kokonaisen vaalikauden ajaksi enemmän kuin kuntalain 10 §:ssä säädetään (Kuntajakolaki 1698/2009, 25 §). Valtuutettujen määrä on vähentynyt 2000-luvulla noin 2600:lla, pääosin toteutettujen kuntaliitosten seurauksena (esim. Pikkala 2013a, Piipponen 2013).

Keskivertokunnassa on pakollisten toimielinten lisäksi viisi lautakuntaa (taulukko 9). Kuntien väliset erot ovat kuitenkin suuria. Helsingissä on pakollisten lautakuntien lisäksi 14 lautakuntaa. Toista äärilaitaa edustavat esimerkiksi Sipoo ja Pukkila, joissa on ainoastaan pakolliset tarkastus- ja vaalilautakunnat. Yleensä lautakuntia on sitä enemmän, mitä suuremmasta kunnasta on kyse, mutta samankokoistenkin kuntien väliset erot ovat osin merkittäviä.

Vielä 1980-luvulla kuntien toimielinorganisaatiota koskeva sääntely oli tarkkaa ja kunnissa oli toimielimiä selvästi nykyistä enemmän. Vapaakuntakokeilu ja sitä seurannut sääntelyn pysyvä purkaminen käynnisti kunnissa lautakuntaorganisaation voimakkaan karsimisen 1980- ja 90-lukujen taitteessa. Vuonna 1989 alkaneella valtuustokaudella Manner-Suomen kunnissa oli noin 5800 lautakuntaa. Neljä vuotta myöhemmin määrä oli lähes puolta pienempi. Lautakuntien määrän väheneminen jatkui tätä seuraavinakin valtuustokausina, mutta maltillisempina. Nykyisin lautakuntia on noin neljännes 1980-luvun lopun määrästä.

Seuraava tuntuva vähennyspiikki osui valtuustokauden 2009–2012 alkuun, jolloin toteutui poikkeuksellisen suuri määrä kuntaliitoksia. Kuntien määrä väheni viidenneksellä, lautakuntien määrä 28 prosentilla ja lautakuntajäsenten määrä 22 prosentilla valtuustokauden 2005–2008 alun tilanteeseen verrattuna. Lautakuntien määrä on vähentynyt kaikilla kunnan toimialoilla. Kahden tai useamman kunnan yhteiset lautakunnat ovat yleistymässä kunta- ja palvelurakennemuutokseen liittyvän kuntien yhteistoiminnan myötä. Vuonna 2009 kuntien yhteisiä lautakuntia oli alun toistasataa (Piipponen 2013). Yhteislautakuntien tehtävistä noin puolet kuuluu yhdyskunta, tekniikka ja ympäristö -palveluiden piiriin ja runsas neljännes sosiaali- ja terveystalouteen.

Taulukko 9.
Kuntien toimielinten ja niiden jäsenmäärän kehitys 1989–2013
(Lakisääteiset vaali-, keskusvaali- ja tarkastuslautakunnat eivät sisälly
taulukon lautakuntia koskeviin lukuihin.)

Vuosi	Kuntien lkm	Lautakuntien lkm	Lautakuntien lkm / kunta	Valtuutettuja (lkm)	Kunnan- hallitusten jäseniä (lkm)	Lautakuntien jäseniä (lkm)	Luottamus- henkilöpaikat yhteensä
1989	444	n. 5 800	13,1	12 842	3 919	38 074	54 836
1993	439	3 105	7,1	12 571	3 783	22 597	38 951
1997	436	2 723	6,2	12 482	3 763	20 665	36 910
2001	432	2 539	5,9	12 278	3 747	19 921	35 946
2005	416	2 242	5,4	11 966	3 633	17 958	33 557
2009	332	1 624	4,9	10 412	3 026	14 063	27 501
2013	304	1 460	4,8*	9 674	2 736*	13 140*	25 550*

Lähteet: Pekola-Sjöblom 2003, Jäntti & Pekola-Sjöblom toim. 2009 ja Piipponen 2013. *Merkityt tiedot perustuvat arvioihin.

Lautakuntaorganisaation supistumista on osaltaan kompensoinut aloitteita ja esityksiä tekevien ja lausuntoja antavien apu- ja valmistelu-elinten yleistymisen kunnissa. Yleisimpiä näistä ovat vanhusneuvostot, vammaisneuvostot (ml. yhdistetyt vanhus- ja vammaisneuvostot) ja nuorisovaltuustot tai muut nuorten vaikuttajaryhmät. Vuonna 2009 vanhusneuvosto oli 85 prosentissa kuntia ja vammaisneuvosto kahdessa kunnassa kolmesta. Nuorisovaltuustoja tai muita vastaavia nuorten vaikuttajaryhmiä oli 57 prosentissa kuntia. Heinäkuussa 2013 voimaan astuneen vanhuspalvelulain myötä vanhusneuvostot muuttuivat pakollisiksi. Sekä nuorisovaltuuston että vammaisneuvoston osalta asettamisen velvoittavuutta selvitetään (Valtiovarainministeriö 2013a).

Kunnallisten luottamustehtävien määrä on vähentynyt dramaattisesti runsaan parinkymmenen vuoden aikana. Vuoden 1989 alussa alkavalla valtuustokaudella kunnanvaltuustojen, -hallitusten ja lautakuntien yhteenlaskettu paikkaluku oli noin 55 000. Vuonna 2009 paikkoja oli noin 27 500 ja vuonna 2013 arviolta noin 25 500, eli yli puolet vähemmän kuin vuonna 1989.

Luottamustehtävien kasaantuminen

Kunnallisissa luottamustehtävissä toimivien henkilöiden määrä on pienempi kuin luottamustehtävien kokonaismäärä. Monilla luottamushenkilöillä on tehtävä useammassa eri toimielimessä. Tarkkaa tietoa luottamustehtävissä toimivien henkilöiden lukumäärästä ja sen kehityksestä ei ole käytettävissä. Tehtävien kasaantumista voidaan kuitenkin kuvata tarkastelemalla, miten suuri osuus kunnanhallitusten ja lautakuntien jäsenistä on myös valtuutettuja.

Päällekkäisiä jäsenyyksiä on kartoitettu osana KuntaSuomi- ja ARTTU-tutkimusohjelmien luottamushenkilö- ja viranhaltijatutkimuksia. Vuosien 1995, 1999, 2003 ja 2010 vertailu osoittaa, että valtuutettujen osuus on lisääntynyt sekä hallituksissa että lautakunnissa

jatkuvasti (taulukko 10). Erityisen selvää kehitystä on ollut hallituksissa. Vuonna 2010 hallitusjäsenistä 94 % oli valtuutettuja, kun vastaava osuus vuonna 1995 oli vain 77 %. Lautakunnissa valtuutettujen osuus on samana aikana noussut 29 prosentista 41 prosenttiin. (Pikkala 2005b, Sandberg 2012a)

Taulukko 10.
Valtuutettujen osuus (%) kunnanhallitusten ja lautakuntien jäsenistä vuosina 1995, 1999, 2003 ja 2010

	1995	1999	2003	2010
Hallitus	77	82	87	94
Lautakunnat	29	32	35	41
N (kuntia) =	47	47	47	40
Tietolähde	KuntaSuomi 2004	KuntaSuomi 2004	KuntaSuomi 2004	ARTTU

Luottamustehtäviin käytetty aika

Kuntien luottamustehtävien hoito on Suomessa edelleen ”maallikkohallintoa”. Luottamustoimet hoidetaan pääsääntöisesti ansiotyön tai muun toiminnan ohella. Luottamustehtäviin käytetyn ajan on kuitenkin havaittu lisääntyneen selvästi, mikä on herättänyt keskustelua nykymuotoisen luottamushenkilöhallinnon kestokyvystä.

KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelman vuosina 1995, 1999 ja 2003 toteutetuissa päättäjäkyselyissä kartoitettiin luottamustehtäviin käytettyä aikaa kysymyksellä ”Arvioikaa montako tuntia käytätte keskimäärin viikossa kunnallisten luottamustehtävien hoitoon (mukaan lukien mahdolliset puolue tehtäväne)”. Kysymys oli mukana samassa muodossa myös ARTTU-päättäjäkyselyssä vuonna 2010.

Taulukko 11.
Luottamushenkilöiden ajankäyttö (keskimääräinen tuntimäärä / viikko) vuosina 1995, 1999, 2003 ja 2010

	1995	1999	2003	2010
Hallitus (+valtuusto/lautakunta)	8,9	9,0	8,9	12,8
Valtuusto (+lautakunta)	5,8	5,9	5,7	8,1
Vain lautakunta	3,2	3,1	2,7	5,1
(N)	1992	1931	1723	1228

Lähteet: KuntaSuomi 2004 –päättäjäkyselyt (1995, 1999, 2003) ja ARTTU-päättäjäkysely (2010).

Luottamustehtävien vaatimassa ajassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia vuosien 1995, 1999 ja 2003 välillä (taulukko 11). Uudemmat luvut ovat selvästi korkeampia. Kuntapolitiikkaan käytetty aika on lisääntynyt kaikissa kuntakokoluokissa, mutta suurinta se on ollut asukasluvultaan yli 20 000 asukkaan kunnissa. Kun kunnanhallituksen jäsen käytti vuonna 1995 kunnallisiin luottamustehtäviin keskimäärin 9 tuntia viikossa, oli vastaava panos viisitoista vuotta myöhemmin liki 13 viikkotuntia.

Keskivertovaltuutetulta, joka ei ollut hallituksessa, luottamustehtäviin kului vuonna 2010 runsaat 8 tuntia viikossa. Aiempina tutkimusvuosina valtuutettu käytti kunnallispolitiikkaan keskimäärin 6 tuntia. Aikapaineet ovat kasvaneet myös lautakuntajäsenillä aiemasta noin kolmesta viiteen viikkotuntiin.

Osataan valtuutettujen ja hallitusjäsenten viikkotuntimäärän lisääntymiseen on vaikuttanut luottamustehtävien aiempaa suurempi keskittyminen. Myös kunnallisen toiminnan monimutkaistuminen ja 2000-luvun puolivälissä käynnistyneen kunta- ja palvelurakennemuutoksen vaatimat lisäponnistukset ovat kasvattaneet luottamustehtävien hoitoon kuluva aikaa. Samoin kuntakoon suureneminen kuntaliitosten myötä on lisännyt käytetyn ajan määrää. Yli 20 000 asukkaan kunnissa kunnanhallituksen jäsenen työmäärä vastaa käytännössä puolipäivätyötä (Sandberg 2012b, 54–55). Kuntauudistuksen jatkuessa ajankäyttöpaineet tulevat siis kasvamaan entisestään. Perinteistä käsitystä kunnallisista luottamustoimista päivätyön ohella tehtävänä vapaaehtoistoimintana on arvioitava uudelleen.

Suomessa pää- tai sivutoimisia luottamushenkilöitä on vain muutamissa kunnissa. Tässä suhteessa maamme poikkeaa selvästi muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa käytännössä katsoen kaikissa kunnissa on vähintään yksi pää- tai sivutoiminen luottamushenkilö, vaikkakin näiden osuus kaikista luottamushenkilöistä on vain noin kolme prosenttia (Statistiska centralbyrån 2008, 69–77; SOU 2012:30, 145).

Kuukausipalkkiota nauttavia luottamushenkilöitä on valtuustokauden 2013–2016 alkaessa vain kuudessa suomalaiskunnassa. Kokopäiväinen kaupunginhallituksen puheenjohtaja on Lahden, Oulun ja Turun kaupungeissa. Tampereella on pormestari ja neljä apulaispormestaria. Myös Tampereen kyljessä sijaitsevassa Pirkkalassa on pormestari. Lahdessa ja Oulussa hallituksen puheenjohtajan tehtävä on kokopäiväinen, ja Oulussa kolmen suurimman lautakunnan puheenjohtajat ovat osapäiväisiä. Espoossa hallituksen ensimmäinen varapuheenjohtaja hoitaa tehtävää osapäiväisesti.

Luottamustehtävistä maksettavat palkkiot ja korvaukset

Kuntalaissa (365/1995) säädetään luottamushenkilön oikeudesta palkkioon. Lain 42 §:n mukaan luottamushenkilöille maksetaan kokouspalkkioita, korvausta ansionmenetyksestä ja kustannuksista, joita luottamustoimen vuoksi aiheutuu sijaisen palkkaamisesta, lastenhoidon järjestämisestä tai muusta vastaavasta syystä, sekä matkakustannusten korvausta ja päivärahaa.

Luottamushenkilöiden palkkiokäytännöt ja palkkiotaso vaihtelevat kunnittain. Yleensä kunnissa on valtuuston hyväksymä luottamushenkilöiden palkkioiden johtosääntö, jossa määritellään eri toimielinten jäsenten palkkioiden suuruus ja maksamisaika.

Kokouspalkkiot ja ansionmenetykskorvaukset ovat verotettavaa tuloa. Verottajan lisäksi luottamushenkilöiden käteen jäävää palkkiota syö ns. puoluevero, jota puolueet yleisesti perivät luottamushenkilöiltä näiden antaman valtuutuksen nojalla.

Kuntaliitto on selvittänyt Manner-Suomen kuntien luottamushenkilöiden palkkiokäytäntöjä valtuustokauden alussa vuodesta 2001 alkaen. Tuoreimmat koko kuntakentän kattavat tiedot ovat valtuustokauden 2009–2012 alusta, vuoden 2013 tiedot ovat vasta alustavia.

Vuonna 2009 valtuuston puheenjohtajan palkkio kokouksesta oli keskimäärin 85 euroa ja jäsenen 60 euroa. Hallituksessa palkkiot olivat samaa luokkaa: puheenjohtajalla 83 euroa ja jäsenellä 59 euroa. Lauta-, toimi- ja johtokuntien puheenjohtajien keskimääräinen kokouspalkkio oli noin 65 euroa ja jäsenten 45 euroa. Kuntien pakollisista lautakunnista tarkastuslautakunnan palkkiotaso on hiukan korkeampi sektorilautakuntiin verrattuna.

Valtuustokauden 2009–2012 alussa lähes kaikille Manner-Suomen kuntien valtuuston ja hallitusten puheenjohtajille sekä lautakuntien puheenjohtajille maksettiin vuosipalkkiota. Hallituksen puheenjohtajan vuosipalkkio oli vuonna 2009 keskimäärin 2 100 euroa ja valtuuston puheenjohtajan vuosipalkkio 1 640 euroa. Toimialalautakuntien puheenjohtajien saivat keskimäärin 700 euroa, tarkastuslautakunnan hiukan enemmän. Osa kunnista maksaa vuosipalkkiota myös kunnanhallitusten jäsenille. Vuonna 2009 tällaisia kuntia oli viisikymmentä. (Piipponen 2013)

Sekä kokouspalkkiot että vuosipalkkiot ovat yleensä sitä suurempia, mitä suuremman kunnasta on kyse. Lähes kaikki kunnat ovat korottaneet kokouspalkkioita 2000-luvulla. Palkkioiden korotus heijastelee todennäköisesti luottamustehtävien hoidon vaativuuden ja niihin käytetyn ajan lisääntymistä.

Yhä useampi kunta tarjoaa luottamushenkilöille, yleisimmin valtuuston ja hallituksen puheenjohtajalle sekä hallituksen jäsenille, teknisiä apuvälineitä kuten matkapuhelimia ja kannettavia tietokoneita. Valtuustokauden 2009–2012 alussa vajaa viidennes kunnista oli hankkinut jollekin/joillekin luottamushenkilöille kannettavan tietokoneen tai vastaavan ja korvasi osan tietoliikenneyhteyksien kustannuksista.

EDUSTUKSELLISEN DEMOKRATIAN VETOVOIMA JA TOIMIVUUS

Kiinnostus kunnallisia luottamustehtäviä kohtaan

Edustuksellisen demokratian toimivuuden kannalta on tärkeää, että kuntalaisilla on halua asettua ehdokkaaksi ja kilpailla luottamustehtävistä. Kunnallisalan kehittämissäätien Ilmapuntari-tutkimuksissa on vuosien 2000, 2004, 2008 ja 2012 kunnallisvaalien alla kartoitettu kuntalaisten mielenkiintoa lähteä mukaan yhteiskunnallisiin tehtäviin. Viimeisin näistä tutkimuksista toteutettiin vuonna 2011, muut vaalivuonna. Kaikilla kerroilla kysymys on ollut kaksiosainen, mitaten miten mieluummin lähtisi ”valtuustoehdokkaaksi kunnallisvaaleissa” ja ”kunnallisiin luottamustehtäviin yleensä”.

Kiinnostus asettua ehdolle kunnallisvaaleissa on laimeahkoa (ks. taulukko 12). Tulokset eivät kuitenkaan anna tukea olettamukselle, että kuntalaisten ehdokkuushalut olisivat jatkuvasti vähenemässä. Vuonna 2000 ehdokkuutta erittäin tai melko mieluisana pitävien

osuus oli 10 %, kolmena viimeisenä mittauskertana osuus on ollut 13–14 %. Kun kyse on kunnallisista luottamustehtävistä yleensä, ovat kiinnostuneiden osuudet olleet jonkin verran korkeampia, vuodesta riippuen parinkymmenen prosentin tuntumassa. Yleinen kiinnostus kunnallisia luottamustehtäviä kohtaan on ollut keskimääräistä suurempaa mm. nuorehkojen, koulutetuimpien ja johtavien toimihenkilöiden keskuudessa (KAKS 2012, 31–33).

Taulukko 12.

Kuinka mieluusti lähtisi mukaan yhteiskunnallisiin tehtäviin, jos pyydettäisiin?
Kansalaisten arviot vuosina 2000–2011 (% erittäin tai melko mieluusti)

	Kiinnostus ehdokkuutta kohtaan	Kiinnostus yleensä
2000	10	17
2004	14	21
2008	13	23
2011	14	20

Vastausvaihtoehdot olivat "erittäin mieluusti", "melko mieluusti", "en osaa sanoa", "ei kovinkaan mieluusti" ja "ei lainkaan mieluusti".
Lähde: KAKS 2012, 73.

Seuraavassa kuntavaalien vetovoimaa kuvataan yhtäältä kunnallisvaalien ehdokasmäärien kehityksen ja toisaalta luottamustehtävissä jo toimivien jatkohalukkuuden ja ehdokkaaksi asettumisen kautta.

Kuntavaalien ehdokasmäärän kehitys

Kunnallisvaalien ehdokasmäärät lähtivät laskuun jo 1980-luvulla, mutta ensimmäinen todella voimakas pudotus ajoittuu vuoden 1992 kunnallisvaaleihin. Silloin ehdokasmäärä väheni yli kymmenellä tuhannella edeltäviin vaaleihin verrattuna. Prosentuaalisesti yhtä suuri ehdokaskato jatkui vielä vuonna 1996. Ainakin pieneltä osin tämä pudotus saattoi liittyä ehdokasasettelua koskevan lainsäädännön muuttumiseen vuonna 1995. Puolue tai lista sai asettaa ehdokkaita korkeintaan puolitoistakertaisen määrän valtuustokokoon nähden. Aiemmin maksimimäärä oli kaksinkertainen suhteessa valtuutettujen määrään.

Ehdokkaiden määrä jaossa olevia valtuustopaikkoja kohden oli pienimmillään vuoden 2000 kunnallisvaaleissa (taulukko 13). Senkin jälkeen ehdokkaaksi asettuvien lukumäärä on vaali vaalilta pienentynyt. 2000-luvulla toteutettujen kuntaliitosten myötä myös valtuustopaikkojen määrä on vähentynyt. Kun tarkastellaan ehdokasmäärää suhteessa jaossa olevien valtuustopaikkojen määrään, havaitaan suhdeluvun olleen nousussa vuoden 2004 vaaleista alkaen. Ehdokkaiden määrä valtuustopaikkaa kohden on yleensä sitä suurempi, mitä suurempi kunta on asukasluvultaan. Eniten ehdokkaita suhteessa valtuustoon valittavien määrään oli vuonna 2012 Helsingissä, jonka 85-paikkaiseen valtuustoon pyrki 1064 ehdokasta. Suhteessa vähiten ehdokkaita oli Ristijärvellä, jossa 17 valtuustopaikkaa tavoitteli 23 ehdokasta.

Taulukko 13.
Ehdokkaiden ja valittujen lukumäärä vuosien 1980–2012 kunnallisvaaleissa
Manner-Suomen kunnissa

	Kuntien lkm vaalien jälkei- senä vuonna	Äänioikeutettujen lkm	Ehdokkaiden lkm	Valtuustoon valittujen lkm	Ehdokkaita valtuustopaikkaa kohden
1980	445	3 530 447	66 776	12 777	5.2
1984	445	3 666 750	64 878	12 881	5.0
1988	444	3 762 623	63 642	12 842	5.0
1992	439	3 801 449	52 712	12 571	4.2
1996	436	3 941 019	43 104	12 482	3.5
2000	432	4 014 611	39 744	12 278	3.2
2004	416	4 099 864	39 906	11 966	3.3
2008	332	4 191 662	38 504	10 412	3.7
2012	304	4 303 064	37 125	9 674	3.8

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

Valtuutettujen edustavuus

Kansalaisten edustajat eivät ole kansa pienoiskoossa. Sukupuoli, ikä sekä yhteiskunnalliset ja taloudelliset resurssit vaikuttavat siihen, ketkä valikoituvat ehdokkaiksi ja siitä edelleen edustajiksi. Näin on myös kunnallisvaaleissa.

Taulukko 14 tarkastelee naisten osuutta kunnallisvaalien ehdokkaista, naisehdokkaiden keräämien äänten osuutta kaikista äänistä sekä naisten osuutta valtuutetuista. Naiset ovat edelleen aliedustettuja ehdokkaiden ja valtuutettujen joukossa. Vuoden 2012 vaaleissa valtuustoihin valittujen naisten osuus laski edellisiin vaaleihin verrattuna (Pikkala 2011 ja 2013b).

Taulukko 14.
Naisten osuudet ehdokkaista, äänimääristä ja valituista kunnallisvaaleissa 1980–2012 (%)

	Osuus		
	ehdokkaista	äänimääristä	valituista
1980	27,2	30,1	22,2
1984	29,2	32,5	25,2
1988	32,4	34,4	27,2
1992	33,5	36,2	30,0
1996	36,3	36,8	31,5
2000	38,2	39,4	34,4
2004	39,9	41,8	36,4
2008	40,4	42,0	36,7
2012	38,8	40,7	36,2

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulokset.

Taulukkoon 15 on koottu tiedot ehdokkaiden ja valtuustoon valittujen ikäjakaumasta vaalivuosilta 1996–2012. Vertailutietona esitetään kunkin ikäryhmän osuus 18 vuotta täyttäneestä väestöstä (äänioikeutetun väestön ikäjakauma eri vuosilta ei ollut käytettävissä).

Vielä vuoden 1996 vaaleissa 65 vuotta täyttäneiden osuus niin ehdokkaista kuin valtuustoihin valituistakin oli hyvin pieni: ehdokkaista 4 % ja valituista 3 % oli tähän ikäryhmään kuuluvia. Täysi-ikäisestä väestöstä 65 vuotta täyttäneitä oli lähes viidennes. Vuoden 1996 jälkeen 65 vuotta täyttäneiden osuus on vaali vaalilta lisääntynyt sekä ehdokkaiden että valittujen joukossa. Vuonna 2012 jo 14 % ehdokkaista ja 12 % valituista oli vähintään 65-vuotiaita. Ikäryhmän väestöosuuskin on ollut nousussa, mutta ei samassa mitassa kuin osuus valtuustoon valituista. Edelleenkin 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat ovat valtuustoissa aliedustettuja, mutta vinouma on dramaattisesti pienentynyt. Seniorivaltuutettujen joukko on miesvaltainen, vuonna 2012 valituista 65 vuotta täyttäneistä valtuutetuista vain runsas viidennes oli naisia.

Alle 25-vuotiaat ovat valtuustoissa selvimmin aliedustettuja. Vuonna 2012 täysi-ikäisestä väestöstä 11 % oli 18–24-vuotiaita. Ehdokkaista tähän ikäryhmään kuului 5 % ja valituista vain 2 %. Osuudet ovat olleet samaa suuruusluokkaa kaikissa kunnallisvaaleissa vuodesta 1996 lähtien.

Taulukko 15.

18 vuotta täyttänyt väestö, kunnallisvaaliehdokkaat ja valtuustoihin valitut iän mukaan vuosien 1996–2012 kunnallisvaaleissa (%)

		1996	2000	2004	2008	2012
18+ v. väestö	18–24	11	11	11	11	11
	25–34	18	16	15	16	16
	35–44	20	19	18	16	15
	45–54	19	21	19	18	17
	55–64	13	14	17	18	18
	65–	19	19	20	21	23
Ehdokkaat	18–24	5	5	5	5	5
	25–34	14	13	13	14	13
	35–44	27	24	22	21	20
	45–54	34	33	28	26	24
	55–64	16	20	25	26	25
	65–	4	5	6	9	14
Valitut	18–24	2	2	2	2	2
	25–34	11	10	10	11	11
	35–44	27	25	23	21	20
	45–54	39	37	33	29	26
	55–64	18	22	27	29	28
	65–	3	4	6	8	12

Lähteet: Tilastokeskuksen väestö- ja vaalitulostat.

Valtuustoon valittujen ikäjakauman vertailu kunnittain osoittaa, että yli puoleen (53 %) kaikista kunnista valittiin vuoden vaaleissa 2012 valtuusto, jossa läpi päässeiden joukossa ei ollut lainkaan alle 25-vuotiaita. Kun ”nuoren” ikärajaa nostetaan viidellä vuodella, niin havaitaan, että alle kolmekymppiset puuttuivat noin joka kuudennen (17 %) kunnan valtuustokokoonpanosta. Toisaalta lähes kaikkien (94 %) kuntien valtuustoihin valittiin yksi tai useampia 65 vuotta täyttäneitä valtuutettuja.

Tilastokeskus on julkaissut kunnallisvaalien 2000, 2004, 2008 ja 2012 jälkeen taustaanalyysit, jossa verrataan äänioikeutettuja, ehdokkaita ja valtuustoon valittuja useiden sosioekonomisten tekijöiden mukaan (Tilastokeskus 2000, 2004, 2008 ja 2012). Äänioikeutettuja koskevat tiedot perustuvat äänioikeusrekisteriin ja ehdokkaita ja valittuja koskevat tiedot ehdokasrekisteriin. Näihin on yhdistetty taustatietoja Tilastokeskuksen henkilötalastojen tilastoaineistoista, mm. väestö-, työssäkäynti- ja perhetilastoista sekä tutkintorekisteristä. Taulukkoon 16 on poimittu vaalivuoden 2012 taustaanalyseista tekijöitä, joiden on havaittu merkittäväällä tavalla vaikuttavan ehdokkaaksi ja valtuutetuksi valikoitumiseen edellä käsiteltyjen sukupuolen ja iän ohella.

Ehdokkaat ovat selvästi korkeammin koulutettuja kuin äänioikeutetut, ja valtuustoon valitut ovat korkeammin koulutettuja kuin ehdokkaat keskimäärin. Vähintään alimman korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli kaikilla äänioikeutetuilla 29 %, ehdokkailla 43 % ja valituilla 51 % (Tilastokeskus 2012).

Vaaliprosessi suosii työssäkäyviä. Vuoden 2012 vaalien äänioikeutetuista 54 % oli työllisiä. Vastaava osuus ehdokkailla oli 71 % ja valituilla 80 %. Yksityisen sektorin palkansaajat ovat valtuustoissa aliedustettuja, yrittäjät ja julkisen sektorin palkansaajat yliedustettuja. Työllisistä valtuustoihin valituista yrittäjiä oli neljännes. Julkisella sektorilla – valtiolla tai kunnalla – työskentelee 37 prosenttia työllisistä valituista (emt.). Kuntaliiton luottamushenkilöitä koskevan tilaston mukaan valtuutetuista vajaa neljännes työskentelee kuntasektorilla. Näistä hieman yli puolet, toisin sanoen noin 13 prosenttia kaikista valtuutetuista, oli oman kunnan palveluksessa kaudella 2009–2012. Valtuutettujen työnantajataustoissa on paikoin suuriakin vaihteluita kuntien välillä.

Koulutustason ja työmarkkina-aseman erot heijastuvat edustavuustarkastelussa myös tuloihin: keskimääräinen tulotaso kohoaa, kun siirrytään äänioikeutetuista ehdokkaihin ja edelleen valittuihin. Ehdokkaiden mediaanitulot ovat 39 % suuremmat ja valtuustopaikan saaneiden mediaanitulot 72 % suuremmat kuin äänioikeutetuilla (Tilastokeskus 2012). Valtuustoon valituiksi tulleiden vaalityöhön käyttämistä varoista yli puolet on ehdokkaan omaa rahaa. Ehdokkaan vaalibudjetti on suurempi asukasluvultaan suurissa asutuskeskuksissa (Venho 2012, 38; Pikkala 2011, 18). Kuntakoon kasvaessa mahdollisuus satsata omia varojaan vaalityöhön voi nousta aiempaa tärkeämpään rooliin tiellä ehdokkaasta valtuutetuksi.

Myös perheellisyys on vaaleissa valttia. Vuoden 2012 kunnallisvaaliehdokkaista 32 % eli yhdessä avio- tai avopuolison kanssa taloudessa, jossa oli alaikäisiä lapsia. Valituilla vastaava osuus oli 39 %. Äänioikeutetuista ryhmään kuuluu vain 21 %. Suuri osa perheasemien eroista liittyy äänioikeutettujen ja ehdokkaiden ikärakenteiden eroavaisuuksiin: ikähaitarin ala- ja yläpää ovat ehdokkaiden joukossa heikosti edustettuina. (Tilastokeskus 2012)

Ulkomaalaistaustaisten osuus suomalaisten kuntien valtuustoissa on hyvin pieni. Muiden kuin kantasuomalaisten osuutta voidaan tarkastella joko kielen tai syntyperän perusteel-

la. Muita kuin kotimaisia kieliä – suomea, ruotsia tai saamea – puhuvia valittiin valtuustoihin vain 0,4 prosenttia, mikä on vain noin kymmenesosa heidän väestöosuudestaan. Ehdokkaiden joukossa vieraskielisten osuus oli 1,8 prosenttia (emt.).

Tässä yhteydessä on paikallaan kiinnittää huomiota myös siihen, että kuntien toimielimet ovat pysyneet vahvasti perinteisten puolueiden käsissä, vaikka kansalaisten ylivoimainen enemmistö ei osallistu puolueiden toimintaan. Sitoutumattomien ryhmien kannatus ja osuus valtuutetuista oli suurimmillaan vuosien 1992, 1996 ja 2000 vaaleissa: puolerekisterin ulkopuolisen paikallisten ryhmittymien kannatus ja osuus valtuustopaikoista oli neljä prosentin tuntumassa. Suunta on sittemmin ollut laskeva. Vuoden 2012 vaaleissa valitsijayhdistysten listoilta valittujen osuus oli enää 1,7 % ja sitoutumattomilla on edustus vain alle viidesosassa kuntia. Puolueiden kannatuksen muutokset ovat kunnallisvaalien yhteydessä olleet perinteisesti hyvin maltillisia, mutta vuoden 2008 kunnallisvaaleissa kannatuksen kokonaisuutos oli pitkäaikaista trendiä voimakkaampi. Myös vuoden 2012 vaaleissa siirtymät olivat tavanomaista suurempia (Pikkala 2013a).

Taulukko 16.
Äänioikeutetut, ehdokkaat ja valitut vuoden 2012 kunnallisvaaleissa taustaominaisuuksien mukaan (%)

	Äänioikeutetut	Ehdokkaat	Valitut
Vähintään alin korkea-aste	29	43	51
Avio/avopari, alaikäisiä lapsia	21	32	39
Työlliset	54	71	80
Työnantajasektori: julkinen (kunta/valtio)	28	34	37
Työnantajasektori: yrittäjä	10	18	25
Mediaanitulot	100	139	172
Muu äidinkieli kuin suomi, ruotsi tai saame	4,1	1,8	0,4

Lähde: Tilastokeskus 2012

Taulukossa 16 kuvatut edustavuuden vinoumat ovat olleet hyvin samankaltaisia myös aiemmissa, vuosien 2000, 2004 ja 2008 kunnallisvaaleissa (Tilastokeskus 2000, 2004 ja 2008). Yksi edustavuutta koskevan ajallisen tarkastelun merkittävimmistä kehityssuunnista lienee työelämän jo taakseen jättäneiden ikäluokkien aiempaa voimakkaampi läsnäolo valtuustosaleissa (taulukko 15).

Valtuutettujen vaihtuvuus

KuntaSuomi-päättäjäkyselyissä tiedusteltiin jokaisella tutkimuskierroksella vuosina 1995, 1999 ja 2003 luottamushenkilöiden halua asettua ehdokkaaksi tulevissa kunnallisvaaleissa. Kysymys oli mukana myös ARTTU-päättäjäkyselyssä vuonna 2010. Ensimmäiset kolme kyselyä toteutettiin noin vuotta ennen ja viimeinen noin kaksi vuotta ennen kunnallisvaaleja.

Kaikkina vuosina vain noin kolme valtuutettua kymmenestä on ilmaissut selkeästi haluavansa pyrkiä uudelle kaudelle (taulukko 17). Muissa luottamustehtävissä kuin valtuustossa toimivien halukkuus ehdokkaaksi asettumiseen on ollut nousussa 1995 vuoden päättäjäkyselyn ajoista lähtien.

Taulukko 17.

Kunnallisten luottamushenkilöiden halukkuus asettua kunnallisvaaliehdokkaaksi seuraavissa vaaleissa. Kyllä-vastausten* osuus (%) 1995, 1999, 2003 ja 2010

	1995	1999	2003	2010
Valtuutetut	29	30	30	30
Muut luottamushenkilöt	20	21	24	28
(N)	(2082)	(1998)	(1765)	(828)

Lähteet: KuntaSuomi 2004 -päättäjäkyselyt (1995-2003) ja Arttu-päättäjäkysely (2010)

* Kysymyksen muotoilu: "Asetuttko pyydettyessä kunnallisvaaliehdokkaaksi seuraavissa vaaleissa?" Vastausvaihtoehdot olivat ei, ehkä ja kyllä.

Kunnallisvaalien ehdokasrekisteriin sisältyy tieto siitä, onko ehdokas istuva valtuutettu. Sen pohjalta voidaan seurata valtuutettujen vaihtuvuutta sekä koko maan tasolla että kuntakohdaisesti. Käytännössä valtaosa istuvista valtuutetuista pyrkii jatkoon, kun vaalit ovat käsillä, vaikka vaalien alla toteutetut kyselyt toista kertoisivat. Kuten taulukon 18 luvut osoittavat, on jatkoa tavoittelevien valtuutettujen osuus pysytellyt viisissä viime vaaleissa 70 prosentin tuntumassa. Vastaavasti noin 30 % valtuutetuista on jättäytynyt valtuustosta vapaaehtoisesti.

Taulukko 18.

Valtuutettujen lukumäärä ja ehdolle asettuminen Manner-Suomen kunnissa viidellä valtuustokaudella 1993–2012

	Valtuutettujen lkm	Ehdokkaana seuraavalle valtuustokaudelle			
		Kyllä lkm	%	Ei lkm	%
1993–1996	12 571	8 886	71 %	3684	29 %
1997–2000	12 484	8 694	70 %	3788	30 %
2001–2004	12 278	8 670	71 %	3608	29 %
2005–2008	11 966	8 258	69 %	3708	31 %
2009–2012	10 412	7 343	70 %	3069	30 %

Lähde: Oikeusministeriö, vaalitietojärjestelmä (ns. ehdokasrekisteri).

Luopujien osuuden kuntakohtaiset erot olivat huomattavia vaalivuonna 2012, kuten aiemmissakin vaaleissa. Yhdessä kunnassa kaikki istuvat valtuutetut pyrkivät jatkuun, toisessa ääripäässä kaksi kolmesta valtuutetusta jäi pois ehdokaslistoilta. Pienissä, alle 5000 asukkaan kunnissa luopujien osuus on yleensä hieman keskimääräistä suurempi, ja yli 50000 asukkaan kunnissa jonkin verran keskimääräistä pienempi (Pikkala 2013c). Kuntakokoluokasta riippumatta istuvien valtuutettujen oma päätös jättäytyä valtuustosta selittää suuremman osan valtuuston henkilövaihtuvuudesta kuin äänestäjien valinnat (Pikkala 2007 ja 2009). Vuonna 2012 kolme neljästä uudelleen ehdolle asettuneesta valtuutetusta valittiin jatkuun ja yksi neljästä putosi valtuustosta. Ilman istuvan valtuutetun etulyöntiasemaa valtuustopaikkaa tavoittelevista vain 14 % tuli valituksi.

Valtuustoluopumisen syyt

Suuri luopujien osuus ei automaattisesti ole osoitus kunnallisen demokratian ja päätöksenteon ongelmista. Edustuksellisen demokratian tilan kannalta keskeisiä ovat syyt, jotka ovat johtaneet luopumispäätökseen. Huoleen on aihetta varsinkin silloin, jos luopumisen taustalla on turhautumista ja voimattomuuden tunnetta. Syitä on kartoitettu vuosina 1996, 2004 ja 2013 luopujille suunnatulla postikyselyllä. Vuosina 1996 ja 2004 otoksena olivat KuntaSuomi -tutkimuskuntien valtuutetut, jotka eivät asettuneet ehdokkaaksi uudelleenvalintaa varten (Pikkala 2007). Viimeisin luopujatutkimus toteutettiin sähköisenä kyselynä keväällä 2013 ja se suunnattiin kauden 2009–2012 valtuutetuille, jotka eivät olleet syksyn 2012 vaaleissa ehdokkaana. Kuntaotoksena käytettiin ARTTU-tutkimuskuntia. Sähköisen kyselyn vastausprosentti jäi 40 prosenttiin.

Taulukkoon 19 on koottu luopumisen syitä kartoittavan laajan kysymyspatterin kohdat, joita vähintään viidennes vastanneista on jonakin tutkimusvuonna pitänyt tärkeänä luopumisen syynä. ”Riittävän pitkä” rupeama kunnallispolitiikassa nousi vuoden 2013 kyselyssä aiempien tutkimusvuosien tapaan tärkeimmäksi yksittäiseksi luopumissyiksi. Sitä tärkeänä pitävien osuus oli kuitenkin selvästi aiempaa pienempi. Turhautumisesta ja kunnallisen päätöksenteon ongelmista kielivien syiden merkitys on toisaalta lisääntynyt tuntuvasti.

Toisaalta viimeksi mainitut tulokset ovat erisuuntaisia KuntaSuomi- ja ARTTU-päätäjäkyselyjen heijastaman kehityksen kanssa. Niissä luottamushenkilöiden arviot kunnan päätöksentekoilmapiirin yhteistyöhakuisuudesta ovat muuttuneet jonkin verran myönteisempään suuntaan ajanjaksolla 1995–2010 (Sandberg 2012b, 72). Myös ajankäyttöön liittyvät ristiriidat luottamustehtävän ja muiden elämänalueiden – niin vapaa-ajan harrastusten, perhe-elämän kuin ansiotyönkin välillä näyttävät jatkuvasti korostuneen luopumisen syinä.

Taulukko 19.
Suhtautuminen valtuustoluopumisen syytä koskeviin väittämiin.
Samaa mieltä olevien osuus (%) 1996, 2004 ja 2012

	1996	2004	2012
Olen ollut mukana riittävän kauan	53	57	48
Kuntaa johtaa pieni klikki	34	33	44
Valtuustojäsenyys vie liaksi aikaa vapaa-ajan harrastuksilta	21	24	33
Valtuustojäsenyys vie liaksi aikaa perhe-elämältä	20	26	31
Valtuustojäsenyys vie liaksi aikaa ansiotyöltä	19	26	31
Henkilökohtaiset olosuhteeni ovat muuttuneet (uusi työ tms.)	32	34	28
Muut kunnan elimet "ajavat valtuuston yli"	30	23	28
Kunnan johtavat viranhaltijat "ajavat valtuuston yli"	28	22	27
Puoluettani johtaa pieni klikki	22	17	25
Eri puolueryhmien välillä on liian paljon ristiriitoja	13	14	22
Joht. viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden suhteet ovat huonot	12	9	21
En ole saanut ryhmältäni sellaista tukea jota olisin kaivannut	18	18	20
Minulla ei ole vaikutusvaltaa valtuustossa	22	11	15
Minulla ei ole vaikutusvaltaa valtuustossa	22	11	15
Olen liian vanha asettumaan ehdokkaaksi	23	20	10
(N)	(288–309)	(227–235)	(137–151)

Lähteet: Valtuustojen luopujakyselyt 1996, 2004 ja 2013. Åbo Akademi. (Pikkala 2007, 2013c)

Luottamushenkilöiden vaikutusvalta

Edustuksellisen demokratian toimivuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että kuntalaisten edustajikseen valitsemilla luottamushenkilöillä on todelliset mahdollisuudet vaikuttaa tehtäviin päätöksiin.

Luottamushenkilöiden ja johtavien viranhaltijoiden omaa, subjektiivista vaikutusvallan kokemusta on kartoitettu KuntaSuomi 2004-päättäjäkyselyissä vuosina 1995, 1999 ja 2003 sekä ARTTU-päättäjäkyselyssä vuonna 2010 (Pikkala 2005b, Sandberg 2012b). Kaksiosaisella kysymyksellä on selvitetty yhtäältä vaikuttamispyrkimysten laajuutta ("Miten moneen asiaan pyritte itse luottamushenkilönä ja/tai viranhaltijana vaikuttamaan?") ja toisaalta vaikuttamispyrkimysten onnistumista ("Miten tuloksellinen olette vaikuttamispyrkimyksissänne?"). Koska tutkimuksen kohdejoukkoon kuuluvat sekä keskeiset viranhaltijat (kunnanjohtajat, lautakuntien esittelijät ja muut kunnan johtoryhmään kuuluvat) että eri luottamushenkilöryhmät (hallitus, valtuusto ja lautakunnat), antaa aseman mukainen tarkastelu hyvän kuvan ryhmien välisistä eroista.

Päättäjäaineistojen vertailu osoittaa, että luottamushenkilöiden käsitys omasta vaikutusvallastaan on muuttunut viidentoista vuoden jakson aikana selvästi myönteisempään suuntaan (taulukko 20). Vuonna 1995 tulokset kertoivat viranhaltijoiden korostuneesta asemasta

kunnan päätöksenteossa. Kaikki luottamushenkilökategoriat jäivät jälkeen viranhaltijoista. Kunnanhallitusten jäsenten arviot omasta tuloksellisuudestaan ovat kohentuneet erityisen selvästi. Niiden hallitusjäsenten osuus, jotka kokivat onnistuneensa hyvin, on noussut 44 prosentista 63 prosenttiin – suunnilleen samoihin lukemiin johtavien viranhaltijoiden kanssa.

Luottamushenkilöryhmien keskinäinen järjestys on kaikkina tutkimusvuosina ollut sama: hallitusjäsenillä vaikutusvallan tunne on vahvin ja pelkkään lautakuntaan kuuluvilla heikoin. Hallitukseen kuulumattomat valtuutetut sijoittuvat näiden kahden väliin. Ryhmien väliset erot ovat tarkastelukauden aikana kasvaneet: hallitukseen kuuluvat ovat kasvattaneet kaulaa muihin luottamushenkilöryhmiin nähden.

Taulukko 20.

Niiden päättäjien osuus, jotka pyrkivät vaikuttamaan moniin eri kysymyksiin sekä niiden päättäjien osuus, jotka kokevat onnistuneensa hyvin vaikuttamispyrkimyksissään (%)

	Pyrkivät vaikuttamaan moniin kysymyksiin (vastausvaihtoehdot 4+5, %)				Kokevat onnistuneensa hyvin vaikuttamispyrkimyksissään (vastausvaihtoehdot 4+5, %)			
	1995	1999	2003	2010	1995	1999	2003	2010
Viranhaltija	55	53	56	70	57	55	54	62
Hallitus (+valtuusto/ltk)	70	78	72	85	44	56	52	63
Valtuusto (+ltk)	48	56	59	67	36	42	41	48
Vain lautakunta	35	36	36	54	27	33	32	37
(N)	2483	2412	2123	1456	2472	2409	2142	1456

Lähteet: Pikkala 2005, 38-41; Sandberg 2012b, 61-62

Kysymyksen muotoilu:

- a) Miten moneen kysymykseen pyritte itse luottamushenkilönä ja/tai viranhaltijana vaikuttamaan? 1 = vain joihinkin kysymyksiin □ 5 = moniin kysymyksiin
- b) Miten tuloksellinen olette vaikuttamispyrkimyksissänne? 1 = en juurikaan tuloksellinen – 5 = hyvin tuloksellinen.

Kuntalaisten käsitykset kunnallisesta päätöksenteosta

Luottamusta ja sitä lähellä olevia teemoja koskevia tutkimuksia tehdään suhteellisen vakiintuneesti kansallisella tasolla ja kansainvälisin vertailuin. Kuntatasolla tämänkaltaiset kartoitukset ovat sen sijaan olleet selvästi sattumavaraisemmin ja epäsystemaattisemmin toteutettuja. KuntaSuomi 2004 ja ARTTU-tutkimusohjelmien sisältämät mittaukset tarjoavat kuitenkin suhteellisen kattavaa vertailutietoa aiheesta vuodesta 1996 alkaen.

Kunkin vuoden kysely on sisältänyt useita väittämiä, jotka mittaavat kuntalaisten suhtautumista kunnan päätöksentekoon. Tulokset eri vuosilta osoittavat, että kuntalaiset ovat

enemmän epäluottavaisia (vieraantuneita) kuin luottavaisia (kiinnittyneitä) kunnan päätöksentekoon (taulukko 21). Enemmistö on muun muassa sitä mieltä, että kunnan asioiden hoidossa on huomattavaa parantamisen varaa, vaikka asennekehitys on edennyt hiljalleen positiiviseen suuntaan. Tulosten perusteella näyttää selvältä, että kuntalaisten yleinen epäluottamus on hyvinkin pysyvä ilmiö.

Taulukko 21.
Kuntalaisten arviot oman kuntansa päätöksentekoa koskevista väittämistä ajanjaksolla 1996–2011. Samaa mieltä olevien vastaajien %-osuudet

	1996	2000	2004	2008	2011
Kunnan asioiden hoidossa on huomattavaa parantamisen varaa.	69	65	63	59	58
Vaaleilla valitsemaamme kunnanvaltuutetut menettävät yleensä pian kosketuksen äänestäjiin.	49	48	42	50	48
Todellista päätösvaltaa kunnassani käyttävät viranhaltijat, eivät luottamushenkilöt.	52	49	44	39	39
Uskon kuntani luottamushenkilöiden ajavan vilpittömästi kunnan parasta.	32	30	29	28	26
Kuntani päätöksenteko on oikeudenmukaista ja kohtelee tasavertaisesti eri väestöryhmiä.	21	20	17	21	22
Kuntani päättäjät keskittyvät liikaa uusien veronmaksajien houkutteluun	32	29
Kunnallisista palveluista tiedotetaan riittävästi.	27	27
Kuntani päätöksistä tiedotetaan riittävästi.	27	27
Luotan kuntani poliittisiin päättäjiin omaa kuntaani kehitettäessä.	26	26
Kunnan päättäjät pitävät hyvin huolta elämisen edellytyksistä kunnassani.	23	22
Kunnassani kuunnellaan kuntalaisten mielipiteitä.	15	15
Valtakunnan tason päättäjät pitävät hyvin huolta elämisen edellytyksistä asuinseudullani.	11	11

Luottamusta tai epäluottamusta koskevista väittämistä on koottu vuosien 2008 ja 2011 osalta summamuuttuja, jolla on mitattu kuntalaisten kiinnittyneisyyttä tai vieraantuneisuutta kunnan päätöksentekoon (Pekola-Sjöblom 2011 ja 2012). Tämän luottamusindeksin mukaan luottavaisimmin kuntansa päätöksentekoon suhtautuvat pienimpien ja keskisuurten

kuntien asukkaat, ja kriittisimmin suurten kaupunkien asukkaat. Luottamus on kasvanut selvimmin keskisuurten kuntien asukkaiden keskuudessa.

Kuntakohtaisesta tarkastelusta käy ilmi, että kuntien väliset ääri vaihtelut luottamusindeksillä mitattuina ovat suuria, samoin muutokset vuodesta 2008 vuoteen 2011. Vaikka valtaosassa kuntia kuntalaiset eivät edelleenkään luota kunnan päätöksentekoon, on enemmistössä tutkimuskuntia muutos ollut kuitenkin pikemmin positiivista kuin negatiivista.

LOPUKSI

Kunnallisen demokratian keskeisiä haasteita

Kunnallisen demokratian suurimpiin haasteisiin kuuluu kuntavaalien matala äänestysaktiivisuus. Pitkän aikavälin trendi on laskeva. Erityistä huolta kannetaan nuorten vähäisestä vaaliinnostasta. Äänestysaktiivisuuden erot ovat suuria sekä kuntien välillä että suurten kuntien sisällä, mikä kertoo alueiden sosioekonomisesta eriytymisestä.

Sekä voimassa olevassa vuoden 1995 kuntalaisissa että valmisteilla olevassa kuntalain kokonaisuudistuksessa kiinnitetään huomiota kuntalaisten suoraan osallistumiseen. Kuntalaisten suorien osallistumismahdollisuuksien vahvistamiselle ja ajantasaistamiselle on tarvetta.

Kyselytutkimuksissa kansalaisilta melko suurta kannatusta keräävät neuvoa-antavat kunnalliset kansanäänestykset ovat nykymuodossaan kalliita ja kankeita, koska ne on lain mukaan järjestettävä erillään vaaleista. Kuntalain kokonaisuudistuksen valmistelussa on selvitetty sekä verkkoäänestyksen että vaaliajankohdan joustavoittamisen mahdollisuutta.

Kuntalaisaloitteet ovat kuntalaisille edelleen melko tuntematon vaikuttamistapa, vaikka aloiteoikeudesta säädettiin ensi kertaa jo vuoden 1976 kunnallislaissa. Kuntien kirjavat käytännöt aloitteiden käsittelyssä eivät ole omiaan luomaan uskoa kuntalaisaloitteen vaikuttavuuteen.

Alueellisen vaikuttamisen ja lähidemokratian toimintamalleissa on parantamisen varaa. Suurinta osaa tällä hetkellä toimivista alueellisista toimielimistä voidaan luonnehtia alueiden asukkaiden ja kunnan väliseksi keskustelufoorumiksi. Vain joka kymmenennellä toimielimellä on todellista päätös- ja toimivaltaa. Paine alueellisen vaikuttamisen uudistamiseen lisääntyy, kun kuntakoko suurenee kuntaliitosten myötä.

Yksi kuntademokratian keskeisistä kehityspiirteistä viime vuosikymmenten aikana on toimielinten, luottamustehtävien ja niissä toimivien luottamushenkilöiden väheneminen. Yhä harvempi kuntalainen osallistuu itse kunnalliseen päätöksentekoon. Kunnallispolitiikkaan osallistuvien joukon harvetessa myös kuntalaisten ja kuntapäätäjien kontaktipinta ohenee. Edustuksellista demokratiaa kehitettäessä joudutaan tasapainoilemaan demokratian kasvattamisen ja vastuun laajemman jakamisen välillä. Kunnallisten luottamustehtävien ja -henkilöiden vähenemisellä voi yhdessä poliittisten puolueiden jäsenmäärän laskun kanssa olla kauaskantoisia seurauksia – ei vain kunnalliselle demokratialle, vaan koko maan poliittisen järjestelmän toiminnalle.

Luottamustointien kasaantumista ja niihin käytettävän ajan lisääntymistä ajatellen nykymuotoiseen vapaaehtoistyöhön pohjautuva luottamushenkilöjärjestelmä on kestävykynsä

rajoilla. Tavallisten työssäkävien kuntalaisten mahdollisuudet painavampien kunnallispoliittisten tehtävien hoitoon ovat haaste, johon etsitään ratkaisuja kuntalakeja uudistettaessa.

Ajankäyttöä ja luottamushenkilötyön edellytyksiä koskeva keskustelu kytkeytyy laajempaan, politiikan ja hallinnon rooleja koskevaan aihekokonaisuuteen. Suomessa ammatillisen johtajuuden rooli on selvästi korostuneempi kuin muissa Pohjoismaissa. Meillä poliittisen johtamisen vahvistamisen tarve onkin ilmeinen. Kunnanhallituksen puheenjohtajan aseman ja tehtävien aiempaa tarkempi määrittely sekä poliittisen ja ammattijohtamisen työnjaon selkiyttäminen kuuluvat kuntalain uudistustyön tavoitteisiin.

Kuntademokratian seurannan tila ja tulevaisuus

Suomessa kerätään runsaasti rekisteri- ja kyselyaineistoja, jotka ovat antavat aineksia kunnallisen demokratian kehityksen kuvaamiseen. Sen osoittavat tässä artikkelissa esitellyt tulokset.

Kunnallisvaaleja ja luottamushenkilöhallintoa koskevien seurantatietojen vapaa saataavuus on parantunut viimeksi kuluneiden 5–10 vuoden aikana. Tilastokeskuksen verkkosivujen ilmainen tilastotarjonta on aiempaa laajempaa. Oikeusministeriö on tuottanut vuoden 2012 vaalien ehdokaskohtaiset tulostiedot avoimen datan periaatteiden mukaisesti, mikä on tervetullut askel vapaampaan tiedonsaantiin. Kuntaliitto on kehittänyt verkkosivustonsa kuntavaali- ja demokratiatilastoja, joihin kuuluvat myös tiedot kuntien toimielimistä, luottamushenkilöistä ja luottamushenkilöpalkkioista.

Tällä hetkellä suurimmaksi ongelmaksi nousee tietojen käytettävyys. Kuntakohtaisia tietoja on tarjolla eri internet-lähteissä, mutta ne ovat hajallaan eri paikoissa eri tahojen sivustoilla. Etsivän ei ole helppo löytää tiettyä tietoa ja mikäli informaation sattuu löytämään, on se ainakin satunnaisen käyttäjän näkökulmasta usein vaikeasti lähestyttävässä muodossa.

Kuntatason demokratiaseuranta edellyttää tilastoaineistojen ohella laadukkaita survey-aineistoja. Survey-pohjaisen tiedonkeruun jatkuminen KuntaSuomi 2004 ja ARTTU-tutkimushankkeiden viitoittamalla tiellä olisi turvattava. On ensiarvoisen tärkeää, että niin kuntalaisten kuin kuntapäätäjienkin näkemyksiä kuntademokratian tilasta ja kehityksestä pystytään seuraamaan myös kuntarakenteen historiallisen muutoksen aikana.

Tulevaisuuden haasteet liittyvät yhtäältä rutiininomaisesti tuotettavan tiedon systemaattiseen hyödyntämiseen ja toisaalta uuden survey-tutkimuksen tuottamiseen. Molempien kohdalla haasteena on tietojen saattaminen käyttäjien ulottuville. Kehittämiskohteeksi olisi otettava (kunta)demokratiaan liittyvien tietojen kokoaminen yhteen helppokäyttöiseen verkkopalveluun. Tämä edistäisi kuntakohtaisen ja ajallisen vertailun mahdollistavan tiedon saamista tavallisten kansalaisten, kuntapäätäjien sekä tutkijoiden ja opinnäytetyön tekijöiden käyttöön. Eri toimijoiden nykyistä tiiviimmällä yhteistyöllä voitaisiin päästä tavoitteen kohtuullisin taloudellisin satsauksin.

LÄHTEET

- Blåfeld, Henna & Johanna Kivimäki (2005): *Nuorten äänestysaktiivisuus Tampereella 2004*. Tampereen kaupunki. Hallinto- ja henkilöstöryhmä.
- Borg, Sami (2009): *Hiljaa hyvä tulee. Puheenvuoro äänestysprosesteista ja vaaliaktivoinnista*. Polemia-sarjan julkaisu nro 71. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätö.
- Jäntti, Anni & Marianne Pekola-Sjöblom (toim.) (2009): *Kuntademokratian ja johtamisen tila valtuustokaudella 2005–2008*. Acta nro 215. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- KAKS (2000): Kansalaismielipide ja kunnat. Kunnallisalan ilmapuntari 2000. Polemia-sarjan julkaisu nro 38. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätö.
- KAKS (2004): Kansalaismielipide ja kunnat. Kunnallisalan ilmapuntari 2004. Polemia-sarjan julkaisu nro 60. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätö.
- KAKS (2008): Kansalaismielipide ja kunnat. Kunnallisalan ilmapuntari 2008. Polemia-sarjan julkaisu nro 69. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätö.
- KAKS (2012): Kansalaismielipide ja kunnat. Kunnallisalan ilmapuntari 2011–12. Polemia-sarjan julkaisu nro 82. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätö.
- Martikainen, Tuomo, Hanna Wass & Marjukka Weide (2013): Äänestysaktiivisuus ja puolueiden kannatus vuoden 2012 kunnallisvaaleissa Helsingissä. *Kvartti* 1/2013.
- Oikeusministeriö (2009): Sähköisen äänestyksen pilottihanke vuoden 2008 kunnallisvaaleissa. Kokeuksia ja opittuja asioita. Muistio 30.9.2009. <<http://www.vaalit.fi/uploads/bwwbit.pdf>>
- Oikeusministeriö (2010a): *Nuorten ääni – aikuisten uurna? Äänioikeusikäräjätyöryhmän raportti*. Mietintöjä ja lausuntoja 49/2010. Helsinki: Oikeusministeriö. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-983-2>>
- Oikeusministeriö (2010b): *Valtioneuvoston periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa*. Oikeusministeriön julkaisuja 17/2010. Helsinki: Oikeusministeriö. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-910-8>>
- Oikeusministeriö (2012): Kunnalliset kansanäänestykset. 2.11.2012 <http://www.vaalit.fi/uploads/gmferuxqga4p_1.pdf>
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2003): *Luotaus luottamuselimiin. Tutkimus luottamuselimestä ja luottamushenkilöistä v. 1993–2001*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 44. Acta nro 162. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2011): *Kuntalaiset uudistuvissa kunnissa*. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 9, Acta nro 229. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2012): Miten kuntalaiset haluavat osallistua. <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20120606Selvit/name.jsp>
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2013): Kunnan tarjoamat osallistumis-, vaikuttamis- ja palautekanavat. Teoksessa Sirkka-Liisa Piipponen & Marianne Pekola-Sjöblom (toim.), *Kuntademokratian ja johtamisen tila valtuustokaudella 2009–2012*. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.
- Pihlaja, Ritva & Siv Sandberg (2012): *Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa*. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012.
- Piipponen, Sirkka-Liisa (2013): Kunnalliset toimielimet ja luottamushenkilöt valtuustokaudella 2009–2012. Teoksessa Sirkka-Liisa Piipponen & Marianne Pekola-Sjöblom (toim.), *Kuntademokratian ja johtamisen tila valtuustokaudella 2009–2012*. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.
- Pikkala, Sari (2005a): *Kunnallisvaalit kuntademokratian kuvaajana. Kuntien demokratiatilinpäätös, teema I. Yhteenvetoa ”vaalitulinpäätöksistä”*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Pikkala, Sari (2005b): *Kunta päättäjän perspektiivistä. Tutkimus kuntien luottamushenkilöistä ja viranhaltijoista 1995–2003*. KuntaSuomi -tutkimuksia nro 54. Acta nro 176. Helsinki: Åbo Akademi & Suomen Kuntaliitto.

- Pikkala, Sari (2007): *Ei enää ehdokkaaksi. Tutkimus valtuustoluopujista ja luopumisen taustoista 1996–2004*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 57. Acta nro 192. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Pikkala, Sari (2009): *Avboppare och utslagna. Personomsättning i finländska kommunfullmäktige*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Åbo.
- Pikkala, Sari (2011). Parasta naisille? Kuntaliitokset ja naisten edustus kuntien johdossa. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 7. Åbo Akademi ja Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Pikkala, Sari (2013a). Kuntavaalit liitoskunnissa – kuuluuko alueiden ääni? Paras-ARTTU-tutkimuksia nro 26. Acta-sarja. Åbo Akademi & Kuntaliitto. Helsinki. Tulossa.
- Pikkala, Sari (2013b). Paras-uudistus ja tasa-arvo. Paras-ARTTU-tutkimuksia nro 29. Acta-sarja. Åbo Akademi & Kuntaliitto. Helsinki. Tulossa.
- Pikkala, Sari (2013c): *Valtuustojen uusiutumisen ja luopumisen syyt vuoden 2012 kuntavaaleissa*. Käsikirjoitus.
- Sandberg Siv (2012a): Demokratian uudet muodot. Teoksessa Mykkänen Antti (toim.), *Valtuutetun käsikirja 2013–2016* (toim. Antti Mykkänen). Helsinki: Kunnallisanalyyttisen tutkimuskeskuksen kehittämissäätiö.
- Sandberg, Siv (2012b). *Paras-uudistus kuntapäätäjän silmin*. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 20. Acta nro 235. Åbo Akademi ja Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Segaard, Signe Bock, Harald Baldersheim & Jo Sævi (2012): *E-valg i et demokratisk perspektiv*. Sluttrapport. Oslo: Institutt for samfunnsforskning 2012:5.
- Sjöblom Stefan (1998): Kuntalaiset ja vaikuttaminen. Teoksessa Mäki-Lohiluoma, Kari-Pekka, Marianne Pekola-Sjöblom & Krister Ståhlberg: *Kuntalaisten valta ja valinnat*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 13. Acta nro 97. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Sjöblom Stefan (2002): Kuntalainen vaikuttajana. Teoksessa Pekola-Sjöblom, Marianne, Voitto Helander & Stefan Sjöblom: *Kuntalaisen monet roolit*. KuntaSuomi2004 -tutkimuksia nro 37. Acta nro 147. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Sjöblom, Stefan (2006): Kuntalaiset vaikuttajina. Teoksessa Pekola-Sjöblom, Marianne, Voitto Helander & Stefan Sjöblom (2006): *Kuntalainen – kansalainen*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 56. Acta nro 182. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- SOU (2012): *Vital kommunal demokrati*. Betänkande av kommittén för förstärkning av den kommunala demokratin funktionssätt. Statens offentliga utredningar 2012:30.
- Statistiska centralbyrån (2008): *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007. En rapport om politikerantal och representativitet*. Örebro: SCB-tryck.
- Suomen Kuntaliitto (2012a): Mediatiedote 28.3.2012: Kuntalaisaloitteessa potentiaalia tehokkaaksi lähivaikuttamisen keinoksi.
<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2012/03/Sivut/kuntalaisaloitteessa-potentiaalia-tehokkaaksi-lahivaikuttamisen-keinoksi.aspx>
- Suomen Kuntaliitto (2012b): Äänestäminen yhä tärkein vaikutuskeino. Mediatiedote 30.5.2012.
<<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2012/05/Sivut/2012-05-30-osallistuminen.aspx>>
- Tilastokeskus (2000): Kunnallisvaalit 2000 – millaisia ehdokkaita – millaisia valittuja?
http://www.stat.fi/til/kvaa/2000/kvaa_2000_2004-05-31_kat_002.html
- Tilastokeskus (2004): Kunnallisvaalit 2004 – millaisia ehdokkaita – millaisia valittuja? http://www.stat.fi/til/kvaa/2004/kvaa_2004_2004-11-11_kat_005.html
- Tilastokeskus (2008): Kunnallisvaalit 2008 – millaisia ehdokkaita – millaisia valittuja?
http://www.stat.fi/til/kvaa/2008/kvaa_2008_2009-12-03_kat_001.html
- Tilastokeskus (2012): Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi kunnallisvaaleissa 2012. http://www.tilastokeskus.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2012-11-02_kat_001_fi.html
- Tilastokeskus (2013): Ennakkoon äänestäneet kunnallisvaaleissa 2012. <http://tilastokeskus.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2013-03-14_kat_001_fi.html>

- Uurtamo, Eija & Taina Åback (2009): *Kunnallisvaalit Tampereella 2008*. Tampereen kaupunki, kuntademokratiayksikkö.
- Valtiovarainministeriö (2013a). Kuntalain kokonaisuudistus. Jaostojen kokoamia lainsäädännön muutostarpeita ja kehittämisehdotuksia. 14.5.2013.
<[http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20130611Kuntal/Kuntalain_kokonaisuudistus_jaostojen_kokoamia_lainsaadaennoen_muutostarpeita_ja_kehittamisehdotuksia_14_5_2013_\(2\).pdf](http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20130611Kuntal/Kuntalain_kokonaisuudistus_jaostojen_kokoamia_lainsaadaennoen_muutostarpeita_ja_kehittamisehdotuksia_14_5_2013_(2).pdf)>
- Valtiovarainministeriö (2013b). Uusi kuntalaki kannustaa osallistumaan. Tiedote 86/2013, 07.06.2013
<http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20130607Uusiku/name.jsp>
- Venho, Tomi (2012): *En tiedä – en muista – en kommentoi. Tutkimus suomalaisen vaalirahoituksen perusteista*. Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissäätiö.
- Åback, Taina (2013). *Kunnallisvaalit Tampereella 2012*. Tampereen kaupunki, kuntademokratiayksikkö
- ÅSUB (2012): *Valdeltagandet 2011*. ÅSUB Statistik 2:2012. Ålands statistik och utredningsbyrå
- Ødegård, Guro, Johannes Bergh, Jo Saglie & Sigrid Stokstad (2013): Stemmerett for 16-åringar. Delta-gelse og dilemmaer. Teoksessa Bergh, Johannes Bergh & Dag Arne Christensen (red.): *Et robust lokaldemokrati – Et lokalvalg i skyggen av 22. juli 2011*. Oslo: Abstrakt forlag.

Internet ja sosiaalinen media vaaleissa

Juri Mykkänen ja Sami Borg

Internet ja sen käytön mahdollistavat laitteet ja teknologiat ovat muuttaneet nopeasti yhteiskunnallisia käytäntöjä. Kaupallisten sovellusten lisäksi tietoverkot ovat muodostuneet erittäin tehokkaiksi ja laajasti hyödynnetyiksi tiedon välittämisen ja hankinnan sekä ihmisten välisen yhteydenpidon kanaviksi. Siksi ne soveltuvat erinomaisesti käytettäväksi suoraan yhteiskunnallisen osallistumisen kanavana ja perinteisten osallistumistapojen tukena.

Tässä artikkelissa luomme tiiviin yleiskuvan internetin käytön yleistymisestä ja merkityksestä vaaleissa ja suomalaisten poliittisessa osallistumisessa. Tarkastelemme määrällisesti kansalaisten ja vaaliehdokkaiden internetin käyttöä. Pohdimme myös sosiaalisen median käyttöä vaaliviestinnässä.

Esitys kokoa keskeisiä tuloksia aiemmista tutkimuksista. Se ei tarkastele verkon käyttöä laajasti yhteiskunnallisen osallistumisen tai viestinnän muotona. Tämä aihealue on sinänsä erittäin tärkeä. Internetin mahdollisuudet sananvapauden ja demokratian edistäjänä ovat käyneet ilmi viime vuosina useiden demokratisoituvien valtioiden yhteiskunnallisissa murroksissa.

Vakiintuneissa demokratioissa internet on tarjonnut verkostoitumis- ja organisoitumismahdollisuuksia uudentyypiselle kansalaislähtöiselle yhteiskunnalliselle osallistumiselle. Samalla internet ja tietoverkot ovat tarjonneet medialle, edustuksellisen demokratian keskeisille poliittisille toimijoille ja hallinnolle mahdollisuuksia luoda aivan uudentyypisiä vuoro-vaikutus- ja osallistumiskanavia kansalaisille. (Ks. tarkemmin esim. Häyhtiö 2010 ja Rinne 2011)

INTERNETIN KÄYTTÖ SUOMESSA

Tilastokeskuksen Suomi lukuina -verkkotietovarannon mukaan¹ suomalaisten kotitalouksien tietotekninen laitekanta ja verkottuminen internetyhteyksin ovat kehittyneet nopeasti 2000-luvulla. Vuonna 2000 47 prosentilla suomalaisista kotitalouksista oli tietokone. Vuonna 2012 osuus oli noussut jo 88 prosenttiin. Laajakaistayhteys oli vuonna 2000 vain kuudella prosentilla kotitalouksista mutta vuonna 2012 jo lähes neljällä viidestä (78 %). Älypuhelin oli vuonna 2012 46 prosentilla kotitalouksista.

¹ http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_tiede.html#tietoliikenne [luettu 27.8.2013]

Kansalaisten omien laitteiden ja yhteyksien lisäksi yhteiskunnan rahoittamat palvelut ja yksityinen sektori tarjoavat kansalaisille monipuolisia ja maksuttomia internetin käyttömahdollisuuksia kouluissa, oppilaitoksissa, kirjastoissa ja langattomasti monissa muissa paikoissa, jotka ovat avointen verkkoyhteyksien ulottuvilla.

Tilastokeskuksen *Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö -tutkimus 2012* osoittaa, että 90 prosenttia 16–74-vuotiaasta väestöstä oli käyttänyt internetiä haastatteluajankohtaa edeltäneiden kolmen kuukauden aikana. Kaikissa alle 55-vuotiaiden, kymmenen ikävuoden välein luokitelluissa ryhmissä osuus säilyi lähes yhtä suurena tiedusteltaessa päivittäisen käytön yleisyyttä. Vain 65–74-vuotiaiden ryhmässä päivittäisten käyttäjien osuus jäi alle 50 prosentin (41 %). Kansainvälisessä, yhteensä 33 Euroopan maan vuotta 2011 koskeneessa tilastovertailussa suomalaiset osoittautuivat ahkeriksi internetin käyttäjiksi. Suomea edellä olivat vain muut Pohjoismaat, Alankomaat ja Luxemburg. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö [verkkajulkaisu])

Internetin käytön sosiodemografiset erot selittyvät pääosin ikäryhmien välisten erojen pohjalta. Edellä viitatussa tutkimuksessa alle 35-vuotiaiden ikäryhmissä ei ollut lainkaan sellaisia vastaajia, jotka eivät olleet käyttäneet internetiä koskaan. 35–54-vuotiaiden joukossa heitä oli yksi prosentti. Osuus kuitenkin nousi 55–64-vuotiailla 13 prosenttiin ja 65–74-vuotiailla jopa 32 prosenttiin. Vain perusasteen koulutuksen saaneilla osuus oli 18 prosenttia, ja juuri heidän joukossaan on runsaasti iäkkäimpiä tutkimuksen vastaajia. Eri sukupuolten ja alueiden välillä ei ollut merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka suuri osuus väestöstä ei ollut koskaan käyttänyt internetiä. (Emt.)

Tulokset osoittavat, että 1940-luvulla ja sitä ennen syntyneiden ikäluokissa on edelleen huomattavassa määrin kansalaisia, jotka eivät ole koskaan käyttäneet internetiä. 1960-luvulla tai sitä myöhemmin syntyneistä puolestaan käytännöllisesti katsoen kaikki käyttävät ainakin jonkin verran nettiä. Ylivoimaisesti eniten sitä käyttävät 1980-luvulla tai sitä myöhemmin syntyneet nuoret, joista osa on omaksunut verkon aktiivikäytön jo lapsuusiässä.

INTERNETIN MERKITYS VAALEISSA

Internet on muuttanut vaalien viestintäympäristöä voimakkaasti. Varsinkin 2000-luvulta alkaen netistä on tullut itsestään selvä osa perinteisten medioiden eli sanomalehtien, radion ja television uutistoimintaa laajentaen ja nopeuttaen sitä huomattavasti. Erityisesti vaalien yhteydessä netti on avannut medialle myös houkuttelevan mahdollisuuden luoda suuria käyttäjämääriä kiinnostavia sovelluksia, kuten vaalikoneita. Ne palvelevat parhaimmillaan viestintän keskeistä tiedonvälitystehtävää vaalien vaihtoehtoista ja tarjoavat tekijöilleen myös runsaasti itse rakennettuja uutisaiheita. Käsittelemme vaalikoneiden käyttöä hieman jäljempänä. Kaikkiaan internet on lisännyt kansalaisten äänen näkyvyyttä ja kuuluvuutta poliittisessa viestinnässä ja varsinkin vaaleissa.

Internetin merkitys vaaleissa ei ole kuitenkaan kasvanut hetkessä, eikä muutos ole koskenut kaikkia väestöryhmiä samalla tavoin. Puolueet heräsivät ensimmäistä kertaa internetin mahdollisuuksiin vuoden 1999 eduskuntavaaleissa, jolloin hiukan vajaa neljännes ehdokkaista oli esillä omalla kotisivullaan (taulukko 1). Sittemmin kotisivujen määrä on kasvanut

niin, että edellisissä eduskuntavaaleissa 2011 jo lähes 70 prosentilla ehdokkaista oli oma kotisivu. Puolueet ovat kannustaneet ehdokkaita nettinäkyvyyteen tarjoamalla koulutusta, teknistä apua ja yhtenäisiä visuaalisia ratkaisuja. Nettikampanjat olivat aluksi erityisesti nuorten kaupunkilaisehdokkaiden käytössä, mutta erot eri-ikäisten ja eri puolilla maata asuvien ehdokkaiden välillä ovat hiljalleen tasoittuneet.

Taulukko 1.
Kansanedustajaehdokkaiden kotisivut vuosien 1999–2011 eduskuntavaaleissa ja vaaliblogia pitävien osuus vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (%)

	1999	2003	2007	2011
Osuus ehdokkaista, joilla oli omat kotisivut	23	37	62	69
Osuus ehdokkaista, joilla oli oma vaaliblogi	.	.	34	55

Lähteet: Strandberg 2009, 71 ja Strandberg 2012, 84.

Äänestäjien keskuudessa puolueiden ja ehdokkaiden nettinäkyvyyden seuraaminen jakautuu edelleen selvästi ikäryhmittäin (taulukko 2). Siinä missä ehdokkaat ovat laajalti omaksuneet netin osaksi kampanjoita, äänestäjistä nettikampanjoita seuraavat aktiivisimmin nuorimmat ikäryhmät. Alle 35-vuotiaista äänestäjistä noin kolmannes kertoi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa käyneensä jonkin puolueen sivustolla, kun keski-ikäisistä äänestäjistä vain 16 prosenttia kertoi tehneensä samoin. Yksittäisten ehdokkaiden kotisivut kiinnostavat äänestäjiä enemmän kuin puolueiden sivut. Tässäkin on havaittavissa sukupolviero, joka on samaa suuruusluokkaa kuin puolueiden sivustojen seuraamisessa.

Taulukko 2.
”Mitkä eduskuntavaaleihin 2011 liittyvät asiat pitävät kohdallasi paikkansa?”
Puolueiden ja ehdokkaiden internet-sivuja seuranneiden vastaajien osuus kaikista vastaajista ikäryhmittäin (%)

	18–25	26–34	35–54	55–74	75–	Kaikki
Kävit jonkun puolueen internet-sivulla	39	30	16	11	8	18
Kävit jonkun ehdokkaan internet-sivulla	49	46	23	14	8	24
(n)	(101)	(166)	(431)	(493)	(38)	(1240)

Lähdeaineisto: FSD2630, Eduskuntavaalien 2011 seuranta, Gallup SuomiKanava.

Ehdokkaiden sivustot ovat myös jonkin verran lisänneet merkitystään äänestäjien tietolähteenä. Edelleen valtaosa äänestäjistä ei anna arvoa ehdokassivustoille tiedonlähteenä, mutta tämän ryhmän osuus on reilussa vuosikymmenessä pienentynyt lähes 90 prosentista kahteen kolmasosaan (taulukko 3).

Taulukko 3.

”Missä määrin arvioi saaneensa tietoa äänestyspäätöksensä tueksi ehdokkaiden internet-sivuilta” Eduskuntavaalien seurantatutkimukset 1999, 2003, 2007 ja 2011 (rivi-%)

	Erittäin paljon	Melko paljon	Jonkin verran	En lainkaan	EOS	YHT	(n)
1999	2	3	5	87	3	100	(1035)
2003	4	5	9	78	4	100	(1296)
2007	5	10	15	66	4	100	(988)
2011	4	10	14	66	7	100	(1123)

Lähdeaineistot: FSD1042, FSD2024, FSD2419 ja FSD2630. Vuonna 1999 kysymys koski sitä, missä määrin vastaajat katsoivat saaneensa tietoa äänestyspäätöksen tueksi yleensä internetistä.

Muihin tiedonlähteisiin verrattuna puolueiden ja ehdokkaiden internetsivustot näyttävät silti jäävän edelleen melko marginaaliseen asemaan. Vuoden 2011 eduskuntavaalien yhteydessä tehty seurantakysely osoittaa selvästi, että äänestäjien kannalta keskeisimmät tiedonlähteet ovat perinteisiä medioita, siis sanomalehtiä ja television uutis- ja ajankohtaisohjelmia sekä vaali ohjelmia (taulukko 4). Internetin tiedonlähteistä vaalikoneet nousevat kärkimediaksi. Mainonta, viihdeohjelmat, vaalitulaisuudet sekä hieman yllättäen internetin sosiaalinen media ovat äänestäjien kannalta lähestulkoon merkityksettömiä tiedonlähteitä.

Toisaalta internetin suhteen on havaittavissa jälleen selvä sukupolviero. Alle 35-vuotiaista äänestäjistä peräti 35 prosenttia katsoi 2011 vaalien alla saaneensa vaalikoneista erittäin paljon tai melko paljon tietoa äänestyspäätöksensä tueksi, kun vastaava osuus 35 vuotta täytäneiden keskuudessa oli vain 13 prosenttia. Nuorimmissa äänestäjäryhmissä yli 30 prosentin taso saavutettiin jo vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Vastaavalla tavalla ehdokkaiden kotisivuja piti vuonna 2011 hyödyllisinä 31 prosenttia alle 35-vuotiaista mutta vain 10 prosenttia vanhemmista äänestäjistä (Moring & Mykkänen 2012, 67–68; ks. indikaattorikatsauksen kuvat 6.5 ja 6.6).

Taulukko 4.
Viestimet äänestyspäätöksen tietolähteinä eduskuntavaaleissa 2011 (%)

	Erittäin paljon	Melko paljon	Jonkin verran	En lainkaan	EOS	YHT
Television uutis- ja ajankohtaisohjelmat	6	22	35	32	5	100
Television vaaliohjelmat	8	19	30	37	5	100
Sanomalehtien kirjoittelu	7	19	39	30	6	100
Vaalikoneet	6	13	24	51	6	100
Jonkun ehdokkaan/ehdokkaiden internet-sivut	4	11	14	63	7	100
Ystävät, tuttavat, sukulaiset	3	9	25	57	6	100
Sanomalehtimainonta	2	9	35	49	6	100
Jonkin puolueen/puolueiden internet-sivut	2	8	15	69	7	100
Vaaleja käsitelleet radio-ohjelmat	2	4	20	67	7	100
Vaaliilaisuudet tms.	2	4	8	80	7	100
Televisionmainonta	1	4	20	69	6	100
Television viihdeohjelmat	1	3	19	71	6	100
Sosiaalinen media (Facebook, Twitter tms.)	1	3	7	82	7	100

Lähdeaineisto: FSD2630, Eduskuntavaalien 2011 seuranta, Gallup SuomiKanava.

VAALIKONEET

Kuten edellä havaittiin, vaalikoneet ovat nousseet äänestäjien tärkeimpien tiedonlähteiden joukkoon. Ensimmäisen suomalaisen vaalikoneen rakensi amerikkalaisen CNN:n kehittämän idean pohjalta Yleisradio vuoden 1996 eurovaalien yhteyteen. Suomen henkilövaali-järjestelmä teki mielekkääksi yksilötason vertailun ehdokkaiden ja äänestäjien mielipiteiden välillä. Koneen kehittäjien tavoitteena oli lisätä äänestäjien mielenkiintoa vaaleja kohtaan. Suomessa puolueet suhtautuivat vaalikoneyhteistyöhön hyvin myönteisesti. Vielä vuoden 1999 eduskuntavaaleissa Yleisradio oli ainoa vaalikoneen ylläpitäjä, mutta samana vuonna pidetyissä europarlamenttivaaleissa oli mukana myös Helsingin Sanomien vaalikone. Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa verkossa oli käytössä jo 11 erilaista vaalikonetta (Suojanen 2007, 16-17).

Suurten mediatalojen (YLE, MTV3, Sanoma) rinnalle nousivat pian myös alueelliset lehtitalot sekä erilaiset etujärjestöt ja aatteelliset yhdistykset niin, että vuoden 2011 eduskuntavaaleissa erilaisia vaalikoneita oli jo yli 20. Suurin osa koneista oli joko paikallisia tai niiden ehdokaskattavuus oli selvästi puutteellinen. Ehdokasvaalikoneiden rinnalla on ollut myös vaalikoneita, jotka tarjoavat käyttäjilleen ehdokkaan sijasta pelkästään puoluetta.

Suurimpien mediatalojen valtakunnalliset eduskuntavaalien ehdokasvaalikoneet ovat olleet 2000-luvulta lukien vastausprosentteiltaan varsin kattavia. Vuosien 2003 ja 2007 vaaleissa ehdokkaita oli kaikkiaan noin kaksi tuhatta ja vuoden 2011 vaaleissa yhteensä 2 315. Eduskuntapuolueiden ehdokkaista YLE:n, MTV3:n ja Helsingin Sanomien vaalikoneisiin ovat osallistuneet miltei kaikki, ja kaikkien vaaliehtokkaiden osallistumistaso on ollut vähintään

noin 70 prosenttia, usein yli 80 prosenttia. Vertailun vuoksi mainittakoon, että kunnallisvaaleissa vastausprosentit jäävät huomattavasti pienemmiksi, noin 50 prosentin tienoille.

Mediatalojen omat ilmoitukset vaalikoneiden käyttäjämääristä eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska laskentatavat vaihtelevat. Vaalikoneiden käyttökertojen lukumäärät voidaan laskea monin tavoin riippuen käyttökerran laadusta. Niukimmillaan käyttö voi olla vierailua etusivulla. Joka tapauksessa käyntimäärät ovat suurempia kuin yksittäisten käyttäjien yhteismäärät, koska monet käyttävät samoja vaalikoneita useaan otteeseen. Helsingin Sanomilta ja YLE:ltä saatujen tietojen mukaan vuoden 2003 vaaleissa käyntikerrat olivat suuruusluokkaa hieman yli 300 000 (HS) ja 400 000 (YLE). Vuoden 2011 vaaleissa käyntikertojen määrä oli YLE:llä, MTV3:lla ja HS:lla kaikilla joko lähes tai yli miljoonan, eli kasvu on ollut nopeaa.

Luvut ovat melko uskottavia vaalien jälkeen tehtyihin kyselytutkimuksiin nähden. Asiaa on tutkinut myös Tilastokeskus tieto- ja viestintätekniikan käyttöön liittyvän tutkimuksen yhteydessä. Taulukon 5 mukaan vuoden 2011 eduskuntavaaleissa vaalikonetta käytti ainakin kerran jo lähes joka toinen äänioikeutettu (45 %). Nuorimmissa ikäluokissa vaalikoneen käyttö on selvästi suositumpaa kuin iäkkäiden äänestäjien keskuudessa. Alle 35-vuotiaista yli 60 prosenttia kertoi käyttäneensä vaalikonetta vuonna 2011, kun eläkeikäisten ryhmässä käyttö jäi vain 16 prosenttiin. Vaalikoneen vaikutukset jakaantuvat ikäryhmittäin hyvin samansuuntaisesti. Nuorista, alle 35-vuotiaista äänestäjistä noin 40 prosenttia oli sitä mieltä, että vaalikoneen käyttö lisäsi kiinnostusta vaaleihin. Vanhemmissa ikäryhmissä vastaavasta kiinnostuksen lisääntymisestä kertoi keskimäärin viidennes äänestäjistä.

Vaalikoneet vaikuttavat myös ehdokkaan ja puolueen valintaan. Vaikutus näyttää olevan suurinta 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa peräti 42 prosenttia Tilastokeskuksen kyselyyn vastanneista kertoi vaalikoneen vaikuttaneen ehdokasvalintaan. Seuraavaksi eniten vaalikoneilla oli merkitystä äänestyspäätöksen sisältöön 35–44-vuotiaiden ryhmässä (32 %). Nuorimmassa ikäryhmässä vastaavasta vaikutuksesta kertoi vain 25 prosenttia vastaajista.

Nämä havainnot kertovat hyvin todennäköisesti siitä, että vaalikoneen käyttö hyödyttää eniten niitä, joille internetin käyttö on arkipäivää mutta joilla on myös kasaantunutta tietoa politiikasta. On mahdollista, että aikaisempi kokemus yhdistyy vaalikoneiden tarjoamaan informaatioon, joka sitten kokemuksen ja kertyneen politiikkatietämyksen perusteella koetaan hyödyllisemmäksi. Tosin vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimuksen yhteydessä kerätty aineisto ei antanut tukea tietotason ja vaalikoneesta saadun hyödyn väliselle yhteydelle (Paloheimo 2007, 73-74). Toki politiikkaa koskevan faktatiedon ja politiikan seuraamisesta kertyneen kokemuksen välillä on ero. Vaalikoneiden henkilökeskeisyys näkyy myös siinä, että äänestäjien mielestä vaalikoneista ei ollut niin paljon hyötyä puolueen kuin nimenomaan ehdokkaan valinnassa.

Taulukko 5.
 Vaalikoneen käyttö internetissä sekä vaalikoneen käytön koetut vaikutukset
 ikäryhmän mukaan 2011 (%)

	Käytti ennen eduskuntavaaleja ainakin yhtä internetin vaalikonetta	Käytti ennen eduskuntavaaleja useampia vaalikoneita	Vaalikoneen käyttö lisäsi kiinnostusta vaaleihin	Vaalikoneen käyttö vaikutti ehdokkaan valintaan	Vaalikoneen käyttö vaikutti puolueen valintaan
18–24v	63	38	32	25	20
25–34v	66	43	47	42	28
35–44v	58	35	35	32	22
45–54v	41	20	23	19	12
55–64v	30	14	14	10	5
65–74v	16	8	7	6	3
Kaikki	45	26	26	22	15

Lähde: Tilastokeskuksen Tieto- ja viestintäteknikan käyttö 2011 -tilasto. Otos perustuu satunnaispöimintään väestötietojärjestelmästä. Otoksessa ovat edustettuina 16–74-vuotiaat henkilöt. Otoskoko oli noin 4 300 henkilöä ja kotitaloutta. Tiedot kerättiin puhelinhaastatteluina vuoden 2011 toisella vuosineljänneksellä. Vastauskato oli 35 prosenttia. Ks. <http://www.tilastokeskus.fi/til/sutivi/2011/>

SOSIAALINEN MEDIA JA POLIITTISEN OSALLISTUMISEN UUSI SUKUPOLVI

Kaikkein vanhimpia ikäluokkia lukuun ottamatta suomalaiset ovat aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä. Tilastokeskuksen kokoaman käyttäjätalaston mukaan (taulukko 6) alle 35-vuotiaista suomalaisista yli 80 prosenttia on rekisteröitynyt jonkin yhteisöpalvelun jäseneksi. Keski-ikäistenkin joukossa jäsenyydet kipuavat noin 50 prosenttiin ikäluokasta. Aktiivinen käyttö on jonkin verran vähäisempää, mutta esimerkiksi nuorista aikuisista (16–24-vuotiaat) jotakin yhteisöpalvelua käyttää päivittäin 72 prosenttia. Käyttöaktiivisuus vähenee selvästi iän myötä.

Taulukko 6.
Yhteisöpalveluiden käyttö ikäryhmittäin 2012 (%-osuus väestöstä)

	Rekisteröitynyt jonkin yhteisö- palvelun käyttäjäksi	Seurannut jotakin yhteisöpalvelua 3kk aikana	Seuraa jotakin yhteisöpalvelua ainakin viikottain	Seuraa jotakin yhteisöpalvelua ainakin päivittäin	Seuraa jotakin yhteisöpalvelua yleensä jatkuvasti kirjautuneena tai useasti päivässä
16–24v	89	86	84	72	29
25–34v	81	80	76	62	21
35–44v	60	58	48	37	13
45–54v	41	39	31	22	6
55–64v	24	22	17	11	3
65–74v	11	10	7	4	1
Kaikki	50	49	43	34	12

Lähde: Tilastokeskuksen Tieto- ja viestintäteknikan käyttö 2012 -tilasto. Otos perustuu satunnaispoimintaan väestötietojärjestelmästä. Otoksessa ovat edustettuina 16–74-vuotiaat henkilöt. Otoskoko oli noin 4 300 henkilöä ja kotitaloutta. Tiedot kerättiin puhelinhaastatteluna vuoden 2012 toisella vuosineljänneksellä. Vastauskato oli 37 prosenttia. Ks. <http://www.tilastokeskus.fi/til/sutivi/2012/>

Vuoden 2008 Yhdysvaltain presidentinvaalien vanavedessä Suomessakin on alettu puhua Facebook-vaaleista. Olemassa oleva tutkimusaineisto ei tue sitä oletusta, että sosiaalisella mediassa olisi tähän mennessä ollut edes kohtuullisen merkittävä rooli politiikkatiedon lähteenä tai äänestyspäätöksen tukena. Taulukossa 7 on esitetty joitakin sosiaalisen median poliittisia aktiviteetteja ikäryhmittäin. Kaiken kaikkiaan sosiaalisen median poliittinen rooli on jäänyt marginaaliseksi.

Odotetusti nuorimmat äänestäjät olivat aktiivisimpia sosiaalisen median hyödyntäjiä, mutta tässäkin tapauksessa sosiaalisen median poliittinen käyttö jää hyvin pieneksi. Esimerkiksi 18–25-vuotiaiden ryhmässä vain 12 prosenttia vastaajista kertoi seuranneensa jonkun ehdokkaan Facebook-sivustoa, Twitter-tiliä tai vastaavaa. Jos kysymystä laajentaa politiikan seuraamiseen yleensä vaalien yhteydessä Facebookin tai Twitterin kautta, voidaan sanoa, että hieman vajaa kolmasosa tästä ikäryhmästä hyödynsi sosiaalista mediaa vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (Strandberg 2012, 88). Ero muihin ikäryhmiin oli jälleen erittäin suuri.

Taulukko 7.

”Mitkä eduskuntavaaleihin 2011 liittyvät asiat pitävät kohdallasi paikkansa?” Asian maininneiden vastaajien osuus kaikista vastaajista ikäryhmittäin (%)

	18–25	26–34	35–54	55–74	75–	Kaikki
Seurasi jonkun ehdokkaan Facebook-, Twitter- tai vastaavaa sivua	12	11	9	2	-	6
Sinua pyydettiin jonkun ehdokkaan Facebook-ystäväksi	3	1	3	3	-	3
Osallistuit Facebookissa, blogissa, Twitterissä tms. käytyyn keskusteluun	6	5	3	1	-	3
Teit lahjoituksen ehdokkaan tilille internet-sivuston, Facebookin tai vastaavan kannustamana?	-	1	1	1	3	1
(n)	(101)	(166)	(431)	(493)	(38)	(1240)

Lähdeaineisto: FSD2630, Eduskuntavaalien 2011 seuranta, Gallup SuomiKanava.

Facebook-vaaleista puhuminen on Suomen olosuhteissa perustellumpaa, jos sillä tarkoitetaan ehdokkaiden näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa peräti 88 prosenttia ehdokkaista käytti Facebookia osana kampanjaansa (taulukko 8). Muiden sosiaalisen median sivustojen käyttäminen oli selvästi harvinaisempaa. Esimerkiksi parin viime vuoden aikana suosiotaan nostanut Twitter oli mukana noin viidesosassa kampanjoita vuonna 2011. Ehdokkaan ikä näyttää korreloivan hyvin sosiaalisen median käytön kanssa siten, että nuorimmat ehdokkaat ovat vanhempiaan aktiivisempia.

Vaikka kyselytutkimusten tulokset paljastavat ammottavan kuilun sosiaalisen median kampanjakäytön ja äänestäjien tiedonhankinnan välillä, täytyy muistaa, että vaalien yhteydessä esiintyvä aktiivisuus sosiaalisessa mediassa on vain murto-osa poliitikkojen yleisestä näkyvyydestä sosiaalisessa mediassa. Poliitikon Facebook-sivusto tai Twitter-tili voivat olla ahkerassa käytössä vaalien välillä. Tästä ei ole olemassa systemaattista tutkimustietoa Suomen olosuhteissa, mutta esimerkiksi kansainvälisen viestintätoimiston Burson-Marstellerin selvityksen mukaan Twitteristä on tullut nopeasti ja maailmanlaajuisesti poliittisen johdon suosima viestintäväline. Alkuvuoden 2013 tilannetta tarkastellut Burson-Marsteller listasi yli 500 valtionpäämiesten ja ulkoministereiden Twitter-tiliä 153 maasta (Burson-Marsteller 2013). Personoidut Facebook-sivustot ja Twitter-tilit ovat eräänlainen jatkuvan kampanjoinnin muoto, joka väistää perinteisen median portinvartijamekanismit. Hyvin todennäköisesti lähivuosien vaaleissa nähdään sosiaalisen median merkityksen kasvu myös äänestäjien keskuudessa.

Taulukko 8.
Kansanedustajaehdokkaat sosiaalisen median käyttäjinä
vuoden 2011 eduskuntavaalien kampanjoissa (%)

Osuus ehdokkaista, jota hyödynsivät kampanjassaan	
– Facebookia	88
– YouTubea	29
– Twitteriä	19
Osuus ehdokkaista, jotka hyödynsivät vähintään kolmea erilaista sosiaalista mediaa kampanjassaan	
– 18–34-vuotiaat ehdokkaat	43
– 35–49-vuotiaat ehdokkaat	34
– 50 vuotta täyttäneet ehdokkaat	18
– kaikki ehdokkaat	29

Lähde: Strandberg 2012, 84-85.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Internet on nykyisin mitä keskeisin osa suomalaista vaaliviestintää ja se on myös muulla tavoin merkittävä poliittisen osallistumisen areena. Tässä vaalipainotteisessa yleiskatsauksessa kävi ilmi, että Suomessa niin media, puolueet kuin ehdokkaatkin käyttävät nettiä monipuolisesti ja aktiivisesti vaaliviestinnän välineenä. Tämä näkyy puolueiden ja ehdokkaiden vaalisivustojen suosiona sekä sosiaalisen median sovellusten aktiivisena käyttönä kampanjoinnin osana.

Tähän saakka internetin käyttäjämäärät ja suosio ovat kasvaneet Suomessakin melko taiseisesti. Koko aikuisväestössä tärkeimpiä vaalien viestintävälineitä ovat edelleen televisio ja sanomalehdet, mutta nuorimmille valitsijoille internet ja sosiaalinen media ovat jo erityisen tärkeitä.

Vaalijärjestelmästämme johtuvaa erikoisuutta, ehdokasvaalikoneita, käytti vuoden 2011 eduskuntavaalien yhteydessä lähes joka toinen valitsija. Nuorille ja nuorille keski-ikäisille vaalikoneet ovat heidän omasta mielestään jopa hyödyllisin äänestysvalintojen tietolähde. Lisäksi noin joka kolmas alle 45-vuotias valitsija raportoi vaalikoneen vaikuttaneen ehdokkaan valintaan vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Vaalikoneiden merkitys ehdokasinformaation lähteenä alkaa olla jo niin tärkeä, että palveluntarjoajille lankeaa suuri vastuu siitä, että koneissa käytetyt kysymykset ovat oleellisia ja riittävän erottelukykyisiä, ja että käytetyt laske-algoritmit eivät aiheuta hakutuloksiin vinoumia mihinkään suuntaan.

Internetin käyttöaktiivisuus ja -tavat vaihtelevat huomattavasti ikäryhmittäin, ja tämä pätee myös vaaleihin liittyvään netin käyttöön. Nuoret ovat aktiivisimpia käyttäjiä ja käytön määrä on pääsääntöisesti sitä suurempaa ja monipuolisempaa, mitä nuoremasta käyttäjästä on kyse. Nuoret valitsijat käyttävät sosiaalista mediaa vaaleissa selvästi enemmän kuin muut

ikäryhmät, mutta sosiaalista mediaa pidetään hyvin vähäpätöisenä tietolähteenä äänestämiseen.

Internetin vaikutuksia koskevissa poliittisen osallistumisen tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota verkon käytön ja sen suosion kasvun mahdollisiin seurauksiin. Myönteisiä seurauksia on hahmoteltu useista demokratia- ja tasa-arvonäkökulmista. Aktiivista kansalaisosallistumista painottavasta mobilisaationäkökulmasta voidaan pitää suotavana, että internet tukisi passiivisten väestöryhmien kansalaisosallistumista ja lisääisi heidän kiinnostustaan esimerkiksi vaaleja kohtaan. Internet saattaa myös luoda tasa-arvoa kilpailevien ryhmittymien vaalikampanjointiresursseihin, koska verkossa kampanjointi voi olla avoimempaa ja tasapuolisempaa kuin muissa medioissa. (ks. Strandberg 2009, 61)

Tähänastiset suomalaiset tutkimukset puolueiden ja ehdokkaiden internetin käytöstä eduskuntavaaleissa ovat osoittaneet, että netillä ei toistaiseksi ole ollut ainakaan selvästi havaittavaa, ryhmittymien kilpailuresursseja tasaavaa vaikutusta (Strandberg 2009 ja 2012). Mobilisaatiovaikutuksia lienee kuitenkin havaittavissa. Tämän indikaattorikirjan useat tiedot viittaavat siihen, että internetillä on voinut olla varsinkin viime vuosina kansalaisten poliittista kiinnostusta vahvistavaa vaikutusta. Tähän suuntaan viittaavat indikaattorikatsojen tiedot eri ikäryhmien poliittisen kiinnostuksen kasvusta, nuorten poliittista osallistumista kuvanneen artikkelin useat havainnot nuorten kognitiivisesta aktivoitumisesta sekä tämän artikkelin tiedot nuorten kiinnittymisestä vaaleihin vahvasti netin välityksellä.

Nuorten osalta kiinnostuksen kasvu ei ole kuitenkaan toistaiseksi liikuttanut merkittävästi toiminnallisia mittareita, kuten nostanut äänestysaktiivisuutta. Toiminnallinen muutos saattaa ilmetä viiveellä tai aktiivisuus voi kanavoitua enimmäkseen puolue- ja vaalidemokratiaan osallistumisen ulkopuolelle. Silloin kasvaa puoluepolitiikasta ja vaaleista kiinnostuneen yleisön, ei osallistuvien aktiivien määrä.

Vakiintuneissa demokratioissa internet tuskin vaikuttaa jatkossakaan äänestysaktiivisuuden nopeasti, ellei sitten tulevaisuuden vaaleihin luoda mahdollisuutta äänestää internetin välityksellä. Tämän teoksen kunta-artikkelin tulokset suhtautumisesta nettiäänestämiseen osoittavat, että kansalaismielipide on jo nyt asialle melko suopea. Internetin ikäryhmittäiset käyttöerot osoittivat puolestaan, että pelkästään netissä toimivaan äänestykseen ei voitane siirtyä vielä vähään aikaan, koska osalla ikäihmisistä ei ole lainkaan internetin käyttökoke-
musta.

LÄHTEET

- Burson-Marsteller (2013): *Twiplomacy: Mutual relations on Twitter*. <http://twiplomacy.com/twiplomacy-study-2013/> [10.9.2013.]
- Häyhtiö, Tapio (2010): *Demokratiaa vai toimintaa? Näkökulmia kansalaislähtöisen verkkopolitiikan teoriaan ja käytäntöön*. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1535. Tampere: Tampere University Press.
- Moring, Tom & Mykkänen, Juri (2012): Vaalikampanjat ja viestinnällistyminen. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 16/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Paloheimo, Heikki (2007): Vaalikoneiden käyttäjät vuoden 2003 eduskuntavaalikoneissa. Teoksessa Teoksessa Maria Suojanen ja Jarno Talponen (toim.), *Vallaton vaalikone*. SoPhi 103. Helsinki: Minerva.
- Rinne, Jarmo (2011): *Henkilökohtaistuva politiikka: Tutkimusmatkoja refleksiiviseen kansalaistoimintaan*. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1587. Tampere: Tampere University Press.
- Strandberg, Kim (2009): Internet Vaalikampanjassa – Etulinjassa vai marginaalissa? Teoksessa Heikki Paloheimo ja Sami Borg (toim.) *Vaalit Yleisdemokratiassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Strandberg, Kim (2012): Sosiaalisen median vallankumous? Ehdokkaat, valitsijat ja sosiaalinen media vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 16/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Suojanen, Maria (2007): Vaalikoneen lyhyt historia. Teoksessa Maria Suojanen & Jarno Talponen (toim.), *Vallaton vaalikone*. SoPhi 103. Helsinki: Minerva.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö, 2012, verkkojulkaisu. <http://www.tilastokeskus.fi/til/sutivi/index.html> [luettu 27.8.2013]

III

DEMOKRATIA JA SEN SEURANTA

Demokratia ja sen seuranta

Sami Borg

Tämä demokratiaindikaattoriraportti käsitteli aiheita, joista monet liittyvät Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelman tavoitteisiin: äänestysaktiivisuuden ja kansalaisvaikuttamisen yleinen edistäminen, eriarvoistumisen estäminen osallistumisessa, kansalaisten rohkaiseminen osallistavan demokratian välineiden käyttöön sekä vähemmistöjen yhteiskunnallinen integroituminen ja maahanmuuttajien kotoutuminen. Tulokset palvelevat valmisteilla olevaa hallituksen demokratiaselontekoa sekä kuntalain uudistamista.

Selvityshanke ei kerännyt itse uusia tutkimusaineistoja. Enimmäkseen se perustui olemassa oleviin kyselyaineistoihin ja rekisteritietoihin suomalaisten poliittisesta osallistumisesta. Nuorison osallistumista ja poliittista kiinnostumista käsittelevä artikkeli pohjautui uunituoreeseen nuorisobarometriaineistoon, jota tullaan myöhemmin raportoimaan laajemmin muissa yhteyksissä. Kaikkiaan tämän teoksen katsausten ja artikkeleiden huomio keskittyi nykytilan ja pitkittäismuutoksen yleiseen kuvaukseen. Pääpaino oli vaali- ja puoluedemokratiassa.

Demokratiaindikaattoreiden keruun ja käytön tavoitteet ovat nimenomaan pitkäjänteisiä. Ne eivät kaikilta osin tarjoa tarkkaa tietoa muutoksista aivan viime vuosilta, eli siis esimerkiksi nykyisen hallituksen demokratiapolitiikan onnistuneisuudesta. Useimmat indikaattorit kuvaavat huomattavasti pidemmän aikavälin suuntaa ja kehitystä. Yhdessä tiedot luovat yleisnäkymän suomalaisen demokratiaan. Kuva ei ole tyhjentävä, mutta se on riittävä keskeisten johtopäätösten tekemiseksi.

Indikaattorikatsauksen sekä teema-artikkeleiden yhteenvedot tiivistivät jo eri aihealueiden tilannetta ja kehitystä. Tämä loppuyhteenvedo keskustelee päälinjoista ja suurimmista haasteista rajautuen vaali- ja puoluedemokratiaan. Lisäksi se kokoaa ehdotuksia suomalaisen demokratiaseurannan kehittämiseksi.

VAALI- JA PUOLUEDEMOKRATIAN TILA

Indikaattorit ja teema-artikkelit kuvasivat suomalaista demokratiakehitystä lähinnä kotimaisesta näkökulmasta. Yleisimmän tason kansainvälisissä demokratiavertailuissa Suomi menestyy hyvin. Poliittinen järjestelmä on avoin sekä verraten vakaa ja korruptoitumaton. Kansalaisten osallistumisoikeudet ja vaikuttamismahdollisuudet ovat laajat, osallistumista tukevia viranomaistoimia on lukuisasti ja kansalaisten osallistumisvalmiudet ovat kansain-

välisesti hyvällä tasolla. Myös keskeisten poliittisten instituutioiden legitimitetti on varsin tyydyttävä verrattuna esimerkiksi muihin EU-maihin.

Suomen edustuksellisen demokratian suurimmat haasteet liittyvät vaaliosallistumiseen ja erityisesti eri sukupolvien hyvin eriasteiseen puoluekiinnittyneisyyteen ja äänestysaktiivisuuteen. OECD-maiden vertailuissa Suomen yleisten vaalien äänestysprosentit ovat olleet jo pitkään keskitason alapuolella. Pohjoismaisessa vertailussa Suomi on äänestysviikkauksen peränpitäjä.

Kansalaisten aktiivista osallistumista painottavan vaali- ja puoluedemokratian keskeisiä haasteita ovat Suomessa:

- Vaalidemokratian vetovoima, erityisesti vaalien äänestysaktiivisuus
- Kasvava, väestöryhmien osallisuutta polarisoiva ja mahdollisesti pysyväksi muuttuva osallistumattomuus
- Puolueiden haasteet, erityisesti luottamushenkilöiden rekrytointi
- Poliittisen ryhmäedustuksen ja henkilökeskeisen edustuksen yhdistelmän toimivuus
- Poliitiikan ja vaalien seuraamistapojen monimuotoistuminen ja eriytyminen
- Osallistumisen ja vallan kasautuminen (henkilötasolla vallan keskittyminen ja ryhmätasolla osallistumiserojen kasvu)
- Osallistumisen sukupolvierot ja aktiivikansalaiseksi kasvaminen
- Vähiten osallistuvien väestöryhmien aktivointi

Yleisten vaalien äänestysprosentit ovat Suomessa kauttaaltaan matalia, vain eduskuntavaaleissa viimeaikainen kehityssuunta on hieman nouseva. Vaalien moottoreina toimivien puolueiden tilanne on samankaltainen. Jäsenmäärät ovat pääosin laskusuunnassa, eikä jäsenaktiivisuus ole kääntynyt nousuun. Tämä on heikentänyt puolueiden mobilisointivoimaa suhteessa vaalien valitsijakuntaan. Tilanne on heijastunut vaalien äänestysaktiivisuuteen ja myös ehdokasrekrytointiin, voimakkaimmin kuntavaaleissa. Pitkäjänteinen ja puolueyhteisöihin tukeutuva kansalaisosallistuminen, tai esimerkiksi ajatus poliitikon ammatista uravaihtoehtona, eivät houkuttele kansalaisia samassa määrin kuin ennen. Monet kunnanvaltuutetut sanovat turhautuvansa valtuustotyöhön.

Aktiivisen kansalaisvaikuttamisen kannalta tilanne on huolestuttava, koska keskeisin yhteiskunnallinen vallankäyttö tapahtuu vaali- ja puoluedemokratian piirissä.

Toisaalta on huomionarvoista, että useat asennetason poliittisen kiinnostuksen ja kiinnittymisen mittarit osoittavat nykyisin myönteisiä tiloja ja kehityssuuntia, ja että osallistumistavat muuttuvat. Äänestysaktiivisuus ja puolueosallistuminen eivät näytä reagoivan samansuuntaisesti asenne-, seuraamis- ja kiinnostusmittareiden kanssa. Osallistuminen vaali- ja puoluedemokratiaan ei ole lisääntynyt yleisestä kiinnostuksen kasvusta huolimatta.

Tilanteen taustalla on useita, monissa yhteyksissä todettuja syitä. Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (2008) ovat käsitelleet puolueidemme nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita toimittamansa puoluekirjan loppuluvussa¹. He viittaavat yhteiskunnallisessa keskustelussakin

¹ Paloheimo, Heikki ja Raunio Tapio (2008): Suomen puolueiden nykytila ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki, WSOY, 209–219.

usein esille tuleviin ajatustapoihin (emt., 209-210), joita heikentyvän puolueosallistumisen taustalla voi olla:

”Monet katsovat, etteivät puolueet jäykkine organisaatioineen ole mielekkäitä kanavia osallistua yhteiskunnallisten asioiden hoitoon.”

”...yhden asian liikkeet ja muut kansalaisjärjestöt sopivat paremmin moderniin yhteiskuntaan, jota leimaa esimerkiksi luokkaperustaisten kollektiivisten identiteettien murentuminen.”

”...ideologiset ristiriidat ovat saaneet tehdä tilaa konsensushakuiselle ja varovaiselle politiikalle, joka ei aktivoi äänestämään.”

Monet indikaattorihavainnot viittaavat siihen, että nuoret ja nuoret aikuiset ovat kiinnittymässä ehkä jopa pysyvästi – tai ainakin pitkäkestoisesti – eri tavoin puolue- ja vaalidemokratiaan kuin heitä vanhemmat sukupolvet. Tähän suuntaan osoittavat ikäryhmien erot äänestysaktiivisuudessa, puolueosallistumisessa, ehdolle asettumisessa kuntavaaleissa sekä esimerkiksi havainnot nuorimpien ikäryhmien erilaisesta tavasta hankkia tietoa vaaleissa äänestyspäätöstensä tueksi. Internetin, vaalikoneiden ja sosiaalisen median merkitys vaaleissa ja kansalaisosallistumisessa on moninkertainen nuorimmissa ikäryhmissä vanhempiin ikäryhmiin verrattuna.

Moni-ilmeisempi kiinnittymisperusta on haaste demokratian ja etenkin edustuksellisen kansanvallan tarkoituksenmukaiselle toteutumiselle. Päätöksenteon näkökulmasta poliittinen järjestelmä toimii käytännössä ryhmien edustuksen ja niiden vähintään melko yhtenäisen mielipiteenmuodostuksen pohjalta.

Vaaleissa on tärkeää kiinnittää huomiota sekä puolueiden että ehdokkaiden tavoitteisiin. Valistunut ja poliittisen järjestelmän toimintatavat ymmärtävä äänestäjä hankkii vaaleissa tietoa sekä puolueiden että ehdokkaiden tavoitteista, vertailee niitä suhteessa omiin valintaperusteisiinsa, ja pyrkii varmistumaan siitä, että äänestettävän ehdokkaan tavoitteet eivät ole merkittävästi ristiriidassa ehdokkaan puolueen tavoitteiden kanssa.

Puolueyhteisöistä etääntymisen ilmeinen riski on, että myös puolue-edustuksen ajatus heikkenee vaaleissa ja äänestämisessä. Kehityssuuntaan vaikuttavat toki muutkin tekijät. Demokratiapoliitikassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa olisi hyvä löytää keinoja asiakeskeisen, kansalaisia kiinnostavan ja puoluevälitteisen demokratian tukemiseksi. Vaaleissa yhä suurempaa suosiota saavuttaneet ehdokaskeskeiset vaalikoneet eivät välttämättä vaikuta tähän suuntaan. Vaalikoneita voitaisiin ja tulisi rakentaa paljon nykyistä enemmän puolueiden eroja esille tuoviksi.

Median ja puolueiden suosima vastaus puolue-edustuksen kiinnostavaksi tekemiseen on henkilöiminen ja päävaihtoehtojen esille tuonti. Medialisoituneessa politiikassa puheenjohtaja ja muut puolueen johtohenkilöt antavat puolueelle valtakunnalliset kasvot, minkä ajatellaan lisäävän politiikan ja myös puoluevaihtoehtojen selkeyttä ja kiinnostavuutta. Vaalit otsikoidaan milloin puheenjohtajien väliseksi jännitysnäytelmäksi ja milloin pääministeritaisteluksi. Vaalien välillä mediahuomio keskittyy puolestaan istuviin ministereihin ja oppositiojohtajiin.

Itse asiassa vuoden 2011 eduskuntavaalit ovat indikaattoritarkastelun valossa esimerkiksi siitä, että puheenjohtajia ja päävaihtoehtoja esille nostava vaaliuutisointi ja kampanjointi voivat lisätä kansalaisten kiinnostusta politiikkaa ja myös puoluepainotteista äänestämistä kohtaan. Äänestyspäätösten painottumisessakin tapahtui käänne puolueen painottamisen suuntaan.

Johtajakeskeinen ja henkilöivä vaalijulkisuus voi innostaa kansalaisia varsinkin silloin, kun vaaleissa on muutenkin tarjolla riittämiin uutuusarvoa. Yleisesti ottaen toimintatapa ei ole kuitenkaan ongelmaton kansanvallan tasapainoisen toteutumisen kannalta. Liiallinen huomion kiinnittäminen poliittisten johtajien terävimpään kärkeen keskittää valtaa ja päätöksentekoa. Suuntaus vahvistaa vääjäämättä harvainvaltaa muiden vaaleilla valittujen edustajien sekä puolueyhteisöjen kustannuksella.

Kehitys on johtunut suuressa määrin myös puolueiden omista valinnoista. Valtakunnallinen näkyvyys korostuu puolueiden toiminnassa ja tosiasiallisissa tavoitteissa. Ei liene sattumaa, että eduskuntavaalien äänestysprosentit ovat pitkällä aikavälillä laskeneet vähiten pääkaupunkiseudulla, jonne pääpuolueet ja näkyvin media tuntuvat keskittävän vaaleissa yhä enemmän huomiota.

Näkyvimmän vaalikampanjoinnin valtakunnallinen, puheenjohtajakeskeinen ja jännitysnytelmämainen formaatti voi myös olla yksi osatekijä siihen, miksi kuntavaalit kiinnostavat kansalaisia vähemmän kuin eduskuntavaalit ja presidentinvaalit. Kuntavaaleissa suhteellisen harvoilla on mahdollisuus kertoa vaaliurnilla mielipiteensä valtakunnallisesti runsaimmin esillä olevista vaihtoehdoista. Toinen kuntavaalien äänestysaktiivisuutta laskeut syy lienee puolueiden mobilisointivoiman heikentyminen paikallisesti. Samalla on hyvä muistaa, että kuntavaalien isot kuntakohtaiset äänestysprosenttien erot osoittavat paikallisen osallistumiskulttuurin ja -ympäristön sekä tilannekohtaisten tekijöiden vaikuttavan paljon äänestysaktiivisuuteen.

Luultavasti kansalaiset kiinnostuvat vaali- ja puoluedemokratiasta varmimmin silloin, kun puolueissa, vaaleissa ja niiden asiakysymyksissä tapahtuu jotakin, joka aktivoi ottamaan kantaa. Mielekkään osallistumisen tueksi tarvitaan riittävää ja osuvaa tiedonsaantia sekä tuntua siitä, että valitsija voi todella kokea vaikuttavansa asioiden kulkuun.

Julkishallinnollinen demokratiapolitiikka voi vaikuttaa vaalien, puolueiden ja yleensä politiikan kiinnostavuuteen ja osallistumisen mielekkääksi kokemiseen vain osin. Sen on varmistettava vaalien suhteellisuuden riittävä toteutuminen ja vahvistettava eritoten vähiten osallistuvien ryhmien osallistumisen motivaatiota ja mahdollisuuksia sekä tietoja politiikasta.

Demokratiaindikaattoreissa havaittujen osallistumisen ikäryhmä- ja sukupolvierojen pohjalta on ilmeistä, että internetin potentiaalia tulisi käyttää jatkossa nykyistä tehokkaammin myös puolue- ja vaalidemokratiaan osallistumisen tukena. Tätä silmällä pitäen aktiivisen kehittämisen listalla kannattaa säilyttää vaalien ja kansanäänestysten sähköinen toimittaminen, nettiäänestäminen vähintään kokeiluasteella, ja muu vaikuttava osallistuminen internetin välityksellä.

Vähän osallistuvien ryhmien (kuten nuoret, maahanmuuttajat, vähävaraisimmat) osallistumiskynnyksiä voidaan madaltaa eri tavoin. Vaaliosallistumisen kannalta on olennaista, että ehdokkaiksi lähtee riittävästi mainittuihin ryhmiin kuuluvia ehdokkaita, tai sellaisia henki-

löitä, joihin harvoin osallistuvien on helppoa samastua. Vähän osallistuvien väestöryhmien osallistumisväyliä kannattaa myös luoda sellaisiin asioihin, joissa mielipiteen muodostus ei ole tietovaatimuksiltaan niin laaja-alaista kuin yleisissä vaaleissa. Tästä syystä esimerkiksi kunnallisten kansanäänestysten ja mielipidetiedustelujen lisääminen olisi suotavaa.

Demokratiaindikaattorit eivät toistaiseksi tarjoa kovinkaan kattavaa tietoa vähiten osallistuvien väestöryhmien yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Asiaan palataan jäljempänä. Tässä kirjassa päähuomio kiinnittyi nuoriin ja maahanmuuttajiin. Nuorten osalta havaittiin, että vaali- ja puoluedemokratiaan osallistumisen sukupolvierot eivät ole ainoastaan määrällisiä. Uudet sukupolvet kiinnittyvät puolueisiin ja vaaleihin vanhempia ikäryhmiä ehdokas-keskeisemmin ja tilapäisemmin. Nimenomaan nuoret pitävät ehdokas-keskeisiä vaalikoneita äänestämistä hyvin tukevana tiedonlähteenä ja nuorimmat äänestäjät ovat todennäköisimmin heitä, jotka jättävät äänestämättä ehdokasvalinnan vaikeuden vuoksi.

Nuoret ovat myös todennäköisimmin heitä, jotka jättävät äänestämättä peräkkäisissä vaaleissa. Tätä ns. toistuvaisäänestämättömyyttä ja sen yleisyyttä eri sosioekonomisissa ryhmissä – tai maahanmuuttajien keskuudessa – tunnetaan toistaiseksi heikosti, koska asian tutkimiseksi ei ole vielä koottu riittävän luotettavia tutkimusaineistoja. Luultavasti nuorten toistuvaisäänestämättömyyden ja yleensä äänestämättömyyden yleistymiseen vaikuttaa oleellisesti se, että äänestysaktiivisuutta tukevat osallistumisnormit ovat heikentyneet. Äänestämässä käynnin kokeminen kansalaisvelvollisuudeksi on selvästi harvinaisinta nuorten joukossa.

Hiljattain julkaistu rekisteriaineistoihin perustuva tutkimus osoittaa kiistattomasti, että Suomessa äänestämässä käynti ja myös äänestämättömyys periytyy kodeissa vanhemmilta lapsille. Tämä liittyy vahvasti osallistumisnormien omaksumiseen tai omaksumatta jäämiseen. Elisabeth Gidengil ja Hanna Wass korostavat tutkimuksessaan myös koulutustason vaikutusta: ”Koulutus lisää sellaisia taitoja, jotka edesauttavat politiikan seuraamista ja vahvistavat osallistumiseen liittyvää velvollisuudentunnetta.”²

DEMOKRATIASEURANNAN KEHITTÄMINEN

Tämä indikaattorihanke on osoittanut, että demokratiaseurantaan soveltuvia aineistoja kerätään Suomessa melko runsaasti. Esimerkiksi kunta-alalla tiedonkeruu on monipuolista, mutta tietojen käytettävyydessä on toivomisen varaa. Tämä pätee yleisemminkin demokratiaseurantaan tukeviin tietoaineistoihin. Niiden koossa, laadussa ja keruun systemaattisuudessa on paljon erilaisia puutteita, jotka haittaavat luotettavan tietopohjan rakentamista. On myös aihealueita, joista tietoa ei kerry tällä hetkellä lainkaan, sitä kerätään aivan liian vähän, tai sen keruuseen ei ole sitouduttu riittävän pitkäjänteisesti.

Viralliset tilastot sekä vuoden 2003 eduskuntavaaleista lukien säännöllisesti oikeusministeriön tuella toteutetut akateemiset vaalitutkimushankkeet tarjoavat nykyisin perusaineiston edustuksellisen demokratian seurannan indikaattoreille. Näiden yhteydessä on

² Gidengil, Elisabeth ja Wass, Hanna (2003): Vaaleissa äänestäminen siirtyy vanhemmilta lapsille. *Hyvinvointikatsaus* 3/2003, 43-47.

koottu yksilötason asenne- ja kiinnittymistietoja, jotka palvelevat useita muita demokratia-indikaattoreiden teema-alueita.

Demokratiaseuranta tulee edelleen yleisesti vahvistaa ja laajentaa. Esimerkiksi kansalaisliikkeiden indikaattoriseurantaan soveltuva aineistopohja on yhä hyvin hajanainen eikä se ole riittävän kattava. Tietosisällöt eivät tavoita parhaalla mahdollisella tavalla aktiivikansalaisuuden muuttuvia muotoja.

Kansalaisyhteiskunnan kehityksen riittävä seuranta edellyttää jatkossakin tavanomaisia väestökyselyjä, joissa kartoitetaan väestön osallistumista kansalaisyhteiskunnan toimintaan ja kansalaisvaikuttamiseen liittyviä mielipiteitä. Laadukasta seuranta varten tarvittaisiin myös tilastotietoja itse kansalaisliikkeistä.

Puolueiden jäsenmäärät, uusien jäsenten määrä ja kansalaisten asennetason puoluekiinnittyneisyys tulisi saattaa nykyistä tiiviimmän, vähintään vuosittaisen seurannan piiriin. Lisäksi voitaisiin harkita, olisiko Suomessa hyvä teettää Ruotsin mallin mukaan säännöllisesti, esimerkiksi vuosittain, valtakunnallisia mielipidetiedusteluja keskeisistä poliittisista asiakysymyksistä. Sekä puoluekiinnittyneisyyden että asiakysymysmielipiteiden seuranta on tällä hetkellä Suomessa hyvin hajanaista. Mittarit ovat liian vaihtelevia ja mittausten aikavälit ovat pitkiä, ja toiminta nojaa pääasiassa tiedotusvälineiden satunnaisesti teettämiin selvityksiin. Puolueettomat, vuosittain julkistettavat tulokset voisivat herättää kansalaisten kiinnostusta lisäävää keskustelua demokratian tilasta ja suunnasta. Samalla vuosittainen tietojen julkistaminen tarjoaisi kansalaisliikkeille hyviä tilaisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun niille tärkeistä aiheista.

Uusimpien osallistumisvälineiden seuranta edellyttää myös tietoa kansalaisten toiminnasta vapaamuotoisimmissa yhteisöissä, kuten sosiaalisessa mediassa ja muunlaisissa internetverkostoissa. Lisäksi yhdistysrekisteriä tulisi kehittää siten, että se palvelisi nykyistä paremmin kansalaisten järjestökiinnittymisen määrän ja laadun seuranta.

Kansalaisittoutumisen ja -aktiivisuuden seurannan aineistopohjaksi soveltuvat eräät Tilastokeskuksen aineistot sekä muutamat säännöllisesti kerättävät kansainväliset pitkittäissurveys, joissa Suomi on mukana (esim. European Social Survey ja International Social Survey Programme). Tällaisten aineistojen keruu, Suomen mukanaolo tutkimuksissa ja aineistojen käyttö demokratiaseurannan tukena tulee varmistaa.

Suomi on ollut mukana joissakin kansalaiskasvatukseen liittyvissä kansainvälisissä oppilaisvertailuissa. Demokratiaseurannan kannalta olisi tärkeää, että osallistuminen tällaisiin hankkeisiin (esim. CIVED) voi jatkua. Kansanvallan kehittämisen seurannan kannalta olisi olennaista, että suomalaisissa tutkimuksissa ja selvityksissä kiinnitettäisiin huomiota poliittiseen sosialisatioon. Monet indikaattoritarkastelut korostavat myös tarvetta tietoon politiikan seuraamistapojen muutoksista. Useat indikaattorit viittaavat demokratian sosialisatiomekanismien murrokseen.

Koulut ja oppilaitokset ovat kotien ja median ohella avainasemassa demokratiaa ja tasa-arvoa koskevien tietojen ja arvojen omaksumisessa. Olisi hyvä koota määrällisiä ja laadullisia seurantatietoja koulujen ja oppilaitosten tavoista käsitellä yhteiskunnallisia oppisisältöjä. Järjestöjen toimintamahdollisuuksien edistäminen kouluissa ja oppilaitoksissa edellyttää nykyistä täsmällisempiä tietoja vallitsevista käytännöistä sekä koulujen ja järjestöjen suhtautumisesta niiden välisen yhteistyön lisäämiseen.

Kaikkiaan *demokratianseurannan aineistopohja tulee saada monipuolisemmaksi ja luotettavammaksi*. Alan tutkimusten on suotavaa jatkossa perustua nykyistä enemmän rekisteriaineistoihin sekä kysely- ja rekisteriaineistojen yhdistelmiin. Alalta puuttuvat myös luotettavimmat seurantatutkimukset, jotka perustuvat samojen henkilöiden tietoihin useina eri ajankohtina (ns. paneeliaineistot).

Rekisteriaineistojen käytön lisäämisellä voitaisiin kohentaa tietojen yleistä luotettavuutta ja ajantasaisuutta, sekä saada paljon nykyistä tarkempaa tietoa ilmiöistä, joita on voitu tutkia valtakunnallisilla kyselyaineistoilla vain suuntaa antavasti. Rekistereitä tulisi kehittää ja rekisteriaineistojen tutkimuskäyttöä pitäisi lisätä esimerkiksi seuraavissa aiheissa:

- väestöryhmien äänestysaktiivisuus vaaleissa (nyt avoimesti saatavilla on vain sukupuolen ja alueiden mukaisia tietoja)
- puolueiden jäsenmäärät (jäsenmäärien seuranta jäsenrekistereistä)
- puoluepoliittisten ja yhteiskunnallisesti suuntautuneiden yhdistysten määrä ja tällaisten yhdistysten jäsenmäärä (yhdistysrekisterin kehittäminen tällaisia tietoja sisältäväksi)
- kansalaisliikkeiden määrä ja jäsenmäärät sekä kansalaisliikkeiden osallistuminen demokraattiseen prosessiin (esimerkiksi kuuleminen)
- kuntalain osoittamia osallistumistapoja koskevien tietojen systemaattinen kokoaminen ja tietojen hyödyntäminen demokraatiaseurannassa

Kyselymenetelmään ja satunnaisotoksen seurantaan perustuvia paneelitutkimuksia paljon edullisempi ja luotettavampi tapa olisi tutkia samojen henkilöiden äänestysaktiivisuutta useissa peräkkäisissä vaaleissa rekisteritiedoin, tietenkin tietosuojaa loukkaamatta. Tämä voisi olla mahdollista jo lähitulevaisuudessa, mikäli vaalien äänestysluetteloiden tiedot siirtyvät kattavasti sähköisiin tietojärjestelmiin. Näissä tapauksissa rekisterinpitäjä kokoaisi tutkijoiden toivomat aineistot siten, että tutkijoille toimitetut aineistot eivät sisältäisi minkäänlaisia henkilötunnisteita. Tällaisin tutkimusaineistoin voitaisiin vastata kaikkien vaalien osalta täysin luotettavasti siihen, millaisia väestöryhmien äänestysprosentit ovat, kuinka yleistä toistuva äänestämättömyys eri ryhmissä on, ja kuinka äänestysprosentit muuttuvat ajan mittaan.

LIITE

SÄHKÖISET TUTKIMUSAINEISTOT

Tämä aineistoliite luettelee sähköisiä tutkimusaineistoja, joita on hyödynnetty teoksen indikaattorikatsauksissa ja teema-artikkeleissa. Suurin osa aineistoista on saatavilla maksutta tutkimus- ja opetuskäyttöön sekä opiskeluun Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta. Tietoaarkistoon tallennetuista aineistoista ja niiden aikaisemmasta käytöstä löytyy yksityiskohtaisia lisätietoja yksikön aineistosivuilta <http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/index.html>

Seuraavasta aineistolistauksesta puuttuu data-aineistoja, joista tuotettuihin tuloksiin viitattiin enimmäkseen painettujen lähteiden tai avointen tilastotietokantojen kautta. Tällaisia data-aineistoja ovat esimerkiksi EVA:n kansalliset asennetutkimukset, Puolueiden ajankohtaistutkimukset sekä Tiedebarometrit. Näiden lisäksi indikaattorikatsauksissa hyödynnettiin jonkin verran tietoaarkistoon tallennettujen työolobarometrien aineistoja.

Tilastokeskuksen vaalitulostaja käytettiin sekä avointen verkkotietokantojen että painettujen lähteiden avulla. Lisäksi raportissa hyödynnettiin verkon välityksellä Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusaineistoja sekä Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimusten aineistoja.

Kunta-artikkelissa hyödynnetyt aineistot kuvattiin tiiviisti artikkelin alussa. Nuoriin keskittyvä artikkeli perustui enimmäkseen Nuorisobarometri 2013 -aineistoon, joka tullaan myöhemmin tallentamaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon.

Kansalliset eduskuntavaalitutkimukset

- Borg, Sami & Pesonen, Pertti & Sänkiäho, Risto: Eduskuntavaalitutkimus 1991 [elektroninen aineisto]. FSD1088, versio 1.0 (2006-08-08). Helsinki: Tilastokeskus [aineistonkeruu], 1991. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2006.
- Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki: Eduskuntavaalitutkimus 2003 [elektroninen aineisto]. FSD1260, versio 1.1 (2012-01-05). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2003. Vaalit ja edustuksellinen demokratia Suomessa -tutkimusryhmä [tuottaja], 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012.
- Paloheimo, Heikki: Eduskuntavaalitutkimus 2007 [elektroninen aineisto]. FSD2269, versio 1.1 (2012-01-05). Helsinki: Taloustutkimus [aineistonkeruu], 2007. Poliittisen osallistumisen tyyli ja demokratian muodot: Suomi vertailevassa tarkastelussa -tutkimusryhmä [tuottaja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012
- Borg, Sami & Grönlund, Kimmo: Eduskuntavaalitutkimus 2011 [elektroninen aineisto]. FSD2653, versio 2.1 (2013-01-22). Helsinki: Taloustutkimus [aineistonkeruu], 2011. Vaalitutkimuskonsortio [tuottaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2013.

ARTTU-tutkimusaineistot sekä KuntaSuomi 2004

- Pekola-Sjöblom, Marianne: Paras-arviointitutkimusohjelma ARTTU: Kuntalaistutkimus 2011 [elektroninen aineisto]. Helsinki: Kuntaliitto [aineistonkeruu], 2011.
- Pekola-Sjöblom, Marianne & Jännti, Antti: Paras-arviointitutkimusohjelma ARTTU: Kuntalaistutkimus 2008 [elektroninen aineisto]. Helsinki: Kuntaliitto [aineistonkeruu], 2008.
- Pekola-Sjöblom, Marianne & Mäki-Lohiluoma, Kari-Pekka: KuntaSuomi 2004: kuntalaiskysely 1996 [elektroninen aineisto]. FSD1207, versio 1.0 (2002-03-25). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2002.
- Helander, Voitto & Pekola-Sjöblom, Marianne & Sjöblom, Stefan: KuntaSuomi 2004: kuntalaiskysely 2000 [elektroninen aineisto]. FSD2272, versio 1.0 (2007-08-27). Åbo Akademi & Kuntaliitto & Helsingin yliopisto. Svenska social- och kommunalhögskolan [tuottajat], 2000. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.
- Helander, Voitto & Pekola-Sjöblom, Marianne & Sjöblom, Stefan: KuntaSuomi 2004: kuntalaiskysely 2004 [elektroninen aineisto]. FSD2273, versio 1.0 (2007-09-05). Åbo Akademi & Kuntaliitto & Helsingin yliopisto. Svenska social- och kommunalhögskolan [tuottajat], 2004. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.

Nuorisobarometrit

- Nuorisobarometri syksy 1996 [elektroninen aineisto]. FSD2523, versio 1.0 (2010-07-08). Helsinki: Tilastokeskus [aineistonkeruu], 1996. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat], 1996. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2010.
- Nuorisobarometri 2006 [elektroninen aineisto]. FSD2217, versio 1.0 (2006-11-08). Espoo: TNS-Gallup [aineistonkeruu], 2006. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2006.
- Nuorisobarometri 2008 [elektroninen aineisto]. FSD2382, versio 1.2 (2013-01-30). Helsinki: Taloustutkimus [aineistonkeruu], 2008. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat], 2008. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2013.
- Nuorisobarometri 2012 [elektroninen aineisto]. FSD2729, versio 2.0 (2013-01-23). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat], 2012. Helsinki: IROResearch [aineistonkeruu], 2012. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2013.
- Nuorisobarometri 2013 [elektroninen aineisto]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat], 2013.

European Social Survey

- European Social Survey 2002 : Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD1303, versio 1.0 (2004-02-23). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2002. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, European Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2004.
- European Social Survey 2004 : Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2116, versio 2.0 (2007-11-23). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2004. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, Euro-

- pean Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.
- European Social Survey 2006 : Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2342, versio 1.0 (2008-08-19). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2006. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, European Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2008.
- European Social Survey 2008 : Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2463, versio 1.1 (2010-12-01). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2009. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, European Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2010.
- European Social Survey 2010: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2682, versio 1.0 (2011-11-22). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2010. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, European Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2011.

(Huom! Vuoden 2012 European Social Surveyyn Suomen data-aineistoa ei ollut julkaistu tätä tutkimusraporttia kirjoitettaessa.)

Eduskuntavaalien seuranta-aineistot

- Eduskuntavaalien 1999 seuranta [elektroninen aineisto]. FSD1042, versio 2.2 (2006-08-07). Moring, Tom (Helsingin yliopisto) & Suomen Gallup: Changes in Finnish TV Election Campaigns -projekti [tekijät]. Espoo : Suomen Gallup/GallupKanava [aineistonkeruu], 1999. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2006.
- Moring, Tom: Eduskuntavaalien 2003 seuranta [elektroninen aineisto]. FSD2024, versio 1.0 (2005-05-26). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2003. Changes in Finnish TV Election Campaigns -projekti [tuottaja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2005.
- Moring, Tom: Eduskuntavaalien 2007 seuranta [elektroninen aineisto]. FSD2419, versio 1.0 (2009-06-29). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2007. Changes in Finnish TV Election Campaigns -projekti [tuottaja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2009.
- Moring, Tom: Eduskuntavaalien 2011 seuranta [elektroninen aineisto]. FSD2630, versio 1.0 (2012-01-16). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu] 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012.

World Values Survey

- World Values Survey 1996: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD0153, versio 2.1 (2007-08-17). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 1996. Espoo: Suomen Gallup & Helsinki: Valtioneuvoston kanslia [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.
- World Values Survey 2000: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD0154, versio 4.0 (2003-06-05). Espoo: Suomen Gallup & Tampere: Kirkon tutkimuskeskus [tuottajat], 2000. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2003.
- World Values Survey 2005: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2118, versio 2.0 (2008-01-09). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2005. Espoo: Suomen Gallup & Helsinki: Kansaneläkelaitos (Kela) & Tampere: Kirkon tutkimuskeskus & Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2008.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7059
ISBN 978-952-259-333-7 (nid.)
ISBN 978-952-259-334-4 (PDF)
Hinta/pris 25,00 €

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihe 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

BESTÄLLNINGAR
Edita Prima Ab
Kundservice
växel 020 450 011
fax 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi